

รุดมิลล

ปีที่ 46 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน 2568

ISSN 0858-2068

INCLUSIVE CITIES:

เมืองที่ไม่ทอดทิ้งผู้คน

วารสารรูสมิแล

เป็นวารสารกึ่งวิชาการ ราย 4 เดือน (3 ฉบับต่อปี) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเป็นการส่งเสริมสนับสนุนให้คณาจารย์ ข้าราชการและนักวิชาการทั่วไปทั้งภายในและภายนอกประเทศได้มีโอกาสเสนอผลงานทางวิชาการที่มีคุณภาพเพื่อเผยแพร่และแลกเปลี่ยนวิทยาการ โดยเฉพาะองค์ความรู้ใหม่ในสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ผลงานเขียนที่จะได้รับการตีพิมพ์ต้องมีเนื้อหาเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมภาคใต้ อาจอยู่ในรูปแบบบทความทั่วไป สารคดี บทความวิจัย บทกวี บทความปริทัศน์และบทวิจารณ์หนังสือ เป็นต้น ต้นฉบับ (Manuscript) ที่ส่งพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ภายใต้เงื่อนไขว่าจะต้องไม่เคยเผยแพร่ในวารสาร หรือสิ่งพิมพ์ใดมาก่อน (ยกเว้นรายงานการวิจัย และวิทยานิพนธ์) และไม่อยู่ในระหว่างการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารอื่นในส่วนของบทความวิชาการ บทความวิจัย และบทความปริทัศน์จะผ่านการกลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง (peer-reviewed) อย่างเคร่งครัด และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการตามลำดับ โดยให้ส่งบทความเข้ารับพิจารณาตีพิมพ์ผ่านระบบการจัดการวารสารออนไลน์ (Thai Journal Online: ThaiJo) เว็บไซต์ <http://www.tci-thaijo.org/index.php/rusamelae/index> ส่วนบทความทั่วไป สารคดี และข้อเขียนอื่น ๆ ผู้เขียนต้องแนบรูปภาพประกอบมาเป็นไฟล์ .jpg ขนาดภาพไม่ต่ำกว่า 800 Kb

รูปแบบการเขียนบทความทางวิชาการและบทความปริทัศน์

1.บทความวิชาการ-วิจัย

เป็นบทความที่มีประเด็นหรือแนวคิดที่ชัดเจน มีสาระทางวิชาการที่ถูกต้องทันสมัย การวิเคราะห์เป็นไปตามแนวคิดหรือทฤษฎีที่เหมาะสมและชัดเจน มีทัศนะของผู้เขียนบนฐานของข้อเท็จจริงทางวิชาการ ค้นคว้าอ้างอิงจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลายและเชื่อถือได้ นำเสนอข้อมูลอย่างเข้าใจง่าย ใช้ศัพท์และภาษาทางวิชาการถูกต้องเหมาะสม ในกรณีเป็นบทความวิจัยอาจเป็นประเด็นใดประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญในงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

2.บทความปริทัศน์

เป็นบทความที่เกิดจากการสังเคราะห์องค์ความรู้ในประเด็นใดประเด็นหนึ่งจากข้อมูลที่หลากหลาย แสดงให้เห็นถึงความเป็นมา พัฒนาการและแนวโน้มในอนาคตของการศึกษาในประเด็นใดประเด็นหนึ่งการอ้างอิงและการเขียนเอกสารอ้างอิง

กรณีที่ผู้เขียนต้องการระบุแหล่งที่มาของข้อมูลในเนื้อเรื่อง

1) ให้ใช้วิธีการอ้างอิงในส่วนเนื้อเรื่องแบบนาม-ปี (author-date in text citation) โดยระบุ ชื่อผู้แต่ง และปีพิมพ์ของเอกสารไว้ข้างหน้าหรือข้างหลังข้อความที่ต้องการอ้าง เพื่อบอกแหล่งที่มาของข้อความนั้น และระบุเลขหน้าของเอกสารที่อ้างด้วย

2) ให้มีการอ้างอิงส่วนท้ายเล่ม (reference citation) โดยการรวบรวมรายการเอกสารทั้งหมดที่ผู้เขียนได้ใช้อ้างอิงในการเขียนผลงานนั้น ๆ จัดเรียงรายการตามลำดับอักษรชื่อผู้แต่ง ภายใต้หัวข้อ เอกสารอ้างอิง สำหรับผลงานวิชาการภาษาไทยหรือ Reference สำหรับผลงานวิชาการภาษาอังกฤษ โดยใช้รูปแบบการเขียนเอกสารอ้างอิงแบบ APA (American Psychological Association)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการ
2. เพื่อเผยแพร่บทความสารคดี และบันเทิงคดีเกี่ยวกับภาคใต้
3. เพื่อประชาสัมพันธ์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ทัศนะและข้อคิดเห็น

บทความในวารสารภูมิแลเป็นของผู้เขียนแต่ละท่าน ผู้ประสงค์จะนำข้อความใด ๆ ไปเผยแพร่ต้องได้รับอนุญาตจากผู้เขียนตามกฎหมายลิขสิทธิ์ และแจ้งให้ทางกองบรรณาธิการทราบ กองบรรณาธิการขอสงวนลิขสิทธิ์ในการตัดทอน/ปรับแก้ถ้อยคำเพื่อความเหมาะสม

เจ้าของ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ที่ปรึกษา รองอธิการบดีวิทยาเขตปัตตานี | รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและพันธกิจสังคม วิทยาเขตปัตตานี |

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิจัยและพันธกิจสังคม วิทยาเขตปัตตานี | ผู้อำนวยการศูนย์สมุทรรัฐเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ วิทยาเขตปัตตานี | ดร.กมล ทัศนาศุณีย์ | ศ.ดร.ครองชัย หัตถา | ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ | รศ.ดร.ตรีศิลป์ บุญขจร | รศ.ยงยุทธ ชูแว่น | รศ.สมปราชญ์ อัมมะพันธุ์ | ผศ.สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร

บรรณาธิการบริหาร ผศ.ดร.วรภาคย์ ไผ่ตรีพันธ์

บรรณาธิการ ผศ.ดร.ซัมซุ สาอุ | ผศ.ดร.นภดล ทิพย์รัตน์ | ผศ.ดร.ภักภาณุจณ์ ไคนุ่นนา

กองบรรณาธิการ รศ.ดร.ศานติ ภักดีคำ | รศ.วิมล คำศรี | ผศ.ดร.นิพนธ์ โชะเฮง | ผศ.พุทธพล มงคลวรรณ | ผศ.แวอาชีวะ ดาหะยี | อาจารย์วาทิ ทรัพย์สิน | ผศ.ดร.นุমান หะยีมะแซ | ผศ.ดร.สมัชชา นิลปัทม์ | ผศ.ดร.สุรียา สุไลมาน | ผศ.ดร.อับดุลรอญี สือแต | นางสาวไชรยา จามจุรี | นางสาวนันทิดา กุลเกื้อ | นางสาวฟาตีเมาะห์ เจ๊ะอาแซ | นางสาวฟาอิซะห์ วาโอะ | นางทานตะวัน อภารัตนคุณ

บรรณาธิการจัดการ นางณิชา ลาวัลย์วูธ | นางไซเพีย หะยีสาแม

ฝ่ายศิลป์ นางสาวบศกร ปือนา **ฝ่ายการเงิน** นางกายาดี เต็งมะ

รูสมิแล

ติดตามอ่านวารสารฉบับอิเล็กทรอนิกส์ได้ที่

<https://www.tci-thaijo.org/index.php/rusamelae/issue/archive>

ติดต่อกองบรรณาธิการ

นางณิชา ลาวัลย์วูธ

ศูนย์สมุทรรัฐเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

(073) 313928-45 ต่อ 44166

064 695 2922

rusamilae.j@psu.ac.th

[RusamilaeJournal](https://www.facebook.com/RusamilaeJournal)

ตั้งแต่ปีที่ 42 ฉบับนี้เป็นต้นไป

ทางวารสารยกเลิกการจัดทำฉบับรูปเล่ม

สามารถดาวน์โหลด
รูปเล่มฉบับ Online ได้ที่

<https://www.tci-thaijo.org/>

ISSN 0858-2068 (Print)

CONTENTS: สารบัญ

บทบรรณาธิการ

ชัยชู สาอุ

2

ดอกไม้ที่ขายแดน : กำเนิดและการเติบโตของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในระยะทศวรรษ (ตอนจบ)

พีเชฐ แสงทอง

บทความวิชาการ

5

การพัฒนาพื้นที่สถานีและพื้นที่โดยรอบ สถานี KL Sentral กรุงเทพมหานคร ในฐานะสถานีกลางการขนส่งทางรางของประเทศมาเลเซีย

ไอลทัส ประสิทธิ์เขตกิจ

บทความวิชาการ

23

มองประชากร “กลุ่มเปราะบาง” ชายแดนใต้ ผ่านแนวคิด “เมืองที่ไม่ทอดทิ้งผู้คน”

ดิเรก ฆมานมานะ

บทความวิชาการ

41

นวัตกรรมการดูแลผู้สูงอายุในสิงคโปร์: การสร้างเมืองที่ ‘ไม่ทอดทิ้งใคร’ ด้วยเทคโนโลยีและหัวใจ

มูฮัมหมัดรอฟอี มูซอ, นุรฮารีฮิดาห์ อูเซ็ง และ ชัยชู สาอุ

บทความวิชาการ

51

พุทธศาสนาเพื่อทุกคน ไม่ใช่แค่พระ : สังคมในจินตนาการของพุทธศาสนาเถรวาท ที่ถูกนำเสนอในหนังสือ “พุทธประวัติสำหรับเด็ก” ฉบับอินโดนีเซีย

เจษฎา บัวบาล

บทความวิชาการ

70

An Inclusion Project of Collaborating Agrotourism and Performing Arts in Improving the Economy of the Setara Nanggalo Community

Nerosti, Farok Zakaria, Hermansah, Delfi Eliza, Vivi Efrianova and Hendra Afriwan

บทความวิชาการ

81

การพัฒนารูปแบบขนส่งสาธารณะสำหรับผู้สูงอายุ ในการเดินทางเข้ารับบริการด้านสุขภาพ ย่านชุมชนเมือง จังหวัดปัตตานี

อ้อมใจ วงษ์มณฑา

บทความวิชาการ

102

บทบรรณาธิการ

Editor's Note

“สร้างสรรค์เมืองแห่งการมีส่วนร่วม เพื่ออนาคตที่ทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกัน”

(Shaping Inclusive Cities for a Better Tomorrow)

โลกสมัยใหม่กำลังเผชิญความท้าทายของเมืองที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทั้งในมิติของสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และประชากร การพัฒนาเมืองในปัจจุบันจึงไม่อาจมุ่งไปที่โครงสร้างพื้นฐานเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องสร้าง “เมืองที่ทุกคนมีส่วนร่วม” (Inclusive Cities) เมืองที่เปิดพื้นที่ให้ประชาชนทุกกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุ กลุ่มเปราะบาง เยาวชน หรือชนกลุ่มน้อย ได้มีสิทธิ มีเสียง และมีโอกาสในการพัฒนาชีวิตของตนเองอย่างเท่าเทียม

ในฉบับนี้ของ วารสารรัฐสมิแล เราได้รวบรวมบทความ 7 เรื่องที่สะท้อนแนวคิดและปฏิบัติการจริงในการสร้างเมืองที่ไม่ทอดทิ้งใคร ครอบคลุมทั้งมิติสุขภาพ การศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ชุมชน เศรษฐกิจ และโครงสร้างเมือง ดังนี้

1. นวัตกรรมการดูแลผู้สูงอายุในสิงคโปร์: การสร้างเมืองที่ 'ไม่ทอดทิ้งใคร' ด้วยเทคโนโลยีและหัวใจ โดย มูฮัมหมัดรอฟีอี มูซอ, นูรซารียาห์ อุซัย และซัมซุ สาอุ นำเสนอการสร้างชุมชนที่เป็นมิตรกับผู้ป่วยสมองเสื่อม (Dementia-Friendly Community) ผ่าน CARE Model ที่เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เป็นตัวอย่างที่ทรงพลังของหลักการ No one left behind

2. มองประชากรกลุ่มเปราะบางชายแดนใต้ผ่านแนวคิดเมืองที่ไม่ทอดทิ้งผู้คน โดย ดิเรก หมายมานะ สะท้อนประสบการณ์ตรงในการสอนและทำงานกับประชากรชายขอบใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ ทำให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างและบทบาทของการศึกษาในฐานะสะพานเชื่อมสู่การมีส่วนร่วมทางสังคม

3. พุทธศาสนาเพื่อทุกคน ไม่ใช่แค่พระ: สังคมในจินตนาการของพุทธศาสนาเถรวาทในหนังสือ “พุทธประวัติสำหรับเด็ก” ฉบับอินโดนีเซีย โดย เจษฎา บัวบาล วิเคราะห์การตีความพุทธศาสนาเถรวาทผ่านตำราเรียนในอินโดนีเซีย โดยเปรียบเทียบมุมมองของคณะสงฆ์กับนักวิชาการฆราวาส พบว่านำเสนอภาพพุทธศาสนาในสองแบบ คือ แบบที่พระสงฆ์เป็นศูนย์กลาง และแบบที่เปิดพื้นที่ให้ฆราวาสมีบทบาทในสังคมมากขึ้น สะท้อนแนวคิด Engaged Buddhism ที่สอดคล้องกับความเป็นเมืองเท่าเทียม

4. An Inclusion Project of Collaborating Agrotourism and Performing Arts in Improving the Economy of the Setara Nanggalo

Community โดย Nerosti, Farok Zakaria, Hermansah, Delfi Eliza, Vivi Efrianova และ Hendra Afriwan ศึกษาโมเดลการบูรณาการเกษตรเชิงท่องเที่ยวเข้ากับศิลปะการแสดงพื้นบ้านเพื่อสร้างรายได้และความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนท้องถิ่นในอินโดนีเซีย แสดงให้เห็นว่าการสร้าง Inclusive Cities ไม่จำเป็นต้องจำกัดอยู่ในเมืองใหญ่ แต่สามารถเกิดขึ้นได้ในชนบทเช่นกัน

5. ดอกไม้ที่ขายแดน: กำเนิดและการเติบโตของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ในระยะกึ่งศตวรรษ (ตอนจบ) โดย พิเชฐ แสงทอง ถ้ายทอดประวัติศาสตร์กึ่งศตวรรษของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ม.อ. ปัตตานี ที่ไม่เพียงเป็นสถาบันการศึกษาในพื้นที่ชายแดน แต่ยังเป็นแหล่งสร้างองค์ความรู้เพื่อสังคมและความมั่นคงทางวัฒนธรรม

6. การพัฒนารูปแบบขนส่งสาธารณะสำหรับผู้สูงอายุในการเดินทางเข้ารับบริการด้านสุขภาพย่านชุมชนเมือง จังหวัดปัตตานี โดย อ้อมใจ วงษ์มณฑา สะท้อนปัญหาการเดินทางและการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุในปัตตานี พร้อมเสนอแนวทางพัฒนาระบบขนส่งสาธารณะที่ตอบสนองต่อความต้องการจริงของสังคมสูงวัย

7. การพัฒนาพื้นที่สถานีและพื้นที่โดยรอบสถานี KL Sentral กรุงกัวลาลัมเปอร์ ในฐานะสถานีกลางขนส่งทางรางของประเทศมาเลเซีย โดย ไวลัด ประสิทธิ์เขตกิจ วิเคราะห์การพัฒนา KL Sentral ผ่านกรอบแนวคิด Transit-Oriented Development (TOD) พบความสำเร็จในการบูรณาการระบบราง พื้นที่พาณิชยกรรม และที่อยู่อาศัย ช่วยลดปัญหาจราจรและสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แต่ยังเผชิญความท้าทายด้านพื้นที่สีเขียวและการออกแบบสำหรับกลุ่มเปราะบาง เสนอให้พัฒนาไปสู่เมืองอัจฉริยะและยั่งยืนระดับภูมิภาค

บทสรุปเชิงวิพากษ์

บทความทั้ง 7 เรื่องที่ถูกรวบรวมไว้ในวารสารฉบับนี้สะท้อนความพยายามอันหลากหลายในการสร้าง เมืองที่ไม่ทอดทิ้งใคร ผ่านมิตินโยบายสังคม ศาสนา วัฒนธรรม ชุมชน และโครงสร้างเมือง แต่เมื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้งยิ่งพบว่า การสร้าง Inclusive Cities ไม่ใช่เพียงการออกแบบเชิงกายภาพหรือการสร้างนวัตกรรม หากแต่ต้องเผชิญกับโจทย์เชิงโครงสร้างและอำนาจเชิงนโยบายที่ซ่อนอยู่ในสังคม

แม้นวัตกรรมด้านผู้สูงอายุและระบบขนส่งในปัตตานีจะชี้ถึงความก้าวหน้า แต่ก็ยังท้าทายด้วยข้อจำกัดด้านทรัพยากรและความเหลื่อมล้ำเชิงโอกาส ขณะที่การตีความศาสนาและการมองกลุ่มเปราะบางเผยให้เห็นการตอรองเชิงอำนาจที่ยังไม่ลงตัว และกรณี KL Sentral แม้เป็นแบบอย่าง TOD ที่ประสบความสำเร็จ แต่ก็ทำให้เรา

ตั้งคำถามว่า เมืองที่ขับเคลื่อนด้วยเศรษฐกิจจะสามารถรักษาสอดคล้องระหว่างสิ่งแวดล้อม ความเป็นธรรม และการเข้าถึงของกลุ่มชายขอบได้จริงหรือไม่

บทเรียนสำคัญคือ เมืองที่มีส่วนร่วมต้องไม่หยุดอยู่แค่การออกแบบโครงการสวยงาม แต่ต้องขยับไปสู่ การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ที่ทำให้ทุกคนมีสิทธิและเสียงในการกำหนดอนาคตของเมืองได้จริง หากปราศจากการเปลี่ยนแปลงนี้ เมืองที่ถูกเรียกว่า inclusive อาจยังคงเป็นเพียงภาพฝันที่ยังไม่สมบูรณ์

นี่คือคำถามเชิงวิพากษ์ที่วารสารรัฐสมิแลอยากฝากให้ผู้อ่าน นักวิจัย และผู้กำหนดนโยบายได้ร่วมกันขบคิดว่า เมืองจะเป็น “ของทุกคน” ได้จริงหรือไม่ ขึ้นอยู่กับว่าเราพร้อมจะเปิดพื้นที่ให้กับเสียงที่ถูกกลืนหายไปเพียงใด และกล้าที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเพื่อโอบอุ้มทุกชีวิตเพียงใด

ด้วยความเคารพ

ผศ.ดร.ชัยชู สาธุ

บรรณาธิการวารสารรัฐสมิแล

**ดอกไม้ที่ชายแดน:
กำเนิดและการเติบโต
ของคณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
สงขลานครินทร์ ในระยะ
กึ่งศตวรรษ**

(ตอนจบ)

ความเติบโตของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์บนเส้นทางกาลเวลา 5 ทศวรรษนั้น แม้จะเป็นความเติบโตที่ควบคู่มากับการขยายตัวของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนที่ 1 แต่เมื่อพิจารณาจากบริบทขยายแดนภาคใต้ที่คณะยื่นหยัดอยู่ ก็อาจกล่าวได้ว่า การเติบโตนี้มีลมใต้ปีกที่สำคัญคือนโยบายของวิทยาเขตปัตตานีที่ยอมรับเอาอัตลักษณ์วิทยาเขตทางศิลปศาสตร์ซึ่งศูนย์บริหารงานที่หาดใหญ่ได้คาดหมายว่าจะให้เป็นมาแต่ตั้งเดิม พอ ๆ กับการที่คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ตระหนักถึงความสำคัญของรากฐานความรู้ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่ยังคงมีความจำเป็นในการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนความมั่นคงของชุมชนในชายแดนภาคใต้ อันมีประวัติศาสตร์ที่อ่อนไหวด้วย

ในบริบทและความตระหนักนี้เองที่คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้พัฒนาหลักสูตรขึ้นอย่างหลากหลายเพื่อตอบสนองแนวโน้มการพัฒนาท้องถิ่นในบริบทโลกและสังคมไทยให้มีความสำคัญอย่างเท่าเทียมกันกับการพัฒนาหัวเมือง เราจึงจะเห็นได้ว่า คณะมนุษยศาสตร์ฯ ได้ก่อเกิดสาขาวิชาใหญ่ ๆ ขึ้นอย่างหลากหลายในช่วงปลายทศวรรษ 2520 ภายหลังจากที่มหาวิทยาลัยที่ปัตตานีได้ตั้งขึ้นอย่างแข็งแรงแล้ว

ในตอนนี บทความจะได้กล่าวถึงหลักสูตรอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในระยะเวลาต่อมา รวมถึงการดำเนินงาน ภายใต้ภารกิจสำคัญคือการส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นงานสำคัญของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ภายใต้บริบทสังคมไทย และบริบทการพัฒนาในทัศน์ทางศิลปะและวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยโดยภาพรวมด้วย

การเติบโตของสาขาวิชาใหม่ ๆ ในบริบทความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและชายแดนใต้

ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ เป็นอีกภาคหนึ่งที่เกิดขึ้นในยุคแรกเริ่มก่อตั้งคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ด้วยบริบทสังคมไทยที่การอ่านและการศึกษาค้นคว้าที่ขยายตัวมากขึ้นตามความเปลี่ยนแปลงของสังคมไปสู่ยุคแห่งการอ่านและการพิมพ์ ภาควิชาจึงมุ่งจัดการเรียนการสอนด้านการจัดการห้องสมุด มุ่งผลิตบรรณารักษ์สำหรับดำเนินเงินห้องสมุดประเภทต่าง ๆ ในภาคใต้ มีหัวหน้าภาคยุคก่อตั้งหลักสูตร คือ ปราโมทย์ กระมุท (31 สิงหาคม 2520) กุศล นาคะชาติ (31 สิงหาคม 2525) และอิมจิต ดันสกุล (31 สิงหาคม 2529)

อาจารย์จากภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ที่มีผลงานทางวิชาการโดดเด่น มีชื่อเสียงในแวดวงบรรณารักษะระดับชาติ คือ วิสิทธิ์ จินตวงศ์ มีผลงานที่ได้รับการอ้างอิงอย่างกว้างขวาง เช่น “บรรณารักษศาสตร์ไทยรวมบทความคัดเลือกจากวารสารห้องสมุด” (2520) “พจนานุกรมอักษรย่อและคำย่อชื่อ” (2523) “บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้าของห้องสมุด” (2521) และงานบรรณารักษะและเขียนร่วมเรื่อง “สมาคมห้องสมุด 25” (2522) ต่อมาได้ขึ้นดำรงตำแหน่งเป็นคณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ช่วงปี 2525 - 2529 หน่วยวิชาปรัชญาและวัฒนธรรมต่อมาได้เปลี่ยนเป็นภาควิชาปรัชญาและศาสนา จึงมีภาควิชาทั้งสิ้น 5 ภาค โดยจะมีการจัดตั้งภาควิชาใหม่ คือ ภาควิชาภาษาตะวันออก (แยกออกมาจากภาควิชาภาษาไทย) และภาควิชาประวัติศาสตร์และศิลปะ (แยกออกมาจากภาควิชาสังคมศาสตร์) ในแผนพัฒนาฯ ระยะที่ 6 (2530 - 2534)

ปีการศึกษา 2518 ซึ่งเป็นปีแรกที่มีการเรียนการสอน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เปิดรับนักศึกษา ภาษาและวรรณคดี ภาษาฝรั่งเศส ภาษา

อังกฤษ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สังคมวิทยาและภูมิศาสตร์

ปีการศึกษา 2520 เปิดสอนระดับปริญญาตรีเพิ่มขึ้นเป็น 9 สาขาวิชาเอก ได้แก่ ภาษาและวรรณคดีไทย ภาษามลายู ภาษาจีน ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สังคมวิทยา ปรัชญา และศาสนา และเพิ่มขึ้นเป็น 14 วิชาเอกในปี 2524 โดยเปลี่ยนชื่อสาขาวิชาเอกภาษาและวรรณคดีไทยเป็น “สาขาภาษาไทย” สาขาสังคมวิทยา เปลี่ยนเป็น “สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา” แยกสาขาปรัชญาและศาสนาออกเป็นเอกเทศ 2 สาขา เพิ่มสาขา รัฐศาสตร์ สาขาภาษาและวรรณคดีอังกฤษ สาขาภาษาและวรรณคดีฝรั่งเศส สาขาบรรณารักษะ และสาขาพัฒนาสังคม

จนถึงปีการศึกษา 2530 ก็มีสาขาวิชาเอกเพิ่มขึ้นเป็น 16 สาขาวิชาประกอบด้วย ภาษาและวรรณคดีไทย ภาษาจีน ภาษามลายู ภาษาอังกฤษ ภาษาและวรรณคดีอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา พัฒนาสังคม รัฐศาสตร์ บรรณารักษศาสตร์ ปรัชญา ศาสนา อิสลามศึกษา และอเมริกันศึกษา และได้เปิดหลักสูตรปริญญาโทเป็นครั้งแรก คือ สาขาภาษาและวรรณคดีไทย มีนักศึกษารุ่นแรก 11 คน เป็นชาย 3 คน หญิง 8 คน

สาขาวิชาที่โดดเด่นอีกสาขาหนึ่งคือ ภาษาญี่ปุ่น สาขาวิชานี้เกิดขึ้นภายใต้ความร่วมมือระหว่างคณะมนุษยศาสตร์ฯ และหน่วยงานจากประเทศญี่ปุ่นโดยตรง เกิดขึ้นภายใต้บริบทความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นระหว่างไทยกับญี่ปุ่น การแพร่เข้ามาของวัฒนธรรมญี่ปุ่นพร้อมกับสื่อสมัยใหม่ในยุคนั้น พอ ๆ กับแรงงานอพยพ ตลอดจนอุตสาหกรรมบริการ และความสัมพันธ์ทางอุตสาหกรรมที่ไทยกลายเป็นฐานการผลิตของอุตสาหกรรมเครื่องใช้

ไฟฟ้าและยานยนต์จากญี่ปุ่น ด้วยบริบทดังกล่าว ผู้บริหารคณะในยุคนั้นเห็นว่าตลาดแรงงานของบัณฑิตที่รู้ภาษาญี่ปุ่นมีแนวโน้มเปิดกว้างเป็นอย่างมาก จึงเสนอโครงการผลิตบัณฑิตปริญญาตรีภาษาญี่ปุ่น ในแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาระยะที่ 6 พ.ศ. 2530 - 2534 หลังจากได้เตรียมการเปิดสอน มาก่อนแล้วตั้งแต่ปี 2528 โครงการนี้ได้รับความช่วยเหลือจากมูลนิธิญี่ปุ่น ให้ความสนับสนุนด้านหนังสือ สื่อทัศนวัสดุ และอาจารย์อาสาสมัครจากประเทศ ญี่ปุ่นปีละ 1 คน โดยอาสาสมัครคนแรกเดินทางมา ประจำเมื่อเดือนธันวาคม 2528

การเปิดสอนภาษาญี่ปุ่นดังกล่าวเริ่มต้นขึ้น พร้อม ๆ กับภาษาเกาหลี โดยมีจุดมุ่งหมายอื่นนอกเหนือจากการผลิตบัณฑิตแล้ว ยังมุ่งให้บริการทางวิชาการสอนภาษาญี่ปุ่นระดับเบื้องต้นให้อาจารย์ ผู้สนใจของคณะต่าง ๆ ในวิทยาเขตปัตตานีเพื่อเตรียมตัวรับทุนศึกษาต่อของรัฐบาลญี่ปุ่นอีกด้วย

2 สาขาวิชานี้ต่อมาได้กลายเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ กล่าวคือ ภาษาญี่ปุ่นสามารถผลิตบัณฑิตออกไปเป็นบุคลากรด้านภาษาและการแปล ตอบรับกระแสนิยมวัฒนธรรมบันเทิง และอุตสาหกรรมหนักจากญี่ปุ่น ที่เติบโตอย่างต่อเนื่องในสังคมไทยตั้งแต่ทศวรรษ 2520 จนมาถึงขีดสุดในช่วงทศวรรษ 2540 ขณะที่สาขาวิชาภาษาเกาหลี ยกกระดับให้มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี มีชื่อเสียงในฐานะสถาบันการศึกษาที่เปิดการเรียนการสอนสาขาวิชา ภาษาเกาหลีเป็นแห่งแรกของประเทศไทย สาขาวิชานี้สามารถสร้างนักวิชาการระดับ “ศาสตราจารย์” ทาง เกาหลีศึกษา (Korean Studies) ได้เป็น “คนแรกของประเทศไทย” เช่นกัน คือ ศาสตราจารย์ ดร.ปริศรายืนเสน ขณะที่คุณภาพบัณฑิตที่จบออกไปมีศักยภาพรองรับกระแสวัฒนธรรมเกาหลีนิยม ซึ่งเกิดขึ้นใน

ประเทศไทยสูงสุดในช่วงทศวรรษ 2540 - 2550 กระทั่งเกิดสาขาวิชาภาษาเกาหลีขึ้นในมหาวิทยาลัย หลายแห่งทั่วประเทศ

ส่วนในการเปิดสอนวิชาภาษาญี่ปุ่นนั้น มีจุดเริ่มต้นมาตั้งแต่ปีการศึกษา 2529 หลังจากที คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้ก่อตั้งผ่านไป 12 ปี ม.ร.ว.ประกายฉัตร สุขสวัสดิ์ ซึ่งขณะนั้นเป็น อาจารย์สอนภาษาอังกฤษ ประจำภาควิชาภาษาตะวันตก ได้เป็นผู้ริเริ่มให้มีการสอนภาษาญี่ปุ่นขึ้น เริ่มจากเปิดให้เป็นหมวดวิชาเลือก ได้รับความสนใจจากนักศึกษา ของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และคณะ ศึกษาศาสตร์ จำนวนประมาณ 10 คนเรียนเป็นกลุ่มแรก สอนโดยอาจารย์นันท์จิตร มานะสุรการ ร่วมด้วย อาสาสมัครชาวญี่ปุ่นคนแรก คือ อาจารย์คาโอรุโกะ นาคาจิมา ซึ่งแผนกวิชา ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี จากองค์การอาสาสมัครระหว่างประเทศ (JOCV) ในการส่งอาสาสมัครมาช่วยสอน โดยอาสาสมัครนี้ ได้รับความร่วมมือต่อเนื่องกันรวมทั้งหมด 4 คน เดินทาง มาปฏิบัติงานต่อเนื่องคนละ 1-2 ปี (นิศกร ทองนอก, 2567)

นอกจากนั้นยังมีอาจารย์พิเศษ คือ อาจารย์โทรุ อิชิซึกิซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนการจ้างจากมูลนิธิญี่ปุ่น (Japan Foundation) ต่อมาปีการศึกษา 2531 ได้เปิดสอนภาษาญี่ปุ่นเป็นวิชาโทสำหรับนักศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และคณะศึกษาศาสตร์ จำนวนประมาณ 20 คนต่อรุ่น โดยมีอาจารย์ ผู้สอนภาษาญี่ปุ่นในขณะนั้นทั้งหมด 4 คน ได้แก่ อาจารย์นันท์จิตร มานะสุรการ อาจารย์ภัทรวรรณ อยู่เย็น ทั้งสองคนจบการศึกษาด้านภาษาศาสตร์บัณฑิต สาขาภาษาญี่ปุ่นจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาสาสมัครชาวญี่ปุ่น (JOCV) คือ อาจารย์โคบายาชิ มิโฮโกะ และอัตราจ้างชาวญี่ปุ่น คือ อาจารย์ฟูจิ มิโฮะ

ในขณะเดียวกันแผนกวิชา ยังได้เชิญอาจารย์ที่

เคยได้รับทุนการศึกษาจากรัฐบาลญี่ปุ่น (Monbusho) และอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญในสาขานั้น ๆ มาร่วมเป็นทีมสอนรายวิชาญี่ปุ่นศึกษา ได้แก่ ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ผศ.ผดุงยศ ดวงมาลา ด้านการศึกษา ผศ.ดร.วสันต์ อดิศักดิ์ ด้านประวัติศาสตร์ ดร.รังษิ์ ฮั่นโสภณ และด้านรัฐศาสตร์ อาจารย์อโณทัย วัฒนาวพร

การเปิดการเรียนการสอนเป็นหมวดวิชาโท เปรียบเสมือนการหยังความต้องการของนักศึกษา และคนในพื้นที่ ระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2529 เป็นต้นมา คณะได้เห็นความสนใจต่อการเรียนภาษาญี่ปุ่นเติบโตขึ้นต่อเนื่อง อาจจะสืบเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ ตลอดจนวัฒนธรรมความบันเทิงจากญี่ปุ่นที่พุ่งทวีสูงขึ้นครอบคลุมประเทศไทย และจังหวัดชายแดนใต้ในขณะนั้นด้วย ต่อมาใน พ.ศ. 2534 จึงได้มีการพัฒนาหลักสูตรวิชาเอกภาษาญี่ปุ่นขึ้นโดยมหาวิทยาลัยให้ความเห็นชอบหลักสูตรนี้เมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2535

การจัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่น มีลักษณะเช่นเดียวกับการสอนภาษาต่างประเทศอื่น ๆ ที่เคยมีก่อนหน้านี้ ไม่ว่าจะเป็นภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส หรือภาษาจีน โดยมุ่งการศึกษาภาษาในบริบทความรู้ทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของเจ้าของภาษานั้น ๆ หลักสูตรภาษาญี่ปุ่นจึงมีลักษณะการเรียนภาษาผ่านกระบวนการของญี่ปุ่นศึกษา เห็นได้จากวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ที่ผสมผสานทั้งเพื่อให้นักศึกษาที่ได้ศึกษาวิชาภาษาญี่ปุ่นมีความรู้และทักษะดีพอที่จะนำไปใช้ในการประกอบอาชีพ เพื่อให้นักศึกษาได้เรียนรู้เกี่ยวกับภาษาขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมญี่ปุ่นและเพื่อเป็นศูนย์กลางในภาคใต้ในการค้นคว้าและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น

อย่างไรก็ดีในระยะแรก สาขาภาษาญี่ปุ่นมีอาจารย์ชาวไทย 1 คนและอาสาสมัครชาวญี่ปุ่นจากใจกล้า

อีกเพียง 1 คนเท่านั้น ทำให้ประสบปัญหาพอสมควร กระจวบเหมาะแก่ที่คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้มีการปรับปรุงโครงสร้างหลักสูตรใหม่ แผนกวิชาฯ จึงขอเสนอปรับปรุงหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาภาษาญี่ปุ่น เพื่อให้สอดคล้องกับโครงสร้างหลักสูตรปรับปรุงของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ดังนั้น จึงต้องระงับการเปิดรับนักศึกษาเพื่อเข้าเรียนเป็นวิชาเอกออกไปก่อน ระหว่างนั้นต้องเร่งดำเนินการจัดหาอัตราและบรรจุตำแหน่งอาจารย์ผู้สอนชาวไทยเพิ่มขึ้นทั้งในส่วนที่ทดแทนอัตราเดิมที่ลาศึกษาต่อและลาออก รวมถึงทางคณะได้จัดทำโครงการผู้มีความสามารถพิเศษเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยของรัฐในสาขาขาดแคลนให้แก่นักศึกษาที่สนใจบรรจุเข้าทำงานในหน้าที่สอนภาษาญี่ปุ่น ทำให้มีจำนวนอาจารย์ผู้สอนช่วงที่เปิดเป็นวิชาเอกรวม 6 คน ได้แก่ อาจารย์อรุณี ชื่นศรีวิโรจน์ อาจารย์นวลพรรณ ศีลประชาวงศ์ อาจารย์นิศกร ทองนอก และอาจารย์ เอกชัย แซ่ตั้ง อาจารย์เอปิยะรา โทโมฮารุ อาจารย์ยีนาวะ คาสุโอะ มีจำนวนรวมของผู้เรียนประมาณ 100 คน (นิศกร ทองนอก, 2567)

ความเติบโตของความสนใจในสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่นมีอย่างต่อเนื่อง พุ่งทะยานอย่างรวดเร็วจนงานพัฒนาบุคลากรดำเนินการไม่ทัน สาขาวิชาจึงออกมาตรารองรับนักศึกษาไปบ้างในบางปีการศึกษา อย่างไรก็ตาม จนถึงปัจจุบัน สาขานี้ก็เติบโตได้รับความสนใจจากผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ภายใต้อาจารย์ผู้สอนจากองค์กรเอกชนภายนอก และสถาบันการศึกษาอื่น ๆ ในลักษณะภาคีเครือข่ายที่ดำเนินมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่นการสนับสนุนอาสาสมัครจากใจกล้า หรือ Japan International Cooperation Agency (JICA) มูลนิธิญี่ปุ่นและสำนักข่าวสารญี่ปุ่นสนับสนุนตำราอุปกรณ์การเรียน ทุนจ้างอาจารย์ชาวญี่ปุ่น ทุนการฝึกอบรมการสอนภาษาญี่ปุ่นในประเทศ และ ณ ประเทศ

ญี่ปุ่น (ระยะสั้น ระยะยาว) ทูตทัศนศึกษา (Study Tour Japan) จัดขึ้นในช่วงเปิดสอนวิชาโท 1 ครั้งและช่วงสอนเป็นวิชาเอก 1 ครั้ง โดยมีอาจารย์และนักศึกษา ร่วมเดินทางไปทัศนศึกษาที่ประเทศญี่ปุ่นเป็นเวลา 2 สัปดาห์ เป็นต้น

นอกจากนั้นยังมีโครงการแลกเปลี่ยนนักศึกษา โดยความร่วมมือกับ Reitaku University ประเทศญี่ปุ่น มีการส่งนักศึกษาญี่ปุ่นมาแลกเปลี่ยนที่มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี จำนวน 3 - 7 คน ต่อรุ่น รุ่นแรกปี พ.ศ. 2532 มีนักศึกษาชาวญี่ปุ่น 6 คน จากภาควิชาภาษาญี่ปุ่นของมหาวิทยาลัย Reitaku เนื่องจากเป็นโปรแกรมการฝึกอบรมภาคฤดูร้อน นักเรียนจะมาประเทศไทยเป็นเวลา 10 วันเพื่อเรียนรู้ ภาษาไทยสำหรับผู้เริ่มต้นและฝึกสอนภาษาญี่ปุ่น โดยมีอาจารย์ ดร.วิภาดา สีนประจักษ์ผล จากคณะ ศึกษาศาสตร์ดูแลการฝึกสอน มีการส่งนักศึกษาไทย ไปแลกเปลี่ยน ณ Reitaku University โดยเริ่มตั้งแต่ นักศึกษาวิชาโทภาษาญี่ปุ่นรุ่นที่ 2 จำนวน 1 คนและ ต่อเนื่องทุกปี ๆ ละ 1 คน แต่ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2553 เป็นต้นมาไม่สามารถส่งนักศึกษาไปศึกษาที่ Reitaku University ได้ ต่อมาได้ส่งนักศึกษาไปศึกษาภาษา และวัฒนธรรมทั้งระยะสั้น (1 เดือน) และระยะยาว (6 เดือน หรือ 1 ปี) ณมหาวิทยาลัยคู่สัญญาอื่นๆ ได้แก่ Yamaguchi University Ocha no mizu University และ University of Fukui

หลังสำเร็จการศึกษาด้านจิตวิทยาเอกภาษาญี่ปุ่น ส่วนหนึ่งจะไปปฏิบัติงานในบริษัทญี่ปุ่นที่เข้ามาลงทุน ในเขตอุตสาหกรรมภาคตะวันออก โดยทำหน้าที่เป็นล่ามหรือเลขานุการ นอกจากนี้ยังปฏิบัติงานในด้านการบริการ เช่น พนักงานโรงแรม พนักงานต้อนรับ ของสายการบินของไทยและต่างประเทศ มักคุเทศก์ ส่วนหนึ่งเป็นอาจารย์ทั้งในระดับมัธยมศึกษาและมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่เปิดสอนภาษาญี่ปุ่น อัตรการ

มีงานทำของบัณฑิตวิชาเอกภาษาญี่ปุ่นถือว่าอยู่ในขั้นสูง และอีกส่วนหนึ่งศึกษาต่อในระดับปริญญาโท-เอกในประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นอีกด้วย

การเปิดสาขาวิชาภาษาเกาหลี เป็นแห่งแรกในประเทศไทย: วิทยาลัยของคณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ต่ออนาคตของสังคมไทย

จนถึงปี 2533 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เปิดสอนหลักสูตรปริญญาตรีสาขาวิชาเกี่ยวกับภาษารวม 6 ภาษา คือ ไทย อังกฤษ ฝรั่งเศส จีน มลายู และอาหรับ ในปี 2530 ก็มีการเตรียมการเปิดสอนภาษาญี่ปุ่นและภาษาเกาหลีขึ้นด้วย เนื่องจากคณะมีความพร้อมทางด้านบุคลากร การประสานงาน การสนับสนุนและอุปกรณ์วัสดุที่ใช้ในการสอนภาษามากพอ เช่น อุปกรณ์ปฏิบัติการด้านภาษา เป็นต้น

ในส่วนของภาษาเกาหลีนั้น เหตุผลการเปิดก็เพราะบริบทสังคมไทยโดยรวมมีแนวโน้มการติดต่อกันระหว่างประเทศของไทยกับเกาหลีใต้ในด้านธุรกิจการค้า วิชาการ และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น ตามข้อตกลงในแถลงการณ์ร่วมระหว่าง พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี และ นายชุน ดுவาน ประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐเกาหลีใต้ เมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม 2523

ผู้บริหารคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในยุคนั้นเห็นว่าในประเทศไทยขณะนั้นยังไม่มีสถาบันอุดมศึกษาใดเปิดสอนภาษาเกาหลี ขณะที่ในประเทศไทยเกาหลีใต้มีมหาวิทยาลัยถึง 2 แห่งเปิดสอนภาษาไทยคือ Hankuk University of Foreign Studies, (HUFS) และ Busan University of Foreign Studies (BUFS) จึงมองเห็นโอกาสที่ดีในการสร้างบัณฑิตผู้เชี่ยวชาญด้านนี้เพื่อรองรับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่มีแนวโน้มขยายตัวขึ้นเรื่อย ๆ จึงได้เกิดการแลกเปลี่ยนบุคลากรระหว่างกันในเวลาต่อมา

โดย Hankuk University of Foreign Studies เปิดสอนระดับปริญญาตรีตั้งแต่ พ.ศ. 2509 ปริญญาโท พ.ศ. 2528 ที่วิทยาเขตกรุงโซล และเปิดเพิ่มที่วิทยาเขต ยงอินในปี 2525 มหาวิทยาลัยทั้ง 2 วิทยาเขตดังกล่าว จึงได้ประสานความร่วมมือกับคณะมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ อย่างไม่เป็นทางการในปี 2528 มีการให้ ความช่วยเหลือด้านทุนดำเนินงานของสถานเอกอัครราชทูต สาธารณรัฐเกาหลีประจำประเทศไทย และได้เชิญ อาจารย์ของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ไป เป็นที่ปรึกษา ช่วยสอน และทำวิจัย ณ มหาวิทยาลัย ระหว่างเดือนมีนาคม - ธันวาคม 2528 เป็นเวลา 10 เดือน ส่วนคณะมนุษยศาสตร์ฯ ก็รับนักศึกษาเกาหลี 2 คนมาศึกษาภาษาและวัฒนธรรมไทย ระหว่างปี 2528 - 2530 ต่อมาจึงเกิดสัญญาความร่วมมือทาง วิชาการ คือโครงการแลกเปลี่ยนอาจารย์ขึ้นในปี 2529 มีการส่งอาจารย์จากภาควิชาภาษาและวรรณคดีไทย ไปสอนที่ประเทศเกาหลีอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2530 - 2554

ดังกล่าวแล้วว่าสาขาวิชาภาษาเกาหลีถือเป็น เอกลักษณะที่โดดเด่นสาขาหนึ่งของคณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ โดยคณะได้ริเริ่มเปิดดำเนินการมา ตั้งแต่ปี 2529 ซึ่งขณะนั้นได้เปิดสอนเป็นวิชาเลือกเสรี จำนวน 3 รายวิชาคือภาษาเกาหลี 1 - 3 ต่อมาพัฒนา ขึ้นเป็นวิชาเอก เปิดรับนักศึกษารุ่นแรก พ.ศ. 2542 รุ่นที่ 2 พ.ศ. 2544

เช่นเดียวกันกับการดำเนินการสอนสาขาภาษา ญี่ปุ่น สาขาวิชาภาษาเกาหลีได้รับความร่วมมือใน ระยะแรกจากสถาบันจากประเทศต้นทาง สำหรับ ภาษาเกาหลีนี้ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้รับความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยฮันกุกภาษา และกิจการต่างประเทศ โดยศาสตราจารย์เซว ซังซอง หัวหน้าแผนกวิชาภาษาไทย ได้จัดส่งอาจารย์ลี เบ็ ยงโด มาเป็นผู้สอนคนแรก ต่อมาในปี พ.ศ. 2530 ได้

รับความช่วยเหลือจากมูลนิธิวิจัยเกาหลี (Korean Research Foundation) จัดส่งผู้เชี่ยวชาญชาว เกาหลีมาช่วยสอนอย่างต่อเนื่องปีละ 1 คน ขณะนั้น ผศ.มะเนาะยูเดินดำรงตำแหน่งคณบดีได้เปิดรายวิชา เลือกขึ้นอีก 2 รายวิชาให้การเรียนการสอนมีลักษณะ เป็นการศึกษารายวิชาในบริบทเกาหลีศึกษาคือ วิชา ภาษากับวัฒนธรรมเกาหลี และสนทนาภาษาเกาหลี โดยมี รศ.สมปราชญ์ อัมมะพะพันธ์ ซึ่งเคยเป็นอาจารย์ แลกเปลี่ยนที่มหาวิทยาลัยฮันกุกเป็นผู้สอนร่วมกับ อาจารย์จากเกาหลี

ต่อมาในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2537 แผนก วิชาภาษาเกาหลีได้รับการสนับสนุนจากหน่วย อาสาสมัครเกาหลี (KOICA) ส่งอาจารย์พิเศษมา ปฏิบัติงานสอน 1 คนเป็นระยะเวลา 2 ปีและได้เปิด สอนเป็นวิชาโทขึ้นในปี 2540 กระทั่งปีการศึกษา 2542 จึงสามารถเปิดรับนักศึกษาวิชาเอกภาษา เกาหลีเป็นรุ่นแรกได้

บัณฑิตวิชาเอกภาษาเกาหลีเมื่อสำเร็จการ ศึกษาแล้วส่วนหนึ่งจะไปปฏิบัติงาน ณ บริษัทเกาหลี เช่น บริษัทซัมซุงอิเล็กทรอนิกส์หรือบริษัทขนาดกลาง ต่าง ๆ ซึ่งทำหน้าที่เป็นล่ามหรือเลขานุการหรือเป็น ตัวแทนบริษัท ณ ประเทศสาธารณรัฐเกาหลี นอกจากนี้ ยังปฏิบัติงานในหน่วยงานราชการของไทยอีกด้วย เช่น รัฐสภา ส่วนหนึ่งเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัย ต่าง ๆ ที่เปิดสอนภาษาเกาหลี อัตราการมีงานทำของ บัณฑิตวิชาเอกภาษาเกาหลีถือได้ว่าอยู่ในขั้นสูงอา จกกล่าวได้ว่าสูงถึงร้อยละ 100 (นิศากร ทองนอก และ ปรีศวร ยืนเสน, 2567)

จุดเด่นอีกประการหนึ่งในงานการเรียนการสอน ภาษาเกาหลี คือนโยบายความร่วมมือกับ Hankuk University of Foreign Studies ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยการแลกเปลี่ยนอาจารย์ภาษาไทยกับอาจารย์ ภาษาเกาหลีที่ดำเนินมาตั้งแต่ทศวรรษ 2520 มี

อาจารย์จากภาควิชาภาษาไทยเดินทางไปปฏิบัติงานสอนตามโครงการนี้อย่างต่อเนื่อง ได้แก่ รศ.ประพนธ์ เรืองณรงค์ รศ.สมปราชญ์ อัมมะพันธ์ อ.อำพล สุวรรณธาดา รศ.ดร.พุทธชาติ โปธิบาล ผศ.ดร.เสถียร แป้นเหลือ อ.นวมน์ จันทร์กลิ่น (ยูเด็น) ผศ.ดร.เชิดชัย อุดมพันธ์ รศ.ดร.พิเชฐ แสงทอง อ.ชุตินาญจน์ บุญอยู่ และ ดร.นศวัฒน์ สาละ

ความสำเร็จที่สำคัญของการเปิดสาขาวิชาภาษาเกาหลีที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือการที่บัณฑิตที่จบการศึกษาที่คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้เติบโตออกไปศึกษาต่อยังประเทศเกาหลีได้ ก่อนจะกลับมาเป็นผู้บุกเบิกสาขาวิชาภาษาเกาหลี รวมทั้งเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยหลาย ๆ แห่ง เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย เป็นต้น การเปิดสอนสาขาวิชาดังกล่าวนี้ส่วนหนึ่งเป็นแรงกระตุ้นจากกระแสความนิยมในวัฒนธรรมประชานิยมของเกาหลีที่เกิดขึ้นหลังช่วงวิกฤติเศรษฐกิจฟองสบู่แตก ที่ทำให้เกาหลีได้ประสบกับวิกฤติทางเศรษฐกิจ กระทั่งได้หาทางออกจากวิกฤติได้อย่างรวดเร็วโดยการสร้างสินค้าทางวัฒนธรรม ก่อเกิดกระแส Hallyu หรือกระแสเศรษฐกิจวัฒนธรรมสร้างสรรค์ขึ้นทั่วโลก

นอกจากนั้น สาขาภาษาเกาหลียังเป็นเจ้าของบันทึกประวัติศาสตร์สำคัญยิ่งคือได้สร้าง “ศาสตราจารย์” ด้านภาษาและวัฒนธรรมเกาหลีคนแรกของประเทศไทยขึ้นมาได้ คือ ศาสตราจารย์ ดร.ปริศรียันเสน คนบดี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ช่วง พ.ศ. 2557 - 2565

ในช่วงปี 2528 มีโครงการที่สำคัญอีกโครงการหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์คือ โครงการจัดตั้ง “ชมรมสังคมศาสตร์ภาคใต้ (ช.ส.ต.)” โดยคณาจารย์ในคณะร่วมกับอาจารย์สายสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สงขลา และกลุ่มวิทยาลัยครูภาคใต้ ได้แก่ วิทยาลัยครูยะลา วิทยาลัยครูสงขลา วิทยาลัยครูภูเก็ต วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช ร่วมดำเนินการ

โครงการเห็นถึงความจำเป็นของการร่วมมือทางวิชาการ เนื่องจากเห็นว่าในระยะเริ่มต้นของการเรียนการสอน คณาจารย์รุ่นบุกเบิกต้องตกอยู่ในเงื่อนไขของการเรียนการสอนที่ด้อยกว่าภูมิภาคอื่นของประเทศ สาเหตุสำคัญเพราะนักวิชาการสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในภาคใต้มีจำนวนและคุณภาพอยู่ในระดับด้อยกว่า การพัฒนานักวิชาการควรจะช่วยพัฒนาวงการวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ จึงเป็นได้ใหญ่ในการจัดตั้งชมรมสังคมศาสตร์ภาคใต้ขึ้น โดยได้รับความช่วยเหลือด้านงบประมาณประจำปีจากมูลนิธิเอเชีย ด้วยเหตุนี้ อาจารย์จากคณะมนุษยศาสตร์ฯ จึงได้รับคัดเลือกเป็นประธานชมรม อาจารย์จากสถาบันอื่นเป็นรองประธาน และเลขาธิการชมรม ใช้คณะมนุษยศาสตร์ฯ เป็นสำนักงานที่ตั้ง

ชมรมนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนานักวิชาการและชุมชนวิชาการเพิ่มเติมจากที่สถาบันได้สนับสนุนอยู่แล้ว เนื่องจากสถาบันสังกัดอาจจะมีทรัพยากรจำกัด ชมรมจึงเป็นความร่วมมือทางวิชาการระหว่างสถาบัน มีฐานะเป็นหน่วยงานเอกชน หรือ NGOs ถือเป็นแนวคิดใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อนในภูมิภาคอื่นของประเทศ โดยได้ริเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 มีบทบาทช่วยนักวิชาการในสถาบันอุดมศึกษาซึ่งเป็นสมาชิกรวม 8 สถาบัน เช่น การสนับสนุนเงินทุนวิจัย สนับสนุนเงินทุนจัดงานประชุมหรือสัมมนาทางวิชาการ สนับสนุนค่าใช้จ่ายให้สมาชิกเข้าร่วมประชุมทางวิชาการ เป็นต้น

สาขาวิชาที่โดดเด่นอีกสาขาหนึ่งก็คือ สังคมสงเคราะห์ ถือว่าเป็นสาขาน้องใหม่ของคณะ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ แต่มีความเติบโตอย่างต่อเนื่อง ได้รับความสนใจจากผู้เรียนในพื้นที่ 14 จังหวัดภาคใต้เป็นอย่างมาก เนื่องจากอัตราการการทำงานที่เกี่ยวข้องกับสาขาวิชาสูง บัณฑิตที่จบการศึกษาจากสาขานี้เป็นสิ่งที่ต้องการของตลาดแรงงานทั้งในองค์กรของรัฐและเอกชน

สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์เริ่มดำเนินการโดย ผศ.ดร.กัลยา ดาราหะ ภายใต้การผลักดันของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เปิดรับนักศึกษา รุ่นแรกเมื่อ พ.ศ. 2555 โดยมีอาจารย์ประจำหลักสูตรเป็นชาวไทย 2 คน คือ ผศ.ดร.กัลยา และ อาจารย์วันนัทธ แสงแก้ว จากนั้นจึงมี Dr.Kumarashwaran Vadevelu อาจารย์ชาวต่างประเทศ ซึ่งจบการศึกษาทางด้านสังคมสงเคราะห์จาก Universiti Sains Malaysia จากนั้นเมื่อได้รับความสนใจจากนักเรียนในพื้นที่มากขึ้น หลักสูตรก็เติบโตขึ้น ได้เปิดรับอาจารย์รุ่นใหม่เข้ามาอีกหลายคน คือ ผศ.สุวรา แก้วนัย อ.วรัญญา เต็มรัตน์ ผศ.ฐานิดาภักดิ์ แสงทอง และ อ.นัสรีนทร์ แซะ

การเปิดสอนระดับปริญญาโท และปริญญาเอก

ความเข้มแข็งทางด้านวิชาการของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ไม่เพียงแต่สะท้อนให้เห็นจากบทบาททางวิชาการของคณาจารย์ในคณะที่ได้รับการยอมรับในระดับชาติผ่านผลงานหนังสือ ตำรา และงานวิจัยเรื่องสำคัญ ๆ จำนวนมากดังที่กล่าวแล้วเท่านั้น แต่ยังเห็นได้จากการที่คณะมีความพร้อมในการเปิดการเรียนการสอนระดับบัณฑิตศึกษาอีกด้วย โดยภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก เป็นภาควิชาแรกที่เปิดการเรียนการสอนในระดับปริญญาโท โดยเปิดสาขาภาษาไทยขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2529 ชื่อปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาภาษาไทย แบ่งเป็นสายภาษาศาสตร์และสายวรรณคดี

ในห้วงเวลาใกล้เคียง กันภาควิชาบรรณารักษะเปิดปริญญาโทสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ ชื่อปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (บรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์)

หลักสูตรปริญญาโทของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เกิดขึ้นในบริบทสังคมไทยปลายทศวรรษ 2520 ถึงทศวรรษ 2530 ที่การศึกษาระดับปริญญาโทมาหาบัณฑิตเริ่มได้รับความสนใจจากบัณฑิตที่มุ่งหมายจะพัฒนาทักษะความรู้ความเชี่ยวชาญทางวิชาการเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาชีพมากขึ้น สถาบันอุดมศึกษาเริ่มขยายตัว มีความต้องการบุคลากรที่มีความรู้ในระดับลึกและสูงจำนวนมาก ในปี 2532 หลังจากมีการเปิดสอน 2 หลักสูตรแล้ว คณะมนุษยศาสตร์ฯ จึงเตรียมพร้อมที่จะเปิดปริญญาโทอีก 3 สาขาในช่วงปี พ.ศ. 2533 - 2534 คือ สาขาการให้ภาษาไทย และสาขาสังคมวิทยา จะเปิดในปี 2533 และสาขาปรัชญา จะเปิดในปี 2534 และสาขาภาษาอังกฤษ หรือศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาอังกฤษ) จะเปิดใน พ.ศ. 2539

อย่างไรก็ดี ในที่สุดก็สามารถเปิดได้เพียง 3 สาขาวิชาเท่านั้น คือ ภาควิชาภาษาตะวันตก เปิดสาขาภาษาอังกฤษ พ.ศ. 2539 ส่วนภาควิชาปรัชญาและศาสนาเปิดหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาปรัชญา ในปี พ.ศ. 2534 ทบวงมหาวิทยาลัยให้ความเห็นชอบเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2534 สาขานี้พยายามสร้างนักวิชาการที่เชี่ยวชาญปรัชญาและศาสนาทั้งสายตะวันออกและตะวันตก ตอบสนองการศึกษาเรียนรู้ท้องถิ่นด้วยการให้ความสำคัญกับรายวิชาเป็นกลุ่ม ๆ ครอบคลุมทั้ง 3 ศาสนาหลัก ๆ ในพื้นที่ ทั้งศาสนาพุทธ ลัทธิขงจื้อหรือปรัชญาจีน และศาสนาอิสลาม มีวิชากลุ่มปรัชญาอิสลามมากถึง 13 วิชา ครอบคลุมทั้งปรัชญาชีวิตประจำวัน ปรัชญาสังคม รวมถึงอภิปรัชญา

ขณะที่ภาควิชาภาษาไทยเปิดหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ในปี พ.ศ. 2535 ที่เน้นทักษะการประยุกต์ใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารในชีวิตประจำวันและสังคมสมัยใหม่ แตกต่างจากหลักสูตรปริญญาโทสาขาภาษาและวรรณคดีเดิมที่เน้นสร้างครู อาจารย์ และนักวิชาการทางด้านภาษาศาสตร์และวรรณคดี โดยทบวงมหาวิทยาลัยให้ความเห็นชอบเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2535

มูลเหตุของการเปิดการเรียนการสอนในระดับบัณฑิตศึกษาด้านภาษาปรัชญา เนื่องจากผู้บริหารคณะและหลักสูตรเห็นว่าเมื่อสำรวจสถานการณ์ทางวิชาการระดับสูงสาขาปรัชญา พบว่าในระดับมหาวิทยาลัยและระดับวิทยาลัยส่วนใหญ่ยังขาดบุคลากรที่มีคุณวุฒิทางด้านปรัชญาโดยตรงที่ทำหน้าที่สอนปรัชญา บุคลากรด้านนี้จึงเป็นที่ต้องการเป็นจำนวนมาก สอดคล้องกับบริบทการเกิดสถาบันการศึกษาของเอกชนทั้งมหาวิทยาลัย และวิทยาลัยในทศวรรษดังกล่าวที่เกิดขึ้นมากขึ้นด้วย

เมื่อมองในบริบทภาคใต้ ซึ่งเป็นภูมิภาคที่เป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรมเก่าแก่ มีความหลากหลายทั้งภาษา ศาสนา วัฒนธรรม และความเชื่อ มีทั้งที่แตกต่างและประสมประสานกัน หล่อหลอมเป็นเอกลักษณ์เฉพาะภูมิภาค ภาคใต้จึงนับเป็นแหล่งวิทยาการที่เอื้ออำนวยในการศึกษาค้นคว้าและสร้างองค์ความรู้ในเชิงลึก การส่งเสริมให้ภาคใต้มีสถาบันที่ผลิตนักวิชาการระดับสูงสายปรัชญาจึงมีความจำเป็น สามารถใช้ความรู้ทางปรัชญาเป็นเครื่องมือในการประสานความสามัคคีและความเข้าใจระหว่างกัน ขณะเดียวกันจะทำให้ชาวไทยในภูมิภาคอื่นและชาวต่างประเทศเห็นถึงเสน่ห์ของความหลากหลายของความคิดและความเชื่อในสังคมไทยด้วย (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2534, หน้า 3)

ในแง่ การเปิดการเรียนการสอนปรัชญาระดับบัณฑิตศึกษาจึงถูกคาดหวังว่าจะทำให้คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนนักวิชาการระดับสูง สามารถสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพสนองตอบความต้องการของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน และช่วยยกระดับการศึกษาของประชาชนในท้องถิ่น กระจายโอกาสทางการศึกษาระดับสูงในส่วนภูมิภาคได้ (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2534, หน้า 3)

ในช่วงเวลาเดียวกัน คณะฯ ก็ได้เปิดหลักสูตรบัณฑิตศึกษาด้านสังคมวิทยาด้วย หลังจากที่ได้ผลิตบัณฑิตทางด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งคณะเมื่อ พ.ศ. 2518 และด้านพัฒนาสังคมอย่างต่อเนื่องหลายปี ทำให้ในพื้นที่เกิดความต้องการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นไป โดยข้าราชการ และผู้บริหารองค์กรส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ เพิ่มจำนวนมากขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางการปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่นมากขึ้นในช่วงทศวรรษ 2530

หลักสูตรสังคมวิทยาในระดับปริญญาโทเริ่มขึ้นในปีการศึกษา 2535 โดยคณะฯ และกรรมการหลักสูตรได้กล่าวถึงความจำเป็นในการสร้างมหาบัณฑิตสาขานี้ว่าเพื่อตอบรับกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย และสังคมชายแดนใต้ในช่วงทศวรรษ 2535 ด้วยเหตุว่าสังคมไทยกำลังพัฒนาสู่ความเป็นสังคมเมืองและสังคมอุตสาหกรรมยิ่งขึ้นในหลายมิติ ความเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลต่อท้องถิ่นทุกภูมิภาค ในส่วนของภาคใต้ชายแดนเอง ผลกระทบนี้ก็ยิ่งเห็นได้ชัดเจน เกิดเป็นสังคมที่อาจจะมีควมสัมพันธ์แบบใหม่ที่มีความหลากหลายและสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ปรากฏการณ์ทางสังคมเหล่านี้ อาจก่อให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ทั้งในระดับจุลภาคและมหภาคอย่างยากที่จะทำความเข้าใจ

ซึ่งเป็นสิ่งที่ท้าทายต่อศักยภาพและภูมิปัญญาของนักวิชาการและผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างมากทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น

จุดมุ่งหมายของหลักสูตรนี้เพื่อสร้างมหาบัณฑิตด้านสังคมวิทยาให้มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้านยิ่ง ๆ ขึ้นไปใน 5 กลุ่มวิชา คือ สังคมวิทยาชนบท สังคมวิทยาอุตสาหกรรม สังคมวิทยาการศึกษาการวิจัยสังคม และสังคมวิทยาการแพทย์ (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2535, หน้า 3) ทำให้เห็นได้ถึงการเติบโตของสังคมท้องถิ่นที่โครงสร้างทางสังคมแบบใหม่ซึ่งเปลี่ยนแปลงไป มีความจำเป็นต้องใช้ประโยชน์จากบัณฑิตที่มีภูมิความรู้ที่ลึกซึ้งสำหรับการแก้ปัญหาและบริหารจัดการสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปมากขึ้น

อย่างไรก็ดี ต่อมาหลักสูตรนี้ก็หยุดรับนักศึกษาภาควิชาสังคมศาสตร์ จึงได้เปิดหลักสูตรบัณฑิตศึกษาสาขาพัฒนาสังคมขึ้นมาเพิ่มเติม ในปี พ.ศ. 2540 ภายหลังที่ได้ริเริ่มวางรากฐานดำเนินการเรื่อยมาตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2530 ตามแผนที่ได้กำหนดไว้ในแผนการศึกษาระดับอุดมศึกษาของชาติระยะที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539)

หลักสูตรปริญญาโทสาขาพัฒนาสังคมสำเร็จเสร็จสิ้นในปี 2540 คณะกรรมการหลักสูตรจึงได้ยื่นเสนอหลักสูตรปริญญาโทพัฒนาสังคม ด้วยเห็นความจำเป็นว่าในทศวรรษดังกล่าว กระแสของการพัฒนาท้องถิ่นทวีความสำคัญขึ้นอย่างกว้างขวางผนวกกับหลักสูตรปริญญาตรีสาขาวิชาพัฒนาสังคมมาตั้งแต่ พ.ศ. 2519 ผลิตบัณฑิตออกไปทำงานทั้งในหน่วยงานรัฐและเอกชนทั่วภาคใต้ บัณฑิตจำนวนหนึ่งต้องการต่อยอดความรู้เพื่อตอบสนองการเปลี่ยนแปลงของชุมชนท้องถิ่น หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคมจึงถือกำเนิดขึ้น มหาวิทยาลัยเห็นชอบให้เปิดหลักสูตรเมื่อวันที่ 26

กุมภาพันธ์ 2541 มีเป้าหมายในการผลิตมหาบัณฑิตเฉพาะด้าน 4 สาขาวิชา คือ สาขาวิชานโยบายและการวางแผนสังคม สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาสังคม สาขาวิชาการสื่อสารเพื่อพัฒนาสังคม และสาขาวิชาสตรีศึกษาเพื่อการพัฒนาสังคม

จนถึง พ.ศ. 2567 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้เปิดสอนหลักสูตรปริญญาเอกจำนวน 1 หลักสูตรด้วยกัน คือ ปรัชญาคุณภิวัตน์จิตตาสาภาษาไทย ที่ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่กลางทศวรรษ 2540 เปิดรับนักศึกษารุ่นแรก พ.ศ. 2547 โดยผู้ผลักดันคนสำคัญคือ ศาสตราจารย์ ดร.ดวงมน จิตรจำนงค์ ผู้เป็นอาจารย์ยุคเริ่มก่อตั้งมหาวิทยาลัยและก่อร่างสร้างคณะ ตลอดจนหลักสูตรต่าง ๆ ของสาขาวิชา

จนกระทั่งปัจจุบัน หลักสูตรนี้ได้ชื่อว่าเป็นเพียงหลักสูตรปริญญาเอกด้านภาษาและวรรณคดีไทยเพียงหลักสูตรเดียวที่เปิดสอนในสถาบันการศึกษาของภาคใต้ เป็นสถาบันที่ 2 ของประเทศ ถัดจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงได้รับความนิยมจากบุคลากรทางด้านการศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษาและโรงเรียนขนาดใหญ่ในพื้นที่ได้มาศึกษาต่อเพื่อเสริมคุณวุฒิและความรู้อย่างอุ้นหนาผาคั่ง โดยเฉพาะในช่วงปลายทศวรรษที่ 2540 ที่มีนักศึกษามากเกือบ 20 คน ในจำนวนนี้มีศิลปินนักร้องที่มีชื่อเสียงอย่างศุภักษร ทองไทย หรือ “ไข่มาลีฮวนน่า” เข้าเรียนด้วย ร่วมด้วยนักศึกษาที่เป็นครูและอาจารย์จากหลายสถาบันการศึกษาในภาคใต้ เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยทักษิณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา มหาวิทยาลัยฟาฏอนี เป็นต้น

ปัจจุบันหลักสูตรได้ปรับระบบการเรียนการสอน ผสมผสานกับระบบออนไลน์เพื่อตอบรับการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ผู้เรียนจากต่างประเทศ และทั่วประเทศไทย เข้าเรียนด้วย เช่น จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแห่งชาติมัลลายา ตลอดจนนักศึกษา ชาวจีนและเวียดนาม เป็นต้น

หลักสูตรการเรียนการสอนของคณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์นั้นดำเนินการโดยมีการสร้างสรรค์ และแสวงหาความร่วมมือกับหน่วยงานด้านการศึกษา จากต่างประเทศสม่ำเสมอเรื่อยมา เช่น ในช่วง ทศวรรษ 2540 เป็นช่วงหนึ่งที่คณะมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์มีโครงการความร่วมมือกับหน่วยงาน ด้านการศึกษาต่างประเทศหลายโครงการ ที่เด่น ๆ ก็ เช่นความร่วมมือกับประเทศออสเตรเลีย ที่มีมากถึง 3 โครงการ กับมหาวิทยาลัยแห่งชาติออสเตรเลีย หรือ Australian National University (ANU) University of Wollongong และ Monash University

โครงการแลกเปลี่ยนนักศึกษาระหว่างมหาวิทยาลัย กับ Australian National University (ANU) ดำเนิน การโดยคณะส่งนักศึกษาระดับปริญญาตรีไปเรียนที่ มหาวิทยาลัยแห่งชาติออสเตรเลียในหลักสูตร Asian Studies แบ่งเป็นหลักสูตรระยะสั้น 1 ภาคการศึกษา แล้วโอนหน่วยกิตพร้อมคะแนนกลับมาเพื่อเป็นส่วน หนึ่งของการประเมินผลในระดับปริญญาตรีปริญญา ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ส่วนอีกแบบหนึ่ง คือการไปลงทะเบียนเป็นนักศึกษาของ ANU เรียนต่อ จนจบ และรับปริญญาจากออสเตรเลีย

สำหรับความร่วมมือกับ University of Wollongong คณะได้จัดส่งนักศึกษาไปเรียนโปรแกรม ภาษาอังกฤษเป็นเวลา 1 ภาคการศึกษา และให้ โอนหน่วยกิตกลับมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของปริญญา ได้ โดยทางออสเตรเลียมอบสวัสดิการที่พัก และ

ยกเว้นค่าเล่าเรียนให้ คล้ายคลึงกับความร่วมมือ กับ Monash University ที่นักศึกษาจากคณะ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์จะได้ลงทะเบียนเรียน รายวิชาการของ Monash University 12 หน่วยกิต ใน 1 ภาคการศึกษา อันสามารถนำระดับชั้น หรือ คะแนนจากการประเมินผลรายวิชาโอนมาสะสมเป็น หน่วยกิตของหลักสูตรในประเทศไทย

สำหรับสายภาษาญี่ปุ่น ยังมีความร่วมมือ ระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง เช่น โครงการแลกเปลี่ยน นักศึกษากับมหาวิทยาลัยเริตากุ โดยญี่ปุ่นจะส่ง นักศึกษามาเรียนภาษาไทยที่คณะปีละ 1 กลุ่ม จำนวน 5-15 คน นักศึกษาใช้ผลการเรียนที่ประเทศไทยโอน เป็นผลการเรียนของมหาวิทยาลัยเริตากุได้ ในทาง กลับกัน ญี่ปุ่นได้ให้ทุนแก่นักศึกษาวิชาเอก-โท ภาษา ญี่ปุ่นของคณะปีละ 1 ทุน เพื่อให้ไปศึกษาภาษาญี่ปุ่น เข้มข้นที่มหาวิทยาลัยเริตากุนาน 1 ปี ด้วย

ส่วนความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นๆ ของญี่ปุ่นก็ เช่น โครงการทุนสนับสนุนของ AIEJ หรือ Association of International Education Japan ที่ให้คณะ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เสนอชื่อนักศึกษาชั้น ปี 3-4 ไปเรียนต่อ โดยผู้ได้รับการคัดเลือกจะได้รับทุน ทั้งหมดไปเรียนภาษาและวัฒนธรรมญี่ปุ่นเป็นเวลา 1 ปี ได้รับเบี้ยเลี้ยงเดือน 100,000 เยน

ขณะเดียวกัน ด้านหลักสูตรภาษาเกาหลีที่เติบโต อย่างรวดเร็ว จึงมีความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยอื่นๆ นอกจากมหาวิทยาลัย Hunkuk ด้วย ในปี พ.ศ. 2540 มีโครงการแลกเปลี่ยนนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์ กับ Jeonju University นักศึกษาสาขาวิชาภาษา เกาหลีถูกส่งไปเรียนหลักสูตรปริญญาโทภาษาเกาหลี โดยเกาหลีและคณะเป็นหุ้นส่วนร่วมกันมอบทุน การศึกษาให้

สำหรับประเทศเพื่อนบ้าน คณะก็มีโครงการแลกเปลี่ยนนักศึกษา กับ University Malaysia Sarawak

หรือ UNIMAS ประเทศมาเลเซีย โดยจัดส่งนักศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ไปเรียนวิชาภาษา มาเลเซียและวัฒนธรรมมาเลย์เป็นเวลา 1 ภาคการศึกษา ให้โอนหน่วยกิตที่ได้เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของปริญญา ได้ โดย UNIMAS ยกเว้นค่าเล่าเรียนและจัดที่พักให้

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์กับงาน ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

ในห้วงเวลาเริ่มต้น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ไม่เพียงแต่ให้ความสำคัญกับการ ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมผ่านการก่อตั้งศูนย์เพื่อการ ศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้เท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญ กับการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้อีกด้วย โดยการวิจัย ตระหนักถึงความสำคัญของอัตลักษณ์ท้องถิ่น เช่น การศึกษาเชิงสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาการศึกษา ภาษาศาสตร์ภาษาถิ่น และการศึกษาภูมิศาสตร์ และประชากรศึกษา ดังเห็นได้จากงานวิจัยที่ได้รับบ ปรมาณแผ่นดินสนับสนุนชุดแรก ๆ เรื่อง “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างไทยพุทธและไทย มุสลิม จังหวัดปัตตานี” เรื่อง “การสร้างระบบการ สะกดแบบมาตรฐาน โดยใช้อักษรไทยแทนเสียงใน ภาษามลายูถิ่นของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดยะลา ปัตตานี นราธิวาส” และเรื่อง “ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ และสังคมที่มีผลต่อการย้ายออกของประชากรใน จังหวัดปัตตานี” เป็นต้น โดยระหว่างปี 2520 - 2523 คณะมนุษยศาสตร์ฯ มีงานวิจัยรวม 19 เรื่อง มากเป็น ลำดับที่ 5 จาก 7 คณะใน 2 วิทยาเขต ทั้ง ๆ เพิ่งก่อตั้ง ได้เพียงไม่กี่ปีเท่านั้น

นอกจากนั้นยังมีโครงการที่ได้รับบ ปรมาณ สนับสนุนจากองค์กรระหว่างประเทศ เช่น ในช่วงปี พ.ศ. 2518 ดำเนินการโครงการจัดทำพจนานุกรม ภาษาถิ่นปัตตานีเป็นภาษาไทยกลาง ด้วยความร่วมมือ จากรัฐบาลออสเตรเลียภายใต้แผนโคลัมโบ โครงการ

ศึกษาวิจัยวัฒนธรรมพื้นบ้านของแหล่งที่ประชาชน พุดภาษามลายูเป็นประจำวัน ด้วยความร่วมมือ จากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่ง สหประชาชาติ ซึ่งนับเป็นรากฐานสำคัญที่สร้าง เครือข่ายความสัมพันธ์ให้งอกงามในเวลาต่อมา ระหว่างมหาวิทยาลัย และองค์กรระหว่างประเทศ

การก่อตั้งคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ขึ้น ไม่เพียงแต่เป็นผลจากการที่ ดร.สตางค์ พลิก สถานการณ์เพื่อแก้ไขความไม่ลงตัวของแนวทางการ ก่อตั้งมหาวิทยาลัยภาคใต้ จากการให้ศูนย์หาดใหญ่ เป็นศูนย์กลางแทนศูนย์สุโขทัยและเท่านั้น แต่ยังเป็น การเสริมกำลังมหาวิทยาลัยให้สามารถดำเนินการกิจ ด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมให้มีความโดดเด่น ขึ้นอย่างเป็นพิเศษด้วย

ภารกิจทางด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ของมหาวิทยาลัยจะบรรลุตามวัตถุประสงค์ได้ มหาวิทยาลัยจะต้องจัดให้มีส่วนของการสอน การวิจัย การเผยแพร่ และบริการศิลปวัฒนธรรมแก่สังคม การดำเนินงานตามภารกิจด้านนี้ของมหาวิทยาลัย ถือได้ว่ามีจุดเริ่มต้นมาพร้อมกับการจัดตั้งคณะ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เมื่อปี 2518 (ปรีชา แม่นมินทร์, 2526) ดังจะเห็นได้จากการแบ่งงานของ คณะมนุษยศาสตร์ในช่วงก่อตั้งออกเป็นโครงการต่าง ๆ 3 ด้าน คือ ด้านการเรียนการสอน ด้านการศึกษา ค้นคว้าและวิจัยทางด้านสังคมและวัฒนธรรม โดย เฉพาะเกี่ยวกับชุมชนพหุวัฒนธรรมและศาสนา อิสลาม รวมถึงด้านการรวบรวมและแสดงสมบัติทาง โบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรม

การดำเนินการด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ในนามของมหาวิทยาลัยในระยะแรก มีบุคลากร จากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เข้าไปมี ส่วนอย่างสำคัญ เป็นการริเริ่มโดยผู้ที่มีประสบการณ์ และผู้ที่สนใจงานวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะกลุ่ม

อาจารย์ที่ในขณะนั้นแยกออกมาจากคณะศึกษาศาสตร์ มาสังกัดคณะตั้งใหม่อย่างมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ประกอบกับมีการโอนบุคลากรจากหน่วยงานอื่น มาร่วมด้วย เช่น วิทยาลัยครูในเขตภาคใต้ การทำงาน ด้านวัฒนธรรมของบุคลากรจากคณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ดังกล่าวเริ่มจากการเก็บรวบรวม โบราณวัตถุที่พบในท้องถิ่นเพื่อการศึกษา จึงถือเป็นระยะเริ่มต้นของการสะสมแบบงานพิพิธภัณฑ์ อย่างไรก็ตาม การเริ่มต้นจากความสนใจเฉพาะตัวของ อาจารย์กลุ่มนี้ก็กลายเป็นข้อจำกัด ทำให้หน่วยงานขยายออกไปได้ไม่กว้างขวางนัก ในระดับคณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์เองก็ยังขาดการประชาสัมพันธ์ ทั้งยังไม่มีคณะทำงานที่รับผิดชอบอย่างจริงจัง (ไข่มุก อุทยานวลี, 2550)

การสะสมหลักฐานประเภทโบราณวัตถุในยุคแรกได้รับแรงบันดาลใจจากการสร้างตึกคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และศูนย์การศึกษาภาคใต้ขึ้นเอง โดยมีการขุดดินจากบริเวณตำบลกรือเซะมาถมพื้นที่ลุ่ม ทำให้ได้ค้นพบเศษโบราณวัตถุที่ปะปนมากับดินจำนวนหนึ่ง เช่น ภาชนะโบราณ เครื่องใช้โบราณ เป็นต้น นักวิชาการจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์จึงเก็บรวบรวม มาศึกษาและจัดทำพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา แสดงวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชาวไทยภาคใต้ โดยมุ่งที่จะทำนิทรรศการที่มีความเคลื่อนไหวเพื่อไม่ให้ซ้ำกับรูปแบบการจัดแสดงให้พิพิธภัณฑ์ทั่วไป แต่การดำเนินการนี้ก็ชะงักไปเพราะขาดการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย (ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้, 2532; ไข่มุก อุทยานวลี, 2550)

จะเห็นได้ว่า ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานบำรุง ศิลปวัฒนธรรม นอกจากภารกิจด้านการวิจัยเพื่อ สร้างองค์ความรู้และเป็นรากฐานของการพัฒนา

ทางวัฒนธรรมและสังคมแล้ว ในระยะแรกคณะ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ยังได้รับมอบหมาย ให้เป็นหน่วยงานจัดตั้งหน่วยงานที่มีลักษณะแบบ พิพิธภัณฑที่จัดแสดงสมบัติทางวัฒนธรรมของ ชาติอีกด้วย (เรื่องเดียวกัน, 2526) ภารกิจดังกล่าว สอดคล้องกับบริบททางสังคมไทยในขณะนั้น ที่ รัฐบาลส่วนกลางส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้ท้องถิ่นทุก ภูมิภาค ด้วยการจัดสรรงบประมาณ และดึงความ ร่วมมือจากเอกชนจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมต่าง ๆ ขึ้น เกือบทุกจังหวัด ทั่วทุกภูมิภาค โดยศูนย์วัฒนธรรม ลักษณะนี้เกิดขึ้นและมีบทบาทอย่างสำคัญในภาคใต้ หลายศูนย์ เช่น ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช ศูนย์วัฒนธรรมสงขลา ที่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา ศูนย์วัฒนธรรม จังหวัดภูเก็ต ที่วิทยาลัยครูภูเก็ต ศูนย์วัฒนธรรม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี และ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง ที่โรงเรียนสตรีพัทลุง เป็นต้น (พิเชฐ แสงทอง, 2552)

ภารกิจของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ดังกล่าว ยังเห็นได้จากการออกแบบอาคารหลังแรก ของคณะ ที่นอกจากมีส่วนห้องเรียน และสำนักงาน แล้ว ยังมีส่วนแสดงโบราณวัตถุและหัตถกรรมพื้นบ้าน อีกด้วย การจัดการพิพิธภัณฑที่จึงเป็นหน้าที่สำคัญของ คณะที่ขาดไม่ได้ โดยได้รับการวางแผนให้มีการจัดตั้ง เป็นพิพิธภัณฑที่เคลื่อนที่ มีการหมุนเวียนสับเปลี่ยนจัด แสดงศิลปวัตถุโบราณวัตถุ ซึ่งต่อมาได้ขยายตัวไป เป็นสถาบันวัฒนธรรมศึกษาถาวรถาวรพิพิธภัณฑที่ พระเทพญาณโมลี และบ้านพระยาพิบูลพิทยาพร

ในระยะแรกมีการเก็บรวบรวมศิลปะโบราณ วัตถุและหัตถกรรมพื้นบ้าน ทั้งจากการบริจาคของ เอกชน การเก็บรวบรวมของนักศึกษา เพื่อเป็นข้อมูล สำหรับศึกษาวิจัยทางศิลปวัฒนธรรม เศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ และด้านอื่น ๆ เกี่ยวกับภาคใต้ โดย

มุ่งเน้นเป็นศูนย์รวมของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในระยะเวลา 5 ปีแรกของการก่อตั้งคณะ แม้ภารกิจนี้อยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างการย้ายสังกัดจาก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ไปยังสำนักงาน อธิการบดี แต่ก็สามารถรวบรวมศิลปะโบราณวัตถุ และหัตถกรรมพื้นบ้านได้มากถึง 501 ชิ้น (ปรีชา แม่นมินทร์, 2526) มีสิ่งของทองคำจากการบริจาคของ ชาวบ้านและปัญญาชนท้องถิ่น โดยศูนย์นี้มุ่งหมาย จะเปิดให้บริการแก่ประชาชน และนักวิชาการอื่นๆ ด้วย ดังมีจุดประสงค์การก่อตั้งสำคัญถึง 7 ประการ คือ

1. เพื่อรวบรวมโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และ วัฒนธรรมพื้นบ้านของภาคใต้
2. เพื่อศึกษาวิจัยทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี ภาษา สังคม และศิลปวัฒนธรรมของภาคใต้
3. เพื่อเป็นศูนย์บริการด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี ภาษา สังคม และศิลปวัฒนธรรมของภาคใต้
4. เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่วัฒนธรรมของภาคใต้ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ
5. เพื่อเป็นแหล่งเสริมความรู้ทางด้านไทยคดี ศึกษา มาเลย์ศึกษา อิสลามศึกษา ฯลฯ
6. เพื่อเป็นศูนย์สนเทศเกี่ยวกับภาคใต้
7. เพื่อเป็นการส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ของภาคใต้

โดยเป้าหมายของการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุ ผลเป็นรูปธรรมคือ

1. การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สาขา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์ด้าน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้
2. การศึกษาวิจัยด้านประวัติศาสตร์ การเมือง การปกครอง และเศรษฐกิจของภาคใต้ โดยเฉพาะ จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส
3. ศึกษาวิจัยด้านภาษา สังคม และวัฒนธรรม ท้องถิ่นภาคใต้

4. ศึกษาประวัติศาสตร์บุคคลสำคัญของภาคใต้ ทั้งนักการเมือง การปกครอง นักพัฒนา นักการศึกษา นักภาษา กวี ศิลปิน

5. อบรมและสัมมนาด้านภาษา วรรณกรรม ศิลปะ และวัฒนธรรมภาคใต้

6. จำลองโบราณสถานในจังหวัดปัตตานี และ จังหวัดใกล้เคียง ซึ่งมีค่าควรแก่การศึกษาของ ชาวไทยทั่วไป

7. เผยแพร่ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยให้เป็น ที่แพร่หลาย ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

จะเห็นได้ว่าคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ถือกำเนิดขึ้นมาในบริบทของการที่สังคมไทยโดย ภาพรวมให้ความสำคัญกับการศึกษาศิลปวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทว่าประเทศในห้วงทศวรรษ 2510 เกิดคลื่นความสนใจในการสร้างองค์ความรู้ท้องถิ่น โดยเฉพาะด้านประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม จึง มีการรวบรวม รักษา มรดกทางประวัติศาสตร์และ วัฒนธรรมขึ้นผ่านการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ การสัมมนา ทางวิชาการต่าง ๆ (พิเชษฐ แสงทอง, 2552)

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่งถือกำเนิดขึ้นใน บริบทดังกล่าวจึงได้จัดวางบทบาทตนเอง ไม่เพียงแต่ เพื่อจัดการเรียนการสอนให้แก่คนในท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังต้องดำเนินงานตามภารกิจด้านทำนุบำรุงศิลป วัฒนธรรมท้องถิ่นอันเป็นบริบทส่วนภูมิภาคของ มหาวิทยาลัย อันเป็นภารกิจที่มีความจำเป็นอย่าง ทาง การศึกษาในบริบทสังคมไทยดังกล่าวด้วย การก่อตั้ง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์จึงได้รับ ความคาดหวังให้ทำบทบาทนั้นโดยตรง

ภารกิจนี้มีศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้เป็น หน่วยงานทัพหน้าที่สำคัญ ศูนย์มีโครงการที่มุ่งดำเนิน การเพื่อตอบภารกิจของคณะและมหาวิทยาลัยหลาย โครงการ ดังเช่น ในปี 2522 เพียง 4 ปี หลังการเปิด รับนักศึกษาอย่างเป็นทางการ ระหว่างการโอนย้าย

ไปสังกัดสำนักงานอธิการบดี ศูนย์ก็ได้ดำเนินการโครงการวิจัยทางวัฒนธรรม การก่อตั้งพิพิธภัณฑ์และนิทรรศการทางศิลปวัฒนธรรม โบราณคดี และวิถีพื้นบ้าน รวมทั้งการจัดทำโครงการพจนานุกรมภาษาถิ่นปัตตานี - ไทยด้วย

เมื่อพิจารณาจากความเป็นมาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า บทบาทด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยได้มีพัฒนาการขึ้นมา และเติบโตไปพร้อม ๆ กับการจัดตั้งและการขยายงานของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ดังได้กล่าวแล้ว อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมา มหาวิทยาลัยก็ได้ย้ายโอนภาระหน้าที่ดังกล่าวไปยังโครงการจัดตั้งศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ เมื่อการจัดตั้งศูนย์มีความชัดเจนขึ้นหลังปี 2522 เป็นต้นมา

อย่างไรก็ดี การดำเนินงานของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในระยะแรกก็ครอบคลุมทั้งการสอน การวิจัย และการเผยแพร่กิจกรรมและบริการชุมชนด้านศิลปวัฒนธรรม แม้จะมีข้อจำกัดอยู่บ้างในแง่ที่คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เป็นคณะที่เปิดใหม่ แต่ขอขยายงานกว้างขวางเป็นอย่างมาก ทั้งการสอนวิชาพื้นฐาน และการสอนวิชาเอกด้านภาษามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ให้แก่นักศึกษาจากคณะศึกษาศาสตร์ รวมทั้งการวิจัย การบริการวิชาการ และการเผยแพร่ความรู้ ตลาดแรงงานก็ยังไม่เปิดกว้างมากนัก ทำให้เกิดข้อจำกัดด้านการขยายงานด้านศิลปวัฒนธรรมไปด้วย

ในระดับคณะ ภาระงานดังกล่าวก็ยังคงได้รับการสานต่อจากผู้บริหาร และคณาจารย์ซึ่งให้ความสนใจทางด้านนี้อยู่แล้วเป็นพื้นฐาน ทั้งในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน การสร้างองค์ความรู้ และการบริการชุมชน ขณะเดียวกัน ก็มีอาจารย์จำนวนหนึ่งสร้างผลงานวิชาการทางด้านนี้อย่างจริงจัง จนเป็นนักวิชาการที่มีชื่อเสียงได้รับการยอมรับระดับชาติ

เช่น ดวงมน จิตรจำนงค์ มะเนาะ ยูเด็น วันเนาว์ ยูเด็น ประพนธ์ เรืองณรงค์ วิสิทธิ์ จินตวงศ์ เฉลิม มากนวล พรธณงาม เง่าธรรมสาร นฤมล กาญจนทัต วัฒนา สุกัญศีล วรวิทย์ บารุ กัมพล สิริมนินท์ ทะสันหมัด หามาน เพิ่ม นิลรัตน์ ดลมนรจณ์ บากา มัลลิกา คณานุรักษ์ จุรีรัตน์ บัวแก้ว ครองชัย หัตถา เป็นต้น

โดยในระยะแรกนี้ นอกจากการสนับสนุนงบประมาณการวิจัย การแต่งตำราแล้ว คณะยังส่งเสริมด้วยการจัดพิมพ์รวมบทความชุด “สารคดีน่ารู้จากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์” ตีพิมพ์เป็นเล่มต่อเนื่องกันหลายเล่มและหลายปีติดต่อกันเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ที่นักวิชาการจากคณะสร้างสรรค์ขึ้น เช่นเดียวกับวารสาร “รูสมิแล” ของมหาวิทยาลัยที่เป็นพื้นที่สำคัญที่ตีพิมพ์ผลงานของอาจารย์ในคณะ โดยวารสารฉบับนี้มีอาจารย์จากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่เป็น “บรรณาธิการ” อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ยุคก่อตั้งเมื่อปี 2514 อย่างต่อเนื่องจนถึงทศวรรษ 2550 โดยในระยะแรกมีบรรณาธิการคนสำคัญที่ทำให้วารสารมีชื่อเสียง ได้รับการยอมรับในวงการวิชาการระดับชาติในยุคก่อตั้งคือ ประพนธ์ เรืองณรงค์

โครงการสำคัญอย่างหนึ่งที่สะท้อนถึงบทบาทของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในการอนุรักษ์และสร้างองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจังหวัดชายแดนภาคใต้คือ โครงการปัตตานีศึกษา โดยคณะได้จัดให้มีห้องรวบรวมเอกสาร และข่าวของโบราณของปัตตานีเท่าที่เก็บรวบรวมได้มาจัดแสดงไว้จำนวนหนึ่ง มีประเด็นศึกษาในขอบข่ายของโครงการคือด้านปัตตานีสันติภาพโบราณ ด้านศิลปะและวัฒนธรรม ด้านศิลปะการแสดง ด้านสถาปัตยกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม และประวัติศาสตร์สำคัญในปัตตานี โครงการได้จัดทำเอกสารสิ่งพิมพ์ เป็นงานวิจัย และการเก็บรวบรวมข้อมูล

เป็นสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ด้วย การดำเนินการมุ่งหมายเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นศึกษาต่าง ๆ นำข้อมูลไปศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ และเป็นแหล่งที่จะเปิดให้มีการเข้าถึงโดยชุมชนอีกด้วย

unasp

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ก้าวเดินมาอย่างมั่นคงในบริบทความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยที่ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว คณะสร้างสรรค์สาขาวิชาต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อตอบสนองบริบททางสังคมที่ต้องการบัณฑิตผู้เชี่ยวชาญทักษะใหม่ ๆ ที่หลากหลายขึ้น สาขาวิชาเหล่านี้ทำให้มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของชุมชนท้องถิ่น และสังคมไทยโดยภาพรวมด้วย ขณะเดียวกัน สาขาวิชาที่เปิดยังสื่อถึงวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลของผู้บริหารคณะทุกรุ่น กล่าวคือ การพยายามทำให้มหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาคมีสถานะเท่าเทียมกับมหาวิทยาลัยในส่วนกลางหรือในเมืองใหญ่ ลดปัญหาการอพยพเข้าเมืองเพื่อการศึกษา ตรึงเยาวชนให้อยู่ในพื้นที่เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่ชุมชนและสถาบันครอบครัว ผ่านพื้นที่การจัดการเรียนการสอนที่หลากหลาย ทั้งพื้นที่ชุมชนในงานภาคสนาม พื้นที่มหาวิทยาลัยในงานกิจกรรม และพื้นที่ชั้นเรียนในงานเชิงปฏิบัติการ

ปัจจุบัน การจัดการเรียนการสอน นอกจากจะใช้พื้นที่อาคารเรียนหลักของมหาวิทยาลัย คือ อาคาร 19 และอาคาร 58 แล้ว คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ยังจัดพื้นที่และห้องเรียนเฉพาะให้มีการเรียนการสอนในรูปแบบที่หลากหลายและตอบสนอง

บริบทความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่ทันสมัยด้วย โดยมีห้องเรียน และห้องปฏิบัติการบริการแก่นักวิชาการและนักศึกษาทุกชั้นปี ห้องเรียนบรรยาย มีทั้งหมด 5 ห้อง คือ ห้องบรรยายทั่วไป ห้องพู่กันจีน ห้องบัณฑิตศึกษา 2 ห้อง ห้องเกาหลีศึกษา และห้องสังคมศาสตร์ ห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องปฏิบัติการทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ประกอบด้วย ห้องปฏิบัติการทางภูมิศาสตร์ ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ห้องปฏิบัติการสารสนเทศ นอกจากนี้ ยังมีห้องศูนย์ศึกษาภาษาและวัฒนธรรมในฐานะหน่วยวิจัยและหน่วยพันธกิจสังคมอีก 3 ศูนย์ คือ ศูนย์ภาษาไทยสงขลานครินทร์ ภายใต้ความร่วมมือกับศูนย์ภาษาไทยสิรินธร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศูนย์วิจัยภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้ และศูนย์ชั้นตาราศึกษา

อีกทั้งในบริบทการเรียนรู้และการทำงานที่เปลี่ยนแปลงไป คณะยังได้จัดสร้างพื้นที่การทำงานในรูปแบบใหม่ของคนรุ่นใหม่ ด้วยการร่วมมือกับธนาคารออมสิน จัดสร้าง Co-working space เรียกว่า GSB Innovation Club Room หรือห้องออมสินบริเวณชั้น 1 ของคณะ จัดไว้สำหรับนักศึกษาและบุคลากรในการประชุมกลุ่มย่อย และการทำงานร่วมกัน

สิ่งเหล่านี้คือความเคลื่อนไหวที่บ่งชี้ให้เห็นว่าในอนาคตที่ไม่แน่นอนทางด้านการจัดการศึกษาในรูปแบบของมหาวิทยาลัย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้พยายามมองเห็นโอกาสและความเป็นไปได้ที่จะเป็นตัวกลางในฐานะผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดการศึกษาเรียนรู้ได้ได้ทุกบริบทความเปลี่ยนแปลงนั่นเอง ●

เอกสารอ้างอิง

- ไข่มุก อุทยานวลี. (2550). บทบาทของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ต่อสังคมท้องถิ่นภาคใต้ด้านการทำนุบำรุง
ศิลปวัฒนธรรมรอบสี่ทศวรรษ. ฐสมิแล ปีที่ 28 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม)
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. (2523). *คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. ปัตตานี: คณะมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. (2531). *รายงานประจำปี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. ปัตตานี:
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. (2533). *แนะนำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ฉบับต้อนรับนักศึกษา
ใหม่*. ปัตตานี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. (2534 ก.). *หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการ
สื่อสาร*. ปัตตานี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. (2534 ข.). *หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา*. ปัตตานี:
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. (2535). *หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา*. ปัตตานี:
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. (2540). *รายงานประจำปี 2539-2540 คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์*. ปัตตานี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. (2541). *หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม*. ปัตตานี:
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. (2546). *หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทยกับการ
สื่อสาร หลักสูตรปรับปรุง*. ปัตตานี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. (2547). *หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาเยอรมัน หลักสูตร
ปรับปรุง*. ปัตตานี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. (2547). *หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ หลักสูตร
ปรับปรุง*. ปัตตานี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. (2548). *หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาฝรั่งเศส หลักสูตร
ปรับปรุง*. ปัตตานี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. (2564). *หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรบัณฑิต หลักสูตรปรับปรุง*.
ปัตตานี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
พิเชฐ แสงทอง. (2552). *วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงวิเคราะห์*. พัทลุง: ศูนย์ทะเลสาบศึกษา
มหาวิทยาลัยมหิดล. (2550). 88 ปีอาจารย์สตางค์: หนังสือที่ระลึกเนื่องในโอกาสครบรอบวันคล้ายวันเกิด
ศาสตราจารย์สตางค์ มงคลสุข: 15 กรกฎาคม 2550. มหาวิทยาลัยมหิดล
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (2532). *ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้*. ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (2561). 50 ปี สงขลานครินทร์. หาดใหญ่: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

มัลลิกา คณานุรักษ์ และคณะ. (2529). *คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. ปัตตานี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

สตางค์ มงคลสุข. (2512). *มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 2512*. ใน *ศึกษาศาสตร์ 2512*. ปัตตานี: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

สตางค์ มงคลสุข. (2513). *มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*. ใน *ช่วยกันเขียน*. พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงชั้น มหิธรเดชาอนุวัตรน์ จ.ม. วันที่ 14 มีนาคม พุทธศักราช 2513 ณ เมรุวัดธาตุทองอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ ดร. สตางค์ มงคลสุข ป.ช. ป.ม. ท.จ. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันจันทร์ ที่ 30 สิงหาคม 2514

การพัฒนาพื้นที่สถานีและพื้นที่โดยรอบ สถานี KL Sentral กรุงกัวลาลัมเปอร์ ในฐานะสถานีกลางการขนส่งทางราง ของประเทศมาเลเซีย

The Development of KL Sentral Station and Its Surrounding Area in
Kuala Lumpur as Malaysia's Central Rail Transportation Hub

โดย: ไวลัส ประสิทธิ์เขตกิจ

สารสังเขป

การศึกษานี้มุ่งวิเคราะห์การพัฒนา KL Sentral สถานีกลางระบบรางของกรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย โดยใช้แนวคิด Transit-Oriented Development (TOD) เป็นกรอบวิเคราะห์หลัก โดยมุ่งศึกษาการจัดการพื้นที่รอบสถานีและผลกระทบที่เกิดขึ้นในมิติเศรษฐกิจและสังคม การวิจัยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพผ่านการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า KL Sentral ประสบความสำเร็จในการเป็นศูนย์กลางการคมนาคมที่เชื่อมต่อระบบรางหลายรูปแบบ เข้ากับพื้นที่พาณิชยกรรม และที่อยู่อาศัยอย่างลงตัว ส่งผลให้เกิดการเพิ่มขึ้นของมูลค่าที่ดิน การขยายตัวของภาคบริการ การลดปัญหาจราจร และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชนในด้านการเดินทาง นอกจากนี้ยังพบว่าพัฒนาดังกล่าวสามารถลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงระบบขนส่ง และสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นแก่ผู้อยู่อาศัย อย่างไรก็ตาม ยังคงมีข้อท้าทายด้านพื้นที่สีเขียวและการออกแบบที่ครอบคลุมกลุ่มเปราะบาง บทความนี้เสนอให้มีการพัฒนาต่อยอดด้านโครงสร้างพื้นฐาน ที่อยู่อาศัยราคาอย่างเหมาะสม และแนวทางเมืองอัจฉริยะ เพื่อยกระดับ KL Sentral ให้เป็นต้นแบบเมืองยั่งยืนในระดับภูมิภาค

คำสำคัญ : การพัฒนาเมือง, แนวคิด TOD, ระบบขนส่งมวลชน, สถานี KL Sentral

This study analyzes the development of KL Sentral, Malaysia's central rail transportation hub in Kuala Lumpur, using the Transit-Oriented Development (TOD) framework. It focuses on the management of land use surrounding the station and the resulting economic and social impacts. The research employs qualitative methodology, including document analysis and in-depth interviews with stakeholders from the public sector, private enterprises, and local communities. Findings reveal that KL Sentral has successfully integrated multiple rail systems with commercial and residential zones, resulting in increased land value, expansion of the service sector, traffic mitigation, and behavioral shifts toward public transport usage. The development has also contributed to greater accessibility and improved quality of urban life. Nonetheless, challenges remain, particularly in terms of green space provision and inclusivity for vulnerable groups. The study suggests further development in urban infrastructure, affordable housing, and smart city approaches to enhance KL Sentral as a model for sustainable urban hubs in the region

Keywords: KL Sentral Station, Mass Transit System, Transit-Oriented Development (TOD), Urban Development

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 ระบบขนส่งสาธารณะกลายเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะระบบรางซึ่งมีศักยภาพในการขนส่งผู้โดยสารจำนวนมากได้อย่างรวดเร็วและปลอดภัย เมืองใหญ่อย่างลอนดอนและโตเกียวได้พัฒนาระบบรางมายาวนานจนกลายเป็นโครงข่ายหลักของการเดินทาง และช่วยแก้ปัญหาจราจร มลภาวะ และการใช้รถยนต์ส่วนตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังเป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจ เพิ่มมูลค่าอสังหาริมทรัพย์ และสร้างย่านเศรษฐกิจใหม่รอบสถานีสำคัญ (สุภัจฉรา จริจจิตร, 2558)

แนวคิด "Transit Oriented Development" (TOD) ได้รับการยอมรับว่าเป็นกรอบในการวางแผนเมืองสมัยใหม่ โดยเน้นการใช้พื้นที่รอบสถานีขนส่งอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งด้านการอยู่อาศัย การค้า การเดินเท้า และการเชื่อมต่อของโครงข่ายการคมนาคม ตัวอย่างความสำเร็จของสถานีโตเกียวซึ่งพัฒนาอย่างบูรณาการกับพื้นที่โดยรอบ เช่น อาคารสำนักงาน โรงแรม ร้านค้า และพื้นที่สีเขียว แสดงให้เห็นว่า TOD ช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิต ส่งเสริมเศรษฐกิจ และสร้างความน่าอยู่ของเมืองได้เป็นอย่างดี (ธัญลักษณ์ ศรีรัตนโชติ, 2557)

ประเทศไทย โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร ได้เร่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานระบบรางอย่างต่อเนื่อง ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 10 (ค.ศ. 2011 - 2015) และฉบับที่ 11 (ค.ศ. 2016 - 2020) โดยมีการลงทุนในระบบรางหลายประเภท ทั้ง LRT, MRT, Monorail และ KTM เพื่อเชื่อมต่อเขตเมืองกับชานเมือง ลดการใช้รถยนต์ส่วนตัว และส่งเสริมการใช้ระบบขนส่งสาธารณะให้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 10 เป็น ร้อยละ 20 ในระยะเวลาเพียง 6 ปี (Mass Rapid Transit Corporation, 2016; ศิริลักษณ์ ศรีรัตนโชติ, 2557)

KL Sentral ถือเป็นสถานีศูนย์กลางการเดินทางด้วยระบบรางที่สำคัญที่สุดของประเทศมาเลเซีย โดยออกแบบให้เป็น “เมืองในเมือง” (city within a city) ที่บูรณาการการเดินทาง อาคารสำนักงาน โรงแรม และห้างสรรพสินค้าเข้าด้วยกัน ตัวสถานีเชื่อมต่อกับรถไฟฟ้าหลายสายและการเดินทางสู่สนามบิน ทำให้กลายเป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยว ผู้โดยสาร และนักลงทุนจากนานาประเทศ

จากบริบทข้างต้น การศึกษา “KL Sentral” ในฐานะสถานีกลางการขนส่งทางรางของประเทศมาเลเซียจึงมีความสำคัญในการทำความเข้าใจว่า การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมสามารถส่งผลกระทบอย่างไรต่อการใช้พื้นที่ การวางผังเมือง และมูลค่าทางเศรษฐกิจในบริเวณโดยรอบ โดยเฉพาะภายใต้แนวคิด TOD ที่เน้นการเดินทางแบบไร้เครื่องยนต์ และสร้างชุมชนเมืองที่น่าอยู่อาศัย การศึกษานี้จึงมุ่งวิเคราะห์ผลกระทบทั้งเชิงพื้นที่และเชิงนโยบาย เพื่อใช้เป็นกรณีศึกษาต่อยอดสู่การวางแผนเมืองอย่างยั่งยืนในประเทศอื่น ๆ รวมถึงประเทศไทย

คำถามการวิจัย

การพัฒนาพื้นที่ สถานี KL Sentral มีการบริหารพื้นที่อย่างไร และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมของพื้นที่โดยรอบอย่างไร?

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารพื้นที่จากการสร้างสถานี KL Sentral กรุงเทพมหานครตามแนวคิด TOD
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงผลกระทบของการพัฒนาสร้างสถานี KL Sentral กรุงเทพมหานคร ในเชิงเศรษฐกิจ สังคม

นิยามศัพท์เฉพาะ

นิยามคำศัพท์เฉพาะ

Transit-Oriented Development (TOD) หมายถึง แนวคิดการพัฒนาเมืองโดยเน้นการใช้ประโยชน์พื้นที่โดยรอบสถานีระบบขนส่งมวลชนอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมุ่งให้เกิดการใช้ระบบขนส่งสาธารณะเป็นหลัก ลดการใช้รถยนต์ส่วนตัว และส่งเสริมให้ประชาชนใช้การเดินทาง จักรยาน และระบบราง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตในพื้นที่เมืองทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

KL Sentral หมายถึง ศูนย์กลางระบบขนส่งทางรางของกรุงเทพมหานคร ประเทศมาเลเซีย ที่เชื่อมต่อกับรถไฟฟ้า และรถโดยสารหลากหลายสาย และได้รับการพัฒนาโดยแนวคิด TOD เพื่อเป็น “เมืองในเมือง” (city within a city) ซึ่งมีทั้งอาคารสำนักงาน โรงแรม คอนโดมิเนียม และห้างสรรพสินค้าครบวงจร

การใช้ประโยชน์ที่ดิน (land use) หมายถึง รูปแบบการใช้พื้นที่ในบริเวณต่าง ๆ เช่น พื้นที่อยู่อาศัย พาณิชยกรรม สำนักงาน สาธารณูปโภค และพื้นที่สีเขียว ซึ่งสะท้อนถึงการวางแผนและการพัฒนาผังเมืองของพื้นที่นั้น ๆ โดยเฉพาะบริเวณรอบสถานีขนส่ง

ผลทางเศรษฐกิจของการพัฒนา (economic impact) หมายถึง ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต่อเศรษฐกิจจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การเพิ่มขึ้นของมูลค่าที่ดิน การดึงดูดการลงทุน การจ้างงาน การเติบโตของภาคบริการ รวมถึงความสามารถในการกระตุ้น GDP ของเมืองหรือพื้นที่นั้น ๆ

ผลทางสังคมของการพัฒนา (social impact) หมายถึง ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และโครงสร้างของชุมชน เช่น การย้ายถิ่นฐานของประชาชน การเปลี่ยนแปลงความหลากหลายทางสังคม ความปลอดภัย และความสะดวกในการเข้าถึงบริการสาธารณะ

ลักษณะการใช้พื้นที่ตามแนวคิด TOD หมายถึง การจัดวางพื้นที่ใช้งานในระยะใกล้สถานีระบบขนส่งมวลชน โดยจัดแบ่งพื้นที่ให้มีความหลากหลาย เช่น ที่อยู่อาศัย ร้านค้า สำนักงาน และพื้นที่สาธารณะในลักษณะผสมผสาน (mixed-use) เพื่อให้เกิดการใช้พื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดในระยะเดินเท้า (500 - 800 เมตร)

กรอบแนวคิดและระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่อง การพัฒนาสถานีและพื้นที่โดยรอบภายหลังการเปิดใช้สถานี KL Sentral กรุงเทพมหานคร ในฐานะสถานีกลางการขนส่งทางรางของประเทศมาเลเซียมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาของสถานี KL Sentral กรุงเทพมหานคร ศึกษาการใช้พื้นที่บริเวณโดยรอบสถานี และเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงก่อน-หลังการเปิดให้บริการของสถานี KL Sentral กรุงเทพมหานคร ในประเด็นเศรษฐกิจ การพัฒนาเชิงผังเมือง และความสะดวกสบายอื่น

การพัฒนาพื้นที่สถานีและพื้นที่โดยรอบ สถานี KL Sentral กรุงเทพมหานคร

การใช้ประโยชน์พื้นที่ตามแนวคิด (TOD: Transit-Oriented Development)

- การใช้ที่ดิน/การวางผังเมืองแบบผสมผสาน (mixed-use development)
- การเข้าถึงระบบขนส่งมวลชนอย่างมีประสิทธิภาพ (การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการขนส่งสาธารณะ)
- ความหนาแน่นของกิจกรรมในระยะเดินเท้า (dense/Walkable)
- การเชื่อมโยงพื้นที่ทางเศรษฐกิจ สังคม

การมีนโยบายการบริหารจัดการการใช้พื้นที่

- การบูรณาการผังเมืองกับระบบขนส่ง
- การจัดสรรพื้นที่เพื่อความเท่าเทียมและการเข้าถึงของทุกกลุ่ม

ผลทางเศรษฐกิจ

- การเติบโตทางเศรษฐกิจของพื้นที่โดยรอบ
- มูลค่าทางเศรษฐกิจ ที่ดินและอสังหาริมทรัพย์
- ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ

ผลทางสังคม

- ระดับการประหยัดพลังงาน
- ลดปัญหาด้านการจราจร
- ยกระดับคุณภาพชีวิตผ่านกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ (ระยะเดินเท้าทางเท้า)
- การเชื่อมโยงกิจกรรมทางสังคมในพื้นที่
- ลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงระบบขนส่งและพื้นที่

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ดำเนินการโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยที่ผสมผสานการศึกษาเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนามอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสามารถวิเคราะห์พัฒนาการของสถานี KL Sentral และพื้นที่โดยรอบได้อย่างชัดเจน

การศึกษานี้ใช้แนวคิด Transit - Oriented Development (TOD) เป็นกรอบในการวิเคราะห์การพัฒนาพื้นที่โดยรอบสถานี KL Sentral ซึ่งเป็นศูนย์กลางการคมนาคมที่สำคัญของกรุงเทพมหานครและปริมณฑล แนวคิด TOD มุ่งเน้นการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน โดยส่งเสริมการใช้พื้นที่ในลักษณะผสมผสาน การเดินทางด้วยระบบขนส่งมวลชน และการใช้ชีวิตที่เชื่อมโยงกันภายในรัศมีที่สามารถเดินถึงได้ ซึ่งช่วยลดการพึ่งพารถยนต์ส่วนบุคคล เพิ่มความหนาแน่นและประสิทธิภาพในการใช้พื้นที่เมือง

ในแง่ของตัวแปรต้น การวิจัยกำหนดให้ “ลักษณะของการใช้ประโยชน์พื้นที่ตามแนวคิด TOD” เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อพื้นที่โดยรอบ โดยพิจารณาจากองค์ประกอบหลัก ได้แก่ การเข้าถึงระบบขนส่งมวลชนอย่างมีประสิทธิภาพ ความหนาแน่นของกิจกรรมในระยะเดินเท้า และการเชื่อมโยงพื้นที่ทางเศรษฐกิจ สังคม และการใช้ชีวิตสำหรับประเด็น “การมีนโยบายการบริหารจัดการการใช้พื้นที่” ซึ่งเป็นองค์ประกอบย่อยของตัวแปรต้น “ลักษณะการใช้ประโยชน์พื้นที่ตามแนวความคิดแบบ TOD” ในการศึกษาจะให้ความสำคัญกับ 2 มิติเฉพาะ คือ 1) การบูรณาการผังเมืองกับระบบขนส่ง หมายถึงนโยบายของภาครัฐและหน่วยงานวางผังเมืองในการจัดวางรูปแบบการใช้ที่ดิน (zoning) ให้สอดคล้องกับแนวเส้นทางและสถานีขนส่งสาธารณะ โดยเน้นการเพิ่มความหนาแน่นของการใช้พื้นที่ในรัศมีระยะเดินเท้า (500 - 800 เมตร) การใช้กลไกผังเมือง เช่น การกำหนด Floor Area Ratio (FAR) การวางแนวทางการพัฒนาแบบ Mixed-use และ

การวางผังเมืองแนวตั้งในย่านใจกลางเมือง เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเต็มศักยภาพและลดการขยายตัวของเมืองอย่างไร้ทิศทาง (urban sprawl) และ 2) การจัดสรรพื้นที่เพื่อความเท่าเทียมและการเข้าถึงของทุกกลุ่ม หมายถึงนโยบายที่ส่งเสริมการเข้าถึงพื้นที่รอบสถานีของประชาชนทุกระดับรายได้ เช่น การจัดสรรพื้นที่บางส่วนสำหรับที่อยู่อาศัยราคาเหมาะสม (affordable housing) หรือการใช้แนวทาง inclusionary zoning เพื่อบังคับให้โครงการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ต้องมีสัดส่วนของที่อยู่อาศัยหรือพื้นที่บริการที่ประชาชนรายได้น้อยสามารถเข้าถึงได้ ทั้งนี้เพื่อป้องกันผลกระทบจากการไล่คนออกนอกพื้นที่ (gentrification) และรักษาความหลากหลายของชุมชนในเขตเมือง นโยบายทั้งสองด้านนี้จะถูกใช้ในการประเมินว่าแนวทางการพัฒนาของ KL Sentral มีระดับของการบูรณาการเชิงนโยบายและความเป็นธรรมในการใช้พื้นที่ในระดับใด และจะเชื่อมโยงผลที่เกิดขึ้นกับตัวแปรตามด้านเศรษฐกิจ สังคม และมุมมองของประชาชนอย่างเป็นระบบ

ขณะที่ตัวแปรตาม คือ “ผลกระทบจากการพัฒนาตามแนวคิด TOD ต่อพื้นที่โดยรอบสถานี KL Sentral” ซึ่งแบ่งเป็นสองมิติหลัก ได้แก่ ผลทางเศรษฐกิจ (เช่น การลงทุน มูลค่าทรัพย์สิน และการจ้างงาน) และผลทางสังคม (เช่น การเข้าถึงบริการสาธารณะและความเชื่อมโยงของชุมชน) และเพื่อวัดผลของการพัฒนาตามแนวคิด TOD การวิจัยกำหนดตัวชี้วัด (indicators) ที่ชัดเจน เช่น การลดปัญหาจราจร, การกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่นและการเชื่อมโยงกิจกรรมทางสังคมในพื้นที่ที่ใช้สาธารณะร่วมกัน ทั้งหมดนี้ถูกออกแบบเพื่อตรวจสอบว่า KL Sentral เป็นต้นแบบของการพัฒนาเมืองตามแนวทาง TOD ที่แท้จริงหรือไม่ และมีประสิทธิภาพเพียงใดในการยกระดับคุณภาพชีวิตของเมืองและประชาชน ด้วยกรอบแนวคิด

ดังกล่าว จะสามารถสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของแนวคิด TOD ในการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน และเป็นกรณีศึกษาสำคัญที่สามารถนำไปปรับใช้กับพื้นที่เมืองอื่น ๆ ได้ต่อไป

วิธีการดำเนินการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาโดยวิธีวิทยาการวิจัยในเชิงคุณภาพ (qualitative research) เพื่อความครอบคลุมถึงเนื้อหาในการศึกษา ซึ่งในการดำเนินการศึกษาได้ใช้วิธีการศึกษาจากแหล่งข้อมูลอันประกอบไปด้วย

1. การศึกษาวิจัยจากเอกสาร (documentary research) ได้แก่ การทบทวนในเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในหลายประเด็น ประกอบด้วย แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 10 และ 11 ว่าด้วยเรื่องการพัฒนากระบวนการขนส่งสาธารณะ การปรับปรุงระบบขนส่งมวลชนตามเป้าหมายสำคัญของแผนพัฒนาแห่งชาติ แผนพัฒนากรุงเทพมหานครและเขตหุบเขากลาง การเปลี่ยนแปลงของชุมชน การวางแผนเมืองและการพัฒนาระบบคมนาคมขนส่ง การศึกษาแนวทางการลงทุนภาครัฐของประเทศมาเลเซียต่อโครงการพัฒนาระบบขนส่งมวลชนในเขตหุบเขากลาง

2. การสัมภาษณ์ (interview) การสัมภาษณ์เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการคัดเลือกโดยใช้วิธี การเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง จำนวน 8 คน กระทรวงคมนาคม (ministry of transportation) จำนวน 2 คน ทำหน้าที่กำกับดูแลสถานี KL Sentral และการเชื่อมต่อระบบขนส่ง กระทรวงการพัฒนาและส่งเสริมท้องถิ่น (ministry of local government development) จำนวน 2 คน รับผิดชอบการบริหารจัดการพื้นที่โดยรอบสถานี กระทรวงโยธาธิการ

(ministry of works) จำนวน 2 คน ดูแลด้านการก่อสร้างและโครงสร้างพื้นฐานของสถานี สำนักงานเทศบาลกรุงเทพมหานคร (Dewan Bandar Raya Kuala Lumpur) จำนวน 2 คน รับผิดชอบการบริหารจัดการและพัฒนาเมืองในพื้นที่โดยรอบสถานี ผู้ประกอบการ จำนวน 10 คน ประกอบด้วยเจ้าของธุรกิจในพื้นที่รอบสถานี KL Sentral เพื่อศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจและความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาในพื้นที่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าว จำนวน 10 คน เป็นผู้ที่อาศัยหรือมีการเดินทางผ่านสถานี KL Sentral เป็นประจำ เพื่อสะท้อนความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบของการพัฒนารวมถึงความพึงพอใจต่อสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีอยู่

การเลือกกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ครอบคลุมมุมมองจากทั้งสามภาคส่วนหลัก ได้แก่ ภาครัฐ (ผู้กำหนดนโยบายและผู้ดูแลพื้นที่) ภาคเอกชน (ผู้ประกอบการที่ลงทุนหรือดำเนินธุรกิจในพื้นที่) และภาคประชาชน (ผู้ใช้บริการและผู้อาศัยจริงในพื้นที่) ทั้งนี้เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ผลกระทบของการพัฒนา KL Sentral ได้อย่างรอบด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และกายภาพ

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทั้งหมดจะถูกนำมาประมวลผลและวิเคราะห์ควบคู่กับเอกสารที่ศึกษา เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่โดยรอบสถานี KL Sentral ให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และผังเมือง

ผลการศึกษา

สถานี KL Sentral

สถานี KL Sentral หรือ กัวลาลัมเปอร์ เซ็นทรัล ตั้งอยู่ ณ ใจกลางเมืองที่เป็นศูนย์กลางทางการขนส่งที่ใหญ่ที่สุดของมาเลเซีย สถานีดังกล่าวเคยเป็นโรงเก็บสัมภาระของรถไฟมลายูในอดีตที่เรียกว่า

โดยแผนผังหรือพิมพ์เขียวของสถานี KL Sentral ถูกออกแบบโดยสถาปนิก Dr. Kisho Kurokawa. เป็นหนึ่งโครงการตามแผนแม่บทของแนวคิด “City within a City” อันเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาความยั่งยืนให้กับเมืองโดยรอบ ประกอบด้วย 1) สถานีเดินรถสาธารณะ Stesen Sentral 2) อาคารสำนักงาน

ภาพ 1 แผนที่การเชื่อมโยงสถานี KL Sentralอ้างอิงรูปภาพจาก <http://klsentral.com.my/>
สืบค้นเมื่อ 30 ธันวาคม 2565

MRCB ที่มีบทบาทสำคัญในการผลักดัน TOD อย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ บริเวณรอบสถานี KL Sentral ได้เชื่อมต่อกับระบบขนส่งหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ MRT, LRT, Monorail, KTM Komuter, KLIA Express และรถโดยสารประจำทาง ซึ่งทำให้พื้นที่แห่งนี้กลายเป็นศูนย์กลางคมนาคมระดับชาติ

จากมุมมองด้านภูมิศาสตร์เมือง การพัฒนาพื้นที่ TOD รอบ KL Sentral ยังสะท้อนแนวคิดของทฤษฎีวงแหวน (Concentric Zone Theory) โดย Ernest Burgess ที่เสนอว่าเมืองขยายตัวจากศูนย์กลางธุรกิจ (C.B.D.) ไปยังชานเมือง โดยรอบ KL Sentral ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางธุรกิจและศูนย์กลางการเชื่อมต่อ (transit hub) ของเมืองที่ผสมผสานกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การอยู่อาศัย และการเดินทางไว้ด้วยกันอย่างครบถ้วน ช่วยลดภาระของย่านธุรกิจเดิมและกระจายโอกาสการเข้าถึงเศรษฐกิจเมืองไปยังพื้นที่ชานเมืองได้อย่างทั่วถึง

การพัฒนา TOD รอบ KL Sentral ยังสอดคล้องกับแนวคิด “สถานีเป็นศูนย์กลางชีวิต” (station as an urban node) ที่ Peter Hall กล่าวถึงในฐานะองค์ประกอบของเมืองอัจฉริยะ (smart city) ซึ่งต้องมีระบบเดินทางที่มีประสิทธิภาพ ควบคู่กับโครงสร้างพื้นที่ที่ส่งเสริมการดำเนินชีวิตอย่างยั่งยืน พื้นที่โดยรอบสถานีจึงมิได้เป็นเพียงศูนย์กลางการเดินทาง แต่เป็นกลไกในการจัดระเบียบเชิงกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมของเมืองในระดับโครงสร้าง

การพัฒนาพื้นที่ตามแนวคิด TOD รอบสถานี KL Sentral มิใช่เพียงการจัดการการคมนาคมเท่านั้น แต่เป็นรูปแบบการจัดการเมืองที่สร้างความยืดหยุ่นปรับตัวได้กับการเปลี่ยนแปลง และลดผลกระทบจากการเติบโตเมืองที่ไร้ทิศทาง ทั้งยังสอดคล้องกับกรอบแนวคิด TOD ที่กล่าวถึงในบทที่ 2 ซึ่งชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ TOD ที่ดีจะต้องสนับสนุนการเข้าถึง

สาธารณูปโภค การพัฒนาพื้นที่อย่างหนาแน่นแต่เป็นมิตรต่อคนเดิน และการวางแผนที่ตอบโจทย์การใช้ชีวิตในเมืองในระยะยาวอย่างแท้จริง

2. ผลกระทบทางเศรษฐกิจจากการพัฒนาพื้นที่แบบ TOD

การพัฒนาพื้นที่ตามแนวคิด Transit-Oriented Development (TOD) รอบสถานี KL Sentral ส่งผลกระทบเชิงบวกอย่างชัดเจนต่อเศรษฐกิจของกรุงเทพมหานครและภูมิภาคโดยรอบ โดยเฉพาะในสามมิติหลัก ได้แก่

- 1) การเติบโตทางเศรษฐกิจของพื้นที่โดยรอบ
- 2) มูลค่าทางเศรษฐกิจของที่ดินและอสังหาริมทรัพย์
- 3) บทบาทในฐานะศูนย์กลางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค

แนวโน้มเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างการจัดวางโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมที่มีประสิทธิภาพ กับการเติบโตของกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด TOD ที่เน้นความหนาแน่นและการเข้าถึงที่สะดวกในรัศมีเดินถึง

3. ผลกระทบทางสังคมจากการใช้แนวคิด TOD

การพัฒนา TOD รอบ KL Sentral มีผลกระทบทางสังคมในหลายมิติที่ครอบคลุมถึงทั้ง การเข้าถึงระบบขนส่ง คุณภาพชีวิตในเมือง และการลดความเหลื่อมล้ำในสังคมเมือง ดังนี้:

1. ระดับการประหยัดพลังงาน

แนวคิด TOD ส่งเสริมให้ประชาชนสามารถเดินทางและใช้ชีวิตในพื้นที่เมืองโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพารถยนต์ส่วนตัวมากนัก ซึ่งในกรณีของ KL Sentral การบูรณาการระบบขนส่งมวลชนหลายรูปแบบไว้ในสถานีเดียว เช่น LRT, MRT, KTM Komuter, KLIA Express และ Monorail ทำให้เกิด

ระบบเดินทางแบบไร้รอยต่อ (seamless travel) อย่างแท้จริง ส่งผลให้ประชาชนสามารถเดินทางระหว่างพื้นที่สำคัญของเมืองและชานเมืองได้โดยใช้ขนส่งสาธารณะเพียงไม่กี่ขั้นตอน และลดความจำเป็นในการใช้พาหนะส่วนตัวลงอย่างชัดเจน

ผลที่ตามมาคือ การประหยัดพลังงานในระดับเมือง เนื่องจากระบบขนส่งมวลชนสามารถขนส่งผู้โดยสารจำนวนมากในคราวเดียว โดยใช้พลังงานน้อยกว่าการเดินทางด้วยรถยนต์ส่วนบุคคลหลายเท่า จากข้อมูลของ กรมสิ่งแวดล้อมมาเลเซีย (Department of Environment - DOE, 2023) ระบุว่า พื้นที่รอบ KL Sentral มีระดับการปล่อยคาร์บอนไดออกไซด์ลดลงกว่าร้อยละ 18 ภายในเวลาไม่ถึงสองทศวรรษ นับตั้งแต่สถานีเปิดใช้งานเต็มรูปแบบ ซึ่งถือเป็นความสำเร็จเชิงโครงสร้างที่สะท้อนถึงประสิทธิภาพด้านพลังงานอย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากนี้ พฤติกรรมของประชาชนยังมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เช่น การใช้บริการระบบขนส่งสาธารณะในชีวิตประจำวัน การเดินเท้าในระยะใกล้ และการลดการใช้รถยนต์ในชั่วโมงเร่งด่วน ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน (Sustainable Urban Development) โดยเฉพาะในเป้าหมาย SDG 11 และ SDG 13

การออกแบบเมืองที่ประหยัดพลังงานไม่ใช่เพียงแค่การลดการปล่อยคาร์บอนเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับการจัดระบบพื้นที่ การวางโครงข่ายคมนาคม และพฤติกรรมของประชาชนในภาพรวม กรณีของ KL Sentral แสดงให้เห็นว่า หากมีการวางแผนโครงสร้างพื้นฐานอย่างชาญฉลาด เมืองก็สามารถสร้างผลลัพธ์ด้านพลังงานที่มีประสิทธิภาพในระยะยาวได้

2. ลดปัญหาด้านการจราจร

การพัฒนา KL Sentral ภายใต้แนวคิด Transit-Oriented Development (TOD) ได้ส่งผลอย่างชัดเจนต่อการบรรเทาปัญหาการจราจรของกรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะในเขตศูนย์กลางธุรกิจ (CBD) และพื้นที่ชั้นในของเมือง หนึ่งในหัวใจสำคัญของผลลัพธ์นี้ คือการบูรณาการระบบขนส่งมวลชนหลากหลายรูปแบบไว้ภายในสถานีเดียว ไม่ว่าจะเป็นระบบ Light Rail Transit (LRT), Mass Rapid Transit (MRT), รถไฟฟ้าชานเมือง KTM Komuter, Monorail ตลอดจน KLIA Express ที่เชื่อมต่อโดยตรงกับสนามบินนานาชาติ

การรวมระบบเหล่านี้เข้าด้วยกันทำให้ KL Sentral กลายเป็นศูนย์กลางคมนาคมที่สามารถเปลี่ยนโหมดการเดินทางได้อย่างไร้รอยต่อ (seamless intermodal transfer) ซึ่งมีผลโดยตรงต่อพฤติกรรมของประชาชน โดยเฉพาะผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่รอบนอก เช่น Subang Jaya, Klang, Kajang, Rawang และ Puchong ที่สามารถเดินทางเข้าสู่ศูนย์กลางเมืองได้โดยสะดวก รวดเร็ว และมีต้นทุนที่ต่ำกว่าการใช้รถยนต์ส่วนตัว

ด้วยเหตุนี้ ปริมาณการใช้รถยนต์เพื่อเดินทางเข้าสู่ใจกลางเมืองจึงลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยข้อมูลจากสำนักงานวางแผนการขนส่งของมาเลเซีย (SPAD) ระบุว่า การเปิดใช้งานเต็มรูปแบบของ KL Sentral ช่วยลดจำนวนรถยนต์ที่เข้ามาในเขตเมืองได้มากกว่า 30,000 คันต่อวัน ซึ่งไม่เพียงช่วยบรรเทาการจราจรในเส้นทางหลัก เช่น Jalan Tun Sambanthan และ Jalan Travers เท่านั้น แต่ยังช่วยลดความล่าช้าในการเดินทาง เพิ่มความแน่นอนของตารางเวลา และลดระดับมลพิษทางอากาศในบริเวณโดยรอบ

ผลที่เกิดขึ้นมีนัยสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน ไม่ว่าจะเป็นการลดเวลาการเดินทางในแต่ละวัน (commute time) ลดความเครียดจากการขับขี่ ลดการเกิดอุบัติเหตุบนท้องถนน หรือแม้แต่ลดต้นทุนเชื้อเพลิงและค่าซ่อมบำรุงรถยนต์ ทั้งนี้ยังมีผลกระทบทางเศรษฐกิจโดยรวมในด้านการเพิ่มประสิทธิภาพของแรงงานและการหมุนเวียนในระบบบริการเมืองอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นเพียงเพราะการมีระบบขนส่งที่ครอบคลุมเท่านั้น หากแต่เป็นผลของการวางผังเมืองและการเชื่อมโยงเชิงพื้นที่อย่างมียุทธศาสตร์ ซึ่งช่วยให้การเคลื่อนย้ายคนจำนวนมากภายในเมืองเกิดขึ้นได้อย่างเป็นระบบ ย่าน KL Sentral จึงเป็นตัวอย่างของพื้นที่ที่สามารถลดแรงกดดันต่อโครงสร้างพื้นฐานด้านถนนได้จริง และสะท้อนถึงพลังของ TOD ในการจัดการกับหนึ่งในปัญหาหลักของเมืองสมัยใหม่ คือปัญหาการจราจรติดขัด

3. ยกระดับคุณภาพชีวิตผ่านกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ

หนึ่งในองค์ประกอบสำคัญของแนวคิด TOD ที่มีกฎหมายรองรับ คือ การส่งเสริมพฤติกรรมสุขภาพ และคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน ผ่านการออกแบบเมืองที่เอื้อต่อการเดินเท้า (walkability) และการใช้จักรยานในชีวิตประจำวัน โดย KL Sentral ถือเป็นตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เชื่อมโยงการเดินทาง การเคลื่อนไหว และการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างปลอดภัยและสะดวกสบาย

พื้นที่รอบ KL Sentral ได้รับการพัฒนาให้มี:

- ทางเดินเท้ากว้างและมีหลังคากันแดด-ฝน เพื่อรองรับผู้เดินทางระหว่างสถานี อาคารสำนักงาน และที่พักอาศัย

- Skywalk และทางเชื่อมลอยฟ้าในร่ม เช่น ทางเชื่อมจากสถานีไปยัง NU Sentral, อาคาร Menara Shell และโรงแรม Le Méridien

- ช่องทางจักรยานและจุดจอดจักรยานที่เอื้อต่อผู้ใช้งานที่พักอยู่ใกล้เคียงหรือในเขตเมืองชั้นใน

การออกแบบพื้นที่ในลักษณะนี้ส่งผลโดยตรงต่อการยกระดับพฤติกรรมและการเคลื่อนไหวของประชาชน ทำให้การเดินทางการนั่งรถยนต์กลายเป็นพฤติกรรมประจำวัน ซึ่งไม่เพียงแต่ลดการใช้พลังงาน แต่ยังช่วยส่งเสริมสุขภาพกาย ลดโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (NCDs) เช่น เบาหวาน ความดัน และโรคหัวใจ

แนวทางดังกล่าวยังสอดคล้องกับแนวคิด “เมือง 15 นาที” (15-minute city) ซึ่งหมายถึงการที่ประชาชนสามารถเข้าถึงสถานที่ทำงาน โรงเรียน ร้านค้า พื้นที่พักผ่อน และบริการจำเป็นอื่น ๆ ได้ภายในระยะเวลา 15 นาทีด้วยการเดินหรือใช้จักรยาน โดยไม่จำเป็นต้องใช้รถยนต์หรือเดินทางไกล ซึ่งไม่เพียงเพิ่มประสิทธิภาพของเวลาในการใช้ชีวิต แต่ยังลดความเหนื่อยล้า ความเครียด และค่าใช้จ่ายในการเดินทางอีกด้วย

การที่ประชาชนสามารถใช้พื้นที่สาธารณะได้จริงในชีวิตประจำวัน ช่วยเพิ่มปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่ (sense of belonging) และลดความรู้สึกแปลกแยกในเมืองขนาดใหญ่ นอกจากนี้ การมีโครงสร้างพื้นฐานที่รองรับการเดินทางยังเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการเข้าถึงของกลุ่มเปราะบาง เช่น เด็ก ผู้สูงอายุ และผู้พิการ

ประเด็นพัฒนาเพิ่มเติม: แม้ KL Sentral จะมีจุดแข็งด้าน “โครงสร้าง” ที่เอื้อต่อสุขภาพแล้ว แต่ “กิจกรรม” ด้านสุขภาพะ เช่น การจัดกิจกรรมออกกำลังกายกลางแจ้ง พื้นที่สีเขียวสำหรับพักผ่อน หรือสนามเด็กเล่นสาธารณะ ยังมีอยู่อย่างจำกัดในรัศมี TOD ซึ่งควรเป็นแนวทางการพัฒนาเพิ่มเติม

เพื่อให้คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้นในเชิงองค์รวม

4. การเชื่อมโยงกิจกรรมทางสังคมในพื้นที่

หนึ่งในมิติทางสังคมที่สำคัญของการพัฒนาพื้นที่ตามแนวคิด Transit-Oriented Development (TOD) คือการส่งเสริมให้เกิด “พื้นที่ปฏิสัมพันธ์” หรือพื้นที่ที่เอื้อต่อการพบปะ พักผ่อน และสร้างกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของผู้คนหลากหลายกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นผู้อยู่อาศัย ผู้สัญจร หรือแรงงานในพื้นที่เดียวกัน ในกรณีของ KL Sentral แม้ว่าจะเน้นบทบาททางเศรษฐกิจและการคมนาคมเป็นหลัก แต่ก็มี การจัดสรรพื้นที่บางส่วนให้สามารถรองรับกิจกรรมทางสังคมในชีวิตประจำวันได้เช่นกัน โดยเฉพาะ บริเวณ NU Sentral Walk ซึ่งเป็นเส้นทางคนเดินเชื่อมระหว่างศูนย์การค้า อาคารสำนักงาน และสถานีรถไฟ พื้นที่ดังกล่าวไม่เพียงเป็นโครงสร้างพื้นฐานด้านการเชื่อมต่อ แต่ยังทำหน้าที่เป็น “พื้นที่กึ่งสาธารณะ” (semi-public space) ที่ส่งเสริมการใช้ชีวิตนอกบ้านของคนเมืองในหลากหลายรูปแบบ เช่น การพักผ่อน การพบปะเพื่อนร่วมงาน การนัดหมาย การชมกิจกรรม หรือการแสดงที่จัดขึ้นเป็นครั้งคราว การมีพื้นที่ดังกล่าวแทรกอยู่ในเขตพาณิชย์กรรมที่หนาแน่น ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยสร้างพลวัตทางสังคมให้เกิดขึ้นในเมืองที่มีลักษณะเร่งรีบและกระจุยตัว

แม้ว่าพื้นที่สีเขียวและสวนสาธารณะขนาดใหญ่ในรัศมี TOD รอบ KL Sentral จะยังมีอยู่อย่างจำกัด แต่การปรับฟังก์ชันของพื้นที่เชิงพาณิชย์ เช่น ลานด้านหน้าอาคาร NU Sentral, โถงทางเดินในสถานี หรือทางเดินเชื่อมระหว่างตึก ให้สามารถรองรับกิจกรรมชุมชนได้อย่างยืดหยุ่น เช่น นิทรรศการงานแสดงสินค้า หรือกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ เป็นตัวอย่างของ “การใช้พื้นที่อย่างชาญฉลาด” (adaptive use of space) ที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่เมือง

สมัยใหม่ สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงการออกแบบที่คำนึงถึงมิติทางสังคมของชีวิตเมือง แม้ในพื้นที่ที่มีข้อจำกัดด้านพื้นที่ว่าง โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ “ใช้” พื้นที่ในแบบที่เกินไปกว่าฟังก์ชันทางเศรษฐกิจหรือการเดินทางเพียงอย่างเดียว ถือเป็น การเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่ (placemaking) และส่งเสริมทุนทางสังคม (social capital) ในบริบทเมืองขนาดใหญ่

อย่างไรก็ตาม หากจะให้ KL Sentral ก้าวไปสู่การเป็น “ศูนย์กลางชีวิตเมือง” อย่างสมบูรณ์ การเพิ่มพื้นที่กิจกรรมแบบเปิด และพื้นที่สาธารณะที่หลากหลายยิ่งขึ้นยังคงเป็นความท้าทายที่ควรถูกนำมาพิจารณาเพิ่มเติม ทั้งนี้เพื่อให้ TOD ไม่เพียงเป็นพื้นที่ของ “การเดินทางและการทำงาน” แต่ยังเป็นพื้นที่ของ “การอยู่ร่วมกัน” อย่างแท้จริง

5. ลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงระบบขนส่งและพื้นที่

แนวคิดหลักของ Transit-Oriented Development (TOD) ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการเพิ่มประสิทธิภาพด้านการคมนาคมหรือสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่ยังตั้งอยู่บนหลักการ “การเข้าถึงอย่างเท่าเทียม” (equitable accessibility) ซึ่งหมายถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงพื้นที่เมืองและทรัพยากรต่างๆ ได้โดยไม่มีข้อจำกัดทางเศรษฐกิจฐานะ ภูมิศาสตร์ หรือสังคม ในกรณีของ KL Sentral การเชื่อมต่อระบบขนส่งมวลชนหลายประเภทไว้ในจุดเดียว เช่น KTM, LRT, MRT, Monorail และ KLIA Express ได้สร้างเส้นทางการเดินทางที่มีประสิทธิภาพสูงสำหรับประชาชนจากพื้นที่รอบนอกของเมือง

เขตชานเมือง เช่น Klang, Kajang และ Subang Jaya ซึ่งในอดีตอาจมีข้อจำกัดด้านเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทางเข้าสู่ศูนย์กลางเศรษฐกิจของกรุง

กัวลาลัมเปอร์ ปัจจุบันสามารถเข้าถึงย่าน KL Sentral ได้ภายในเวลาไม่ถึง 45 นาที ด้วยต้นทุนการเดินทางที่ต่ำลง ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการ ขยายโอกาสทางเศรษฐกิจ การศึกษา และบริการสาธารณะ แก่ประชาชนในเขตเหล่านี้ โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานระดับกลางถึงล่าง นักเรียน และผู้ป่วยที่ต้องเข้ารับบริการในเมือง การกระจายโอกาสผ่านระบบขนส่งสาธารณะในลักษณะนี้ เป็นรูปธรรมของแนวคิด “เมืองที่เข้าถึงได้สำหรับทุกคน” (inclusive city) ซึ่งถือเป็นหนึ่งในเป้าหมายสำคัญของการวางผังเมืองยุคใหม่ โดยไม่ปล่อยให้ความเจริญและบริการกระจุกตัวเฉพาะในกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในศูนย์กลางเมือง

อย่างไรก็ตาม แม้ TOD ที่ KL Sentral จะสามารถลดความเหลื่อมล้ำในแง่ภูมิศาสตร์และต้นทุนการเดินทางได้ในระดับหนึ่ง แต่ในมิติสังคมยังคงมีข้อจำกัดบางประการที่ควรถูกพิจารณาเพิ่มเติม โดยเฉพาะในกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้มีรายได้น้อย ซึ่งแม้จะมีระบบขนส่งที่เชื่อมต่อกันถึง แต่บางระบบ เช่น KTM หรือ Monorail ยังขาดสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ลิฟต์สำหรับรถเข็น ทางลาดสำหรับวีลแชร์ หรือที่นั่งสำหรับผู้สูงอายุ ส่งผลให้การเข้าถึงของกลุ่มเหล่านี้ยังไม่เท่าเทียมกับกลุ่มผู้ใช้ทั่วไป

นอกจากนี้ ราคาเช่าที่อยู่อาศัยในรัศมี TOD รอบ KL Sentral ที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ยังอาจเป็นอุปสรรคต่อการอยู่อาศัยของกลุ่มรายได้น้อยในระยะยาว หากไม่มีการกำหนดมาตรการเฉพาะ เช่น โควตาที่อยู่อาศัยราคาประหยัด (affordable housing quotas) หรือการออกแบบพื้นที่แบบผสมรายได้ (mixed-income housing) เพื่อป้องกันการกีดกันทางพื้นที่ (spatial exclusion)

การพัฒนา KL Sentral ตามแนวคิด TOD ได้มีบทบาทอย่างมากในการ ลดความเหลื่อมล้ำ

เชิงโครงสร้างด้านการเดินทางและโอกาส แต่ในขณะเดียวกันก็ยังต้องการการเสริมสร้างด้าน “ความเสมอภาคทางสังคม” ผ่านการออกแบบที่ใส่ใจความหลากหลายของประชากร เพื่อให้พื้นที่เมืองกลายเป็น “ของทุกคน” อย่างแท้จริง มิใช่เพียงของกลุ่มที่มีศักยภาพสูงในการเข้าถึง

อภิปรายผลการศึกษา

1. การบูรณาการการทำงานของภาครัฐและเอกชนในโครงการ KL Sentral

การพัฒนาพื้นที่สถานี KL Sentral ภายใต้แนวคิด Transit-Oriented Development (TOD) มิได้เกิดขึ้นจากบทบาทของภาคเอกชนเพียงฝ่ายเดียว หากแต่เกิดจาก “โครงสร้างความร่วมมือแบบพหุภาคี” ซึ่งมีการออกแบบ Layout การทำงานที่ชัดเจนระหว่างหน่วยงานรัฐและเอกชน โดยสามารถวิเคราะห์ได้เป็น 3 ระดับ คือ ระดับนโยบาย ระดับปฏิบัติการ และระดับภาควิชาการร่วมพัฒนา

ในระดับนโยบาย รัฐบาลกลางมาเลเซีย โดยเฉพาะกระทรวงคมนาคม กระทรวงโยธาธิการ และกระทรวงการพัฒนาารัฐบาลท้องถิ่น ได้มีบทบาทกำหนดแนวทางการพัฒนาพื้นที่เมืองตามแนวทาง TOD ผ่านแผนแม่บทการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของกรุงกัวลาลัมเปอร์และ Klang Valley รวมถึงการจัดสรรงบประมาณและกำหนดกรอบการใช้ประโยชน์ที่ดินผ่านหน่วยงานท้องถิ่น เช่น Dewan Bandaraya Kuala Lumpur (DBKL)

ตาราง 1 แสดงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและบทบาทหน้าที่หลัก สถานี KL Sentral และพื้นที่โดยรอบ

หน่วยงาน	บทบาทหน้าที่หลัก
กระทรวงคมนาคม (Ministry of Transport)	วางระบบโครงข่ายขนส่งสาธารณะและบริหารสถานี KL Sentral
กระทรวงโยธาธิการ (Ministry of Works)	รับผิดชอบด้านโครงสร้างพื้นฐาน การก่อสร้าง และความปลอดภัย
กระทรวงพัฒนารัฐบาลท้องถิ่น (Ministry of Local Government Development)	ควบคุมผังเมือง การใช้ที่ดิน และสิ่งแวดล้อมรอบสถานี
เทศบาลกัวลาลัมเปอร์ (DBKL)	บังคับใช้กฎหมายท้องถิ่น อนุญาตการใช้พื้นที่พัฒนาโครงสร้างพื้นที่ชุมชน
บริษัท MRCB	เป็นเอกชนหลักในการออกแบบ พัฒนา และบริหารพื้นที่รอบสถานีภายใต้กรอบ PPP

โครงสร้างการทำงานที่ชัดเจนนี้ก่อให้เกิด Layout การบริหารโครงการแบบเชื่อมโยงแนวตั้ง (vertical integration) ซึ่งจากบทสัมภาษณ์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องพบว่า การที่รัฐเข้ามากำกับโครงสร้างเชิงนโยบายอย่างใกล้ชิด ทำให้สามารถดึงดูดการลงทุนภาคเอกชน และกำหนดรูปแบบการใช้พื้นที่อย่างเป็นระบบ ซึ่งนำไปสู่ผลทางเศรษฐกิจ เช่น การเพิ่มมูลค่าที่ดิน การขยายตัวของตลาดแรงงานภาคบริการ และการเกิดศูนย์กลางธุรกิจใหม่

นอกจากนี้ การบูรณาการดังกล่าวยังสะท้อนถึง “บทบาทของรัฐเชิงรุก” (proactive state role) ที่ไม่เพียงควบคุมการเติบโตของเมือง แต่ยังออกแบบทิศทางการใช้พื้นที่อย่างมีเป้าหมาย ผ่านเครื่องมือรัฐ เช่น ผังเมือง การลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน และการควบคุมสภาพแวดล้อมเมือง ซึ่งถือเป็นการยกระดับ “บทบาทของรัฐในฐานะผู้กำหนดโครงสร้างพื้นที่เมือง” มากกว่าจะเป็นเพียงผู้กำกับดูแลแบบดั้งเดิม

โครงสร้างการทำงานเช่นนี้จึงสามารถมองได้ว่า เป็นการออกแบบสถาปัตยกรรมเชิงอำนาจของ

รัฐในพื้นที่เมือง (urban power structure) ซึ่งทำให้การพัฒนาพื้นที่ KL Sentral มิใช่เพียงโครงการทางกายภาพ แต่เป็นกระบวนการทางการเมืองที่รัฐเข้ามามีบทบาทกำหนดรูปแบบการพัฒนา สร้างสมดุลระหว่างการเติบโตเชิงเศรษฐกิจและการใช้พื้นที่อย่างยั่งยืน

2. การประเมินผลการพัฒนา TOD รอบสถานี KL Sentral ต่อโครงสร้างเมือง เศรษฐกิจ และสังคม การพัฒนาพื้นที่ตามแนวคิด Transit-Oriented Development (TOD) รอบสถานี KL Sentral ได้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของการวางผังเมืองสมัยใหม่ที่สามารถผสมผสานระบบคมนาคม โครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และพื้นที่อยู่อาศัยเข้าด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ จึงมุ่งอธิบายผลการศึกษาเชิงประจักษ์โดยเปรียบเทียบกับกรอบแนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อประเมินว่าการพัฒนาพื้นที่ตามแนวคิด TOD ดังกล่าวมีความสอดคล้องหรือแตกต่างจากเป้าหมายเชิงทฤษฎีของ TOD และการพัฒนาเมืองในบริบทสากลอย่างไร

ประการแรก ผลการศึกษายืนยันว่า การพัฒนาพื้นที่รอบ KL Sentral ภายใต้กรอบ TOD มีความสอดคล้องกับแนวคิดการใช้ที่ดินแบบหนาแน่นและผสมผสาน (mixed-use development) อย่างชัดเจน โดยพื้นที่ภายในรัศมีเดินเท้าจากสถานีได้รับการพัฒนาให้รองรับที่พักอาศัย อาคารสำนักงาน โรงแรม ห้างสรรพสินค้า และจุดเชื่อมต่อระบบขนส่งสาธารณะ ทั้งในระดับเมืองและระดับประเทศ ซึ่งสะท้อนถึงคุณลักษณะของ TOD ระดับ “District” ตามกรอบของ Calthorpe (1993) ที่เน้นการเข้าถึงที่มีประสิทธิภาพในระยะไม่เกิน 800 เมตรจากศูนย์กลางการเดินทาง

ประการที่สอง การพัฒนาพื้นที่ภายใต้แนวคิด TOD รอบ KL Sentral ส่งผลทางเศรษฐกิจอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในด้านการเพิ่มมูลค่าทรัพย์สิน การดึงดูดการลงทุนจากบริษัทข้ามชาติ และการขยายตลาดแรงงานในภาคบริการและเทคโนโลยี ผลการวิจัยชี้ว่า อัตราการเช่าพื้นที่สำนักงานสูงเกินร้อยละ 95 และราคาที่ดินเพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ 200 ภายในสองทศวรรษ สะท้อนถึงประสิทธิผลของ TOD ในฐานะเครื่องมือส่งเสริมเศรษฐกิจเมือง ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ Bernick & Cervero (1997) ที่ชี้ว่า TOD ไม่เพียงเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ แต่ยังสามารถยกระดับกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยรวมได้อย่างกว้างขวาง

ในมิติทางสังคม การพัฒนาพื้นที่ตามแนวคิด TOD รอบ KL Sentral มีบทบาทในการลดความเหลื่อมล้ำด้านการเดินทาง โดยเฉพาะสำหรับประชาชนจากเขตชานเมืองที่สามารถเข้าถึงย่านธุรกิจในต้นทุนต่ำและเวลาสั้นลง สอดคล้องกับหลักการ “inclusive city” ซึ่งถือเป็นหัวใจของ TOD อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อจำกัดด้านความแออัดในช่วงเวลาเร่งด่วน และการเข้าถึงของกลุ่มเปราะบาง เช่น

ผู้สูงอายุและผู้พิการ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความท้าทายในการบรรลุแนวคิด “complete neighborhood” ตามที่ TOD รุ่นใหม่กำหนดไว้

ในแง่ของการควบคุมโครงสร้างเมือง การพัฒนาตามแนวคิด TOD รอบ KL Sentral มีบทบาทในการชะลอการขยายตัวของเมืองแบบไร้ทิศทาง (urban sprawl) โดยส่งเสริมให้ประชากรอยู่อาศัยและทำงานภายในพื้นที่ที่มีระบบโครงสร้างพื้นฐานรองรับ ส่งผลให้ความจำเป็นในการขยายเมืองออกสู่พื้นที่ที่ไม่มีระบบสาธารณูปโภคลดลง ขณะเดียวกัน การใช้รถยนต์ส่วนตัวในชีวิตประจำวันก็ลดลงเช่นกัน อย่างไรก็ตาม พื้นที่ดังกล่าวยังขาดองค์ประกอบสำคัญของ “เมืองยั่งยืน” เช่น พื้นที่สีเขียว พื้นที่สาธารณะ และลานกิจกรรมกลางแจ้ง ซึ่งมีบทบาทในการสร้างคุณภาพชีวิตและความสัมพันธ์ทางสังคม

เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีศึกษาระดับโลก เช่น Shibuya ในญี่ปุ่น, Kowloon ในฮ่องกง และ Denver Union Station ในสหรัฐอเมริกา จะเห็นว่า การพัฒนาพื้นที่ตามแนวคิด TOD รอบ KL Sentral มีจุดแข็งด้านการเชื่อมโยงระบบรางและการดึงดูดทุนข้ามชาติ ซึ่งใกล้เคียงกับ Kowloon อย่างมาก แต่ยังเป็นรอง Shibuya และ Denver ในด้านการสร้างพื้นที่สำหรับกิจกรรมชุมชนและการส่งเสริมเมืองที่เป็นมิตรกับคนเดินเท้า

การพัฒนาพื้นที่ตามแนวคิด TOD รอบสถานี KL Sentral ถือเป็นกรณีศึกษาที่สะท้อนศักยภาพของ TOD ในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเมืองอย่างรอบด้าน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเดินทาง และการจัดสรรพื้นที่เมืองอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ในขณะเดียวกัน ก็เผยให้เห็นข้อจำกัดของการพัฒนาที่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจมากกว่าความสมดุลในมิติสังคมและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาในระยะต่อไปจึงควรมุ่งเน้นการเพิ่มพื้นที่สีเขียว พื้นที่สาธารณะ และ

การออกแบบที่ครอบคลุมกลุ่มประชากรทุกกลุ่ม เพื่อให้ TOD รอบ KL Sentral ก้าวไปสู่การเป็นต้นแบบของเมืองที่ยั่งยืน สมดุล และเป็นธรรมในทุกมิติอย่างแท้จริง

ทั้งนี้ หากพิจารณาในระดับนโยบายและการวางแผนเมือง การพัฒนาพื้นที่ตามแนวคิด TOD รอบ KL Sentral ยังสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของรัฐและภาคเอกชนในการกำหนดทิศทางการเติบโตของเมืองผ่านเครื่องมือทางกายภาพ เช่น ผังเมือง โครงการร่วมลงทุน (public-private partnership) และการวางโครงสร้างพื้นฐานอย่างเป็นระบบการบูรณาการระหว่างแผนพัฒนาเมืองของ Dewan Bandaraya Kuala Lumpur (DBKL) และการพัฒนาโดยบริษัท MRCB แสดงให้เห็นถึงรูปแบบความร่วมมือที่สามารถขับเคลื่อนการเติบโตเชิงพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นประเด็นที่หลายเมืองในประเทศกำลังพัฒนาให้ความสนใจ

นอกจากนี้การพัฒนาพื้นที่ตามแนวคิด TOD รอบสถานี KL Sentral ยังมีนัยสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการเดินทางและพฤติกรรมการใช้พื้นที่ของประชาชน โดยเฉพาะในกลุ่มชนชั้นกลางและคนรุ่นใหม่ ที่เริ่มให้ความสำคัญกับการเดินเท้า การเข้าถึงที่รวดเร็ว และการใช้ชีวิตในสภาพแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับระบบขนส่งสาธารณะมากกว่าการพึ่งพารถยนต์ส่วนตัว แนวโน้มนี้ไม่เพียงช่วยลดมลภาวะและค่าครองชีพ แต่ยังเอื้อให้เกิดความยืดหยุ่นในการใช้ชีวิตในเมืองแบบ “คนเมืองใหม่” (new urban dwellers) ซึ่งกลายเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญของการวางผังเมืองในอนาคต

ท้ายที่สุด การพัฒนาพื้นที่รอบ KL Sentral ภายใต้แนวคิด TOD ได้ชี้ให้เห็นว่า การออกแบบพื้นที่เมืองไม่ใช่เพียงเรื่องของโครงสร้างกายภาพหรือมูลค่าทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการ

การที่มีผลกระทบในระดับจุลภาคต่อคุณภาพชีวิต ความเสมอภาคทางสังคม และความยั่งยืนของเมือง การพัฒนา TOD ที่เน้นการเติบโตแบบมีเป้าหมายร่วมกันระหว่างรัฐ เอกชน และประชาชน จะช่วยสร้าง “เมืองที่มีชีวิต” (livable city) ได้จริง และกรณีศึกษานี้สามารถนำไปปรับใช้ในเมืองกำลังพัฒนาอื่นในอาเซียนที่ต้องเผชิญปัญหาล้ำคล้ายคลึงกัน ทั้งด้านโครงสร้างเมือง ความเหลื่อมล้ำ และแรงกดดันทางสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะ

การพัฒนา KL Sentral ในอนาคตควรมุ่งเน้นการแก้ไขข้อจำกัดที่พบจากการศึกษา โดยให้ความสำคัญกับ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพิ่มเติม การลดความเหลื่อมล้ำด้านที่อยู่อาศัย และการส่งเสริมแนวคิดเมืองอัจฉริยะ (smart city development) เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน เพิ่มคุณภาพชีวิต และทำให้ KL Sentral เป็นต้นแบบของศูนย์กลางขนส่งระดับโลกที่ยั่งยืน

1. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพิ่มเติม

KL Sentral เป็นศูนย์กลางขนส่งหลักของกรุงเทพมหานครเปอร์ตน์ที่เชื่อมโยงระบบขนส่งสาธารณะหลายรูปแบบ อย่างไรก็ตาม ความหนาแน่นของประชากรและปริมาณผู้โดยสารที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทำให้โครงสร้างพื้นฐานที่มีอยู่เผชิญกับปัญหาความแออัด โดยเฉพาะในช่วงเวลาเร่งด่วน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องขยายโครงสร้างพื้นฐานเพื่อให้สามารถรองรับปริมาณผู้โดยสารที่เพิ่มขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การขยายโครงข่ายขนส่งมวลชนเป็นแนวทางสำคัญในการบรรเทาความแออัด โดยสามารถทำได้ผ่านการเพิ่มความถี่ของขบวนรถไฟฟ้า การพัฒนาเส้นทางขนส่งใหม่ที่สามารถกระจายปริมาณ

ผู้โดยสารไปยังพื้นที่ศูนย์กลางธุรกิจอื่น ๆ รวมถึงการพัฒนาระบบตัวร่วมที่สามารถใช้ได้กับทุกระบบขนส่งภายใน KL Sentral ซึ่งจะช่วยลดความซับซ้อนในการเปลี่ยนเส้นทางเดินทาง และทำให้การเดินทางมีความสะดวกมากขึ้น

นอกจากนี้ การพัฒนา KL Sentral ควรคำนึงถึงการสร้างพื้นที่สีเขียวและพื้นที่สาธารณะเพื่อรองรับกิจกรรมของชุมชน ซึ่งจะช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตของประชาชน และทำให้เมืองมีความสมดุลมากขึ้น การเพิ่มสวนสาธารณะและพื้นที่พักผ่อนสามารถช่วยลดความเครียดของประชาชน และทำให้ KL Sentral เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับทั้งการทำงานและการพักผ่อน พื้นที่สีเขียวเหล่านี้สามารถช่วยลดมลพิษ ลดอุณหภูมิของเมือง และเพิ่มความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมของพื้นที่

2. การลดความเหลื่อมล้ำด้านที่อยู่อาศัย

KL Sentral เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านอสังหาริมทรัพย์สูง ทำให้ราคาที่อยู่อาศัยในบริเวณโดยรอบเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ประชาชนรายได้ปานกลางถึงต่ำไม่สามารถเข้าถึงที่อยู่อาศัยในพื้นที่นี้ได้ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่อาจส่งผลกระทบต่อพัฒนาเมืองในระยะยาว หากไม่มีการจัดการอย่างเหมาะสม อาจทำให้ KL Sentral กลายเป็นพื้นที่ที่ประชาชนทั่วไปไม่สามารถอาศัยอยู่ได้ และเป็นเพียงพื้นที่สำหรับกลุ่มคนที่มีรายได้สูงเท่านั้น

เพื่อแก้ไขปัญหานี้ ควรมีการพัฒนาโครงการที่อยู่อาศัยราคาอย่างอมเยา (affordable housing) รอบ KL Sentral โดยอาจเป็นความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนในการจัดสรรพื้นที่สำหรับที่อยู่อาศัยที่มีราคาสมเหตุสมผล นอกจากนี้ การกำหนดนโยบายที่กำหนดให้โครงการอสังหาริมทรัพย์ใหม่ต้องมีสัดส่วนของที่อยู่อาศัยราคาอย่างอมเยา จะช่วยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงที่อยู่อาศัยในพื้นที่นี้ได้ง่ายขึ้น

อีกแนวทางหนึ่งคือการให้สิทธิประโยชน์ด้านภาษีแก่ผู้พัฒนาโครงการที่อยู่อาศัยสำหรับประชาชนรายได้น้อย หรือการจัดตั้งกองทุนสนับสนุนที่อยู่อาศัย (housing fund) เพื่อช่วยให้ประชาชนสามารถซื้อหรือเช่าที่อยู่อาศัยในราคาที่เข้าถึงได้ นโยบายเหล่านี้จะช่วยให้ KL Sentral เป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกระดับสามารถอาศัยอยู่ได้อย่างสมดุล

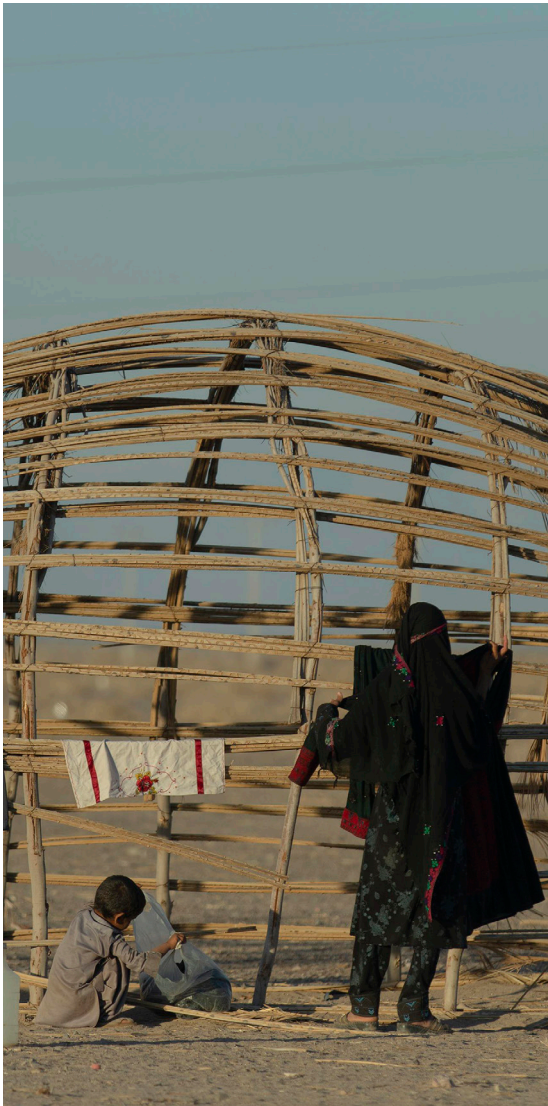
นอกจากนี้ KL Sentral ควรส่งเสริมการใช้พลังงานสะอาดและระบบอาคารอัจฉริยะ เพื่อช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การใช้พลังงานแสงอาทิตย์ในอาคารพาณิชย์และที่พักอาศัย การส่งเสริมให้มีสถานีชาร์จรถยนต์ไฟฟ้า และการนำเทคโนโลยีอาคารอัจฉริยะมาใช้ สามารถช่วยลดการใช้พลังงาน และทำให้ KL Sentral เป็นต้นแบบของเมืองสีเขียวในอนาคต

ในระยะยาว การใช้แนวคิด Smart City ควบคู่ไปกับการพัฒนาขนส่งมวลชนและโครงสร้างพื้นฐาน จะช่วยให้ KL Sentral สามารถรองรับการเติบโตของเมืองและประชากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงสามารถเป็นต้นแบบของเมืองอัจฉริยะที่ทันสมัยและยั่งยืนในระดับนานาชาติ

KL Sentral เป็นตัวอย่างที่ดีของการพัฒนาเมืองภายใต้แนวคิด TOD ซึ่งช่วยลดปัญหาจราจร ส่งเสริมการเติบโตของเศรษฐกิจ และปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชน อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบกับสถานีขนส่งระดับโลก KL Sentral ยังต้องมีการพัฒนาเพิ่มเติมในด้าน การเพิ่มพื้นที่สีเขียว การพัฒนาที่อยู่อาศัยราคาอย่างอมเยา และการนำเทคโนโลยีอัจฉริยะมาใช้ในการบริหารจัดการเมือง หากสามารถดำเนินการตามข้อเสนอแนะเหล่านี้ได้ KL Sentral จะสามารถเป็นต้นแบบของศูนย์กลางขนส่งและเมืองที่ยั่งยืนในระดับโลก (JLL Malaysia, 2023; Knight Frank Malaysia, 2023) ●

เอกสารอ้างอิง

- Kisho Kurokawa Architect & Associates. (2001). *KL Sentral: Master Plan and Design Concept*. Tokyo: Kisho Kurokawa Office.
- KL Sentral Official. (2023). *About KL Sentral*. สืบค้นจาก <http://klsentral.com.my>
- Mass Rapid Transit Corporation. (2016). *Annual Report 2016: Transforming Connectivity, Driving Sustainability*. Kuala Lumpur: MRT Corp. [สามารถดูได้จาก: <https://www.mymrt.com.my>]
- ธัญลักษณ์ ศรีรัตนโชติ. (2557). การศึกษาการใช้ประโยชน์ที่ดินรอบสถานีขนส่งมวลชนระบบรางในเขตเมือง. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ประพัทธ์พงษ์ อุปลา. (2558). การวางแผนโครงสร้างพื้นฐานและการขนส่งชุมชนเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ศุภจรรยา จิงจิตตร. (2558). การประยุกต์ใช้แนวคิด TOD กับการพัฒนาพื้นที่รอบสถานีขนส่งมวลชน. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ภาวิณี เขียมตระกูล. (2555). การวางแผนเมืองและการพัฒนาระบบคมนาคมขนส่ง. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มองประชากร “กลุ่มเปราะบาง” ชายแดนใต้ ผ่านแนวคิด “เมืองที่ไม่ทอดทิ้งผู้คน”

โดย: ดิเรก ฆมานมานะ

เกริ่นนำ

บทความนี้มุ่งเน้นนำเสนอมุมมองของผู้เขียนที่สะท้อนภาพประชากรกลุ่มเปราะบางที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผ่านแนวคิดเมืองที่ไม่ทอดทิ้งกัน โดยเนื้อหาที่นำเสนอจะเป็นเนื้อหาที่เรียบเรียงผ่านประสบการณ์ของผู้เขียนเอง ซึ่งเป็นอาจารย์ผู้สอนในรายวิชา 427 - 412 สังคมวิทยา กลุ่มเปราะบาง ซึ่งเป็นวิชาเลือกในหลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี อีกทั้งนำเสนอเนื้อหาผ่านชิ้นงานนักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชานี้ใน 2 ภาคการศึกษา ได้แก่ ภาคการศึกษาที่ 2/2566 และ 2/2567 ยิ่งไปกว่านั้นผู้เขียนได้เรียนรู้แนวคิดเมืองที่ไม่ทอดทิ้งกัน ผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมกับสถาบันสื่อเด็กและเยาวชน (สสย.) หลายครั้งในช่วง 6 ปีที่ผ่านมา ทำให้เข้าใจหลักการและแนวคิดในเรื่องนี้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังใช้แนวคิดนี้มาเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการเรียนการสอนในหลายวิชาผ่านกิจกรรมเดินเมือง เพื่อให้นักศึกษาได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงของตนเอง ผ่านการสังเกตรวมถึงการพูดคุยกับผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่เดียวกัน ได้เรียนรู้และเข้าใจว่ามีผู้คนกลุ่มใดบ้างที่อาจถูกละทิ้งหรือละเลยไปจากสังคม

รายวิชา 427-412 สังคมวิทยา กลุ่มเปราะบาง มีคำอธิบายรายวิชา กล่าวคือ แนวคิดพื้นฐาน นัยสำคัญของกลุ่มเปราะบาง ประกอบด้วย การดำเนินชีวิต การพัฒนา กลุ่มเปราะบาง สภาพปัญหา กลุ่มเปราะบาง ทั้งในสังคมไทยและในพื้นที่ชายแดนใต้ โดยเนื้อหาของรายวิชานี้ ประกอบด้วย สถานการณ์ของกลุ่มเปราะบาง ประชากรกลุ่มเปราะบาง แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มเปราะบาง ความเหลื่อมล้ำ สิทธิมนุษยชนกลุ่มเปราะบาง กลุ่มเปราะบางในมิติต่าง ๆ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเปราะบาง และกลุ่มเปราะบางในพื้นที่ 3 จังหวัด

ชายแดนภาคใต้ จากคำอธิบายและเนื้อหาวิทยานิพนธ์มีความน่าสนใจและเพียงพอที่จะใช้ในการทำความเข้าใจและอธิบายกลุ่มเปราะบางในมิติต่าง ๆ ทั้งมิติด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และอื่น ๆ รวมถึงความยากลำบากในการดำเนินชีวิตในสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำ และมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนสูง อีกทั้งการได้รับการยอมรับและให้เกียรติในการอยู่ในสังคมที่มีความเท่าเทียมและเสมอภาคมาากน้อยเพียงใด

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นถึงการที่ผู้เขียนได้มีโอกาสได้เข้าร่วมกิจกรรมกับ สถาบันสื่อเด็กและเยาวชน (สสย.) หลายครั้ง โดยเข้าร่วมกิจกรรมผ่านโครงการที่ชื่อว่า MIDL (Media Information and Digital Literacy) for Inclusive Cities ทำให้มีความเข้าใจแนวคิดเมืองที่ไม่ทอดทิ้งกัน กล่าวคือเป็นแนวคิดที่ ทำให้ผู้คนสามารถเข้าถึงคนเล็กคนน้อย รวมถึงกลุ่มคนเปราะบางต่าง ๆ อีกทั้งเกิดมุมมองใหม่ ๆ ในการมองเมืองที่เปลี่ยนไป ให้มีความสำคัญกับการทำให้เมืองเป็นเมืองที่ตอบโจทย์ชีวิตของทุกคน ไม่ทอดทิ้งและไม่ละเลยให้ใครคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งต้องกลายเป็นคนชายขอบ หรือถูกกีดกันจากการใช้ชีวิต รวมถึงการได้รับความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิตประจำวัน และที่สำคัญคนทุกคนต้องได้รับโอกาสจากการมีส่วนร่วมในการเป็นส่วนหนึ่งในการแสดงความคิดเห็นหรือเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาเมืองให้น่าอยู่และเอื้อประโยชน์ให้กับประชากรทุกกลุ่มที่อาศัยอยู่ในเมืองนั้น ๆ

ประชากรกลุ่มเปราะบางชายแดนใต้

ประชากรกลุ่มเปราะบาง มีความหมายครอบคลุมถึง ประชากรที่ (หรือถูกทำให้) อ่อนแอ หรืออ่อนด้อย ไม่มีกำลังและความสามารถมากพอที่จะรับมือกับปัญหาที่เข้ามากระทบ รวมทั้งไม่สามารถจะคาดการณ์หรือวางแผนล่วงหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพว่าเมื่อ

เกิดปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นจะจัดการอย่างไร และเมื่อได้รับผลกระทบจากปัญหานั้นอยู่ในสภาพที่เสียหลักล้มหรือบอบช้ำ แล้วจะสามารถลุกขึ้นและกลับคืนสู่สภาพที่เป็นปกติได้อย่างไร (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2560) ดังนั้นประชากรกลุ่มเปราะบางจึงมีความหมายครอบคลุมเด็ก ผู้สูงอายุ ผู้หญิง คนเร่ร่อน/คนไร้บ้าน กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ ผู้พิการทางกายและจิต คนที่มีปัญหาทางพฤติกรรมและการเรียน ขนกลุ่มน้อย กลุ่มชาติพันธุ์คนที่มีปัญหาสถานะบุคคล คนไร้รัฐ ไร้สัญชาติ คนพลัดถิ่น ผู้ต้องขัง คนยากจน และแรงงานต่างด้าว ในขณะที่กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) ได้กล่าวถึงประชากรกลุ่มเปราะบางซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลเป้าหมายในการกิจของกระทรวง พม. ได้แก่ เด็กและเยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ ผู้ยากไร้ ผู้พิการ หรือทุพพลภาพ หรือผู้อยู่ในสภาวะยากลำบาก บุคคลที่ไร้ที่อยู่อาศัยและมีรายได้ไม่เพียงพอ

พื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่มีประชากรกลุ่มเปราะบางตามนิยามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นจำนวนมาก นอกจากนั้นในพื้นที่ยังมีกลุ่มคนเปราะบางที่เกิดจากสถานการณ์ความไม่สงบ ได้แก่ คนพิการที่ถูกลูกหลงจากการก่อความไม่สงบ หึงหม้ายและเด็กกำพร้า ผู้ต้องหาคดีความมั่นคงที่มีหลายกรณีถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยการถูกซ้อมทรมาน และอื่น ๆ นอกจากนั้นยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ชาวมลายูมุสลิมถึงแม้ว่าจะเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากในพื้นที่ แต่เมื่อเทียบกับประชากรไทยทั้งหมดชาวมลายูมุสลิมก็ยังถือว่าเป็นสัดส่วนที่ยังน้อย นอกจากนั้นในพื้นที่ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองชาวมานี ชาวโอรัง อัสลี ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดยะลา และนราธิวาส ที่ส่วนหนึ่งยังประสบปัญหาเกี่ยวกับการมีบัตรประชาชน การเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการ

ต่าง ๆ รวมถึงการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรี
ความเป็นมนุษย์อีกด้วย จากประเด็นต่าง ๆ ที่กล่าวมา
ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและการมีส่วนร่วมในฐานะ
พลเมืองของสังคมของกลุ่มคนเปราะบาง ที่ยังคงต้อง
ได้รับการใส่ใจและไม่ละเลยจากภาครัฐและหน่วยงาน
ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงผู้คนในสังคมทั้งในระดับประเทศ
และภูมิภาค รวมถึงการพัฒนาอย่างเร่งด่วนเพื่อให้
เกิดความเท่าเทียมกับประชากรกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม

ครอบครัวเปราะบางและครัวเรือนเปราะบาง

เมื่อพูดถึงประชากรกลุ่มเปราะบางแล้ว ก็ต้อง
กล่าวถึงครอบครัวเปราะบางและครัวเรือนเปราะบาง
ด้วย เนื่องจากกลุ่มเปราะบางบางกลุ่มไม่สามารถอยู่
ได้เพียงลำพัง จำเป็นต้องมีผู้ดูแล เช่น คนพิการและ
เด็ก เป็นต้น โดยรายละเอียดของครัวเรือนเปราะบาง
และครอบครัวเปราะบาง สามารถนำเสนอได้ ดังนี้

ครอบครัวเปราะบาง ความเปราะบางของ
ครอบครัว เกิดขึ้นได้จากมิติต่าง ๆ ที่บั่นทอนให้
ครอบครัวไทยสูญเสียหรือขาดเสถียรภาพ ประกอบ
ด้วยทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ ภัยพิบัติและ
สิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์ภายในและระหว่างสมาชิก
ครอบครัว เพศ วัย และประวัติชีวิต ซึ่งในหลาย
ครอบครัวประสบกับ ความเปราะบางทับซ้อนหลาย
มิติในคราวเดียวกัน โดยที่มิติความเปราะบางที่พบ
มากที่สุดในปัจจุบันคือ มิติเศรษฐกิจ (ความยากจน)
และสุขภาพ (ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล) โดยเฉพาะ
ในประชาชนระดับล่าง ซึ่งนำไปสู่การขาดโอกาส
ในการพัฒนาชีวิต (ภูเบศร์ สมุทรจักร และคณะ, 2562)

ครัวเรือนเปราะบาง เป็นครัวเรือนที่มีรายได้น้อย
ครัวเรือนที่มีรายได้น้อยและมีบุคคลที่อยู่ในภาวะพึ่งพิง
ที่ต้องการได้รับความช่วยเหลือจากคนอื่น เช่น ครอบครัว
ยากจนที่มีเด็กเล็ก แม่เลี้ยงเดี่ยว ผู้สูงอายุ คนพิการ
ผู้ป่วยติดเตียง มีปัญหาที่อยู่อาศัย จำเป็นต้องร่วม

กันพัฒนาคุณภาพชีวิตกลุ่มดังกล่าวอย่างเร่งด่วน
จริงจัง และต่อเนื่อง โดยระดับของความเปราะบางของ
ครัวเรือน มี 4 ระดับ ประกอบด้วย ระดับ 0 ครัวเรือน
ไม่ตกมิติด้านรายได้ มีบุคคลในภาวะพึ่งพิง ระดับ 1
ครัวเรือนที่มีรายได้น้อย ครัวเรือนที่มีรายได้น้อยและ
มีปัญหาที่อยู่อาศัย ระดับ 2 ครัวเรือนที่มีรายได้น้อย
และมีบุคคลที่อยู่ในภาวะพึ่งพิง 1 – 2 คน (อาทิ เด็กเล็ก
ผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้ป่วย ติดเตียง เป็นต้น) และ
ระดับ 3 ครัวเรือนที่มีรายได้น้อยและมีบุคคลที่อยู่ใน
ภาวะพึ่งพิงมากกว่า 2 คน (สำนักงานสภาพัฒนาการ
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562)

นอกจากนั้น ครอบครัวเปราะบางชายแดนใต้ใน
มุมมองของผู้เขียน ที่ได้แลกเปลี่ยนไว้ในเวทีเสวนา
“วิกฤตความอยู่รอดของครอบครัวเปราะบางใน
สถานการณ์โควิด-19” ซึ่งสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข
(สวรส.) และคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล ได้ร่วมกันจัดขึ้นเมื่อ 31 สิงหาคม
2564 โดยในเวทีเสวนาดังกล่าว ผู้เขียนได้แลกเปลี่ยน
มุมมองครอบครัวเปราะบางในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้
ไว้ว่า มีความต่างกับครอบครัวเมืองในหลายประเด็น
เช่น ความเชื่อ วิถีวัฒนธรรมมุสลิม ส่งผลให้การฉีด
วัคซีนป้องกันโควิดนั้น ภรรยาและลูกจะต้องให้สามี/
พ่อเห็นชอบก่อนจึงจะฉีดได้ ครอบครัวที่เป็นหญิง
หม้ายจากการสูญเสียสามีที่ติดโควิด ไม่สามารถ
ค้าขายได้ ทำให้ไม่มีรายได้ ดังนั้น วันนี้อาจพึ่งพา
รัฐอย่างเดียวยังคงไม่ได้ นอกจากภาครัฐจะส่งเสริม
สวัสดิการแล้ว รัฐยังต้องกระจายอำนาจจากส่วนกลาง
ให้ชุมชนสามารถจัดการตนเองบนบริบทวัฒนธรรม
ของเขาได้ เช่น ปรับปรุงระเบียบให้คล่องตัวเพื่อหนุน
ภาคประชาสังคมหรือองค์กรพัฒนาเอกชน โรงเรียน
วัด มัสยิด ให้มีส่วนร่วมในการทำงานเสริมพลัง
ภาครัฐ เป็นต้น

แนวคิดเมืองที่ไม่ทอดทิ้งผู้คน

ปัจจุบันหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ต่างให้ความสำคัญกับแนวคิดเมืองที่ไม่ทอดทิ้งผู้คน (Inclusive Cities) โดยจากข้อมูลที่เพจ Bedrock ได้สรุปและเผยแพร่ไว้เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2566 ในบทความ “ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” สร้างเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืนจากองค์การสหประชาชาติ ซึ่งสะท้อนแนวคิดเมืองที่ไม่ทอดทิ้งกันได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเน้นความยั่งยืนในทุกมิติ กล่าวคือ “เมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน” เป็นเมืองที่มีการพัฒนาเมืองและชุมชนอย่างยั่งยืน มีความปลอดภัย การคมนาคมมีระบบสาธารณูปโภคที่ดี รวมทั้งยังมีสิ่งแวดล้อม การศึกษา โครงสร้างพื้นฐาน และวัฒนธรรมที่ดีงามด้วย ซึ่งสิ่งเหล่านี้แต่ละท้องถิ่นสามารถสร้างขึ้นมาได้ โดยองค์การสหประชาชาติได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ไว้ 17 ข้อด้วยกัน โดยผู้เขียนขอยกตัวอย่างเป้าหมายที่สอดคล้องกับกลุ่มเปราะบางโดยตรง ตัวอย่างเช่น เป้าหมายที่ 1 : No Poverty เป็นการลดความยากจนทุกมิติให้แก่คนทุกกลุ่ม ทั้งชาย หญิง เด็ก คนยากจน และกลุ่มคนเปราะบางให้สามารถเข้าถึงทรัพยากรและบริการขั้นพื้นฐาน เพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าถึงทรัพยากร บริการขั้นพื้นฐาน และเตรียมพร้อมวางแผนช่วยเหลือเมื่อเกิดภัยพิบัติ เช่น การจัดหาเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารจัดการ เบี่ยงผู้สูงอายุและคนทุพพลภาพ ให้สามารถวางแผนหรือแจกจ่ายได้อย่างเท่าเทียม เป้าหมายที่ 2 : Zero Hunger เป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหาร เข้าถึงอาหารปลอดภัย ยุกระดับโภชนาการ และส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน เป้าหมายที่ 3 : Good Health and Well-being เป็นการมีชีวิตที่มีสุขภาพดีและส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีสำหรับทุกคนในทุกวัย เป้าหมายที่ 4 : Quality Education เป็นการได้รับ

การศึกษาที่มีคุณภาพครอบคลุมและเท่าเทียม พร้อมสนับสนุนโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต เนื่องจากการเข้าถึงการศึกษาอย่างทั่วถึงจะช่วยยกระดับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ปิดช่องว่างทางสังคม สร้างความเป็นธรรม และลดความเหลื่อมล้ำในทุกมิติได้ เป้าหมายที่ 5 : Gender Equality เป็นการสร้างความเท่าเทียมระหว่างเพศ และเสริมอำนาจให้แก่สตรีและเด็กหญิง เป้าหมายที่ 10 : Reduced Inequalities เป็นการลดความไม่เสมอภาคภายในประเทศและระหว่างประเทศ อาจเริ่มวางแผนหรือออกแบบโครงการยกระดับคุณภาพชีวิตให้กับคนยากจนและกลุ่มคนด้อยโอกาส เป้าหมายที่ 16 : Peace, Justice, and Strong Institutions เป็นการส่งเสริมสังคมที่สงบสุข ทุกคนเข้าถึงความยุติธรรม สร้างสถาบันที่มีประสิทธิภาพและมีความรับผิดชอบในระดับ

จะเห็นได้ว่าแนวคิดเมืองที่ไม่ทอดทิ้งกัน จะให้ความสำคัญการลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเท่าเทียม ความเสมอภาคและความเป็นธรรมให้เกิดขึ้น รวมถึงคำนึงถึงมิติสิทธิมนุษยชนอีกด้วย ซึ่งประเด็นเหล่านี้กลุ่มเปราะบางจะถูกละเลยมากกว่ากลุ่มประชากรทั่วไปในสังคม

ความเหลื่อมล้ำ ความไม่เป็นธรรมและสิทธิมนุษยชนสำหรับกลุ่มเปราะบาง

นักสิทธิมนุษยชนมักเรียกประชากรกลุ่มเปราะบางว่าประชากรกลุ่มเฉพาะ เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนในส่วนนี้ขอเสนอประเภทของสิทธิ 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) สิทธิพลเมือง ได้แก่ สิทธิในชีวิตและร่างกาย เสรีภาพ และความมั่นคงในชีวิต ไม่ถูกทรมาน ไม่ถูกทำร้ายหรือฆ่า สิทธิในกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ สิทธิในความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย สิทธิที่จะได้รับการปกป้องจากการจับกุมหรือคุมขังโดยมิชอบ สิทธิที่จะ

ได้รับการพิจารณาดีในศาลอย่างยุติธรรม โดยผู้พิพากษาที่มีอิสระสิทธิในการได้รับสัญชาติ เสรีภาพของศาสนิกชนในการเชื่อถือและปฏิบัติตามความเชื่อถือ 2) สิทธิทางการเมือง ได้แก่ สิทธิในการเลือกวิถีชีวิตของตนเอง ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก สิทธิการมีส่วนร่วมกับรัฐในการดำเนินกิจการที่เป็นประโยชน์สาธารณะ เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบ เสรีภาพในการรวมกลุ่ม สิทธิในการเลือกตั้งอย่างเสรี 3) สิทธิทางเศรษฐกิจ ได้แก่ สิทธิในการมีงานทำ ได้เลือกงานอย่างอิสระและได้รับค่าจ้างอย่างเป็นธรรม สิทธิในการเป็นเจ้าของทรัพย์สินการได้รับมาตรฐานการครองชีพอย่างพอเพียง 4) สิทธิทางสังคม ได้แก่ สิทธิในการได้รับการศึกษา สิทธิในการได้รับหลักประกันด้านสุขภาพ แม่และเด็กต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษ ได้รับการพัฒนาบุคลิกภาพอย่างเต็มที่ได้รับความมั่นคงทางสังคม มีเสรีภาพในการเลือกคู่ครองและสร้างครอบครัว และ 5) สิทธิทางวัฒนธรรม ได้แก่ การมีเสรีภาพในการใช้ภาษาหรือสื่อความหมายในภาษาท้องถิ่นตน มีเสรีภาพในการแต่งกายตามวัฒนธรรม การปฏิบัติกิจตามวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นของตน การปฏิบัติตามความเชื่อทางศาสนา การพักผ่อนหย่อนใจด้านการแสดงศิลปะ วัฒนธรรม บันเทิงได้โดยไม่มีใครมาบังคับ

หากพิจารณามิตินิยามกลุ่มเปราะบางที่กล่าวมาข้างต้น อาจพูดได้ว่าประชากรกลุ่มเปราะบางเป็นผู้ถูกปฏิบัติโดยละเลย/ละเมิดสิทธิมนุษยชนทั้ง 5 ด้าน ภายใต้บริบทสังคมไทยที่มีความเหลื่อมล้ำเป็นอันดับต้น ๆ ของโลกแม้แต่ประชากรทั่วไปในสังคมก็อยู่ภายใต้ความเหลื่อมล้ำเช่นกัน การถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนของกลุ่มคนเปราะบาง ตัวอย่างเช่น ผู้ต้องขังในเรือนจำไม่มีสิทธิเลือกตั้ง กลุ่ม LGBTQ+ ถูกเลือกปฏิบัติ

จากการจ้างงาน กลุ่มคนพิการที่ได้รับค่าจ้างน้อยกว่าคนทั่วไป และกลุ่มแรงงานข้ามชาติไม่สามารถเข้าถึงระบบสุขภาพและการรักษาพยาบาลที่เท่าเทียม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าประชากรกลุ่มเปราะบางเป็นกลุ่มที่ถูกแบ่งแยก กดทับ ละเลย และถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนมากที่สุดภายใต้สังคมที่เหลื่อมล้ำ ทั้งนี้ปัจจัยที่ทำให้เกิดภาวะเปราะบางอันนำไปสู่การถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน อาจเกิดขึ้นได้หลายลักษณะ กล่าวคือความเปราะบางที่เกิดจากลักษณะทางธรรมชาติและสุขภาพร่างกาย ความเปราะบางเนื่องจากการเป็นชนกลุ่มน้อย ต่างเชื้อชาติ ต่างวัฒนธรรม ความเปราะบางจากการถูกจำกัดอิสรภาพ หรือกักขังจองจำ ความเปราะบางเนื่องจากความยากจน และความเปราะบางที่เกิดจากโครงสร้างสังคมที่ไม่เป็นธรรม

ประชากรกลุ่มเปราะบางเด่นชัดในมุมมองของนักศึกษา

มุมมองของนักศึกษาในรายวิชา 427-412 สังคมวิทยาของกลุ่มเปราะบาง เมื่อพูดถึงกลุ่มเปราะบางในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ นักศึกษาก็จะนึกถึงผู้สูงอายุ คนพิการ เด็กและเยาวชน LGBTQ+ กลุ่มชาติพันธุ์ ผู้ต้องขัง และแรงงานข้ามชาติ ซึ่งประชากรเหล่านี้จะเป็นประชากรที่นักศึกษาประสบและพบเห็นทั้งในภูมิภาคนาของนักศึกษา และขณะที่ศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ดังตัวอย่างมุมมองของนักศึกษาที่สะท้อนผ่านงานกลุ่มเกี่ยวกับกลุ่มเปราะบางชายแดนใต้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ผู้สูงอายุ มีความเปราะบางเนื่องจากต้องอาศัยอยู่ในสภาพที่อยู่อาศัยที่ไม่เหมาะสม เช่น บ้านทรุดโทรม หรืออาศัยอยู่เพียงลำพัง มักมีความเสี่ยงต่ออาชญากรรมต่าง ๆ เช่น การถูก

ลักษณะสิ่งของในบ้าน การถูกข่มขืนหรือถูกทำร้ายร่างกายที่เขาไม่สามารถต่อสู้ได้ ยิ่งไปกว่านั้นยังเสี่ยงที่จะได้รับอันตรายในภาวะภัยพิบัติมากกว่าคนกลุ่มอื่น เนื่องจากภาวะสุขภาพและข้อจำกัดทางเศรษฐกิจและสังคมทำให้ยากต่อการเตรียมพร้อมและรับมือกับภัยพิบัติส่งผลให้เกิดการบาดเจ็บและเจ็บป่วยจากสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติ และผู้สูงอายุต้องการการดูแลที่มากขึ้น

เด็กและเยาวชน จะเห็นได้ว่าการดำเนินชีวิตในพื้นที่ความสงบส่งผลต่อความเปราะบางในมิติที่มากกว่าเด็กและเยาวชนในพื้นที่อื่น กล่าวคือการกลายเป็นเด็กกำพร้าจากการสูญเสียบุคคลในครอบครัว การตกเป็นผู้ต้องสงสัย ถูกดำเนินคดีและคุมขัง การพลัดพรากจากครอบครัวในกรณีที่คนในครอบครัวถูกกล่าวหาว่าเห็นต่างจากรัฐ และการเสียชีวิตและบาดเจ็บ มีความบกพร่องทางร่างกาย (คนพิการ) เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้นในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้มีโครงสร้างหรือทุนทางสังคมรวมทั้งรูปแบบทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตในชุมชนและกลไกทางสังคม ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับวิถีศาสนาโดยเฉพาะประกอบกับเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ที่เกิดขึ้นนำไปสู่ผลกระทบอย่างต่อเนื่องในหลายมิติ เช่น เศรษฐกิจ สังคมและการศึกษา เป็นต้น

คนพิการ แม้ว่าประเทศไทยจะกำหนดให้มีการส่งเสริมเด็กพิการในโรงเรียนกระแสหลัก แต่การขาดครูเฉพาะด้าน ทรัพยากร รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น อักษรเบรลล์ภาษามือ ทางลาด และห้องสุขาที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามซึ่งเป็นที่ยอมรับของประชากรมุสลิมส่วนใหญ่ การขาดสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้ทำให้เด็กพิการในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังมีทางเลือกจำกัดในด้านการศึกษา สำหรับคนพิการในวัยผู้ใหญ่ยังไม่สามารถได้รับสิทธิประโยชน์จากรายได้ผู้

จำหน่ายสลากกินแบ่งรัฐบาลไทยซึ่งจัดตั้งขึ้นเพื่อจัดสรรตัว 1.3 ล้านใบให้กับผู้ขายที่มีความพิการซึ่งโครงการนี้ไม่ได้เป็นประโยชน์ต่อผู้ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เนื่องจากลักษณะของอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการพนันซึ่งเป็นสิ่งผิดหลักการศาสนาอิสลาม

LGBTQ+ ในพื้นที่ที่ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในสังคมภายใต้ความเชื่อ ศาสนา และสังคม ที่ค่อนข้างเข้มงวดอย่าง 3 จังหวัดชายแดนใต้ ที่คนส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิมที่มีหลักการแนวคิดทางศาสนา แต่พื้นที่นี้ก็เต็มไปด้วยความหลากหลายทางเพศไม่ต่างอะไรกับพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศไทย แต่สิ่งที่ LGBTQ+ ต้องเผชิญอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตของพวกเขา เช่น การเลือกปฏิบัติ การถูกรังเกียจ การไม่ได้รับการยอมรับจากครอบครัว คนรอบข้างและสังคม และการถูกตีตราว่าเป็นคนบาปในมิติศาสนา ประเด็นเหล่านี้ส่งผลทำให้เป็นประสบการณ์ที่ยากลำบากในการเปิดเผยตัวตนในพื้นที่ที่มีความเคร่งครัดในศาสนาเช่นพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีปัญหาสถานะบุคคล ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีกลุ่มไอร์ ถัง อัสลี หรือชนเผ่ามามานีเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมในภาคใต้ของไทยที่ดำรงวิถีชีวิตแบบเร่ร่อนและพึ่งพาธรรมชาติ แต่ในช่วงหลังวิถีชีวิตของพวกเขาเริ่มเปลี่ยนไปเมื่อรัฐพยายามจัดระเบียบและให้สิทธิทางกฎหมาย เช่น การให้บัตรประชาชนและตั้งถิ่นฐานถาวร อย่างไรก็ตามความพยายามเหล่านี้กลับส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิม โดยปัจจุบัน ไอร์ ถัง อัสลีต้องเผชิญกับปัญหาความแปลกแยก ถูกนำไปแสดงเป็นสิ่งแปลกใหม่เพื่อการท่องเที่ยว และบางกลุ่มต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอกมากขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมและการใช้ชีวิต แม้รัฐจะมีเจตนาดี แต่อาจกลายเป็นการละเมิดสิทธิและบังคับให้พวกเขา

ปรับตัวในแบบที่ขัดกับอัตลักษณ์ของตนเอง

มุมมองของนักศึกษาที่สะท้อนผ่านงานกลุ่มเกี่ยวกับกลุ่มเปราะบางชายแดนใต้ แสดงให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำ การขาดโอกาส และการไม่เข้าถึงสิทธิและสวัสดิการต่าง ๆ ของกลุ่มคนเปราะบางเหล่านี้ ซึ่งผู้คนเหล่านี้ก็ยังคงต้องดำเนินชีวิตในสังคม และยังคงหวังว่าสักวันหนึ่งพวกเขาจะสามารถเป็นส่วนหนึ่งของสังคมอย่างแท้จริง ได้มีโอกาสในการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และการได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาเมือง พัฒนาสังคมในฐานะพลเมืองของสังคมที่มีความเท่าเทียมกัน

เสียงสะท้อนจากคนพิการภายใต้โครงการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน

คนพิการเป็นหนึ่งในกลุ่มเปราะบางอีกกลุ่มที่จำเป็นต้องได้รับความใส่ใจ ให้เป็นส่วนหนึ่งของเมืองที่ไม่ทอดทิ้งกัน โดยผู้เขียนเป็นส่วนหนึ่งของคณะทำงานโครงการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ภายใต้หัวข้อ “Universal Design: อารยสถาปัตย์เพื่อสิทธิคนพิการ” จัดขึ้น ภายใต้บันทึกข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือด้านการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ระหว่างคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ โดยเล็งเห็นว่าในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้มีปัญหาเรื่องคนพิการ ซึ่งถือเป็นกลุ่มเปราะบาง ที่อาจถูกเลือกปฏิบัติหรือเข้าไม่ถึงสิทธิสวัสดิการต่าง ๆ เท่าที่ควร ประกอบกับประเทศไทยเข้าเป็นภาคีเครือข่ายอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการ ส่งผลให้ประเทศไทยมีข้อผูกพันที่จะต้องส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิคนพิการอย่างทั่วถึง รวมทั้งจัดการเลือกปฏิบัติต่อคนพิการในทุกรูปแบบ รวมถึงพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 กำหนดให้คนพิการมีสิทธิเข้าถึง และใช้ประโยชน์ได้

จากสิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะตลอดจนสวัสดิการและความช่วยเหลืออื่นจากรัฐ โดยงานครั้งนี้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2567 ณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี โดยมีความคาดหวังว่าหน่วยงานภาครัฐจะตระหนักถึงสิทธิของคนพิการ โดยจัดบริการสาธารณะ และจัดสวัสดิการให้ความช่วยเหลือดูแลคนพิการอย่างทั่วถึงตามหลักสิทธิมนุษยชน และเป็นเวทีข้อเสนอแนะให้จังหวัดปัตตานีนำไปสู่การติดตามหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ดำเนินการตามนโยบายการพัฒนาแนวทางสิทธิของคนพิการทั้งในระดับประเทศและระดับสากล เพื่อให้สิทธิคนพิการได้รับการยอมรับมากขึ้น

โดยในงานครั้งนั้นนายอนุวัฒน์ มาหะมะ นักศึกษาสาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ลูกศิษย์ของผู้เขียน ซึ่งเป็นผู้พิการด้านการเคลื่อนไหว ได้ขึ้นกล่าวสุนทรพจน์ โดยเนื้อหาส่วนหนึ่งได้พูดถึง การเลือกเข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี มีจุดเริ่มต้นมาจากการตัดสินใจในการเลือกมหาวิทยาลัยเพื่อเข้าเรียนต่อระดับอุดมศึกษา สาเหตุที่ทำให้เลือกมหาวิทยาลัยแห่งนี้ เนื่องจาก ม.อ. ปัตตานี เป็นมหาวิทยาลัยที่ติดหนึ่งในมหาวิทยาลัยระดับประเทศมีคณะและสาขาที่หลากหลาย สามารถเลือกให้เหมาะสมกับความสนใจและตามความถนัดในการเรียน อีกทั้งมีแหล่งงานรองรับในการฝึกงานและการทำงาน พร้อมทั้งเป็นมหาวิทยาลัยใกล้บ้าน ไป-กลับ สะดวกในการเดินทางกลับบ้าน เสาร์-อาทิตย์ เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้น นายอนุวัฒน์ มาหะมะ ยังกล่าวอีกว่า ม.อ. เป็นมหาวิทยาลัยแห่งโอกาส ในการเปิดรับคนพิการ ในการเข้าศึกษาเล่าเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา พร้อมทั้งมีสิ่งอำนวยความสะดวกหลายอย่างแก่คนพิการ เช่น ห้องน้ำผู้พิการ รถวางไฟฟ้า เป็นต้น ประสพการณ์การใช้ชีวิตของนักศึกษาผู้มีปัญหาบกพร่องทางการเคลื่อนไหวในรั้วมหาวิทยาลัยตลอด 3 ปี จะใช้

เดินทางสัญจรไปเรียนที่ตึกเรียนด้วยรถรางไฟฟ้า หรือ การอาศัยซ้อนท้ายรถจักรยานยนต์ ในการไปเรียน เป็นต้น กิจกรรมประจำวันและการใช้ชีวิตจะเน้นเรียนอยู่ ห้องสมุดจอห์นเอฟ และหอพักนักศึกษา โดยอยู่ภายใน บริเวณมหาวิทยาลัยเป็นส่วนใหญ่ บางครั้งจะเดิน ออกไปหรือใช้บริการรถตุ๊ก ๆ เพื่อไปซื้อของกินที่ ตลาดกรีนมาร์เก็ตหน้ามหาวิทยาลัย สัปดาห์ละ 2-3 ครั้ง เป็นต้น กล่าวโดยสรุป ประสบการณ์ในการใช้ ชีวิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เป็นสถานที่ในการฝึกลองใช้ทักษะชีวิต การกิน การอยู่ การเรียน การใช้ชีวิต นอกเหนือจากการดูแลของพ่อแม่ ในช่วงที่เรียนระดับมัธยมศึกษา

นอกจากนั้นยังมีเสียงสะท้อนจากตัวแทนคนพิการ ที่เข้าร่วมเสวนา มีประเด็นที่น่าสนใจ ตัวอย่างเช่น คน พิการอยากให้มีทางลาดในมัสยิดเนื่องจากคนพิการ ก็มีความประสงค์จะได้ปฏิบัติศาสนกิจได้ด้วยตนเอง และรู้สึกเป็นภาระหากจะต้องให้คนอื่นต้องอุ้มตนเอง ไปละหมาด นอกจากนั้น สิ่งที่คนพิการฝากให้หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องให้ความสำคัญคือเรื่องกายอุปกรณ์สำหรับ คนพิการ เช่น ไม่เท้าหรือวีลแชร์ หากถ้าสามารถจัด เตรียมไว้ได้อย่างเพียงพอก็จะช่วยให้คนพิการใช้ชีวิต ได้ง่ายขึ้น และลดการพึ่งพาคนได้ เป็นการเสริมพลัง และสร้างความมั่นใจให้คนพิการได้อีกทางหนึ่งด้วย และอีกประเด็นที่น่าสนใจคือการจ้างงานคนพิการ ผ่านกองทุนคนพิการที่สถานประกอบการที่มีลูกจ้าง เกิน 100 คน สถานประกอบการเหล่านั้นจะต้องจ้าง คนพิการ 1 คน และเพื่ออำนวยความสะดวกให้สถาน ประกอบการที่ไม่มีความพร้อมในการจ้างคนพิการไป ทำงานในสถานประกอบการ สามารถจ้างคนพิการ ทำงานเพื่อสาธารณประโยชน์แทนได้ แต่โครงการ เหล่านี้มักจะมาไม่ถึงคนพิการในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดน ภาคใต้ จึงอยากฝากประเด็นนี้ไปให้ผู้ที่เกี่ยวข้องช่วย ดำเนินการแก้ไขให้ด้วย

เทศบาลนครยะลา กรณีตัวอย่างเมืองที่ไม่ทอดทิ้งกลุ่มเปราะบางชายแดนใต้

ข้อมูลจากเวทีเสวนา “ไปด้วยกัน ไม่ได้ไกล: ตีโจทย์ เมืองยุคใหม่ ไม่ให้ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” ซึ่งจัดโดย 101 PUB และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว.) สะท้อนให้เห็นว่า เทศบาลนครยะลาเป็นกรณีตัวอย่างเมืองในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ไม่ทอดทิ้งประชากรกลุ่ม เปราะบาง กล่าวคือนายพงษ์ศักดิ์ ยิ่งชนม์เจริญ นายก เทศบาลนครยะลาได้ให้ความสำคัญกับประเด็นเมืองที่ ไม่ทอดทิ้งกลุ่มเปราะบาง ดังจะเห็นได้จากการให้ ความสำคัญแก่การมีส่วนร่วมของประชากรทุกกลุ่ม แต่ก็ยังพบว่าคนกลุ่มใหญ่ที่รวมออกเสียงเพื่อการ พัฒนาเมืองบ่อยครั้งมักไม่ใช่นักชั้นล่าง ซึ่งอาจถูก ทอดทิ้งหากผู้กำหนดนโยบายไม่ออกแบบกลไกเพื่อ ขยายเสียงเล็ก ๆ เหล่านี้ ในฐานะนายกเทศมนตรีนคร ยะลา มีความศรัทธาในความเข้มแข็งของท้องถิ่น เพราะเชื่อว่าท้องถิ่นที่ก้าวหน้า มอบคุณภาพชีวิตที่ดี ให้ผู้อาศัยได้ และเป็นก้าวแรกสู่สังคมที่เป็นธรรมทั้ง ในระดับชุมชนและระดับประเทศ โดยดำเนินการผ่าน การทำความเข้าใจผู้คนในเมืองทุกคนเพื่อตอบสนอง ความต้องการที่หลากหลาย เพื่อหลีกเลี่ยงกับดัก ชนชั้นสร้างสรรค์ ซึ่งระหว่างการระบาดของไวรัส โควิด-19 ได้มีการลงพื้นที่และได้เห็นว่าเป็นเด็ก ๆ ในเขต เทศบาลยากจนเกือบทั้งหมด ช่วงนั้น ธนาคารโลก บอกว่าเด็กจะมีภาวะการเรียนรู้ถดถอย (learning loss) จึงดำเนินการจัดการให้ทุกคนมีแท็บเล็ต เพราะ เมื่อหกลบแล้วยังคุ้ม สำหรับเด็กโต เรามีบริการให้ คำปรึกษารายบุคคลเพื่อให้เข้าใจความถนัดและ ความต้องการก่อนจะไปต่อระดับสูงขึ้น เพราะเด็ก กลุ่มนี้มีต้นทุนต่ำ เราต้องช่วยให้พวกเขาได้รับการ พัฒนาที่เท่าเทียมกับเด็ก ๆ ในพื้นที่อื่น อีกทั้งยังสนใจ การอุดช่องว่างทางเศรษฐกิจของเหล่าผู้ปกครอง

ด้วยการหารือกับองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organization – ILO) เพื่อจัดบริการให้คำปรึกษาแก่ผู้ประกอบการ เพราะเทศบาลไม่มีงบประมาณเพียงพอ ด้วยความหวังว่าหากสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ให้ผู้ประกอบการได้ โอกาสในชีวิตของคนเหล่านี้ก็จะถูกส่งต่อไปถึงเด็ก ๆ ด้วย

นายกเทศมนตรียังยอมรับว่าเทศบาลไม่อาจช่วยเหลือทุกคนได้ แต่ควรช่วยเหลือได้มากกว่านี้ เนื่องจากได้เห็นผู้สูงอายุติดเตียงจำนวนมากซึ่งส่วนใหญ่ยากจน ลูกหลานจึงต้องว่างงานหาอาหารไว้ให้เพราะต้องไปทำงาน แต่ผู้สูงอายุไม่สามารถรับประทานอาหารเองได้ งานหยาบเหล่านี้จึงมีผลตอบแทนต่ำ เทศบาลจึงคาดหวังว่าจะติดตั้งกล่องวงจรปิดให้ลูกหลานเห็นความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ แต่ทำไม่ได้ด้วยข้อบังคับต่าง ๆ ทำได้เพียงติดตั้งอุปกรณ์ขยายสัญญาณไวไฟเพื่อเลี้ยงระเบียบบนั่น ดังนั้นสังคมไทยควรเปลี่ยนวิธีคิด อย่าตั้งต้นมานั่งคิดว่าจะเลี้ยงระเบียบอย่างไร มานั่งคิดดีกว่าว่าวันนี้จะสร้างสรรค์อะไรให้ประชาชน ถ้าจะทำให้ท้องถิ่นดูดซับความเหลื่อมล้ำได้ เราต้องแก้ไขอะไรอีกมาก นอกจากนั้นยังมีการผูกขาดอำนาจการตัดสินใจของส่วนกลางที่หลายครั้งมาตรการและนโยบายต่าง ๆ ไม่สอดคล้องกับการเติบโตของท้องถิ่น อาทิ มาตรการทางภาษีที่กำหนดโดยกระทรวงการคลัง ที่กำหนดให้ยะลาเป็นเขตส่งเสริมการลงทุนเขต 3 ซึ่งผู้ได้ประโยชน์สูงสุดคือนายทุน ซึ่งการลดอำนาจการตัดสินใจของท้องถิ่นเช่นนี้มีแต่จะซ้ำเติมความเหลื่อมล้ำระหว่างเมือง เมื่อทรัพยากรกระจุกอยู่ในกรุงเทพมหานคร ไม่กระจายไปตอบสนองความต้องการของพื้นที่ต่าง ๆ ย่อมทวีความเข้มข้นของความเคลื่อนไหวท้องถิ่นนิยมเพื่อชิงทรัพยากรไปพัฒนาท้องถิ่นของตน ซึ่งแม้จะมีข้อดี แต่ก็ดูถึงความเท่าเทียมระหว่างเมืองเช่นกัน อีกประเด็นหนึ่งเกี่ยวกับระเบียบคือบางครั้งในการตรวจสอบ

ค่าว่าความคุ้มค่านี้เป็นปัญหาอย่างมาก เช่นกรณีทางลาดสำหรับผู้พิการ มีผู้ใช้สิบลคน งบประมาณสองล้านบาท หน่วยงานตรวจสอบบอกว่าไม่คุ้มค่า แต่เทศบาลมองว่าเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้นต้องตีความกันให้ได้ว่าความคุ้มค่าคืออะไร เทศบาลในฐานะผู้ดูแลท้องถิ่นมีความพร้อม แต่ก็ต้องทำงานภายใต้ข้อจำกัดมากมาย

ข้อมูลจากเวทีเสวนาข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าในพื้นที่จังหวัดยะลาและ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ยังมีกลุ่มคนเปราะบางที่ถูกทอดทิ้งจากสังคมเมืองอยู่จำนวนมาก จึงจำเป็นที่ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต้องช่วยกันดำเนินการในเรื่องนี้ โดยเฉพาะองค์กรปกครองท้องถิ่นซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับประชาชนและสามารถดำเนินการเรื่องนี้ได้ แต่ก็จำเป็นที่ส่วนกลางจะต้องให้การช่วยเหลือ และต้องมีการปรับแก้กฎระเบียบบางอย่างเพื่อให้ท้องถิ่นสามารถดำเนินการเรื่องนี้ได้อย่างคล่องตัว เพื่อประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับประชาชนทุกกลุ่ม และที่สำคัญประชากรกลุ่มเปราะบางจะได้ไม่ต้องถูกทอดทิ้งหรือหลงลืมไว้ข้างหลังอีกต่อไป

บทส่งท้าย

ความเปราะบางมักจะเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นอยู่กับความเหลื่อมล้ำ ดังจะเห็นได้จากสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำสูงจะมีคนเปราะบางจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านอื่น ๆ ยิ่งมีความเหลื่อมล้ำมากเท่าไร โอกาสที่จะมีจำนวนกลุ่มคนเปราะบางเพิ่มมากขึ้นก็เท่านั้น สิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาคือ ความขัดแย้งในสังคม อาจอยู่ในรูปของการแย่งชิงทรัพยากร การเอารัดเอาเปรียบ หรือความขัดแย้งระหว่างกลุ่มหรือระหว่างชนชั้นต่าง ๆ ในสังคม นอกจากนั้นยังมีปัญหาด้านคุณภาพชีวิตและปัญหาอื่น ๆ มากกว่าในสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำในระดับที่น้อย อาจกล่าวได้ว่าความขัดแย้งในสังคม

ไทยปัจจุบันมีรากยึดอยู่กับปัญหาความเหลื่อมล้ำ ความไม่เท่าเทียมและไม่เสมอภาค คนที่อ่อนแอกว่า โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบางจะรู้สึกว่ามันถูกเอาเปรียบ ถูกทิ้งไว้ข้างหลัง และที่สำคัญยังถูกทิ้งห่างออกไปเรื่อย ๆ ดังนั้นการที่จะขจัดปัญหาเหล่านี้ให้หมดไป หรือมีความเบาบางลง จำเป็นจะต้องทำให้แนวคิดเมืองที่ไม่ทอดทิ้งผู้คนเกิดขึ้นได้จริงเป็นรูปธรรม สิ่งสำคัญอันดับต้น ๆ คือการให้ความสำคัญกับกลุ่มเปราะบาง เพราะประชากรกลุ่มนี้เป็นกลุ่มคนชายขอบที่มักถูกลืม และถูกละเลยในมิติต่าง ๆ เสมอมาภายใต้การพัฒนาแบบทุนนิยมในปัจจุบัน รวมทั้งยังเป็นกลุ่มที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการเลือกปฏิบัติ และไม่สามารถ

เข้าถึงสิทธิและสวัสดิการต่าง ๆ จากนโยบายรัฐที่ขาดความเป็นธรรมเนื่องจากเอื้อประโยชน์ให้กลุ่มนายทุน และคนชนชั้นสูง อีกทั้งยังปรากฏให้เห็นในสังคมอยู่บ่อยครั้งว่ากลุ่มเปราะบางยังเป็นกลุ่มที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างต่อเนื่อง ยิ่งเป็นกลุ่มเปราะบางในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยแล้วยิ่งต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษ เนื่องจากประชากรเหล่านี้ต้องอาศัยอยู่ในพื้นที่ความไม่สงบ ดังนั้นทุกภาคส่วนต้องมาร่วมด้วยช่วยกันและผลักดันให้แนวคิดเมืองที่ไม่ทอดทิ้งผู้คนเกิดขึ้นโดยเร็ว เพื่อให้ทุกคนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน ●

เอกสารอ้างอิง

- Bedrock. (2556). 17 แนวคิด “ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” สร้างเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืนจากองค์การสหประชาชาติ <https://bedrockanalytics.ai/blog/technology/17-concepts-of-leave-no-one-behind-to-create-sustainable-livable-cities-from-the-united-nations>
- โครงการสุขภาพคนไทย. (2560). เสริมพลังกลุ่มเปราะบาง สร้างสังคมที่ไม่ทอดทิ้งกัน. *สุขภาพคนไทย 2560*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชลิดา หนูหล้า. (2567). *ไปด้วยกันไปได้ไกล: ตีโจทย์เมืองยุคใหม่ ไม่ให้ทิ้งใครไว้ข้างหลัง*. <https://www.the101.world/city-design-for-a-sustainable-future/>
- ภูเบศร์ สมุทรจักร และคณะ. (2562). *การดูแลครอบครัวเปราะบาง ในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรและสังคมไทย*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วรภัทร วีรพัฒนคุปต์. (2568). ความเหลื่อมล้ำ – ประชากรกลุ่มเปราะบาง – สิทธิมนุษยชน. *สมาคมสิทธิเสรีภาพ ของประชาชน (สสส.)*
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). *ฐานข้อมูล TPMAP ปีพ.ศ.2562*.

นวัตกรรมการดูแลผู้สูงอายุในสิงคโปร์: การสร้างเมืองที่ 'ไม่ทอดทิ้งใคร' ด้วยเทคโนโลยีและหัวใจ*

Singapore's Elderly Care Innovations:
Fostering an Inclusive City with Technology and Compassion

โดย: มูฮัมหมัดรอฟอี มูซอ, นูรซาร์ฮิดาห์ อูเซ็ง และซัมซุ สาอู

สารสังเขป

ประเทศสิงคโปร์มีการเติบโตของประชากรสูงอายุที่รวดเร็ว หลายภาคส่วนให้ความสำคัญในการรับมือกับปัญหา และมีแนวคิดในการพัฒนาเมืองให้เป็นมิตรกับผู้สูงอายุเสมอ การศึกษานี้สนใจศึกษากระบวนการออกแบบนวัตกรรมชุมชนที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ (Dementia-Friendly Community) ใช้การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้บริหาร สมาชิกในชุมชนกรณีศึกษา เพื่อถอดบทเรียน กลไก และปัจจัยความสำเร็จของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชน ผลการศึกษา พบว่า การสร้างนวัตกรรมชุมชนที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ (Dementia-Friendly Community) วิริ่ขึ้นจากสภาเมืองนีซูน (Nee Soon Town Council) ซึ่งรับนโยบายจากรัฐบาลสิงคโปร์และหน่วยงานภาคเอกชน/องค์กรที่ไม่ใช่ภาครัฐ (NGS)/ภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบและดำเนินงาน ซึ่งนวัตกรรมชุมชนที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุภาวะสมองเสื่อม (Dementia-Friendly City) เป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่สังคมสูงวัยของเมืองต่าง ๆ ซึ่งปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญของนวัตกรรมนี้ เกิดจากการใช้กลยุทธ์ CARE Model คือ ได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Engagement) การเข้าถึงและโครงสร้างพื้นฐาน (Accessibility and Infrastructure) บริการที่ตอบสนองต่อความต้องการ (Responsive Services) และการเสริมพลังผ่านการมีส่วนร่วม (Empowerment through Participation) โดยโครงการนี้มุ่งเน้นให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการออกแบบและพัฒนาสภาพแวดล้อมและบริการสาธารณะที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การออกแบบ การพัฒนา จนถึงประเมินผล ด้วยหลักการของการบริหารที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง (Citizen-Centric Governance) และการไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง (No one left behind)

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วมของชุมชน, นวัตกรรมการดูแลผู้สูงอายุ, โมเดล CARE

* การศึกษาเรื่องนวัตกรรมการดูแลผู้สูงอายุในสิงคโปร์: การสร้างเมืองที่ 'ไม่ทอดทิ้งใคร' ด้วยเทคโนโลยีและหัวใจ ขึ้นนี้ ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนชาวอเมริกันผ่านองค์การเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา โดยเนื้อหาของผลงานเป็นความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี และไม่ได้สะท้อนถึงมุมมองขององค์การเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกาหรือรัฐบาลสหรัฐอเมริกาแต่อย่างใด

Singapore is experiencing rapid growth in its elderly population. Various sectors are prioritizing addressing this issue and have conceptualized developing dementia-friendly cities. This study focuses on examining the design process of a Dementia-Friendly Community innovation. A qualitative research approach was employed, utilizing in-depth interviews with executives and community members in a case study to extract lessons learned, mechanisms, and success factors in promoting participation in community management. The findings reveal that the creation of the Dementia-Friendly Community innovation was initiated by the Nee Soon Town Council, which adopted policies from the Singaporean government and involved private sector/non-governmental organizations (NGOs)/civil society in the design and implementation. This Dementia-Friendly City innovation serves as a good example for other cities preparing to enter an aging society. The key success factors of this innovation stem from the application of the CARE Model, which includes Community Engagement, Accessibility and Infrastructure, Responsive Services, and Empowerment through Participation. This project emphasizes the significant role of the community in designing and developing dementia-friendly environments and public services, with public participation at every stage, from design and development to evaluation, guided by the principles of Citizen-Centric Governance and “No one left behind.”

Keywords: CARE Model, Community Engagement, Elderly Care Innovation

บทนำ

สิงคโปร์ ประเทศที่มีอัตราการเติบโตของประชากรสูงอายุอย่างรวดเร็ว กำลังเผชิญกับความท้าทายในการตอบสนองต่อความต้องการที่ซับซ้อนของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อม (Dementia) ซึ่งมีปัญหาสำคัญด้านการรับรู้เชิงพื้นที่และการจดจำเส้นทาง ทำให้มีความเสี่ยงสูงต่อการพลัดหลง (Ministry of Health, 2016) ความบกพร่องเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างอิสระ และอาจนำไปสู่ความเครียด วิตกกังวล รวมถึงเพิ่มโอกาสในการเกิดอุบัติเหตุ เช่น การล้ม (Centre for Liveable Cities, 2019)

เพื่อรับมือกับความท้าทายดังกล่าว รัฐบาลสิงคโปร์และภาคส่วนต่าง ๆ ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเมืองให้เป็นเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้ป่วยสมองเสื่อม (Dementia-Friendly City) โดยมีแนวคิดหลักคือการสร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนและเอื้ออำนวยต่อการใช้ชีวิตของผู้ป่วย การดำเนินงานนี้ครอบคลุมถึงการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เช่น การติดตั้งป้ายบอกทางที่ชัดเจนและเครื่องหมายนำทางเชิงกลยุทธ์ เพื่อช่วยให้ผู้ป่วยสามารถแยกแยะและจดจำเส้นทางได้ง่ายขึ้น (Ministry of Health, 2016)

นอกเหนือจากการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานแล้ว สิงคโปร์ยังให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจสู่ระดับท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลและสนับสนุนคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน (ศุภกิจ แดงขาว และ เอกวิทย์ มีสุข, 2556) กลไกสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายนี้คือ สภาพัฒนาชุมชน (Community Development Council: CDC) ซึ่งทำหน้าที่ดูแลกิจการภายใน 5 เขตการปกครองที่ถูกแบ่งขึ้นในปี ค.ศ. 2000 และสภาเมือง (Town Council) ซึ่งมีบทบาทในการบริหารจัดการทรัพย์สิน

ของการเคหะแห่งชาติ (Housing and Development Board: HDB) อันเป็นที่อยู่อาศัยหลักของประชากรสิงคโปร์ โดยทั้งสองหน่วยงานนี้ แม้จะไม่ใช่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยตรง แต่เป็นองค์กรระดับพื้นฐานที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนและเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ (ศุภกิจแดงขาว และ เอกวิทย์ มีสุข, 2556)

ภายใต้แนวคิดการพัฒนาเมืองที่เน้นการมีส่วนร่วมและไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง เป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาในครั้งนี้ซึ่งเป็นการศึกษาระณีตัวอย่างของสภาเมืองนีซูน (Nee Soon Town Council) ซึ่งเป็นหน่วยงานระดับท้องถิ่นที่ได้ริเริ่มนวัตกรรมชุมชนที่เป็นมิตรกับผู้ป่วยสมองเสื่อม (Dementia-Friendly Community) แห่งแรกในสิงคโปร์ (Nee Soon Town Council, 2024) โดยนวัตกรรมนี้ครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพในชุมชน การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการดูแลผู้สูงอายุ และการสร้างเครือข่ายสนับสนุนในชุมชน เพื่อให้ผู้ป่วยสมองเสื่อมและผู้ดูแลได้รับการสนับสนุนและความช่วยเหลือที่จำเป็นในการใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพ (Yuen et al., 2020)

บทเรียนที่ได้จากการศึกษานี้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2567 (จุฑารัตน์แสงทอง, 2017) ซึ่งหมายถึงจำนวนผู้สูงอายุและผู้ที่มีภาวะสมองเสื่อมจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การศึกษาระบบการออกแบบและดำเนินงานของนวัตกรรมชุมชนที่เป็นมิตรกับผู้ป่วยสมองเสื่อมในสิงคโปร์จะเป็นประโยชน์ในการถอดบทเรียนและประยุกต์ใช้แนวปฏิบัติที่ดี เพื่อวางแผนและพัฒนาการให้บริการสาธารณะของหน่วยงานภาครัฐโดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย ให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้ป่วยสมองเสื่อมและผู้ดูแลได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้ดำเนินการภายใต้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการออกแบบและดำเนินงานของนวัตกรรมชุมชนที่เป็นมิตรกับผู้ป่วยสมองเสื่อม (Dementia-Friendly Community) ในบริบทของสภาเมืองนีซูน ประเทศสิงคโปร์ โดยแบ่งกระบวนการดำเนินงานออกเป็น 3 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1: การออกแบบเครื่องมือวิจัย ในขั้นตอนนี้ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการทบทวนวรรณกรรมอย่างครอบคลุม โดยศึกษาเอกสาร แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุและผู้ป่วยสมองเสื่อม กลไกการมีส่วนร่วมของชุมชน และแนวทางการพัฒนานวัตกรรมชุมชน จากการศึกษาดังกล่าว คณะผู้วิจัยได้พัฒนาเครื่องมือสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ซึ่งคือแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ในพื้นที่กรณีศึกษา

ขั้นตอนที่ 2: การศึกษาภาคสนาม คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามระหว่างวันที่ 22 - 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2567 โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้บริหารและสมาชิกในชุมชนของสภาเมืองนีซูน ซึ่งเป็นกรณีศึกษาหลักของการวิจัยครั้งนี้ การสัมภาษณ์มีวัตถุประสงค์เพื่อถอดบทเรียนเกี่ยวกับกลไก ปัจจัยความสำเร็จ ปัญหาและอุปสรรคของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการพัฒนานวัตกรรม Dementia-Friendly Community

ในการวิเคราะห์และถอดบทเรียนจากกรณีศึกษา คณะผู้วิจัยได้นำ โมเดล P-ADDIES (Participatory ADDIES) ของซัมซุ สาอู และคณะ (2558) มาเป็นกรอบแนวคิด โมเดลนี้อธิบายกระบวนการพัฒนาการ

มีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชนด้วยตนเอง โดยมีขั้นตอนสำคัญ 5 ประการ ได้แก่การวิเคราะห์ (Analyze): การทำความเข้าใจบริบท ปัญหา และความต้องการของชุมชน การออกแบบและพัฒนา (Design and Develop): การร่วมกันคิดค้นและพัฒนานวัตกรรมที่ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการ การนำไปใช้ (Implement): การนำนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นไปปฏิบัติจริงในชุมชน การประเมินผล (Evaluate): การติดตามและประเมินผลลัพธ์และผลกระทบของนวัตกรรม การขยายผล (Scale-up): การปรับปรุงและขยายผลนวัตกรรมไปยังพื้นที่อื่น ๆ ซึ่งมีการถอดบทเรียนเพื่อให้เข้าใจถึงพลวัตของการมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 3: การตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล เพื่อให้มั่นใจในความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของผลการวิจัย คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการตามแนวทางการตรวจสอบคุณภาพข้อมูล 3 ประการ ดังนี้ 1) การตรวจสอบเครื่องมือวิจัยโดยผู้ทรงคุณวุฒิ: ก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม คณะผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน ซึ่งมีความเชี่ยวชาญในด้านการพัฒนาชุมชน การดูแลผู้สูงอายุ และระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ พิจารณาและให้ข้อเสนอแนะ เพื่อปรับปรุงความเหมาะสมและความครอบคลุมของเครื่องมือ 2) การตรวจสอบข้อมูลภาคสนามแบบสามเส้า (Triangulation): ในระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า โดยการเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักหลายราย และสังเกตการณ์บริบทในพื้นที่ศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านและลดความเอนเอียง 3) การวิพากษ์ผลการศึกษาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ: ภายหลังจากการสังเคราะห์ข้อมูลภาคสนามและจัดทำรายงานผลการศึกษาเบื้องต้น คณะผู้วิจัยได้จัดเวทีเพื่อให้

ผู้ทรงคุณวุฒิที่เคยตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ได้วิพากษ์ผลการศึกษา เพื่อให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในการปรับปรุงความสมบูรณ์และความถูกต้องของรายงานฉบับสมบูรณ์

ผลการศึกษา

จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์และเก็บรวบรวมข้อมูลของคณะผู้วิจัยพบว่า มีองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างนวัตกรรมชุมชนที่เป็นมิตรกับผู้ป่วยสมองเสื่อม (Dementia-Friendly Community) จำนวน 7 องค์กร ได้แก่ 1) สภาเมืองนีซุน (Nee Soon Town Council) 2) สมาคมประชาชน People's Association 3) สำนักงานการดูแลแบบบูรณาการ (Agency of Integrated Care : AIC) 4) โรงพยาบาลคูตักปัวะ Khoo Teck Puat Hospital (KTPH) 5) องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร Montfort Care's Goodlife! 6) องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร AWWA และ 7) องค์กรการกุศล PERTAPIS (Persatuan Taman Pengajian Islam Singapura) โดยแต่ละองค์กรจะดูแลรับผิดชอบภารกิจในด้านที่แตกต่างกันออกไปตามวัตถุประสงค์ การจัดตั้งองค์กรแต่ละล้วนมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน นั่นคือการสร้างชุมชนที่เป็นมิตรให้กับผู้ป่วยสมองเสื่อม

กระบวนการออกแบบและดำเนินงานของนวัตกรรมชุมชนที่เป็นมิตรต่อผู้ป่วยสมองเสื่อม (Dementia Friendly City)

สำหรับกระบวนการออกแบบและดำเนินงาน คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลของนวัตกรรมชุมชนที่เป็นมิตรต่อผู้ป่วยสมองเสื่อม (Dementia Friendly City) ของสภาเมืองนีซุน ประเทศสิงคโปร์ ตามกรอบการมีส่วนร่วมแบบ ADDIES (Analyze, Design, Develop, Implement, Evaluate, Scale-up) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ (Participatory Analysis)

โครงการ Dementia Friendly City นั้นเป็นนโยบายของประเทศสิงคโปร์ที่ได้วิเคราะห์ปัญหาและแนวโน้มความรุนแรงของปัญหาดังกล่าว โดยใช้ข้อมูลที่มีอยู่ของภาครัฐ และได้นำเสนอแนวคิดดังกล่าวในรูปแบบของนโยบายจากส่วนกลาง (Centralized policy) จากนั้นได้มีการวิเคราะห์ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วยสมองเสื่อมในชุมชน โดยเริ่มจากการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นผ่านการสำรวจความคิดเห็นของประชาชน การสนทนากลุ่ม (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและเป็นจริงเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของประชาชนผ่านองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร (NGOs) ซึ่งทำงานอยู่ในชุมชน เช่น สมาคมประชาชน People's Association สำนักงานการดูแลแบบบูรณาการ (Agency of Integrated Care : AIC) โรงพยาบาลคูตักปัวะ Khoo Teck Puat Hospital (KTPH) องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร Montfort Care's Goodlife! องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร AWWA และองค์กรการกุศล PERTAPIS (Persatuan Taman Pengajian Islam Singapura) เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอแนะแนวทางแก้ไข ปัญหา และรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ครอบคลุม

“แม้ว่าโครงการนี้จะเป็นนโยบายจากรัฐบาลกลาง แต่การเก็บข้อมูลเพื่อการวางแผนทางปฏิบัตินั้นถูกจัดทำโดยผู้ที่เกี่ยวข้องในระดับชุมชน ซึ่งแต่ละกลุ่มก็ได้มีการรวบรวมข้อมูลอย่างละเอียดและเฉพาะเจาะจงตามความต้องการของประชาชนในแต่ละกลุ่ม เช่น กลุ่มผู้ป่วยสมองเสื่อม ครอบครัวผู้ป่วย และผู้ดูแล เพื่อให้การดำเนินงานในระดับปฏิบัติการสามารถตอบสนองปัญหาและความต้องการของแต่ละกลุ่ม

ได้อย่างแท้จริง”

(เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการของสภาเมือง NeeSoon, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2567)

โครงการนี้เป็นนวัตกรรมที่ดำเนินการแบบบนลงล่าง โดยเริ่มจากนโยบายระดับชาติที่ผ่านการวิเคราะห์จากรัฐบาลกลาง และถูกปรับใช้ในระดับท้องถิ่นผ่านสภาเมือง อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์ปัญหาถูกปรับตามบริบทของแต่ละชุมชน ทำให้แนวทางปฏิบัติที่นำมาใช้สอดคล้องกับปัญหาเฉพาะของแต่ละพื้นที่ กระบวนการนี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้เข้าใจปัญหาอย่างละเอียด แต่ยังสร้างความเชื่อมั่นให้กับชุมชนว่าเสียงของพวกเขาถูกนำมาพิจารณาอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนานวัตกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน

2. การมีส่วนร่วมในการออกแบบและพัฒนา (Participatory Design and Develop)

การออกแบบและพัฒนาทางสภาเมือง Nee Soon Town ได้ออกแบบและพัฒนานวัตกรรมที่ช่วยดูแลผู้ป่วยในสามระดับ คือ การสร้างสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้ป่วยสมองเสื่อม การสร้างชุมชนที่เป็นมิตรกับผู้ป่วยสมองเสื่อม และการสร้างระบบส่งต่อและดูแลผู้ป่วยสมองเสื่อม โดยมีรายละเอียดดังนี้

ระดับที่ 1 การสร้างสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้ป่วยสมองเสื่อม โดยได้ออกแบบโครงการ Dementia-Friendly Way finding เป็นการริเริ่มที่มุ่งสร้างสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้ป่วยสมองเสื่อม โดยเฉพาะในชุมชนผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้น โครงการนี้นำโดย Nee Soon South Town Council ร่วมกับหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีการออกแบบกิจกรรมดังนี้

1) การแบ่งโซนตามสีและสัญลักษณ์ (Zoning by Colour and Symbol) อาคารที่พักอาศัยถูกแบ่งออกเป็นโซนต่าง ๆ โดยแต่ละโซนจะมีสีเฉพาะ เช่น

สีแดง สีเขียว หรือสีน้ำเงิน ผนังด้านหน้าของอาคาร ถูกทาสีตามโซน และมีการแสดงหมายเลขอาคารด้วย ตัวอักษรขนาดใหญ่เพื่อให้่ายต่อการจดจำ

2) สัญลัักษณ์ภาพ (Visual Cues) เพื่อช่วยในการนำทาง โครงการได้นำเสนอการใช้ภาพกราฟิกขนาดใหญ่บนผนังและเสาสัญลักษณ์ที่มีไอคอนสากล เช่น รูปสลับประตู ปลายวงกลม และต้นยางพารา ไอคอนเหล่านี้ถูกเลือกมาเพราะเชื่อมโยงกับมรดกท้องถิ่น และทำหน้าที่เป็นจุดสังเกตช่วยให้ผู้ป่วยสมองเสื่อมสามารถนำทางได้ง่ายขึ้น

3) ระบบป้ายบอกทางที่ผสมผสานเข้ากับโครงสร้างพื้นฐาน (Integrated Signage System) มีการออกแบบป้ายบอกทางถูกออกแบบมาให้มีสัญลักษณ์ที่ชัดเจน และถูกติดตั้งไว้ในจุดต่าง ๆ ของโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ติดไว้บนแผงอะลูมิเนียมที่เชื่อมต่อกับที่นั่งคอนกรีต การออกแบบนี้ไม่เพียงแต่ช่วยในการบอกทาง แต่ยังสร้างจุดพักผ่อนสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน

ระดับที่ 2 เป็นการสร้างชุมชนที่เป็นมิตรกับผู้ป่วยสมองเสื่อม ได้แก่ โครงการ Dementia-Friendly Neighborhood เน้นการใช้แนวทางที่มีฐานจากชุมชน โดยผสมผสานความร่วมมือจากหลายฝ่าย เช่น การดูแลสุขภาพ การบริการสังคม และการออกแบบสภาพแวดล้อม โครงการนี้ดำเนินการโดย Agency for Integrated Care (AIC), Centre for Liveable Cities (CLC) และ Singapore University of Technology and Design (SUTD) ซึ่งออกแบบมาเพื่อรองรับความต้องการเฉพาะของผู้ที่เป็นโรคสมองเสื่อม โดยมีองค์ประกอบสำคัญดังนี้

1) การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Engagement) มีการเข้าร่วมของผู้อยู่อาศัย ผู้ดูแลและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ ซึ่งช่วยให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับวิธีที่สภาพแวดล้อมสามารถสนับสนุนผู้ป่วยสมองเสื่อมได้ดียิ่งขึ้น ทำให้การออกแบบเป็น

ไปตามความต้องการและบริบทของผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น

2) การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure Upgrades) โครงการนี้ได้เพิ่มฟีเจอร์ต่าง ๆ ที่เป็นมิตรกับผู้ป่วยสมองเสื่อม เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังและเครื่องหมายชี้ทิศทางที่ชัดเจนเพื่อช่วยให้ผู้ป่วยสามารถนำทางได้สะดวกขึ้น เช่น อาคารต่าง ๆ ถูกทาสีด้วยสีที่ชัดเจนและภาพจิตรกรรมที่มีสัญลักษณ์ท้องถิ่นที่คุ้นเคยเพื่อช่วยในการนำทาง

3) ความร่วมมือระหว่างภาคส่วน (Cross-Sector Collaboration) โครงการนี้อาศัยการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดระหว่างรัฐบาลท้องถิ่น ผู้ให้บริการด้านสุขภาพ การบริการสังคม และนักออกแบบเมือง การร่วมมือเหล่านี้ช่วยให้เกิดการพัฒนากการแก้ไขปัญหาที่ครอบคลุม ทั้งการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน และการสนับสนุนโปรแกรมในชุมชน

แนวทางนี้ได้ช่วยให้ผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ โดยเฉพาะผู้ที่เป็นโรคสมองเสื่อม สามารถเคลื่อนไหวภายในพื้นที่ของตนเองได้อย่างปลอดภัยและเป็นอิสระมากขึ้น

ระดับที่ 3 การพัฒนาระบบส่งต่อการดูแลและการดูแลผู้ดูแลผู้ป่วยสมองเสื่อมในสิงคโปร์ได้รับการพัฒนาให้มีความครอบคลุมทั้งในระดับชุมชนและโรงพยาบาล โดยแบ่งเป็นการให้บริการที่ศูนย์ดูแลกลางวันและการดูแลทางการแพทย์ในโรงพยาบาลและคลินิก ศูนย์ดูแลกลางวันเน้นการจัดกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างความแข็งแรงทั้งทางกายและจิตใจให้กับผู้ป่วย เช่น การฝึกสมอง กิจกรรมทางกาย และการออกกำลังกาย ขณะที่โรงพยาบาลและคลินิกให้การวินิจฉัยและรักษาโดยแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ รวมถึงบริการพยาบาลที่ครอบคลุมทั้งที่บ้านและศูนย์พยาบาล แนวทางการดูแลนี้เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามในการสร้างชุมชนที่เป็นมิตรกับผู้ดูแลผู้ป่วยสมองเสื่อมในสิงคโปร์โดย

สามารถจัดประเภทของการดูแลผู้ป่วยสมองเสื่อมออกเป็น ศูนย์ดูแลกลางวัน และ โรงพยาบาล/คลินิก

1) ศูนย์ดูแลกลางวัน (Day Care Centers) ศูนย์เหล่านี้ให้บริการโปรแกรมที่มีโครงสร้างในช่วงเวลากลางวัน โดยมีกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างสุขภาพจิตและร่างกายสำหรับผู้ป่วยสมองเสื่อม ได้แก่

ศูนย์ฟื้นฟูกลางวัน (Day Rehabilitation Centres) ให้บริการโปรแกรมที่เน้นการฟื้นฟูสมรรถภาพทางกายและจิตใจ เช่น กิจกรรมบำบัดการฝึกสมอง และการออกกำลังกาย ซึ่งช่วยรักษาหรือพัฒนาการทำงานของร่างกายและสมองของผู้ป่วย พร้อมการประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งมีองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร AWWA และองค์กรการกุศล PERTAPIS (Persatuan Taman Pengajian Islam Singapura) รับผิดชอบภารกิจนี้เป็นหลัก โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากทางรัฐบาลสิงคโปร์

ศูนย์ชุมชน (Community Centres, CCs) ให้บริการกิจกรรมทางกาย เช่น โยคะ การเดินรำ และฟิตเนส เพื่อเสริมสร้างสุขภาพทางกาย และมีเวิร์กช็อปเกี่ยวกับภาษา ศิลปะ และการใช้คอมพิวเตอร์ เพื่อเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์และการเข้าสังคม ช่วยป้องกันความเหงาและความโดดเดี่ยวของผู้ป่วย

Gym Tonic เป็นศูนย์ออกกำลังกายที่ออกแบบมาโดยเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุ รวมถึงผู้ป่วยสมองเสื่อม โดยมุ่งเน้นการฝึกความแข็งแรงของร่างกายและการออกกำลังกาย ซึ่งช่วยเสริมความคล่องตัวและสุขภาพโดยรวม

2) โรงพยาบาลและคลินิก (Hospitals and Clinics) โรงพยาบาลและคลินิกมุ่งเน้นการให้บริการด้านการแพทย์ในการวินิจฉัย การรักษา และการจัดการปัญหาสุขภาพของผู้ป่วยสมองเสื่อม ประกอบด้วยบริการดังนี้

คลินิกความจำ (Memory Clinics) คลินิกเหล่านี้ให้บริการวินิจฉัยและการรักษาที่เชี่ยวชาญสำหรับผู้ป่วยสมองเสื่อม โดยมีการประเมินเพื่อตรวจหาปัญหาด้านความจำ การติดตามความเสื่อมของสมอง และการจัดการกับอารมณ์และพฤติกรรมของผู้ป่วย รวมทั้งให้การสนับสนุนสำหรับผู้ดูแล

การพยาบาลศูนย์กลาง (Centre-Based Nursing) โรงพยาบาลและศูนย์พยาบาลให้บริการดูแลทางการแพทย์ เช่น การจัดการบาดแผล การช่วยเหลือการขับถ่าย และการให้อาหารทางสายยาง สำหรับผู้ป่วยที่ต้องการการดูแลที่มีความเข้มข้นมากขึ้น ซึ่งในชุมชนนี้ศูนย์มี การจัดสถานพยาบาลในบริเวณใกล้เคียงกับตึกที่พักอาศัยสะดวกต่อการเข้ารับบริการ

บริการพยาบาลและการแพทย์ที่บ้าน (Medical and Home Nursing Services) บริการเหล่านี้ขยายการดูแลจากโรงพยาบาลไปยังที่บ้าน โดยผู้ป่วยจะได้รับการจัดการเรื่องยารักษาและการตรวจสุขภาพประจำ ซึ่งช่วยลดความจำเป็นในการไปโรงพยาบาลและให้ผู้ป่วยสามารถรับการรักษาที่บ้านได้ แต่จะมีอาสาสมัครของทางชุมชนติดตามเป็นระยะเพื่อให้มั่นใจว่าผู้ป่วยเหล่านั้นสามารถปฏิบัติตามกิจวัตรประจำวันโดยเฉพาะการรับประทานยาตามแพทย์สั่งได้

การจัดประเภทนี้แสดงให้เห็นถึงการดูแลทั้งในชุมชนผ่านกิจกรรมในศูนย์กลางวัน และการสนับสนุนทางการแพทย์ผ่านคลินิกและโรงพยาบาลที่มีการดูแลเฉพาะทางสำหรับผู้ป่วยสมองเสื่อมในสิงคโปร์

“การออกแบบแนวทางและมาตรการต่าง ๆ เช่น การจัดตั้งศูนย์บริการสุขภาพที่มีบริการครบวงจรช่วยให้ผู้ป่วยสมองเสื่อมและครอบครัวของพวกเขาได้รับการดูแลที่ครอบคลุม ทั้งในด้านการบำบัดรักษาและการสนับสนุนด้านจิตใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างเมืองที่เป็นมิตรกับผู้ป่วยสมองเสื่อม (Dementia-Friendly Communities) และช่วยสร้างเพื่อนให้กับผู้ป่วย

สมองเสื่อม (Dementia-Friendly neighbor) ที่เป็นระบบจัดการทั้งระบบ เป็นการทำงานเป็นทีม ที่ทุกคนในชุมชนช่วยกันดูแล ไม่ได้เป็นหน้าที่ของใครคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นความรับผิดชอบร่วมกันของทุกคน”

(เจ้าหน้าที่ศูนย์ดูแลผู้ป่วยสมองเสื่อม, สัมภาษณ์ 24 กรกฎาคม 2567)

จะเห็นได้ว่า หลังจากการออกแบบและพัฒนานวัตกรรมเสร็จสิ้นการนำไปใช้ในชุมชนได้ถูกดำเนินการด้วยการวางแผนที่รอบคอบและการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเริ่มจากการติดตั้งจุดบริการข้อมูล Go-To Points (GTPs) ขึ้นเพื่อเป็นจุดช่วยเหลือและจุดปลอดภัยในชุมชนสำหรับผู้ที่มีภาวะสมองเสื่อมและผู้ดูแล และการสร้างชุมชนที่เป็นมิตรกับผู้ป่วยสมองเสื่อม สภามือเมือง Nee Soon ยังได้จัดตั้งศูนย์บริการสุขภาพที่มีบริการครบวงจรเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน การดำเนินการนี้สะท้อนถึงการบริหารที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง โดยเน้นความร่วมมือของชุมชนและการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการสร้างเมืองที่ปลอดภัยและสนับสนุนผู้ป่วยสมองเสื่อม

3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (Participatory Implementation)

การดำเนินโครงการ Dementia-Friendly City ในเมือง Nee Soon นั้น มีการพัฒนาและดำเนินการในหลากหลายมิติ ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ โรงพยาบาล องค์การชุมชน และธุรกิจ โดยเน้นการออกแบบที่ครอบคลุมเพื่อให้เกิดการดูแลผู้ป่วยสมองเสื่อมอย่างต่อเนื่อง โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนและการฝึกอบรม (Community Engagement and Training) เช่น โครงการ Forget Us Not ของโรงพยาบาลคูตักปีวะ

และ Dementia Singapore เป็นตัวอย่างสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือระหว่างโรงพยาบาลและชุมชนเพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับผู้ป่วยสมองเสื่อม การฝึกอบรมที่มีการขยายผลไปยังพื้นที่สาธารณะต่างๆ เช่น ห้างสรรพสินค้าและสถานีขนส่ง ทำให้พนักงานที่เกี่ยวข้องสามารถดูแลและให้ความช่วยเหลือผู้ป่วยสมองเสื่อมได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ยังได้จัดทำโปรแกรมการฝึกอบรมให้กับชุมชนเพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจและสามารถช่วยเหลือได้เมื่อพบผู้ป่วยในพื้นที่สาธารณะ การฝึกอบรมนี้ช่วยให้ชุมชนทั้งหลายสามารถสร้างเครือข่ายการสนับสนุนในท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure Enhancements) นอกจากการฝึกอบรมแล้ว ยังมีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เป็นมิตรกับผู้ป่วยสมองเสื่อม ตัวอย่างเช่น โครงการ Integrated Transport Hub ได้รับการปรับปรุงให้มีป้ายบอกทางขนาดใหญ่ ทางเดินที่ปลอดภัย และมีห้องเงียบสำหรับผู้ป่วยสมองเสื่อม รวมถึงการใช้สีและสัญลักษณ์ที่ชัดเจนเพื่อช่วยในการนำทาง การออกแบบนี้ช่วยให้ผู้ป่วยสามารถเคลื่อนไหวได้อย่างอิสระและปลอดภัยมากขึ้น และลดความเสี่ยงในการหลงทางหรือสับสนในพื้นที่สาธารณะ

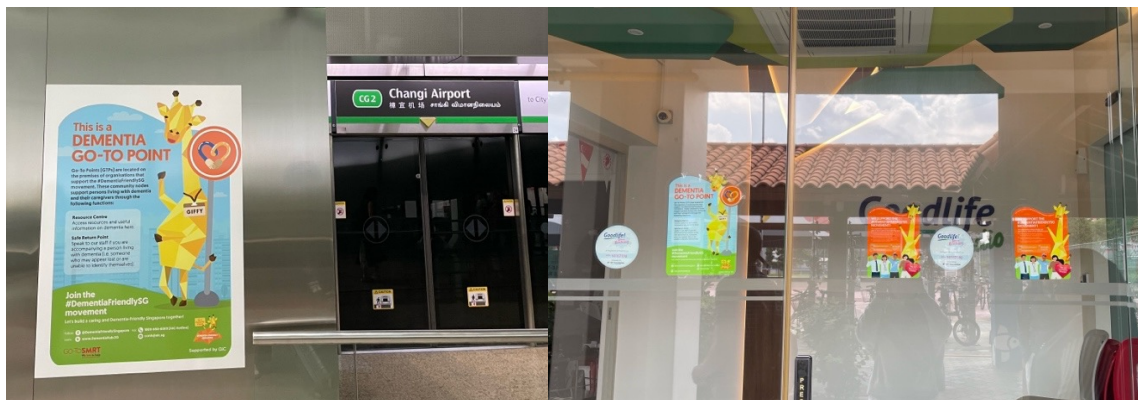
3. Go-To Points (GTPs) จุดปลอดภัย (Go-To Points) เป็นหนึ่งในนวัตกรรมที่สำคัญ ซึ่งทำให้ผู้ป่วยสมองเสื่อมสามารถเข้าถึงการช่วยเหลือได้อย่างง่ายดายเมื่อเกิดกรณีหลงทางหรือสับสน GTPs ได้ถูกจัดตั้งขึ้นในสถานที่ต่างๆ เช่น สถานีขนส่ง ศูนย์การค้า และสถานที่ชุมชน ซึ่งเป็นจุดที่ผู้ป่วยสามารถขอความช่วยเหลือได้ทันที นอกจากนี้ยังมีการขยายการใช้จุด Go-To Points ไปทั่วสิงคโปร์ เพื่อเพิ่มความปลอดภัยและความมั่นใจให้กับผู้ป่วยและครอบครัว

ภาพ 1 การทำสีของอาคารและป้ายบอกทางด้วยสีที่เด่นชัดและแตกต่างกันออกไป

ภาพ 2 ม้านั่งระหว่างทางเดินใหม่และมีที่พักแขนเพื่อให้ผู้ใช้งานสามารถนั่งและลุกขึ้นได้ง่าย

ภาพ 3 จุด Go - To Point สำหรับผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อมในพื้นที่สาธารณะ

4. เครือข่ายสนับสนุนผู้ดูแล (Caregiver Support Networks, CSNs) สำหรับผู้ดูแลผู้ป่วยสมองเสื่อม โครงการนี้ได้พัฒนา Caregiver Support Networks ซึ่งเป็นเครือข่ายที่ช่วยสนับสนุนทั้งในด้านจิตใจและการให้ข้อมูลที่สำคัญ ผู้ดูแลสามารถเข้าร่วมการอบรม การประชุม และกลุ่มสนับสนุนที่มีขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อแบ่งปันประสบการณ์และขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ การมีเครือข่ายเหล่านี้ช่วยลดความรู้สึกโดดเดี่ยวของผู้ดูแล และช่วยให้พวกเขามีเครื่องมือที่จำเป็นในการดูแลผู้ป่วยได้ดียิ่งขึ้น

โครงการเหล่านี้ทำให้เมือง Nee Soon เป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องการจัดการและดูแลผู้ป่วยสมองเสื่อม โดยมีการผสมผสานความร่วมมือจากหลายฝ่ายเพื่อสร้างความมั่นคงในชุมชนและการดูแลที่ครบวงจรสำหรับผู้ป่วยสมองเสื่อมทั้งในด้านการแพทย์และการสนับสนุนจากชุมชน โดยการดำเนินโครงการ Dementia-Friendly City ดังกล่าวเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการนำหลักการ การบริหารที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง (Citizen-Centric Governance) มาใช้ในการออกแบบและพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้ป่วยสมองเสื่อม โดยมีการผสมผสานความร่วมมือจากหลายฝ่าย ทั้งภาครัฐ โรงพยาบาล องค์กรชุมชน

และภาคธุรกิจ เพื่อให้ประชาชนได้รับการดูแลอย่างครอบคลุม โครงการนี้ไม่เพียงแต่เน้นการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานให้ผู้ป่วยสามารถใช้ชีวิตอย่างปลอดภัยและอิสระ แต่ยังส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านการฝึกอบรมและการสร้างเครือข่ายการสนับสนุน นอกจากนี้ ระบบ Go-To Points และ Caregiver Support Networks ยังช่วยให้ผู้ป่วยและครอบครัวได้รับการช่วยเหลือและการสนับสนุนที่จำเป็นอย่างทันที่ การดำเนินโครงการนี้จึงสะท้อนถึงความสำเร็จของการบริหารที่มุ่งเน้นการตอบสนองความต้องการของประชาชนในทุกระดับอย่างแท้จริงทั้งในด้านสาธารณสุข การบริการสังคม และการดูแลผู้ป่วยในชุมชน

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Participatory Evaluation)

การประเมินแบบมีส่วนร่วมสำหรับโครงการ Dementia-Friendly City ของเมือง Nee Soon Town นั้นจะใช้แนวทางการประเมินผลจากส่วนกลาง โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย รวมถึงผู้อยู่อาศัย ผู้ดูแล ผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพ และองค์กรชุมชน ในการประเมินความสำเร็จของโครงการ โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Engagement)

ขั้นตอนแรกของการประเมินแบบมีส่วนร่วมคือการระบุและนำผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเข้ามามีบทบาทในกระบวนการประเมิน โดยในกรณีของโครงการ Dementia-Friendly City ฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะประกอบด้วย:

- ผู้ป่วยสมองเสื่อม การนำผู้ป่วยสมองเสื่อมเข้าร่วมการประเมินจะช่วยให้ได้ข้อมูลที่สร้างความเข้าใจต่อประสบการณ์ของผู้ป่วยเหล่านั้น ใช้การเก็บข้อมูลผ่านกลุ่มสนทนา (Focus Group) หรือการสัมภาษณ์เชิงลึกสามารถนำมาใช้ในการวัดประสิทธิภาพของระบบป้ายบอกทางและการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะ

- ผู้ดูแลและครอบครัว ผู้ดูแลสามารถให้ข้อมูลที่มีคุณค่าเกี่ยวกับการดูแลระบบสนับสนุนในชุมชน และการเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ เช่น เครือข่ายสนับสนุนผู้ดูแล (Caregiver Support Networks)

- พันธมิตรชุมชน องค์กรต่าง ๆ เช่น Dementia Singapore, สภาท้องถิ่น และผู้ให้บริการด้านสุขภาพ จะเข้าร่วมในการประเมินผลกระทบของโครงการที่มีต่อชุมชน เช่น ประสิทธิภาพของโปรแกรมการฝึกอบรมและระบบสนับสนุน

- เจ้าหน้าที่รัฐและนักวางแผนเมือง เจ้าหน้าที่ภาครัฐและนักวางแผนจะประเมินนโยบายและโครงสร้างพื้นฐานที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้ป่วยสมองเสื่อมอย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่

2. วิธีการเก็บข้อมูล (Data Collection Methods)

เพื่อให้กระบวนการประเมินครอบคลุมและมีส่วนร่วม ทางสภาเมือง Nee Soon ได้ทำการเก็บข้อมูลในหลากหลายวิธี ได้แก่

- แบบสำรวจและแบบสอบถาม แจกจ่ายให้กับผู้อยู่อาศัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อบรรวมข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเกี่ยวกับความสำเร็จของ

การออกแบบสิ่งแวดล้อม เช่น ระบบป้ายบอกทางและ Go-To Points

- กลุ่มสนทนา (Focus Groups) การสนทนากลุ่มกับผู้ป่วย ผู้ดูแล และสมาชิกชุมชนเพื่อหารือเกี่ยวกับประสบการณ์และข้อเสนอแนะในการปรับปรุงช่วยให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการสนับสนุนและการออกแบบที่ตอบโจทย์ความต้องการของชุมชน

- การสังเกตการณ์ (Observation) เจ้าหน้าที่จะทำการสังเกตการณ์การใช้พื้นที่สาธารณะของผู้ป่วยสมองเสื่อม เพื่อดูว่าการออกแบบนั้นมีประสิทธิภาพหรือไม่ และสอดคล้องกับการใช้งานจริงของผู้ป่วยหรือไม่

3. เกณฑ์ในการประเมิน (Criteria for Evaluation)

เกณฑ์ในการประเมินโครงการ Dementia-Friendly City ประกอบด้วย

- การเข้าถึงและความปลอดภัย เช่น ผู้ป่วยสมองเสื่อมสามารถเดินทางในพื้นที่สาธารณะได้อย่างปลอดภัยและสะดวกหรือไม่?

- การสนับสนุนจากชุมชน ผู้ดูแลและครอบครัวได้รับการสนับสนุนจากทรัพยากรและบริการในชุมชน เช่น เครือข่ายสนับสนุนผู้ดูแลหรือไม่?

- ประสิทธิภาพของโครงสร้างพื้นฐาน ระบบการออกแบบ เช่น การแบ่งโซนด้วยสี ป้ายบอกทาง และ Go-To Points มีประสิทธิภาพในการช่วยเหลือผู้ป่วยหรือไม่?

- การตระหนักรู้ของประชาชน ประชาชนทั่วไปมีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับโรคสมองเสื่อมเพียงพอที่จะให้ความช่วยเหลือผู้ป่วยในพื้นที่สาธารณะหรือไม่?

“การวิเคราะห์ข้อมูลที่เราได้รับจากการประเมินเป็นกุญแจสำคัญในการตัดสินใจว่าจะปรับปรุงหรือขยายนวัตกรรมไปในทิศทางใด การมีข้อมูลที่ครอบคลุมและแม่นยำทำให้เราสามารถวางแผนได้

อย่างมีประสิทธิภาพ”

(เจ้าหน้าที่สภาเมือง Nee Soon, สัมภาษณ์ 24 กรกฎาคม 2567)

จะเห็นได้ว่า การประเมินแบบมีส่วนร่วมสำหรับโครงการ Dementia-Friendly City ในสิงคโปร์จะเน้นให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีบทบาทในกระบวนการประเมินผล โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย และตั้งเกณฑ์การประเมินที่ครอบคลุม เช่น ความปลอดภัย การสนับสนุนจากชุมชน และการตระหนักรู้ของประชาชน การประเมินนี้จะสะท้อนถึงหลักการการบริหารที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งชุมชนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในการพัฒนานโยบายและโครงสร้างพื้นฐานที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน

5. การมีส่วนร่วมในการขยายผล (Participatory Scaling-up)

โครงการ Dementia-Friendly City ของเมือง Nee Soon ได้ขยายผลความสำเร็จโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง เริ่มต้นจากการเป็นโครงการที่มีฐานชุมชน เช่น การรณรงค์โครงการ Forget Us Not ที่มีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่แนวหน้า อาสาสมัคร และประชาชนท้องถิ่นให้มีความรู้ความเข้าใจในการดูแลและช่วยเหลือผู้ป่วยสมองเสื่อม และได้ขยายโครงการไปทั่วประเทศด้วยความร่วมมือจากองค์กรชุมชน หน่วยงานรัฐบาล เช่น Agency for Integrated Care (AIC) และความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เช่น Centre for Liveable Cities โดยมีแนวทางการขยายผลโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Engagement) การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนสำคัญในการระบุนความ

ต้องการของผู้ป่วยสมองเสื่อมผ่านการเก็บข้อมูลและสะท้อนผลการดำเนินงานของโครงการ ทำให้เกิดการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม เช่น การขยายการติดตั้งป้ายบอกทางขนาดใหญ่ และการขยายการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานเพื่อช่วยให้ผู้ป่วยสมองเสื่อมสามารถเดินทางได้ง่ายขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ

2. ความร่วมมือจากหลายภาคส่วน (Multi-Stakeholder Collaboration) การขยายโครงการนี้เน้นความร่วมมือจากหลายภาคส่วน เช่น สภาท้องถิ่น หน่วยงานบริการสังคม ผู้ให้บริการด้านสุขภาพ และผู้ดูแล ซึ่งความร่วมมือเหล่านี้ทำให้เกิดการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและการจัดทำโปรแกรมชุมชนที่สนับสนุนทั้งผู้ป่วยและผู้ดูแล รวมถึงการสร้างความรู้ความตระหนักในชุมชน

3. การฝึกอบรมและการสร้างความสามารถ (Training and Capacity Building) ในระหว่างการขยายโครงการได้มีการติดตั้ง Dementia Go-To Points (GTPs) ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์ให้ข้อมูลและช่วยเหลือผู้ป่วยในพื้นที่สาธารณะ เช่น ศูนย์ขนส่ง ศูนย์การค้า และโรงพยาบาล จุดเหล่านี้เป็นพื้นที่ปลอดภัยที่ผู้ป่วยสมองเสื่อมสามารถขอความช่วยเหลือได้หากเกิดการหลงทาง รวมถึงยังเป็นจุดให้ความรู้สำหรับผู้ดูแลและประชาชนทั่วไป

4. การผสมรวมกับนโยบายและโครงสร้างพื้นฐาน (Policy and Infrastructure Integration) โดยการผสมรวมหลักการดูแลผู้ป่วยสมองเสื่อมเข้ากับการตรวจสอบและวางแผนโครงสร้างพื้นฐาน ทำให้โครงการสามารถขยายผลไปยังพื้นที่ต่าง ๆ และปรับปรุงพื้นที่สาธารณะให้มีความเป็นมิตรกับผู้สูงอายุและผู้ป่วยสมองเสื่อมมากขึ้น เกิดการออกแบบพื้นที่ในส่วนต่าง ๆ ของชุมชนให้รองรับการใช้งานของผู้ป่วยสมองเสื่อมและชุมชนอย่างเหมาะสม

จะเห็นได้ว่า การขยายผลของโครงการเมืองที่เป็นมิตรกับผู้ป่วยสมองเสื่อมในสิงคโปร์เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ โดยผ่านการฝึกอบรมและการสร้างความสามารถของชุมชน กระบวนการเหล่านี้สะท้อนถึงหลักการของการบริหารที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางที่เน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการออกแบบและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการบริการสาธารณะที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในกลุ่มเปราะบางอย่างผู้ป่วยสมองเสื่อม

จุดเด่นของนวัตกรรมชุมชนที่เป็นมิตรต่อผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อม (Dementia-Friendly City)

นวัตกรรมชุมชนที่เป็นมิตรต่อผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อม (Dementia-Friendly City) คณะผู้วิจัยเห็นว่าจุดเด่นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

1. การออกแบบสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม

สภาเมืองนิซุนได้มีการปรับปรุงพื้นที่สาธารณะต่าง ๆ ให้มีสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและสามารถเข้าถึงได้สำหรับผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อม เช่น การติดตั้งป้ายที่ชัดเจนและเข้าใจง่าย การออกแบบพื้นที่ให้ปลอดภัยในการเดินทาง และการจัดเตรียมสถานที่ที่มีจุดนั่งพักบ่อย ๆ อาคารที่พักอาศัยถูกแบ่งออกเป็นโซนต่าง ๆ โดยแต่ละโซนจะมีสีเฉพาะ เช่น สีแดง สีเขียว หรือสีน้ำเงิน ผังด้านหน้าของอาคารถูกทาสีตามโซนและมีการแสดงหมายเลขอาคารด้วยตัวอักษรขนาดใหญ่เพื่อให้่ายต่อการจดจำ การใช้ภาพกราฟิกขนาดใหญ่บนผนังและเสาสัญลักษณ์ที่มีไอคอนสากล เช่น รูปสลับประตู ปลายทางม้า และต้นยางพารา ไอคอนเหล่านี้ถูกเลือกมาเพราะเชื่อมโยงกับมรดกท้องถิ่นและทำหน้าที่เป็นจุดสังเกตช่วยให้ผู้ป่วยสมองเสื่อมสามารถนำทางได้ง่ายขึ้น การออกแบบป้ายบอกทางที่มีสัญลักษณ์ที่ชัดเจนและถูกติดตั้งไว้ในจุดต่าง ๆ

ของโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ติดไว้บนแผงอะลูมิเนียมที่เชื่อมต่อกับที่นั่งคอนกรีต การออกแบบนี้ไม่เพียงแต่ช่วยในการบอกทาง แต่ยังสร้างจุดพักผ่อนสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน

2. การสร้างความร่วมมือจากหลายภาคส่วน

นวัตกรรมชุมชนที่เป็นมิตรต่อผู้ป่วยสมองเสื่อม มีการประสานความร่วมมือกับองค์กรเครือข่ายอย่างน้อย 7 องค์กร ไม่ว่าจะเป็นสภาเมืองนิซุน (Nee Soon Town Council) สมาคมประชาชน People's Association สำนักงานการดูแลแบบบูรณาการ (Agency of Integrated Care : AIC) โรงพยาบาลคูตักปัวะ Khoo Teck Puat Hospital (KTPH) องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร Montfort Care's Goodlife! องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร AWWA และองค์กรการกุศล PERTAPIS (Persatuan Taman Pengajian Islam Singapura) โดยแต่ละองค์กรจะดูแลรับผิดชอบภารกิจในด้านที่แตกต่างกันออกไปตามวัตถุประสงค์การจัดตั้งองค์กร แต่ล้วนมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน นั่นคือ การสร้างชุมชนที่เป็นมิตรให้กับผู้ป่วยสมองเสื่อม ซึ่งการผสมผสานความร่วมมือในลักษณะนี้เป็นการช่วยกระจายความรับผิดชอบของรัฐบาลไปยังองค์กรเครือข่ายที่จะทำให้การขับเคลื่อนงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น รัฐบาลเพียงแต่สนับสนุนงบประมาณหรือทรัพยากรที่ได้รับ การร้องขอจากองค์กรเครือข่าย อีกทั้งเป็นการสร้างความรู้สึกร่วมในการรับผิดชอบแก้ไขปัญหาหรือวิกฤตต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ไม่เป็นการผลักภาระให้รัฐรับผิดชอบแต่ฝ่ายเดียว

3. การฝึกอบรมชุมชน

หนึ่งในจุดเด่นคือการสร้างความตระหนักรู้และอบรมทักษะการดูแลผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อมให้กับสมาชิกในชุมชน โดยมีการจัดอบรมให้กับเจ้าหน้าที่บริการสาธารณะ พนักงานร้านค้า และสมาชิกชุมชนทั่วไป เพื่อให้ทุกคนรู้วิธีการปฏิบัติตัวและช่วยเหลือผู้ป่วยในสถานการณ์ต่าง ๆ

โดยเฉพาะจุดปลอดภัย (Go-To Points) เป็นหนึ่งในนวัตกรรมที่สำคัญ ซึ่งทำให้ผู้ป่วยสมองเสื่อมสามารถเข้าถึงการช่วยเหลือได้อย่างง่ายดายเมื่อเกิดกรณีหลงทางหรือสับสน GTPs ได้ถูกจัดตั้งขึ้นในสถานที่ต่าง ๆ เช่น สถานีขนส่ง ศูนย์การค้า และสถานที่ชุมชน ซึ่งเป็นจุดที่ผู้ป่วยสามารถขอความช่วยเหลือได้ทันที นอกจากนี้ยังมีการขยายการใช้จุด Go-To Points ไปทั่วสิงคโปร์ เพื่อเพิ่มความปลอดภัยและความมั่นใจให้กับผู้ป่วยและครอบครัว

4. การสร้างเครือข่ายผู้ดูแล มีการจัดตั้งเครือข่ายผู้ดูแลที่เชื่อมโยงกัน เพื่อให้ครอบครัวและผู้ดูแลมีสถานที่ในการแลกเปลี่ยนข้อมูล ช่วยเหลือกัน และรับความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญ Caregiver Support Networks เป็นเครือข่ายที่ช่วยสนับสนุนทั้งในด้านจิตใจและการให้ข้อมูลที่สำคัญ ผู้ดูแลสามารถเข้าร่วมการอบรม การประชุมที่มีขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อแบ่งปันประสบการณ์และขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ การมีเครือข่ายเหล่านี้ช่วยลดความรู้สึกโดดเดี่ยวของผู้ดูแล และช่วยให้พวกเขามีเครื่องมือที่จำเป็นในการดูแลผู้ป่วยได้ดียิ่งขึ้น

สำหรับความท้าทายของนวัตกรรม โครงการ Dementia Friendly City ของสภาเทศบาล Nee Soon คณะผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นท้าทายที่ควรนำไปพิจารณาเพื่อหาวิธีการรับมือได้ดังต่อไปนี้

1. การสร้างการรับรู้ที่ถูกต้อง (Public Awareness) ผู้คนในสังคมอาจมีความเข้าใจที่ผิดเกี่ยวกับโรคสมองเสื่อม เช่น มองว่าเป็นเพียงแค่ส่วนหนึ่งของความชรา หรือเชื่อว่าผู้ป่วยจะเป็นภาระที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ความเข้าใจผิดเหล่านี้ อาจนำไปสู่การเลือกปฏิบัติและการตีตราผู้ป่วยทำให้พวกเขาารู้สึกถูกกีดกันจากสังคม การขาดความรู้เกี่ยวกับสัญญาณเริ่มต้นของโรคสมองเสื่อม เช่น การลืมเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือการเปลี่ยนแปลงทาง

พฤติกรรม อาจทำให้คนในชุมชนไม่สามารถระบุและให้การสนับสนุนผู้ป่วยได้ตั้งแต่ระยะแรก ๆ การตรวจพบโรคในระยะเริ่มต้นเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ผู้ป่วยได้รับการดูแลที่เหมาะสม การขาดการสนับสนุนจากครอบครัวและเพื่อน เนื่องจากความเข้าใจที่ไม่เพียงพอเกี่ยวกับโรคสมองเสื่อม บางครั้งครอบครัวและเพื่อนของผู้ป่วยอาจไม่รู้วิธีให้การสนับสนุนที่ถูกต้องหรือไม่รู้ว่าควรจัดการกับสถานการณ์อย่างไร ซึ่งอาจนำไปสู่ความเครียดทั้งในตัวผู้ป่วยและผู้ดูแล รวมถึงความท้าทายในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของสังคมให้เข้าใจและยอมรับผู้ป่วยโรคสมองเสื่อมเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลาและความพยายาม โครงการต่าง ๆ อาจต้องเผชิญกับความท้าทายในการทำให้สังคมเปิดกว้างและยอมรับผู้ป่วยมากขึ้น รวมถึงการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการใช้ชีวิตของผู้ป่วย การสร้างการรับรู้ที่ครอบคลุมทุกกลุ่มประชากรในสิงคโปร์เป็นเรื่องที่ท้าทาย เนื่องจากสิงคโปร์มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและภาษา การสื่อสารข้อมูลเกี่ยวกับโรคสมองเสื่อมต้องมีความเหมาะสมและเข้าใจง่ายสำหรับกลุ่มประชากรที่หลากหลาย ซึ่งต้องใช้ทรัพยากรและความพยายามในการพัฒนาสื่อที่เหมาะสม

2. การสนับสนุนผู้ดูแล (Caregiver Support) ผู้ดูแลผู้ป่วยโรคสมองเสื่อมมักเผชิญกับภาระทางกายและจิตใจที่สูง เนื่องจากการดูแลผู้ป่วยที่มีความต้องการเฉพาะตัว เช่น การช่วยเหลือในการทำกิจวัตรประจำวัน การจัดการกับพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป และการเฝ้าระวังความปลอดภัยของผู้ป่วย ซึ่งทั้งหมดนี้อาจทำให้ผู้ดูแลรู้สึกเหนื่อยล้า เครียด หรือแม้กระทั่งเกิดภาวะซึมเศร้า และแม้ว่าจะมีบริการสนับสนุนสำหรับผู้ดูแล เช่น การให้คำปรึกษาหรือการจัดกิจกรรมเพื่อการผ่อนคลาย แต่บริการเหล่านี้ยังคงไม่เพียงพอหรือไม่ครอบคลุมในทุกพื้นที่ ผู้ดูแลบางคน

อาจขาดความรู้และทักษะที่จำเป็นในการดูแลผู้ป่วยโรคสมองเสื่อม เช่น การจัดการพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ หรือการให้การดูแลที่เหมาะสมตามสภาพของผู้ป่วย การขาดการฝึกอบรมที่มีคุณภาพอาจทำให้ผู้ดูแลรู้สึกไม่มั่นใจในความสามารถของตนเอง และส่งผลให้การดูแลผู้ป่วยไม่ได้รับการสนับสนุนที่เพียงพอ ผู้ดูแลบางคนอาจไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรเหล่านี้ได้ เนื่องจากข้อจำกัดด้านเวลา สถานที่ หรือค่าใช้จ่าย ผู้ดูแลบางคนอาจรู้สึกโดดเดี่ยวหรือขาดเครือข่ายสนับสนุนทางสังคม เนื่องจากบทบาทของการดูแลผู้ป่วยอาจทำให้พวกเขาไม่มีเวลาหรือโอกาสในการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น การขาดเครือข่ายสนับสนุนนี้อาจทำให้ผู้ดูแลรู้สึกเครียดมากขึ้นและส่งผลเสียต่อสุขภาพจิต

3. การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Engagement) การมีส่วนร่วมของชุมชนจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจและตระหนักรู้เกี่ยวกับโรคสมองเสื่อมจากประชาชนทั่วไป แต่เนื่องจากบางคนยังคงมีความรู้ไม่เพียงพอหรือมีอคติต่อโรคนี้ การมีส่วนร่วมในการสนับสนุนและสร้างสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรต่อผู้ป่วยจึงอาจไม่เกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นน้อยกว่าที่ควรจะเป็น แม้ว่าจะมีการจัดกิจกรรมและโครงการเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน แต่หากคนในชุมชนไม่เห็นความสำคัญหรือไม่รู้สึกว่าตนเองมีบทบาทสำคัญ การเข้าร่วมกิจกรรมหรือการสนับสนุนโครงการก็อาจจะไม่เกิดขึ้น ความท้าทายคือการสร้างแรงจูงใจและทำให้คนในชุมชนเห็นถึงคุณค่าของการมีส่วนร่วม และแม้ว่าบางกลุ่มหรือบางพื้นที่อาจมีการมีส่วนร่วมที่ดี แต่การมีส่วนร่วมของชุมชนอาจไม่สม่ำเสมอ บางพื้นที่อาจมีการเข้าร่วมสูง แต่ในพื้นที่อื่น ๆ อาจมีการมีส่วนร่วมน้อย ซึ่งทำให้การดำเนินโครงการไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ และส่งผลให้ผู้ป่วยบางกลุ่มไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างเท่าเทียม และการรักษาความ

ต่อเนื่องในการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นเรื่องที่ยากเนื่องจากความสนใจของคนในชุมชนอาจเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา โครงการต้องมีวิธีการที่สามารถรักษาความสนใจและการมีส่วนร่วมของชุมชนในระยะยาวได้ ซึ่งเป็นความท้าทายที่สำคัญในการดำเนินโครงการ

ปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญของนวัตกรรมชุมชนที่เป็นมิตรต่อผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อม (Dementia-Friendly City)

นวัตกรรมชุมชนที่เป็นมิตรต่อผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อม (Dementia-Friendly City) ของสภาเมือง Nee Soon Town เป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่สังคมสูงวัยของเมืองต่าง ๆ ซึ่งปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญของนวัตกรรมนี้ คณะผู้วิจัยเห็นว่าเกิดจากการใช้กลยุทธ์ CARE Model คือ ได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Engagement) การเข้าถึงและโครงสร้างพื้นฐาน (Accessibility and Infrastructure) บริการที่ตอบสนองต่อความต้องการ (Responsive Services) และการเสริมพลังผ่านการมีส่วนร่วม (Empowerment through Participation) โดยโครงการนี้มุ่งเน้นให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการออกแบบและพัฒนาสภาพแวดล้อมและบริการสาธารณะที่เป็นมิตรกับผู้ป่วยสมองเสื่อม โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การออกแบบการพัฒนา จนถึงการประเมินผล ด้วยหลักการของการบริหารที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง (Citizen-Centric Governance) โครงการนี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้เกิดการพัฒนาคู่มือโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสม แต่ยังเสริมสร้างความเข้มแข็งในชุมชนผ่านการฝึกอบรมและการสร้างเครือข่ายสนับสนุนที่มีประสิทธิภาพ

1. C - การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Engagement)

การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นรากฐานสำคัญของ

ความสำเร็จของโครงการ Dementia-Friendly City โดยโครงการ Forget Us Not ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างโรงพยาบาลและ Dementia Singapore ได้ให้การฝึกอบรมแก่พนักงาน อาสาสมัคร และประชาชนทั่วไป เพื่อสนับสนุนการดูแลผู้ป่วยสมองเสื่อม การมีส่วนร่วมจากชุมชนช่วยให้เกิดการสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยสมองเสื่อมอย่างกว้างขวาง ทำให้แม้แต่ประชาชนทั่วไปก็สามารถให้ความช่วยเหลือได้เมื่อจำเป็น

โครงการนี้ไม่เพียงแต่เน้นการฝึกอบรมเท่านั้น แต่ยังขยายไปถึงกลุ่มผู้เฝ้าระวัง เช่น ทีม Citizens-on-Patrol ในท้องถิ่น ซึ่งได้รับการฝึกอบรมให้ช่วยเหลือผู้ป่วยสมองเสื่อมเมื่อออกตรวจพื้นที่ การมีส่วนร่วมของประชาชนทำให้เกิดเครือข่ายสนับสนุนที่ครอบคลุมทุกพื้นที่ของชุมชน

“การฝึกอบรมนี้ทำให้เราสามารถรับมือกับสถานการณ์ได้ดีขึ้นเมื่อพบผู้ป่วยสมองเสื่อมที่อาจหลงทางหรือไม่สามารถหาทางกลับบ้านได้”

(เจ้าหน้าที่ฝึกอบรม Forget Us Not, สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2567)

การมีส่วนร่วมของประชาชนโดยตรงทำให้โครงการนี้ยึดหลักการการบริหารที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดบริการสาธารณะและมีบทบาทในการสร้างความรู้สึกรับผิดชอบในโครงการดูแลผู้ป่วยสมองเสื่อมในท้องถิ่นของตนเอง

2. A - การเข้าถึงและโครงสร้างพื้นฐาน (Accessibility and Infrastructure)

การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานในโครงการนี้ได้ปรับปรุงสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับผู้ป่วยสมองเสื่อมในพื้นที่ เช่น การปรับโครงสร้างให้มีป้ายบอกทางขนาดใหญ่ ทางเดินที่ปลอดภัย และห้องเงียบสำหรับผู้ป่วย ระบบนำทางในพื้นที่ที่มีการใช้สีและสัญลักษณ์ที่ชัดเจน เพื่อให้ผู้ป่วยสามารถเคลื่อนที่ได้ด้วยตัวเอง

อย่างปลอดภัย

นอกจากนี้การปรับโครงสร้างพื้นฐานเพิ่มเติม เช่น การออกแบบให้มีสัญลักษณ์สัตว์ หรือสิ่งของท้องถิ่นหรือสิ่งใกล้ตัวผู้ป่วย ซึ่งช่วยให้ผู้ป่วยสมองเสื่อมจำตำแหน่งได้ง่ายขึ้น การออกแบบนี้ไม่เพียงทำให้โครงสร้างใช้งานได้ แต่ยังช่วยให้เข้าถึงได้ง่ายขึ้นสำหรับผู้ป่วยทุกคน

“ป้ายบอกทางที่ชัดเจนและโชนสีช่วยให้พวกเขาสามารถนำทางผู้ป่วยได้ง่ายขึ้นมากในพื้นที่ที่ผู้ป่วยคุ้นเคย”

(เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโครงการ, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2567)

การปรับปรุงพื้นที่สาธารณะเพื่อให้เหมาะสมกับกลุ่มประชากรที่เปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุและผู้ป่วยสมองเสื่อม แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการบริหารที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

3. R - บริการที่ตอบสนองต่อความต้องการ (Responsive Services)

การให้บริการที่ตอบสนองต่อความต้องการนั้น เป็นองค์ประกอบสำคัญของความสำเร็จของโครงการ ระบบ Go-To Points ที่จัดตั้งในพื้นที่สำคัญ เช่น ศูนย์การค้า และสถานีขนส่ง ทำให้ผู้ป่วยสมองเสื่อมสามารถขอความช่วยเหลือได้เมื่อหลงทาง นอกจากนี้ Caregiver Support Networks (CSNs) ยังให้การสนับสนุนด้านจิตใจและข้อมูลสำคัญแก่ครอบครัวผู้ป่วยผ่านการจัดอบรมและการประชุมต่าง ๆ อีกด้วย

“จุด Go-To ช่วยให้เราเชื่อมั่นมากขึ้นว่า ถ้าฉันหลงทาง จะมีคนที่เข้าใจและสามารถช่วยฉันได้ทันที”

(ผู้ป่วยสมองเสื่อมในชุมชน, สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2567)

การจัดหาบริการสนับสนุนที่ตอบสนองต่อความต้องการเฉพาะของผู้ป่วยและครอบครัวสะท้อนให้เห็นถึงการบริหารที่เน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง โดยทำให้บริการเข้าถึงได้ง่ายและตอบสนองต่อปัญหาของประชาชนได้อย่างรวดเร็ว

4. E - การเสริมพลังผ่านการมีส่วนร่วม (Empowerment through Participation)

การเสริมพลังผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้โครงการนี้ประสบความสำเร็จ ชุมชนได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของโครงการ ตั้งแต่การออกแบบ การพัฒนา ไปจนถึงการประเมินผล Centre for Liveable Cities (CLC) และ Agency for Integrated Care (AIC) ได้ทำงานร่วมกับชุมชนในการออกแบบระบบนำทางและปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานตามความต้องการที่แท้จริงของผู้ป่วยสมองเสื่อม อีกทั้งการที่ชุมชนได้มีส่วนในการออกแบบระบบนำทางและร่วมกันประเมินโครงสร้างพื้นฐาน ทำให้เกิดการปรับปรุงที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้ป่วยได้อย่างแท้จริง

“การที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการออกแบบโครงการทำให้เราเข้าใจปัญหาและรู้สึกที่เราสามารถช่วยเหลือสังคมได้”

(สมาชิกชุมชนใน Nee Soon, สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2567)

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการออกแบบและการตัดสินใจเป็นหลักการสำคัญของการบริหารที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง ทำให้ประชาชนมีบทบาทสำคัญในการกำหนดโครงสร้างพื้นฐานและบริการต่าง ๆ

สรุป CARE Model แสดงให้เห็นถึงปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จของโครงการ Dementia - Friendly City ซึ่งเน้นความสำคัญใน 4 ด้านหลัก ได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชน การเข้าถึงและโครงสร้างพื้นฐาน

บริการที่ตอบสนองต่อความต้องการ และการเสริมพลังผ่านการมีส่วนร่วม ปัจจัยเหล่านี้ไม่เพียงสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาเมืองที่ยั่งยืน แต่ยังเป็นการบริหารจัดการที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง (Citizen-Centric Governance) ด้วยการทำให้ประชาชนมีบทบาทและมีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการออกแบบการพัฒนา จนถึงการประเมินผล ส่งผลให้เกิดการพัฒนาบริการสาธารณะและโครงสร้างพื้นฐานที่ตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของกลุ่มประชากรที่เปราะบาง โดยเฉพาะผู้ป่วยสมองเสื่อม

การมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอนเป็นหัวใจหลักในการสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับปัญหาของผู้ป่วยสมองเสื่อมและครอบครัว ขณะเดียวกัน การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและการสร้างบริการที่เข้าถึงได้ง่ายยังช่วยให้การดูแลผู้ป่วยมีประสิทธิภาพมากขึ้น การออกแบบเมืองที่เป็นมิตรกับผู้ป่วยสมองเสื่อมนี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้ผู้ป่วยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แต่ยังเสริมสร้างความเข้มแข็งในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ชุมชน และธุรกิจ การผสมผสานระหว่าง การตอบสนองต่อความต้องการและการเสริมพลังผ่านการมีส่วนร่วม จึงเป็นแบบอย่างที่สำคัญของการบริหารจัดการที่สามารถปรับใช้ได้กับการพัฒนาเมืองในบริบทอื่น ๆ ต่อไป

สำหรับการขยายแนวคิดกรมเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้ป่วยสมองเสื่อมไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทยต้องอาศัยการทำงานร่วมกันของหลายภาคส่วน โดยมีแนวทางหลักที่สามารถดำเนินการได้ดังนี้

1. การวิเคราะห์บริบทของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์บริบทของชุมชน โดยเฉพาะจำนวนประชากรสูงอายุที่มีอยู่ในชุมชน และนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์และจำแนกกลุ่มผู้สูงอายุ

ที่มีความเสี่ยงที่จะประสบปัญหาภาวะสมองเสื่อม และวางแผนทางเพื่อรับมือการดูแลในระดับชุมชน

2. การสร้างความตระหนักรู้และความเข้าใจ สร้างการรับรู้ให้กับประชาชนในชุมชนเกี่ยวกับภาวะสมองเสื่อมของผู้สูงอายุ โดยอาจจะบรรจุให้เป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาในรายวิชาสำหรับนักเรียน หรือ การสื่อสารผ่านสื่อโซเชียลมีเดีย เพื่อให้ผู้คนตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้ป่วยสมองเสื่อม

3. การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและบริการสาธารณะ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นออกแบบสถานที่และโครงสร้างพื้นฐานให้มีความเหมาะสมกับความต้องการของผู้ป่วยสมองเสื่อม เช่น การติดตั้งป้ายสัญลักษณ์ที่ชัดเจนและอ่านง่าย การจัดทำพื้นที่สาธารณะที่ปลอดภัยสำหรับการเดิน และการปรับปรุงระบบขนส่งสาธารณะให้ใช้งานได้ง่ายขึ้น และการจัดให้มีบริการเฉพาะทางสำหรับผู้ป่วยสมองเสื่อมในชุมชน เช่น ศูนย์บริการข้อมูล บริการดูแล และสนับสนุนในชุมชน

4. การฝึกอบรมบุคลากรที่เกี่ยวข้อง อบรมเจ้าหน้าที่รัฐและบุคลากรทางการแพทย์เพื่อให้สามารถจัดการกับผู้ป่วยสมองเสื่อมได้อย่างมีประสิทธิภาพบนพื้นฐานของความเห็นอกเห็นใจ พร้อมทั้งอบรมครอบครัวและผู้ดูแลให้สามารถเข้าใจและจัดการกับภาวะสมองเสื่อมในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง

5. การสร้างเครือข่ายสนับสนุนดูแลผู้ป่วยสมองเสื่อม เพื่อให้เกิดเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการสนับสนุนระหว่างกันของครอบครัวที่มีผู้ป่วยสมองเสื่อม ตลอดจนบทบาทขององค์กรที่ไม่ใช่หน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรการกุศล เพื่อให้ความช่วยเหลือหรือสนับสนุนดูแลผู้ป่วยสมองเสื่อมในระดับชุมชน หรือการสร้างเครือข่ายในกลุ่ม

ผู้สูงอายุในลักษณะเพื่อนช่วยเพื่อน โดยให้ผู้สูงอายุที่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้คอยสอดส่องหรือให้ความดูแลเพื่อนผู้สูงวัยที่ต้องการการดูแลเป็นพิเศษ เนื่องจากเห็นว่าไม่มีใครเข้าใจผู้สูงวัยดีเท่ากับผู้สูงวัยด้วยกัน

5. การนำเทคโนโลยีมาสนับสนุนการดูแลผู้ป่วยสมองเสื่อม อาจมีการพัฒนาแอปพลิเคชันหรืออุปกรณ์ที่ช่วยให้ผู้ป่วยสมองเสื่อมสามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างปลอดภัยมากขึ้น รวมทั้งการจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับผู้ป่วยสมองเสื่อมในท้องถิ่น เพื่อให้การวางแผนและพัฒนานโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพ

บทสรุปส่งท้าย

จากกรณีศึกษาที่ได้นำเสนอข้างต้นจะเห็นได้ว่านวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นไม่จำเป็นต้องเป็นผู้รับผิดชอบหรือดำเนินการทั้งหมด ผู้บริหารขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเพียงแค่วิเคราะห์พัฒนานโยบาย แล้วให้องค์กรที่ไม่ใช่ภาครัฐหรือองค์กรเอกชนที่ไม่แสวงหากำไรเป็นผู้ดำเนินการ สภาพเมืองเป็นผู้คิดนโยบายแต่บทบาทการดำเนินงานส่วนใหญ่องค์กรไม่ใช่ภาครัฐหรือองค์กรเอกชนที่ไม่แสวงหากำไรเป็นผู้ดำเนินงานหลัก รัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอาจสนับสนุนทรัพยากรบางอย่างที่ได้รับการร้องขอ ซึ่งจะช่วยให้เห็นว่าประเด็นปัญหาสาธารณะที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาของทุกภาคส่วนในท้องถิ่นจึงต้องผสานความร่วมมือช่วยกันแก้ไข ทำให้หน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถทุ่มเทเวลากับการให้บริการสาธารณะแก่ประชาชนที่หลากหลายมากขึ้นเนื่องจากกระจายภารกิจหรือความรับผิดชอบงานบางอย่างแก่ภาคีเครือข่ายแล้ว ●

เอกสารอ้างอิง

- Asian Development Bank. (2021). *Healthy and age-friendly cities: Best practices around the world*. Retrieved from https://events.development.asia/system/files/materials/2021/06/202106-healthy-and-age-friendly-cities-best-practices-around-world-internship-report_1.pdf
- Ministry of Health. (2016). *I feel young in my Singapore: Action plan for successful aging*. Singapore: Ministry of Health. Retrieved from https://extranet.who.int/agefriendlyworld/wp-content/uploads/2020/09/MinistryofHealthSingapore_ActionPlanforSuccessfulAgeing.pdf
- Nee Soon Town Council. (2024). *Nee Soon Town Council*. Retrieved from <https://www.nstc.org.sg>
- Yuen, B., Bhuyan, M. R., Močnik, Š., & Yap, W. (2020). State of ageing-friendly city in Singapore. In B. Yuen & A. H. Khan (Eds.), *Ageing-friendly neighbourhoods in Singapore, Asia-Pacific, Europe and North America* (pp. 1–23). https://doi.org/10.1007/978-3-030-38288-9_1
- จุฬารัตน์ แสงทอง. (2017). สังคมผู้สูงอายุ (อย่างสมบูรณ์): ภาวะสูงวัยอย่างมีคุณภาพ. *RUSAMILAE JOURNAL*, 38(1), 6–28. Retrieved from <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/rusamelae/article/view/91162>
- ซัมซุ สาอุ อิบรอฮีม, ณรงค์รักษาเขต, อนนต์ ตูหาย, และ ไพชอล สะเหล็ม. (2558). รายงานการวิจัย การสร้างและพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อสร้างความสุขอย่างพอเพียงชุมชนต้นแบบภาคใต้. ปัตตานี: ศูนย์สุขภาพจิตที่ 12.
- ศุภกิจ แดงขาว, และ เอกวิทย์ มีสุข. (2556). *ระบบการปกครองท้องถิ่นของประเทศสิงคโปร์*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

พุทธศาสนาเพื่อทุกคน ไม่ใช่แค่พระ : สังคมในจินตนาการของพุทธศาสนาเถรวาท ที่ถูกนำเสนอในหนังสือ “พุทธประวัติสำหรับเด็ก” ฉบับอินโดนีเซีย

Buddhism for All, Not Just for Monks: Ideal Society of Theravada Buddhism Represented in Indonesian Textbooks “Buddha’s Biography for Children”

โดย: เจษฎา บัวบาล

สารสังเขป

บทความนี้วิเคราะห์การตีความและการนำเสนอรูปแบบของพุทธศาสนาเถรวาทในอินโดนีเซีย ผ่านการเปรียบเทียบหนังสือ “พุทธประวัติสำหรับเด็ก” ที่จัดพิมพ์โดย 2 สำนัก ได้แก่ คณะสงฆ์เถรวาทอินโดนีเซีย (Sangha Theravada Indonesia) และกลุ่มนักวิชาการฆราวาสของมูลนิธิ เอหิปปัสสิโก (Ehipassiko Foundation) บทความนี้ใช้วิธีวิเคราะห์ตัวบท (Textual Analysis) ผ่านแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Engaged Buddhism) ผลการศึกษาพบว่า พระสงฆ์เถรวาทอินโดนีเซียผู้ซึ่งเติบโตและได้รับอิทธิพลอย่างมากจากวัดบวรนิเวศวิหารของไทย เลือกที่จะตีความและรักษาความเป็นเถรวาทผ่านการผลิตหนังสือให้ “พระสงฆ์เป็นศูนย์กลาง” ของชุมชนพุทธ ขณะที่กลุ่มนักวิชาการฆราวาสตระหนักถึงความเป็นเถรวาทผ่านการนำเสนอข้อมูลที่อ้างอิงอยู่กับคัมภีร์บาลี (Pali Scriptures) และนำเสนอภาพของพุทธศาสนาที่ “ไม่เน้นความเป็นศูนย์กลางของพระสงฆ์” กล่าวได้ว่ากลุ่มพระเถรวาทมุ่งสร้างสถาบันสงฆ์ให้แข็งแกร่ง ขณะที่กลุ่มฆราวาสมุ่งนำเสนอมิติต่าง ๆ ของพุทธเถรวาทอันจะเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตแบบฆราวาสซึ่งมีความหลากหลายและสอดคล้องกับความเป็นสมัยใหม่มากกว่า พระพุทธเจ้าถูกทำให้เป็นตัวอย่างของผู้สร้างประโยชน์เพื่อสังคม (Social Welfare) มากกว่าจะเป็นที่เคารพบูชาและเป็นเนืองนาบุญ (Charismatic Leader) ในแบบที่นำเสนอโดยคณะสงฆ์เถรวาท

คำสำคัญ : พุทธประวัติสำหรับเด็ก พระสงฆ์ วรรณกรรมศาสนา สังคมเถรวาท

This paper investigates the interpretation and representation of Theravada Buddhism in Indonesia by using the books 'Buddha's biography for children' which had been published by the monastic group named Sangha Theravada Indonesia (STI) and by the laypeople scholars of Ehipassiko Foundation. Textual analysis is employed as the research method and the data are conceptualized through the idea of 'Engaged Buddhism'. The result shows that Sangha Theravada Indonesia who has been influenced by Thai Theravada Buddhism, Wat Bowornives Vihara, chooses to represent the Theravada value by placing monks at the center of Buddhist society, while lay scholars try to base the story on the Pali scriptures, and decentralize the leading role of monks. It can be said that while the first group tries to preserve the charismatic image of Buddha and monks, the second group represents an adjustment of Buddhism in which the Buddha is an ordinary person who conducted social welfare, which is in accordance with modern society.

Keywords: Buddha's biography for children, Buddhist monks, Religious literature, Theravada society

บทนำ

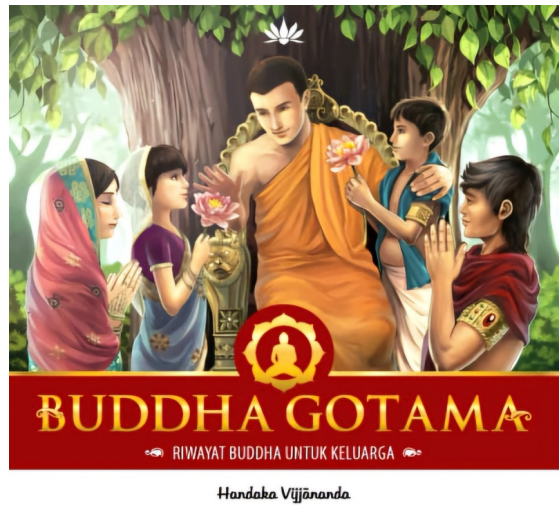
บทความนี้ศึกษาเปรียบเทียบหนังสือ “พุทธประวัติสำหรับเด็ก” ที่จัดพิมพ์และกลายเป็นที่นิยมของ 2 สำนัก ได้แก่ พระสงฆ์เถรวาทอินโดนีเซีย (Sangha Theravada Indonesia) โดยมีชื่อว่า Sang Buddha Penujuk Jalan Kebahagiaan (พระพุทธเจ้าผู้แสวงหาเส้นทางแห่งความสุข) เรียบเรียงโดย Dharma Widya พิมพ์ครั้งที่สามในปี ค.ศ. 2011 จำนวน 113 หน้า และอีกเล่มจัดทำโดยกลุ่มนักวิชาการฆราวาสของมูลนิธิเอหิปัสสิโก (Ehipassiko Foundation) มีชื่อว่า Buddha Gotama : Riwayat Buddha untuk Keluarga (พระพุทธเจ้าโคตรมะ : พุทธประวัติสำหรับครอบครัว) เรียบเรียงโดย Andhaka Vijjananda พิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 2014 จำนวน 311 หน้า ทั้งสองเป็นหนังสือในตำราที่ใช้สอนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันทาติย์ (Sekolah Minggu Agama Buddha) และแจกให้อ่านฟรีซึ่งพบได้ตามบ้านและวัด

ขณะที่เล่มแรกเป็นที่นิยมในวัดของพุทธเถรวาทซึ่งเป็นวัดที่คณะสงฆ์รุ่นแรก ๆ บวชจากวัดบวรนิเวศวิหารของไทย เล่มที่สองเป็นที่นิยมในวัดของมหายานและพุทธยาน แม้หนังสือทั้งสองเล่มได้สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ของเถรวาท พระพุทธเจ้าห่มจีวรแบบเถรวาทและเรื่องราวเกือบทั้งหมดก็พบได้ในเถรวาท แต่การเขียนตำราของทั้งสองสำนักก็ยังคงแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสะท้อนการตีความศาสนาเพื่อนำเสนอภาพสังคมพุทธที่แตกต่างกันด้วยวิธีวิเคราะห์เนื้อหา/ตัวบท บทความนี้ตั้งคำถามว่า สังคมในจินตนาการแบบพุทธเถรวาทที่ทั้งสองกลุ่มนี้ไฝฝืนถึงเป็นอย่างไร ซึ่งคำตอบจะอยู่ที่การตีความและนำเสนอผ่านหนังสือของพวกเขา ดังจะอธิบายในบทความนี้

ภาพ 1 : ปกหนังสือพุทธประวัติของ Sangha Theravada Indonesia

ความแตกต่างเบื้องต้นระหว่างหนังสือทั้งสองเล่มคือ ในแง่ของวัตถุประสงค์ เล่มแรกเรียบเรียงโดยอาจารย์ธรรมจักรชัย (Jakarta Dhammacakka Jaya) และวัดสาขาอื่นๆ เนื้อหาจึงสื่อไปในทางที่เน้นพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนา ขณะที่เล่มที่สองเขียนขึ้นโดยฆราวาสเพื่อตอบสนองสมาชิกในครอบครัว เนื้อหาจึงมีลักษณะที่สอนให้เด็กเชื่อฟังพ่อแม่ ให้ผู้ปกครองรู้จักวิธีในการสั่งสอนบุตร แต่ก็ยังเสนอคุณธรรมที่เป็นความดีแบบสากล ไม่จำกัดเฉพาะการดูแลพระสงฆ์หรือบริจาคให้แก่องค์กรศาสนา ชื่อหนังสือ และภาพปกได้สะท้อนข้อเสนอบ้างเบื้องต้นนี้ อย่างชัดเจน ปกของเล่มแรกเป็นภาพของชาวพุทธที่นั่งบนพื้นเพื่อไหว้พระ และรับฟังคำสอนไปปฏิบัติเช่นเดียวกับเถรวาทที่เน้นการบูชาพระสงฆ์ เล่มที่สองเป็นภาพของครอบครัวหนึ่งที่เด็กขึ้นไปเล่นกับพระพุทธรูปบนธรรมาสน์ ทำให้ดูมีความสนิทสนม และเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนมากกว่า (ดูภาพ 1 และ 2)

ภาพ 2 : ปกหนังสือพุทธประวัติของ Ehipassiko

การกลับมาของศาสนาพุทธในอินโดนีเซีย

นับตั้งแต่การหมดไปของศาสนาพุทธในยุคศรีวิชัย ดินแดนแห่งนี้ได้รื้อฟื้นพุทธศาสนาในฐานะสมาคมมาตั้งแต่ยุคอาณานิคมหรือช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ปัจจุบันมี 6 ศาสนาที่ถูกรับรองโดยรัฐคือ อิสลาม โปรเตสแตนต์ คาทอลิก ฮินดู พุทธ และขงจื้อ จากจำนวนประชากรทั้งหมด มีชาวพุทธประมาณร้อยละ 0.73 หรือ 1,703,300 คน (Platzdasch, 2014, p. 4) และจากการรายงานของ (Bimasbuddha, 2016) มีวัดและศาสนสถานของชาวพุทธทุกนิกายทั้งสิ้น 3,432 แห่ง ซึ่งหลายแห่งเป็นสถานบูชา และประกอบพิธีกรรม มิได้มีพระสงฆ์จำพรรษาแต่ประการใด

ในแง่ของการศึกษาพุทธศาสนา ในอินโดนีเซียตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 มี 4 องค์กรใหญ่ที่มีบทบาทสำคัญ

1) สมาคมเทววิทยา (Theosophical Society : TS) ซึ่งเป็นผลผลิตของอาณานิคมที่เปิดโอกาสให้คนจีนคนตะวันตก และชนชั้นนำชาวอินโดนีเซียเองได้ศึกษาคัมภีร์พุทธศาสนาด้วยภาษาตะวันตก สมาคมนี้เข้าสู่

ชาวในปี 1883 ซึ่ง Lem Brown เสนอว่า ชาวยุโรป มีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูพุทธศาสนาในเอเชีย นักวิชาการหลายคนได้ช่วยกันแปลคัมภีร์บาลี-สันสกฤต เป็นภาษาอังกฤษ เยอรมัน และดัตช์ ซึ่งเปิดโอกาสต่อการศึกษาศาสนาพุทธศาสนาในตะวันตกและต่อมาการตีความทั้งหลายก็ย้อนกลับเข้ามามีอิทธิพลในโลกตะวันออกอีกด้วย และแน่นอนว่า ชาวพุทธอินโดนีเซียเข้าถึงแหล่งความรู้ทางพุทธศาสนาผ่านคัมภีร์เหล่านั้นด้วย (Brown, 2004)

2) สมาคมชาวพุทธชาวา (Java Buddhist Association : JBA) เป็นแหล่งศึกษาศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นเหมือนสาขาหนึ่งของพม่าที่ตั้งขึ้นในอินโดนีเซียในปี ค.ศ. 1929 ก่อตั้งโดย E.E. Power และ Willem Josias van Dienst ภายใต้การทำงานของสมาคมนี้ ยังมีการเลือกแปลหนังสือวิปัสสนาของ Ledi Sayadaw เป็นภาษาดัตช์ในชื่อ “Voor Mediteerenden” (For Meditators) ซึ่งเนื้อหาเกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาจากคัมภีร์วิปัสสนาที่ปนี เป็นจำนวน 25 หน้าโดยตีพิมพ์ในนิตยสาร Nama Buddhaya (Yulianti, 2020)

ทั้งนี้ มิได้หมายความว่าพุทธศาสนามหายานไม่มีบทบาทใดในอินโดนีเซียในยุคนั้น เพราะชาวจีนโพ้นทะเลก็นับถือพุทธศาสนามหายาน (ไปพร้อมกับเต๋า และขงจื๊อ ซึ่งเรียกทั้งสามรวมกันว่า ตริธรรมะ) พุทธศาสนามหายานมีบทบาทสำคัญในแง่พิธีกรรมมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 นับแต่การอพยพของชาวจีนสู่หมู่เกาะแห่งนี้ ศาลเจ้าซึ่งปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น Vihara Dharma Bhakti ถูกสร้างขึ้นในจาการ์ตาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1650 (Chia, 2020, pp. 21-22) โดยมีพระสงฆ์จำพรรษาไม่น้อยกว่า 18 รูป และในปี ค.ศ. 1901 พระภิกษุในนิกายเซนชื่อ Pen Ching ผู้เป็นอุปัชฌาย์ของสามเณร ชินรักชิตะ ก็เดินทางถึงอินโดนีเซียผ่านการช่วยเหลือของชาวจีนในอินโดนีเซีย

3) สมาคมชาวพุทธปัตตาเวีย (Batavia Buddhist Association : BBA) ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1934 โดยการนำของ Kwee Tek Hoay ผู้ซึ่งเห็นว่าชาวจีนไม่ควรศึกษาเฉพาะเถรวาท หากแต่ยังมีพุทธศาสนามหายาน เต๋า และขงจื๊อด้วย นั่นเป็นวิถีปฏิบัติหรือวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวจีน สมาคมนี้จึงดูเหมือนแยกออกมาเพื่อตอบสนองความต้องการที่หลากหลายมากกว่า (Juangari, 2016, p. 3)

4) สมาคมอุบาสกอุบาสิกาแห่งอินโดนีเซีย (Persaudaraan Upasaka Upasika Indonesia: PUUI) ตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1955 โดย ชินรักชิตะ พระภิกษุเถรวาทรูปแรกของอินโดนีเซียผู้รับการอุปสมบทจากประเทศพม่า เป้าหมายหลักของสมาคมนี้คือการฝึกให้ฆราวาสมีความสามารถในการสอนธรรม ซึ่งขณะนั้นจำนวนพระสงฆ์ทุกนิกายของอินโดนีเซียยังมีน้อย ชินรักชิตะซึ่งเห็นว่าชาวพุทธไม่ควรแบ่งแยกนิกาย เขาจึงตั้งองค์กรนี้ขึ้นเพื่อช่วยกันฟื้นฟูศาสนาและเปิดให้ผู้สนใจไม่ว่าจะเถรวาท มหายาน หรือวัชรยานอยู่ร่วมกัน โดยเรียกองค์กรนี้ว่า พุทธยาน (Buddhaya) ซึ่งหมายถึง “ยานของพระพุทธเจ้า” ไม่แบ่งแยกนิกาย (Ekowati, 2012) อย่างไรก็ตาม ในปี 1976 กลุ่มพระเถรวาทที่บวชจากไทยผ่านการช่วยเหลือของพระธรรมทูตจากวัดบวรนิเวศวิหาร ได้แยกตัวออกจากพุทธยาน แล้วตั้งองค์กรใหม่ของตนขึ้นชื่อ คณะสงฆ์เถรวาทอินโดนีเซีย (Sangha Theravada Indonesia) และอีก 2 ปีถัดมาคือ 1978 กลุ่มพระสงฆ์มหายานก็ประกาศแยกตัวจากพุทธยาน แล้วตั้งองค์กรใหม่ชื่อ Sangha Mahayana Indonesia ด้วยเหตุผลว่า พวกเขาอยากเป็นเถรวาทหรือมหายานแบบบริสุทธิ์ ที่เชื่อมโยงกับไทย ได้หัวน/ฮ้องกงตามลำดับ ไม่ใช่การต้องมาผสมผสานหรือร่วมพิธีกรรมกับพระนิกายอื่น

หนังสือเล่มแรกที่ใช้ศึกษาในบทความนี้เป็นของ

คณะสงฆ์เถรวาทอินโดนีเซีย อีกเล่มเป็นของกลุ่มนักวิชาการฆราวาสซึ่งไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นนิยายไหน เพราะพวกเขานิยามตนเองว่าเป็นสำนักพิมพ์และพยายามเผยแพร่คำสอนแบบไม่ยึดติดในนิยายซึ่งเรามักจะพบหนังสือของสำนักพิมพ์นี้ในทุกวัด แต่ชาวบ้านที่สนใจพุทธประวัติของเขา และมีครอบครัวไว้ตามบ้านมักจะเป็นมหายาน และพุทธาน (อาจเพราะเถรวาทใช้เล่มแรกนั้นอยู่แล้ว) สิ่งหนึ่งที่กล่าวมาเป็นอย่างดีที่ชี้ให้เห็นว่าอินโดนีเซียมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับกระแสพุทธโลกมาตลอด ดังนั้นการส่งผ่าน/แลกเปลี่ยนความรู้ หนังสือ วิถีคิด หรืออัตลักษณ์กับพุทธในประเทศอื่น ๆ จึงช่วยก่อรูปของพุทธที่นี่ด้วย การแต่งหนังสือพุทธประวัติในแบบของตนเองก็เป็นผลผลิตอันหนึ่ง

พุทธประวัติในฐานะวรรณกรรมกับวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย

หนังสือพุทธประวัติสำหรับเด็กเกิดขึ้นได้ 2 แบบ คือ 1) จากการแต่งใหม่โดยอ้างอิงเรื่องราวจากคัมภีร์พระไตรปิฎก/อรรถกถา และ 2) ใช้วิธีแปลจากหนังสือพุทธประวัติฉบับก่อนหน้าซึ่งผู้แปล/รวบรวมเห็นว่ามีคุณสมบัติ และน่าสนใจมากพออยู่แล้ว เช่น กรณีการรวบรวมหนังสือ “พุทธประวัติสำหรับเยาวชน” ของพุทธทาสภิกขุ ที่แปลมาจาก “A Young People’s Life of The Buddha” ซึ่งเขียนโดย Bhikkhu Silacara ในปี ค.ศ. 1995 จำนวน 83 หน้า เล่มนี้จะเริ่มต้นบทแรกด้วยการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะที่สวนลุมพินี บทสุดท้ายว่าด้วยเรื่องการปรินิพพาน (น. 74-81) และบรรยายเรื่องการปรินิพพานแบบละเอียดมาก คล้ายกับการอ่านพระสูตรเต็ม

การไม่พูดถึงพระพุทธเจ้าหลายพระองค์ เช่น สุเมธดาบส หรือภพชาติก่อน ๆ ของพระพุทธเจ้า กลายเป็นสัญลักษณ์อันหนึ่งของการเขียนพุทธประวัติ

แบบเถรวาทสมัยใหม่คือ เลี่ยงที่จะไม่พูดเรื่องชาติที่แล้ว ซึ่งดูเหมือนธรรมชาติเกินไป นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2527) เสนอว่า การดึงเรื่องราวของบุคคลออกมาจากคัมภีร์ที่เป็นคำสอนทางศาสนา หรือที่เรียกว่า “แปลงธรรมประวัติ” ให้กลายเป็น “พุทธประวัติ” เป็นอิทธิพลของการก้าวสู่ความเป็นสมัยใหม่ของสังคมไทย การทำพระพุทธเจ้าให้เป็นคนในประวัติศาสตร์เป็นผลของการเขียนชีวประวัติแบบ Victorian สิ่งนี้ก็พบได้ในหนังสือของ Edward Arnold ชื่อประทับแห่งเอเชียซึ่งพิมพ์ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1890

วรรณกรรมมักถูกศึกษาใน 3 ด้านหลัก คือ

1) วรรณกรรมในฐานะเป็นอุปกรณ์การสอน คุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้อ่าน เช่น งานของ ศิริลักษณ์ บัตรประโคน (2554) ศึกษาวรรณกรรมเยาวชน 14 เรื่อง และพบว่าการสอนให้เยาวชนปฏิบัติตนตามหน้าที่ของตนได้ถูกเน้นย้ำไปพร้อม ๆ กับการแทรก อรรถรสของวรรณกรรม เช่นเดียวกับข้อเสนองานของ ณัฐพัชร์ อินทร์ศร และทัศนาศิลป์ (2558) ที่วิเคราะห์วรรณกรรมเด็กซึ่งได้รับรางวัลมีจำนวน 837 เรื่อง และประเด็นที่พบมากที่สุดคือ ความกตัญญู และความเมตตา กรุณา ส่วนที่พบน้อยที่สุดคือ ความมีระเบียบวินัย การประหยัดอดออม และการมีจิตสาธารณะ แน่่อนว่านิทานส่วนใหญ่เป็นการประยุกต์ชาดกซึ่งเป็นคัมภีร์พุทธศาสนา ทั้งนี้ นอกจากจะสอนจริยธรรมพื้นฐานแล้ว ยังมีวรรณกรรมที่สอนจริยธรรมขั้นสูงของศาสนาเพื่อการบรรลุธรรมด้วย เช่น เรื่องยาสอนหลาน ที่ศึกษาโดยพระครูอมรโพธิสุนทร จิตตะวงค์ (2560)

2) วรรณกรรมในฐานะเครื่องสะท้อนความเป็นจริงของสังคมในยุคนั้น ๆ เช่น ของชิตหทัย ปุยะติ (2554) ที่ศึกษาวรรณกรรมจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย พบว่า มีการนำเสนอภาพเกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมือง ปรัชญาการมองทางสังคม ตลอดจนความรู้สึกนึกคิด

ความอภัยอาวรณ์ในดินแดนมาตุภูมิ (จีน) และต่อมา ก็สะท้อนภาพชีวิตของผู้คนในแผ่นดินไทย

3) วรรณกรรมที่เขียนขึ้นเพื่อรักษาอำนาจของชนชั้นนำ และกำหนดบทบาทให้คนในสังคม เช่น งานของ Yasin & et al. (2012) เป็นการศึกษาภาพที่ปรากฏในตำราเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนในมาเลเซีย และงานของ ญัฐราพร พรหมประสิทธิ์ (2560) ที่ศึกษาตำราเรียนของพม่า มีข้อเสนอที่คล้ายกันคือ รัฐบาลพยายามกำหนดบทบาทความเป็นหญิงชาย ที่ชัดเจนว่าเพศใดควรประพฤติตนอย่างไร และควรประกอบอาชีพใดในอนาคต เช่น เพศชายเป็นทหาร แพทย์ ตำรวจ ขณะที่เพศหญิงควรเป็นครู และทำหน้าที่แม่บ้านที่ดีด้วยการรับภาระดูแลสมาชิกคนอื่น ๆ ของครอบครัว ส่วนงานของ กำพล จำปาพันธ์ (2014) ได้ศึกษาเปรียบเทียบการชำระ “พระมหาชน” ในแต่ละยุคซึ่งถูกเรียบเรียงโดยชนชั้นนำที่ออกมาในรูปแบบของนิทาน กำพลเสนอว่า เรื่องราวของมหาชนแต่ละครั้งจะถูกตีความเพื่อรับใช้รูปแบบอำนาจในรัชสมัยนั้น ๆ บทความนี้มองการเขียนพุทธประวัติในมิติของการใช้เป็นเครื่องมือสอนคุณธรรม และรักษาอำนาจของพระสงฆ์ ซึ่งไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ว่าการเขียนนิทาน/เรื่องราวทางศาสนาเหล่านั้นมีความเป็นจริงมากแค่ไหน ดังที่พบได้ดังต่อไปนี้

พระอยู่เหนือราชวาส และผู้ชายสูงกว่าผู้หญิง

ในเล่มแรก Dharma Widya (2011) ได้เล่าเรื่อง พระพุทธเจ้าจะเสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ แต่ต้องข้ามแม่น้ำ พระองค์ไม่มีเงินจ่ายค่าเรือข้ามฟาก จึงเหาะไปทางอากาศ พระเจ้าพิมพิสารทราบเข้าจึงสั่งประกาศว่าจากนี้ไปให้สมณะใช้เรือข้ามฟากฟรี เรื่องนี้ไม่มีในคัมภีร์บาลี สันนิษฐานว่าเป็นเพราะพระอินโดนีเซียได้มาอยู่ไทยหลายปี บางท่าน เช่น สุขโข (Sukhemo) เป็นต้น ได้จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัย

ด้วย จึงได้ซื้อบัตรการใช้ชีวิตในกรุงเทพฯ ที่พระภิกษุสามเณรนั่งรถเมล์ และเรือฟรี ที่มาของเรื่องเล่าในไทย มักพูดถึงตำนานของสมเด็จพระเจ้าตากสิน (พระมหารั้ว) ซึ่งเข้าวังไปโดยไม่มีการขออนุญาต และเมื่อในหลวงทราบว่ายานไม่มีเงินจ่ายค่าเรือ เลยให้พัดยศไปแทน ก็สั่งให้ออกกระเบียบว่าพระสามารถนั่งเรือฟรี ที่สันนิษฐานว่าการเขียนเรื่องเรือข้ามฟากนั้นเป็นการรับอิทธิพลจากไทย เพราะในอ้างอิงของหนังสือเล่มแรกนี้ไม่มีตำราภาษาไทยเลย จึงเป็นเหมือนการจินตนาการถึงสังคมพุทธที่พวกเขาอยากให้มีเช่นเดียวกับที่พบในไทย

เล่มแรกยังนำเสนอความสูงส่งของการบวช หรือการเป็นสมณะ เช่น เรื่องของราหุล และนางเขมา (Widya, 2011) มีเนื้อหาชักจูงให้คนออกบวช ขณะที่สมณราชผู้ครองเรือนต้องทำหน้าที่สนับสนุนพระ เช่น เศรษฐีอุปถัมภ์บิณฑบาต และคนร้อยดอกไม้ ในขณะที่เล่มหลังนำเสนอว่าศาสนาพุทธมีประโยชน์ต่อชีวิตคน พระพุทธเจ้าช่วยแพะจากการบุชายัญ หรือในสังคาโลวาทสูตรที่ช่วยเด็กยากจน ที่สำคัญคือภิกษุณีมีที่ยืนอย่างเสมอภาคกับพระผู้ชาย Andhaka Vijjananda (2014) กล่าวถึงนางเขมาเช่นกัน แต่ต่างจากเล่มแรกตรงที่พระพุทธเจ้ายกย่องนางให้เป็นเอตทัคคะเก่งในทางมีปัญญา และยกย่องนางอุบลวรรณาในทางมีฤทธิ์ ขณะที่เล่มแรกพูดถึงโทษของการออกบวชเพื่อเป็นสาวกพระพุทธเจ้าเพียงอย่างเดียว แต่ไม่พูดถึงบทบาทสตรีที่พระพุทธเจ้ายกย่องซึ่งสถานะไม่ได้ด้อยกว่าผู้ชาย

Vijjananda (2014) แม้จะนำเสนอเรื่องพระมหากัสสปะ แต่ก็ยังพูดถึงภิกษุณีที่เป็นภรรยาของท่าน ในเล่มมีรูปวาดของทั้งสองที่แต่งงาน และออกบวชด้วยกัน สุดท้ายทั้งสองก็เป็นพระอรหันต์ เล่มที่สองนี้ไม่ละทิ้งภาพของสตรี และในหน้า 112 ได้ให้ภาพของพิมพา (อดีตภรรยาของสิทธัตถะ) ที่ถือศีลแปดไม่นอนบนเตียงนุ่มสบาย เลียนแบบ

การกระทำของสามีที่ออกบวช ในรูปเธอเปลี่ยนไปใส่ชุดพระ และเมื่อพระพุทธรูปเจ้ากลับมาโปรด เธอก็เข้าไปกราบ และจับเท้าเลย เล่มที่สองนี้พระพุทธรูปเจ้าจะเป็นคนที่เข้าถึงได้ง่าย ในหน้า 107 ท่านได้นั่งลงรับดอกไม้จากมือเด็กหญิงชายเมื่อกลับวังไปโปรดบิดา

ในแง่การสนับสนุนพระ เล่มแรกให้ข้อมูลเกี่ยวกับอนาถปิณฑิกะน้อยมาก ระบุแค่ว่าเขาชอบทำบุญ ในขณะที่เล่มหลังพูดถึงเศรษฐกิจคนนี้ถึงสองหน้า Vijjananda (2014) อธิบายว่าเขาชอบทำทานจนเปลี่ยนชื่อจาก “สุทัตตะ” เป็น “อนาถปิณฑิกะ” แปลว่าผู้บริจาคก้อนข้าวเพื่อคนอนาถา และที่สำคัญคือการบริจาคทานของเขาถูกนำเสนอผ่านภาพวาดที่คนจนนั่งกินอาหารในบ้านของเขา ไม่มีภาพถวายอาหารแก่พระภิกษุ จึงดูเหมือนให้ภาพการเป็นเศรษฐีใจดีช่วยเหลือคน มากกว่าจะเน้นอัตลักษณ์แบบชาวพุทธ หรือเน้นถวายกับพระสงฆ์ แม้จะพูดถึงการถวายที่ดินให้เป็นวัดเซตวัน แต่เนื้อเรื่องและภาพจำนวนมากเน้นไปที่เรื่องของคนจนมากกว่า

ในหน้า 121 Vijjananda กล่าวถึงพระเจ้าปเสนทิโกศลผู้สร้างกุฏิถวายภิกษุและภิกษุณีในบริเวณที่ใกล้ชุมชน ทำให้ภิกษุณีไม่ต้องลำบากกับการอยู่ตามป่า และไม่ต้องกลัวการถูกข่มขืน แม้เรื่องนี้จะดูเหมือนเน้นความสำคัญของสถาบันสงฆ์ แต่ก็มีภาพของภิกษุณี ซึ่งในวิธีคิดธรรมราชาผู้ปกครองบ้านเมืองควรให้การดูแลนักบวชผู้หญิงด้วย ในรูปก็เป็นภาพภิกษุณีนั่งสมาธิและสนทนารวมกับสตรี เช่นเดียวกับเรื่องหมอชิว ที่ถูกนำเสนอเพื่อให้ความสำคัญกับการศึกษาหมอชิวช่วยรักษาพระพุทธรูปเจ้า กษัตริย์ ราชวงศ์คนรับใช้ รวมทั้งสัตว์เลี้ยง เช่น ม้า (Vijjananda, 2014) ซึ่งสื่อนี้ว่าชาวพุทธควรช่วยเหลือสงเคราะห์ทุกคน ไม่ใช่เฉพาะพระ หรือชนชั้นสูง กล่าวได้ว่า เล่มที่สองบอกเล่าเรื่องราวของผู้คนได้หลากหลายกว่า ขณะที่เล่มแรกเน้นไปที่พระพุทธรูปเจ้า/พระผู้ชาย

เบนเมตตา แต่ก็ไม่ถึงปาฏิหาริย์

ในเล่มแรก Dharma Widya (2011) เล่าถึงการไปหาขมิ้นที่บูชาไฟ และพระพุทธรูปเจ้าต้องต่อสู้กับงูใหญ่ เล่มนี้ไม่ให้ภาพพระพุทธรูปเจ้าไปในทางลบหรือโหดร้าย โดยบอกว่าท่านจัดการงูด้วยการนั่งสมาธิแผ่เมตตา ทั้งที่พระไตรปิฎกบอกว่าท่านใช้ฤทธิ์ธรรมาน (ต่อให้แปลคำว่า “ธรรมาน” นี้ว่า “ฝึก” แต่ก็มีควมหมายว่าต้องใช้ฤทธิ์ต่อสู้และชนะ) จนเอางูมาเก็บไว้ในบาตรได้ ขณะที่เล่มหลังพูดถึงการต่อสู้และชนะจนเสกให้งูหรือพยานาคตัวนั้นกลายเป็นตัวเล็กจนนอนในบาตรได้ Vijjananda (2014) ได้นำเสนอไปตามความจริงของคัมภีร์ ซึ่งไม่ใช่เรื่องเลวร้าย อย่างน้อยที่สุดก็ไม่ใช่การฆ่า อย่างไรก็ตาม สำหรับพระอินโดนีเซีย พวกเขามองว่าเมตตาเป็นอานุภาพมาก สามารถชนะทุกอย่างได้ และการเสนอภาพของการใช้เมตตา (มากกว่าการใช้ฤทธิ์เดช) ดูจะดีงามกว่า เช่นเดียวกับที่พระธรรมทูตไทยเช่นหลวงพ่อดำใส่อธิบายว่า ท่านไม่ได้มาไล่ผีให้ออกไปจากบ้าน แค่มาสดมภ์ขอให้ผี และคนอยู่ร่วมกันด้วยความเมตตาช่วยเหลือกัน เป็นการสร้างอัตลักษณ์ที่ตรงข้ามกับหมอผี (dukun) ผู้ใช้คาถาปราบผีซึ่งอาจให้ภาพของผู้ไม่มีเมตตา (Buaban, 2021)

เรื่องที่ทั้งสองเล่มนำเสนอตรงกันคือ พระพุทธรูปเจ้าให้อาหารสัตว์จรจัดจนสัตว์เหล่านั้นนำมามนต์แล้วพรมขับไล่โรคภัยไข้เจ็บที่เมืองเวสาลี (Widya, 2011, and Vijjananda, 2014) อาจเพราะการสวดพระปริตรเป็นพิธีสำคัญของเถรวาทในการต่อรองกับความเชื่อพื้นเมืองของทุกที่ที่พุทธเข้าไปที่หลัง และการใช้บทสวดมนต์เหล่านี้ช่วยเป็นที่พึ่งให้ชาวพุทธเถรวาทได้ เพราะหากเทียบกับพระเจ้าของศาสนาอิสลามและคริสต์ของมหายาน เถรวาทดูจะมีที่ยึดเหนี่ยวได้น้อยกว่า บทสวดที่เชื่อว่ามีอานุภาพจึงช่วยเติมเต็มได้บ้าง

ดังตัวอย่างของการเจริญเมตตา หรือสวดกรณีย์เมตตาสูตร เป็นต้น (Vijjananda, 2014) ซึ่งปาฏิหาริย์ และความศักดิ์สิทธิ์ก็ได้เป็นสิ่งแปลกปลอมในอินโดนีเซีย ดังที่ Clifford Geertz (1976) เสนอว่าแม้พวกเขาจะนับถือศาสนาอิสลามแล้ว ก็ยังรักษาความเชื่อเดิมและประกอบพิธีกรรมเพื่อความโชคดี

พุทธเพื่อทุกคน : ไม่ทิ้งแนวคิดโพธิสัตว์แม้จะเป็นเถรวาท

จริง ๆ แล้วเถรวาทก็มีแนวคิดโพธิสัตว์หรือนำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น มิใช่แค่สอนเรื่องทุกข์แล้วให้รับปฏิบัติธรรมจนบรรลุไป เพียงแต่ช่วงหลังมาการนำเพ็ญประโยชน์จะกลายเป็นอัตลักษณ์ของมหายาน หนังสือเล่มแรกเริ่มเล่าตั้งแต่ สุมเมธดาบส ผู้ซึ่งต่อมาได้เป็นพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน และยังได้ยกตัวอย่างการสร้างบารมีอื่น ๆ เช่นท่านเคยเกิดเป็นเต่ายักษ์พาคนเรือแตกไปส่งที่เกาะ แถมยังอุทิศชีวิตตัวเองเป็นอาหารให้พวกเขา เล่าให้เห็นถึงหัวใจที่เด็ดเดี่ยวเสียสละของพระโพธิสัตว์ (Widya, 2011) ที่น่าสนใจคือ หนังสือใช้ชื่อว่า “พระพุทธเจ้าผู้ชี้ทางสู่ความสุข” (Sang Buddha Penunjuk Jalan Kebahagiaan) สังเกตว่า การตั้งชื่อเช่นนี้เป็นการบอกให้เห็นถึงเป้าหมายของพุทธคือบรรลุนิพพานหรือพบความสุขที่แท้จริง เพื่อปฏิเสธคำวิจารณ์จากศาสนาอื่น ๆ ว่าศาสนาพุทธสอนแต่เรื่องทุกข์

แต่การสร้างประโยชน์เพื่อผู้อื่นหรืออยู่ร่วมกับคนต่างความเชื่ออย่างสันติจะถูกเน้นมากกว่าในเล่มที่สอง Vijjananda (2014, pp. 222-223) นำเสนอเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าสอนให้เคารพนักบวชของศาสนาอื่น (menghormati guru agama lain) โดยในเรื่องท่านได้เทศน์จนศิษย์ของนิครนถ์นาฏบุตรหันมาศรัทธาและขอเป็นสาวก และยังบอกว่าหลังจากนี้จะใส่บาตรให้พระท่านั้น พระพุทธเจ้าก็สอนว่า

เขาควรช่วยเหลือนิครนถ์ต่อไป ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าได้ช่วยเหลือคนป่วย (merawat orang sakit) (Vijjananda, 2014) ในขณะที่เล่มแรกระบุไปเลยว่าช่วยพระที่เจ็บป่วย (merawat bhikkhu yang sakit) (Widya, 2011) ซึ่งเล่มหลังสื่อไปในทางที่ชาวพุทธควรช่วยเหลือทุกคน ไม่ใช่เฉพาะพระ

หากพูดถึงต้นเหตุของการออกบวช เถรวาทมักมองว่าเพราะท่านเบื่อหน่ายชีวิตทางโลก อยากหาทางพ้นทุกข์ซึ่งดูเป็นเรื่องส่วนตัว แต่มหายานหรือในเล่มที่สองที่มีวิธีคิดเรื่องโพธิสัตว์ต้องช่วยเหลือคน เขาพูดได้เต็มปากว่า “ท่านออกบวชเพราะอยากช่วยเหลือให้สรรพสัตว์พ้นจากความทุกข์” (aku ingin menjadi Buddha, setelah mengadi Buddha, aku akan menyebarkan banyak makhluk menuju Nibbana) (Vijjananda, 2014) ซึ่งการเสนอแบบนี้กลับสอดคล้องกับผู้อ่านซึ่งเป็นชาวจีนและคุ้นเคยกับพุทธมหายาน

ในเล่มที่สอง พระพุทธเจ้ายังช่วยเหลือคนและสัตว์อื่น ๆ อีกมาก เช่นในหน้า 124-126 ได้ช่วยเหลือเด็กยากจนชื่อโสภกะผู้กำลังจะถูกหมาปากัดกิน เรื่องนี้ปรากฏในอรรถกถาเถรคาถา แต่เรามักไม่ค่อยพบเจอในเรื่องเล่าของชาวเถรวาท และได้ช่วยเหลือสุนัขซึ่งเป็นคนจนให้ได้บวชและมีชีวิตที่ดี (Vijjananda, 2014) ในหน้า 238 พระพุทธเจ้าไปช่วยแพะที่กำลังจะถูกฆ่าบูชาญจาก อัครคิยะ ภาระทวาชะ และในหน้า 239 ท่านได้แสดงความรักด้วยการเอาแพะมานั่งบนตักเลย โดยไม่ได้สนใจว่าพระจับต้องตัวสัตว์ด้วยความรัก/สงสารจะเป็นอาบัติแบบเถรวาทไหม

การสร้างประโยชน์เพื่อสังคมเป็นความดีหรือความชอบธรรมอยู่ในตัวเอง จึงไม่ต้องมีภาพลักษณ์ของผู้วิเศษเหนือมนุษย์มาก ในเล่มแรกและการวาดภาพของชาวเถรวาททั่วไป เราจะไม่เห็นภาพพระพุทธเจ้าตอนแก่ อาจเพราะเชื่อว่ามิมีบุญมากจึงดูสง่างามแม้

จนวันปริณิพพาน แต่เล่มที่สองได้ให้ภาพพระพุทธรูปที่เป็นคนจริงๆ ในหน้า 265 ท่านได้ไปห้ามวิพทูรภิกษุที่จะฆ่าล้างโคตรชาวศากยะ ในภาพก็เป็นพระแก่เอามือจับแขนทั้งสองของเจ้าชายและแสดงอาการขออภัยแบบคนเท่ากัน ซึ่งท่านก็คลุกกับคนทั่วไปเลย

หน้า 92 ให้ภาพของพระเจ้าพิมพิสารและข้าราชการบริพารที่นั่งฟังธรรมโดยนั่งหวั่นระยิกมือยกนิ้ว เพื่อแสดงว่าตนเข้าใจ และชื่นชอบธรรมะกิริยาเช่นนี้ขัดแย้งกับจารีตของประเทศเถรวาททั่วไปในแง่ที่ต้องเคารพพระธรรมและพระสงฆ์ แต่ก็พบได้เป็นปกติในอินโดนีเซียอันเป็นพื้นที่ที่พุทธศาสนาถูกฟื้นฟูขึ้นใหม่ และมีลักษณะที่หลากหลาย ชาวพุทธเชื้อสายจีนมักปรบมือ และหัวเราะเมื่อขอบใจในสิ่งที่พระพูด และในภาพที่พระพุทธรูปเจ้าปริณิพพาน ก็เป็นพระแก่หนึ่งเหยียนอนอยู่ใต้ต้นไม้ที่แวดล้อมไปด้วยสาวก ผู้เขียนได้พูดคุยกับเจ้าของสำนักพิมพ์เอธิปัสสิโก เขาเล่าว่า กองบรรณาธิการประสงค์จะสื่อออกมาอย่างเป็นธรรมชาติมากที่สุด พระพุทธรูปเจ้าควรจะเป็นคน คลุกคลีกับคน และภาพต้องสะท้อนความเป็นจริง เช่น เมื่อพระองค์ชรา ก็มีหนังเหี่ยว แก่หง่อม ขณะที่หนังสือเล่มอื่น ๆ ให้ภาพในลักษณะเป็นอุดมคติหรือเทพ คือยังดูหนุ่มตลอดเวลา

พุทธประวัติสอนคุณธรรมแก่เด็ก

Vijjananda (2014) ได้ใช้หนังสือเล่มนี้สอนกิริยามารยาท และอบรมเด็กไปในตัว โดยใช้ภาษาง่ายแบบเด็ก ๆ สอนให้เด็กเห็นคุณค่าสิ่งต่าง ๆ ในแบบอนุรักษนิยม เช่น ให้เห็นคุณค่าของการศึกษาผ่านการเป็นผู้เชื่อฟังที่ดี เช่น “เราไม่เคยขี้เกียจ เราไม่เคยชุกชน และไม่เคยต่อต้านอาจารย์ ทุกคนล้วนชอบเรา และเราก็ชอบทุกคน (aku tidak pernah malas, tidak pernah nakal, dan tidak pernah membangkang pada guru, semua orang menyukaiku, aku pun

menyukai semua orang) เพราะฉะนั้นเราจึงมีเพื่อนมากมาย แม้กระทั่งสัตว์ต่าง ๆ ก็ยังเป็นเพื่อนกับเรา (oleh karena itu, aku punya banyak sahabat, bahkan hewan-hewan pun menjadi kawanku) เราไม่เคยละทิ้งพฤติกรรมที่เหมาะสม เราให้ความเคารพครูบาอาจารย์เสมอ เพราะเรารู้จักบุญคุณของท่านเหล่านั้น เราจึงได้รับความรู้ซึ่งมีค่ามหาศาล (aku tidak pernah lalai bersikap santun, aku selalu menghormati guru-guruku, karena aku tahu berkat merekalah, aku bisa memperoleh pengetahuan yang berharga)”

สรุป

หนังสือพุทธประวัติทั้งสองเล่มนำเสนอรูปแบบของเถรวาทที่มีทั้งเหมือน และแตกต่างกัน กล่าวได้ว่านั่นเป็นสังคมในจินตนาการที่ชาวพุทธนำเสนอผ่านตำราที่ใช้สอนเด็ก ซึ่งมีทั้งการนำเสนอตามคัมภีร์อย่างตรงไปตรงมา และการปรับประยุกต์ให้เข้ากับการตีความของตน หากมองด้วยแว่นของ “พุทธศาสนาเพื่อสังคม” (Engaged Buddhism) เล่มของสำนักพิมพ์เอธิปัสสิโกพยายามตีความให้พุทธเถรวาทเป็นแบบสมัยใหม่ ลดความสำคัญของพระหรือศาสนาสูง เช่น อนาถปิณฑิกะบริจาคทานให้คนจน ไม่ใช่แค่พระ หรือพระพุทธรูปเจ้า/หมอชิวเองก็ช่วยเหลือผู้ป่วยอื่น ๆ ที่ไม่ใช่แค่นักบวช มีการทำให้ศาสนาเป็นฆราวาสมากขึ้น (secularization) ซึ่งการทำให้เป็นฆราวาสในบริบทนี้ไม่ได้หมายถึงการปฏิเสธศาสนาทุกแง่มุม แต่หมายถึงการที่ศาสนายอมปรับตัว ใช้คำพูดของฆราวาส ยอมรับความดีหรือคุณธรรมอย่างอื่นแม้ศาสนาของตนไม่ได้สอน อันจะช่วยทำให้ศาสนาพุทธจะเป็นมิตรกับคนทุกคนมากกว่าเน้นอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มของตนหรือที่ Stephen Batchelor (2017) เรียกว่า Secular

Buddhism ซึ่งกระแสนี้เกิดขึ้นอย่างเด่นชัดมากโดยเฉพาะช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่พุทธศาสนาปะทะกับมิชชันนารี ในศรีลังกา และพม่าก็เกิดการตีความให้พุทธศาสนาตอบสนองคนในชีวิตปัจจุบันมากขึ้น ลดความเป็นพิธีกรรมหรือบ้างอาจถึงขั้นลดเรื่องราวปาฏิหาริย์ลง (Braun, 2013)

ในแง่นี้ พุทธศาสนาเพื่อสังคมจึงพยายามไปให้ไกลกว่าการผูกติดกับท้องถิ่น วัฒนธรรมหรือนิกายแต่ให้ความสำคัญกับมนุษย์ทุกคน รวมทั้งสัตว์ และสิ่งแวดล้อม ทั้งยังตีความเหตุของทุกข์ว่าไม่ใช่แค่กิเลสในใจตัวเอง แต่เป็นผลจากความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจ และการเมืองเป็นต้นด้วย (Fuller, 2022) ในฝ่ายมหายานก็เกิดกระแสพุทธศาสนามนุษยนิยม (Humanistic Buddhism) ที่เสนอโดย

Taixu พระภิกษุชาวจีน โดยที่เขาเห็นว่าศาสนาพุทธควรถูกใช้พัฒนาสังคมในชีวิตจริง ๆ ด้วย มิใช่แค่ทำพิธีกรรมหรือสอนเพื่อให้บรรลุในโลกหน้า เขาเลยหันมาสนับสนุนการศึกษาสมัยใหม่และสนใจกิจกรรมทางสังคม (Yao & Gombrich, 2017) ชื่อเสียงของเขาเป็นที่รู้จักในอาเซียนโดยเฉพาะมาเลเซีย และสิงคโปร์ตั้งแต่ปี 1926 (Chia, 2020) และไม่น่าแปลกใจที่กลุ่มนักวิชาการฆราวาสของสำนักพิมพ์เอชิปัสสิกโกจะนำเสนอรูปแบบสังคมพุทธที่ควรจะเป็นผ่านการศึกษาเช่นนั้นด้วย เพราะนั่นเป็นกระแสโลก ในขณะที่หนังสือเล่มแรกอาจถูกจำกัดด้วยอัตลักษณ์ของเถรวาทที่ผูกติดกับพระสงฆ์ จนให้ความสำคัญกับฆราวาส หรือวิถีคิดเรื่องความเท่าเทียมทางเพศ เช่น ภิกษุณี เป็นต้น ได้น้อยกว่า ●

เอกสารอ้างอิง

- Arnold, E. (1890). *The light of Asia*. London, England: Kegan Paul, Trench, Trübner.
- Badan Pusat Statistik. (2010). *Penduduk menurut wilayah dan agama yang dianut Indonesia* [Population by Region and Religion in Indonesia]. Retrieved from <http://sp2010.bps.go.id/index.php/site/tabel?tid=321&wid=0>
- Batchelor, S. (2017). *Secular Buddhism: Imagining the dharma in an uncertain world*. New Haven, CT: Yale University Press.
- BimasBuddha. (2016). *Portal sistem informasi data Bimas Buddha* [Gateway System of Information about the Office of Guidance for Buddhists]. Retrieved from http://bimasbuddha.kemenag.go.id/portal_data/
- Braun, E. (2013). *The birth of insight: Meditation, modern Buddhism, and the Burmese monk Ledi Sayadaw*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Brown, I. (2004). The revival of Buddhism in modern Indonesia. In M. Ramsted (Ed.), *Hinduism in modern Indonesia: A minority religion between local, national and global interests* (pp. 45–55). London, England: Routledge Curzon.
- Buaban, J. (2021). Transforming rituals in Thai/Chinese Theravada of Indonesia. *Thammasat Review*, 24(1), 300–316.

- Chia, J. M. T. (2020). *Monks in motion: Buddhism and modernity across the South China Sea*. New York, NY: Oxford University Press.
- Ekowati, S. (2012). [รายละเอียดแหล่งพิมพ์ต้องเพิ่มเติม – ยังไม่สมบูรณ์ในต้นฉบับ].
- Fuller, A. (2022). *An introduction to Engaged Buddhism*. New York, NY: Bloomsbury.
- Geertz, C. (1976). *The religion of Java*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Juangari, E. (2016). *Menabur benih Dharma di Nusantara: Riwayat singkat Y.A.MNS Ashin Jinarakkhita* [Sow the seed of Dharma in Nusantara: A short biography of Ven. Ashin Jinarakkhita]. Jakarta, Indonesia: Karaniya.
- Platzdasch, B. (Ed.). (2014). *Religious diversity in Muslim-majority states in Southeast Asia: Areas of toleration and conflict*. Singapore: ISEAS.
- Silacara, B. (1995). *A young people's life of the Buddha*. Singapore: Singapore Buddhist Meditation Center.
- Widya, D. K. (2011). *Sang Buddha Penunjuk Jalan Kebahagiaan*. Bandung, Indonesia: Edisi Ketiga.
- Yao, Y. S., & Gombrich, R. (2017). Christianity as model and analogue in the formation of the humanistic Buddhism of Taixu and Hsing Yun. *Buddhist Studies Review*, 34(2), 205–237. <https://doi.org/10.1558/bsrv.33413>
- Yasin, M. S. M., Hamid, B. A., Othman, Z., Bakar, K. A., Hashim, F., & Mohti, A. (2012). A visual analysis of a Malaysian English school textbook: Gender matters. *Asian Social Science*, 8(12), 154–163. <https://doi.org/10.5539/ass.v8n12p154>
- Yulianti, M. (2020). *The making of Buddhism in modern Indonesia: South and Southeast Asian networks and agencies, 1900–1959* (Doctoral dissertation, Leiden University).
- กำพล จำปาพันธ์. (2014). *การชำระพระมหาชินในประวัติศาสตร์ไทยยุคใหม่*. เข้าถึงจาก <https://prachatai.com/journal/2014/05/53151>
- ชิดหทัย ปุยะติ. (2554). พัฒนาการและลักษณะเด่นของวรรณกรรมจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 7(2), 71–91.
- ณัฐพัชร์ อินทร์สุวรรณ, & ทศนา สลัดยมนนท์. (2558). การวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กไทยวัย 6–12 ปี ที่มีเนื้อหาด้านคุณธรรมและจริยธรรม. *วารสารสารสนเทศศาสตร์*, 33(1), 1–16.
- ณัฐราพร พรหมประสิทธิ์. (2560). บทบาทหญิงชายในการศึกษาระดับประถมของประเทศเมียนมา. *วารสารอาศรมวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์*, 17(2), 24–47.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2527). *ปากไก่และใบเรือ*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.
- พระครูอมรโพธิสุนทร จิตตะวงศ์. (2560). พุทธจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณคำสอนอีสานเรื่องย่าสอนหลาน. *วารสารบัณฑิตพัฒนสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 1(2), 88–92.
- ศิริลักษณ์ บัตรประโคน. (2554). การสืบทอดภูมิปัญญาไทยและการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในวรรณกรรมเยาวชนไทยช่วง พ.ศ. 2546–2549. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 17(28), 25–47.

An Inclusion Project of Collaborating Agrotourism and Performing Arts in Improving the Economy of the Setara Nanggalo Community

โดย: Nerosti, Farok Zakaria, Hermansah, Delfi Eliza, Vivi Efrianova and Hendra Afriwan

Abstract

Nagari Setara Nanggalo has a hilly geographical area. It has 137,903 hectares of rice fields and 187 hectares of citrus agro - tourism. The agricultural land had been cultivated for 10 years since 2015. However, since 2019 the yield of oranges has decreased due to the damage caused by flood that happens frequently in that area. The farmers, apart from cultivating the rice fields, they are actively involved as performers of traditional performing arts. It was in this state/ Nagari that the development of randai art, Salawat dulang, and Ilau Traditional dance began. The solution offered through PPNB is collaborating Agro - tourism with Performing Arts. The potential of the existing performing arts is not only as a cheerleader for agro - tourism, but it is also considered as a professional livelihood that can improve the economy. When not in the fields they perform as professional paid artists. Three groups of respondents were the sample of this research namely: i) Male farmers that made liquid organic fertilizer (POC); ii) Female farmers that were given embroidery skills; iii) Teenagers group that offers packaged dance for wedding party or event including assuming the role of Master of Ceremony (MC). The research method used in this research is Participatory Rural Appraisal (PRA. The community plays an active role in finding and solving problems through groups or focus group discussions (FGD). The results of the PPNB counseling and training were categorized through their involvement in the activities as follows: (i) Processing and distilling Titonia leaves to produce liquid organic fertilizer (POC); (ii) Sewing embroidery. (3) Offering performing arts

packages for wedding parties such as Randai, Dance and MC. Participatory Rural Appraisal (PRA) method was used to facilitate residents in developing several activities with economic value. From the study, the findings are summarised as follows: i) the male farmer groups are 100% skilfully in distilling Titonia leaves to produce of liquid organic fertilizer (POC); ii) the women farmers/PKK group are 100% skilful in embroidery. iii) The youth group are 100% skilful in performing arts through the offer of Randai, Dance and Master of Ceremony services (MC) for wedding parties or event.

Keywords: Agro - Tourism, Liquid Organic Fertilizer, Embroidering, Performing Arts and MC Packages for Wedding Parties

Introduction

Agro - tourism and performing arts are two different fields which seems to be alien to each other. However, in the tradition of Minangkabau, a farmer can interchangeably switch their roles to become a traditional artist when they are not working in the rice field or go fishing in the ocean. Performing arts in Minangkabau are known as folk games (Navis, 1984: 263), or pamenan. Pamenan is done on a whim and in fact artistic activity is only as a filler of empty time, involving people who are able to provide entertainment in a situation of

togetherness (Utama, 2017: 64). Therefore, the time to do art activities is in between farming activities when they are waiting for the harvest season.

Agro - tourism has been prioritized as a means to improve the livelihoods of developing countries based on agriculture. Amid the growth of the tourism industry, many developing countries have promoted “agro - tourism” as a mean for the enhancement of local agricultural employment (Hall and Jenkins, 1998, as cited in Songkhla, 2022).

In this paper, the problem of overcoming agro - tourism and agriculture affected by flooding is dealt with, so that farmers need to be provided with skills related to their environment. Farmers need to be given skills that can be a source of livelihood and economic resources.

Geographically, Nagari Setara Nanggalo consists of the villages of Sungai Tawar, Teluk Raya and Nanggalo. This Nagari was established in 2011 as an expansion of Nagari Nanggalo. Koto XI Tarusan District, under the Pesisir Selatan Regency. Its geographical location is very strategic, with its hilly scenery and green rice fields. This nagari is easily accessible by transportation only 4 KM from the center of the District (Ganefi, 2019b). The potential of Nagari Setara Nanggalo, is in the area of agriculture, namely rice fields and citrus plantations owned by the community covering an area of 187 hectares cultivated by 100 farmers since 2013. In fact, every 1 hectare of land in this area has the capacity of harvesting 1/2 ton of oranges every week. Along with the development of the “mandeh” integrated tourism area, the orange plantation area was inaugurated by the

regional government as an orange agro - tourism area (2019). However, after the inauguration of the citrus agro-tourism, the farmer group did not receive guidance from the authorities. Hence, many citrus trees were damaged and some even died. Thabrani (2020) conducted a community service program entitled “Nagari Agro - tourism Assistance in the Mandeh Citrus Area, Tarusan Pesisir Selatan, which is regarded as a community service activity carried out in Nagari Setara Nanggalo, which turned out to be the same location as the proposed location in this study. In the previous service, it was stated that the results of the service included only the mapping stage since the village government was yet to have a map of its citrus plantations. Agro - tourism management has not been implemented properly at that time. Many farmers let their gardens grow by themselves and therefore the harvest does not produce maximum results (Thabrani et al., 2020). This community service is the main reference in the Assisted Nagari Development Program or “Nagari Binaan Development Program” or abbreviated as PPNB.

In this changing era, all potentials in the community can be developed, especially those that lead to the creative industry and tourism. This program initially focused on tourism, namely revamping Nagari to become a new tourist destination, Agro-tourism has been a priority as a mean for improving the livelihood of farmers in the developing countries. Pragmatically, this promotion is associated

with multiple functional agriculture in the context of local agricultural occupation. (Songkhla, T. N, 2022).

But due to the problem of flooding in several sub-districts in Pesisir Selatan Regency, including Nagari Setara, which was also largely hit by flooding (Flood, March 7, 2024), this Community Service or PPNB program focused on 3 activities, namely i) Distillation of Titonia leaves to produce liquid organic fertilizer POC; ii) Embroidery sewing; iii) Offering of performing arts packages for weddings together with MC services.

These three activities are important because when flood hits the area, paddy cannot be planted which hinders farming activities in that area. Hence, the other three skills taught can open up opportunities for home industry. Fertilizer can be sold to other farmers. Embroidery sewing skills can become an industry especially for the fashion world. The process of making them on fabric involves the use of manual stitching or machines with a variety of decorative design and motifs to achieve the desired aesthetic value (Washington et al., 2023). In addition to shawls, embroidery can also be applied multi functionally to clothes, bags, tablecloths and bedding.

Performing arts and MC services are needed by the community both for government ceremonial events and weddings. These skills can be used as an economic source of income or livelihood to fill the absence of work activities due to the disability to work on the field.

Performing arts is one of the creative economy and tourism sub-sectors supported by the electricity, gas and clean water, mining and quarrying, agriculture, animal husbandry, forestry, fisheries, services and processing industries (Nerosti, 2020). This potential is found in Nagari Setara Nanggalo as a buffer area for integrated tourism in Mandeh.

There are seven eligibility requirements for tourist destinations, namely: (i) having transportation routes that are easily accessible to everyone to the village and tourist attraction. (ii) The beautiful nature which are represented by its hilly nature, clean and cool air the vast agricultural land that appease the eyes. (iii) All residents and the village authorities/ government fully support tourism activities which is reflected in their attitude when welcoming tourists to their village. (iv) The safety and comfort of tourists is an absolute requirement. In this regards, there is no conflict and disturbance from the villagers in promoting arts and tourism, (v) The residents and village leaders are friendly, (vi) Homestays are readily available in the village or its surroundings, (vii) There are stalls, offices and accommodation needs that make it easy for tourists to eat, buy cellphone credit or internet friendly network (Nerosti, 2021).

For these reasons, the community need to always improve their knowledge and skills or soft skills so that they can build their own economy individually (Nerosti, 2020). Any forms of human

creative works, whether in the form of art, hand craft, culinary, batik, embroidering, which results in an economic form, it is in many ways able to be mixed and matched or collaborated for tourist attraction at a given destination. A tourist by definition is a person who has the monetary capility/money. They will visit a destination to enjoy regardless of the price that they will pay. They wanted to enjoy doing various activities at the designated place such as enjoying nature, performing arts, culinary arts. This is what we now know as agro - tourism which is a destination pursued because of its natural nuance (Nerosti, 2020).

The problems discussed in this study are (i) The discrepancies in the orange agro - tourism which is not working well. Many orange trees were damaged resulting in the decrease of its production by 60%. However, previously the production in 1 tree was 40 kg, which has now drastically decreased to only 14 kg; (ii) Orange agro - tourism has not provided maximum economic benefits to local people other than the farmers. (iii) The current potential of Nagari in the field of traditional arts is seen to be almost extinct and therefore need to be promoted. Collaboration between performing arts and agro - tourism can be mutually beneficial and reciprocal. Performing arts has high tendency in attracting tourists to visit Setara Nanggalo. This collaboration of two different fields will have a positive impact on increasing the number of tourists visiting this area.

Three aspects of agro - tourism in this area namely the home industry of orange processing such as syrup and pack orange juice, traditional arts and tourism must be able to support each other. In this contexts, this form of tourism needs to promote interaction between tourists and local people (Ganefi, 2019a).

The glaring problems found in this study are: (a) Citrus agro-tourism is not running well now whereby many oranges are damaged and production has decreased by 40% in contrast to the previous production of 40 kg for 1 tree which is now only 24 Kg. (b) Citrus agro-tourism has not had any economic impact on local communities other than farmers. (c) Communities other than farmers such as Karang Taruna groups and PKK women have not been empowered to support citrus agro-tourism. They can be empowered in the production/processing of oranges into syrup which has a better saleable market value which can in turn develop the economy of the community. (d) The potential of Nagari in the field of traditional arts has almost die off because it has not been nurtured, although it can be used as a productive leader in attracting tourists to visit this destination. Three problems relating to agro-tourism, citrus processing in the form of cottage industries such as making syrup, packaged orange juice, and the almost dying traditional arts industry are complaints from the non-RPJMD Wali Nagari district government, which shall be given priority by the Nagari.

Research method

The method used in the implementation of this PPNB is Participatory Rural Appraisal (PRA). PRA is an action research method developed to increase community participation in the development of certain issue or area. Robert Chambers asserts that PRA enables communities to express and analyse their own situation and hence, able to plan and implement this determination optimally in their own village or nagari (Mikkelsen & Nalle, 1999). The method was used to solve the problem in the training of the Nagari Setara Nanggalo community, Koto XI Tarusan District, which consists of : (i) the male farmer group with the given skill of distilling Titonia leaves to produce liquid organic fertiliser (POC); (ii) the female farmer/PKK group which was given the skill of embroidery. (iii) The youth with the given skills of performing arts and MC packages for wedding parties. In the implementation of PPNB, PRA is also used as an appropriate tool to assess community needs at the local level (Mueller et al., 2010).

The PRA method is carried out through Focus Group Discussion (FGD). It is carried out in collaboration with the community, involving farmers, PKK mothers or Bundo Kanduang, youth elements (Karang Taruna). The Entrepreneurship Capacity Building (ECB) model is being implemented to improve the capacity and quality of local human resources in the development of agro - tourism and performing arts through training and

consultancy activities. In the future, ECB will also be able to provide training in the production of compost and organic fertiliser, the processing of oranges into drinks such as syrup and orange juice, and the training of Landai performing arts, which has been discontinued since 2018 (interview, Erlisman, 7 July 2023). The PRA method will be combined with an active learning strategy program that allows for two-way communication between trainers and participants. The exploration of the participants' potential will sequentially be prioritized and the participants will then be divided according to the type of activity.

Result and discussion

The aim of this programme is to increase the number of agrotourism groups from the year 2015. Tourism activities are activities related to the efforts of satisfying the needs of human life for pleasure, which is one of the reasons why people want to travel. Apart from the desire to see other people's way of life and culture, there is also a desire to learn about other people's cultures (Oka Prasiasta & Widari, 2022).

The culture of other people is considered authentic and feels good when it is unique. It becomes a resource for tourist destinations, which is the main factor in attracting tourists to travel and seek pleasure. Tourism itself is an industry. In line with the term, the definition of industry according to U.S. Hornby is "quality of hard work, production of goods, creation of

wealth through human effort". Industrial activities require hard work to be successful, which will provide a number of products, satisfaction and welfare for people (Setiawan, 2016). This can be found in Nagari Setara Nanggalo, where agro-tourism - if properly organised - can have an economic impact on the community, as the naturally and potentially enhanced by its traditional performing arts.

Agro-tourism needs to be revived through programmes implemented by universities in the form of science and technology approach and touch. PPNB is the form of engagement of teachers and students in collaboration with village communities to build their Nagari. This approach is precisely providing the opportunity to assist and improve the community's economic capacity. (which has collapsed after the pandemic).

1. Making Liquid Organic Fertilizer for Male Farmer Groups

In general, Agro-tourism develops due to the development of natural tourism which is considered to have damaging impact to nature. Socio-cultural and environmental problems are the results of the concept of mass tourism. Physical development is directed at simultaneously supporting natural tourist objects has caused more severe environmental damage (Ervita et al., 2012).

As an alternative, since the 20th century agro-tourism has been developed as an area of tourism which is linked to the production of the

agricultural sector (Swastika, 2017). Besides agro-tourism is an alternative in tourism development, agro-tourism can also alleviate poverty (Utama, 2011).

Tourists while enjoying the agricultural nature also enjoy the dishes of agricultural products, both picked directly from agricultural products and processed as products that are characterised by the place where agro-tourism was developed.

The 187-hectare orange orchard owned by the Setara Nanggalo community has been developed since 2013. This orchard was pioneered by Yan Anas, a businessman from Jakarta. Additionally, Yan Anas also has a 20-hectare orange orchard on its own. He pioneered this orange orchard with the aim of helping farmers in Setara Nanggalo to produce more oranges. For this reason, as an addition to complement farming, he also raises cattle to produce manure. The problem of damaged oranges was overcome by providing counseling and practicing composting carried out by Prof. Hermansah, M.S, M.Sc from Andalas University, Padang, an expert in the field of "Soil Fertility and Tropical Soil Nutrient Management". This activity is also a part of the Community Service from UNP (Nerosti, 2022). The farmer groups were given a demonstration on how to make organic fertilizer/compost from leaves and then practiced how to apply it to the orange trees. However, on March 7, 2024, a major flood hit Pesisir Selatan, 7 sub-districts, namely Ranah

Pesisir, Lengayang, Batang Kapas, IV Jurai, Bayang, Sutera, and Koto XI Tarusan Sub-districts. The Jeruk/ Orange Agrotourism Area in Setara Nanggalo was affected by the flood. Corresponding to the plight, this year 2024 the Community Service Team of Padang State University provided a solution for farmers by conducting training in making organic liquid fertilizer (POC). This Nagari bina program also collaborates with Prof. Dr. Hermansah, M.Sc., M.Sc from the Faculty of Agriculture, Andalas University as an expert in the field.

Organic fertilizer is the final result of the decomposition of parts or remains of plants and/or animals that have undergone engineering, in solid or liquid form (Nurbaiti, 2021), composed of living materials that are processed through a decomposition process by decomposing bacteria, such as the weathering of plant, animal, and human remains. Organic fertilizer is able to loosen the surface layer of the soil (top soil), increase the population of microorganisms, increase water absorption and storage, so that soil fertility increases. Organic fertilizer can be in solid or liquid form. One of the organic fertilizers is liquid organic fertilizer, which is a fermented solution with raw materials available in the environment (locally) (Yuliarti, 2009; Sutedjo, 2010).

In order to have a clear understanding of how to produce the fertilizers, here are the processes in preparing the liquid organic fertilizer (POC)

a. A. Prepare the following ingredients: 1 sack of chicken manure, half a sack of bran, 30 kg of forage (straw, banana leaf, leguminous leaves), 100 grams of brown sugar, 50 ml of bioactivator (EM4), enough clean water.

B. Prepare a 100-liter airtight plastic barrel as a medium for making fertilizer, one meter of transparent aerotor hose (approximately 0.5 cm in diameter), a 1-liter plastic bottle used for aqua. Punch a hole in the lid of the barrel the size of the aerotor hose.

b. C. Cut or chop the organic materials that will be used as raw materials.

c. D. Put them into the barrel and add water, the composition: 2 parts organic material, 1 part water. Then stir until evenly distributed.

d. E. Dissolve bioactivators such as EM4 and brown sugar as much as 5 liters of water stirring until evenly distributed. Then add the solution to the barrel containing the fertilizer raw material.

e. F. Close the barrel tightly, then insert the hose through the lid of the barrel that has been given a hole. Tape the place where the hose enters so that there is no air gap. Let the other end of the hose enter the bottle that has been given water (Figure).

f. Make sure it is really tight, because the reaction will take place anaerobically. The function of the hose is to stabilize the temperature of the dough by removing the gas produced without having outside air enter the barrel.

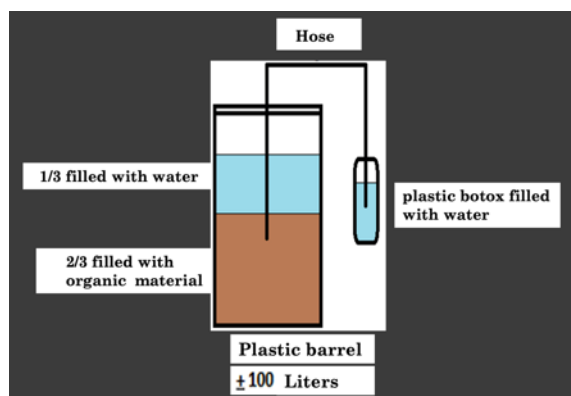

Figure 1. Process of making Liquid Organic Fertilizer (POC)

Figure 2. Preparation of water into the bucket and the hose channel where the POC is done by Prof. Dr. Hermansah. M.S., M.Sc (taken on 11 July 2024)

g. Wait for 7-10 days. To check the level of maturity, open the barrel cover and smell the dough. If it smells like tape, the dough is considered matured and ready for further processes.

h. G. Separate the liquid from the pulp by straining it. Use a cloth strainer. The dough dregs can be used as solid organic fertilizer.

i. H. Put the liquid that has passed through the filter in a plastic or glass bottle, close it

Figure 3. Cutting sprouts and the process of making POC

tightly. The liquid organic fertilizer is finished and ready to use. If packed well, the fertilizer can be used for up to 6 months.

The use of organic materials such as tithonia, in addition to contributing nutrients, also brings hormones and enzymes and compounds that can function as natural fungicides (Gusnidar & Prasetyo, 2008). Tithonia that has been distilled into organic liquid fertilizer (POC) is considered as an alternative fertilizer to save the use of artificial fertilizers (Gusnidar, 2017). The four criteria for achieving agro - tourism are namely: (i) something to see, (ii) something to do, (iii) something to sell and buy, and (iv) something to learn. (Rai et al., 2016). Liquid Organic Fertilizer (POC) that has been made by Setara Nanggalo farmers is something that can be sold and purchased.

2. Embroider

Embroidery is one of the skills cultivated in

Figure 4. Storing in a bucket for 2-3 weeks and filtered ready to be distributed

the Minangkabau community. A variety of embroidery creativity exists in West Sumatra such as Nareh Pariaman embroidery, West Pasaman gold thread embroidery, South Coastal shadow embroidery, and Koto Gadang suji caie embroidery (Hendra & Sari, 2021). The Suji Caie Koto Gadang shawl is in great demand by Minangkabau women to attend weddings and other official events. For this reason, mothers who are also active in the Family Welfare Empowerment (PKK) organization are given training in embroidery or manually hand sewing. In the previous year, embroidery sewing using machines was taught (Nerosti, 2023). The word Caie means liquid, not water, which means embroidering using colorful threads but blending with the original color. Usually, the thread used is silk or satin which has five to six levels of color, with shiny texture, so it will cause shadows like three dimensions on the motif (Sita & Juni, 2011, p.24).

The origin of embroidery activity was taught by an aceh royal princess, the daughter of Ali Mughayatsyah, who was married to Raja Ibadat of Sumpur Kudus. Princess Lambeuja fled from Sumpur Kudus with her three children due to her disappointment with Raja Ibadat. She followed her entourage to Koto Gadang, where she began a new life in 1511 (Hendra, 2021).

In order to understand the delicate processes of embroidery clearly, the followings are the steps to embroider:

a. Prepare the image

Embroidery is basically the same as drawing implying that embroidery must initially have a shape. So before embroidering, you should prepare the desired image. The design can be taken from an existing design or you can make your own. When the design is ready, it is transferred to the fabric to be embroidered. There are several ways to do this, namely

b. Tracing

Tracing involves placing the design underneath the fabric to be embroidered. Then use a fabric pencil to trace it directly onto the surface of the fabric.

c. Pasting

The image is placed on the fabric to be embroidered, facing up. Then sew basic stitches along the lines of the image. The paper is then torn off, leaving only the outline of the stitches.

d. Redraw

This method is used to redraw the

embroidery design directly on the fabric by copying. This method must be done in one go, and not to let the scribbles leave dirty marks on the fabric. It is better to use a pencil that is not too black.

e. Attaching the fabric to the panel or frame

According to Basic Embroidery Techniques for Beginners (2005) by A. J. Boesra, the hoop is very helpful when embroidering by stitches. The hoop or roller is designed to hold the fabric firmly so that it does not move. It is important to ensure that the fabric is properly placed on the panel.

f. How to start and finish embroidery

There are two things to consider when embroidering, namely starting and ending the embroidery. Before making the first stitch, make two small backstitches and slip the thread between the stitches. Then pull and make sure the thread is tucked firmly. When the embroidery is complete, finish by making two small stitches on the bottom of the embroidery in the same way as at the beginning.

g. Finishing the embroidery

To finish an embroidery, insert the needle from the good part to the bad part. It is then wrapped around the embroidery piece on the bad part before the thread is cut. In the art of embroidery, there are several types of stitches that can be used to make embroidery. These include basting stitch, stabbing stitch, cross stitch, flannel stitch, garland stitch, chain stitch, thread-attached stitch and stem stitch.

Figure 5. Embroidery sewing activities and results

3. Performing Arts Activities and Master Ceremony

As discussed in the previous section, traditional Minangkabau artists generally work as fishermen, if not farmers. For them, doing arts or involving in art activities is just a parenting or something to fill their free time.

Traditional performing arts activities are embedded in the heart and soul of Minangkabau farmers or fishermen. Although it is only done when waiting for the harvest season or during the bright full moon for fishermen, performing arts is considered as a part time job for them. Performing arts is a form of culture that is born out of social interaction and is a form of expression of its creators, composed in the form of works that contain noble values. Modernisation and

globalisation have changed people's taste and enthusiasm for traditional arts. In such a situation, there are artists who remain steadfast on the path of traditional arts and maintain their idealism for the preservation of traditional arts.

For this reason, a coaching programme has been created to help farmers who are also artists to balance economic factors and their professional work. The programme is called the Nagari Binaan Development Programme. Nagari Setara Nanggalo, a Nagari that was originally one of the villages in the Nanggalo sub-district. Setara Nanggalo (Sungai Tawar, Teluk Raya and Nanggalo). These localities used to be the agricultural centre for Nagari Nanggalo. The farmers have potential in the field of traditional performing arts, which they have always been involved directly and consistently throughout time.

Randai

Traditional arts practiced by the community include dance and randai, a traditional theatre. Randai comes from the word if (andai) or handai, and some say that this word comes from the word rantai, which translates into english as chain. Andai or handai is interpreted as one of the meanings because the dialogue in randai uses figurative words, rhymes, and petatah and petiti. While the word chain refers to the circular pattern in an unbroken randai performance (Zulkifli, 2013). Randai, which has storytellers in its performances, uses rhymes that make

assumptions or parables about the daily lives of the Minang people. If you look at the circular pattern in Randai, there is a chain of thought. Initially and traditionally, Randai performers were men, and when a female role or character was needed, the men dressed and styled themselves like women (Precillia & Darmadi, 2022).

It is also in line with the law of the Republic of Indonesia no. 10 of 2009 on tourism that a tourist attraction is anything that has uniqueness, beauty and value in the form of diversity of natural, cultural and man-made wealth that is the target or destination of tourist visits (Ganefi, 2019a).

In addition, the performing arts found in Setara Nanggalo, such as Randai, Ilau dance, Ratik, Dikie Rabano and reject reinforcements? have potential to be developed as tourist attractions. Nagari's proximity to mandeh provides opportunities for the development of new tourist destinations. This is in line with the government's aim to make west Sumatra the second tourism gateway after Bali. The provincial government aims to make west Sumatra the second gateway for Indonesian tourism (Nerosti, 2020). Bali tourism relies heavily on elements of art and culture in addition to the natural beauty of Bali to attract tourists. The arrival of tourists who come and go also indirectly introduces Balinese culture to other countries, even many tourists tried to mix with the local culture in many aspects of their work. This cultural assimilation also affects the artistic packaging created for

tourist offerings. There are so many tourist attractions in Bali that offers performing arts treats, for example along the Batubulan village road, Ubud and its surroundings. There are many Kecak, Legong, Sanghyang, Barong dance performances and so on performed every day in Bali (Setiawan, 2016).

Of course, artistic creations should not be eroded, and the era of globalisation and rapid information will certainly bring about changes in various aspects of culture. Information is very important to see both national and international culture as a benchmark, so that the various activities of artists are able to produce new works without leaving the special characteristics of art (Yulianto, 2021).

Randai as a traditional art has been developed in Setara Nanggalo for a long time. Since 2013, the Pincuran Batu Studio led by Erlisman, S.Pd has been activating traditional art activities in Sungai Tawa, the village of Nagari Setara Nanggalo. However, since 2018, this studio has been in a state of halt/torpor, with no activities as there are no teachers to train. PPNB revived the Randai activities in 2024. Thanks to the cooperation of the community supporting Randai, especially Pincuran Batu Studio and the surrounding community whereby 20 young people were gradually brought together to continue the legacy of performing Randai. Twenty people were selected for special dances as dancers in a circle, some as storytellers, singers or vocalists of Gurindam/lead singer,

and musicians. The cooperation and support of the local community is a step forward towards the development of community-based tourism development, which is expected to support the interests of tourism management towards new tourism destinations. (Situmorang & Suryawan, 2018).

The Randai activity has begun performing on June 25 2024. The training started from scratch, which indicated that the training pattern was taught and given again from the basics, such as Tapuak Galembong and Mamancak and choral singing together.

Randai which is a traditional Minangkabau theater has these elements namely: dance, dialogue, and vocals. These three elements aim to deliver a story called kaba. The power of the dance is more interesting with the simultaneous patting of the galombang.

If the bearer of the gurindam sings one stanza of the rhyme, the last stanza is repeated together by the children/ players of the Randai. The success of the Randai performance is in the beauty of the dance moves used in the Randai circle or pattern. Aesthetic dance moves are found in the flexibility of movement so that the dance in the performance has a charm to amaze the audience.

With regular practice every Saturday and Sunday, on September 8, 2022, the Randai was scheduled to perform at Nagari Setara Nanggalo, located at the Pincuran Batu Studio.

Figure 6. Learning of tapuak galembong movement

figure 7. Teaching mancak motion in the randai legaran

Figure 8. Randai exercise from PPNB implementers (June, 2024)

Figure 9. Renda of a singer and delivery of gurindam at the opening of the Puti Sari Mulie kaba

Figure 10. The opening ceremony of Randai Puti Sari Mulie accompanied by the dendang of Dayang Daini

Figure 11. Silat Scene in The Randai Performance from PPNB

In this Randai performance, the story of Puti Sari Mulie was brought to the scene. Puti Sari Mulie's story tells the story of a rich king who has two wives, who are unfair to his wife. His first wife was named Puti Sari Mulie.

Puti Sari Mulie has two brothers, Jockey and Gambuik. There was always a quarrel between the two brothers which resulted in their mother crying over the behaviour of her two sons. Puti Sari Mulie has extraordinary patience and strength in the face of life's trials. This story has many values that can be used as lessons for young people, especially the residents of Setara Nanggalo, especially to the Randai group members.

Even if it is limited to the revival of traditional performing arts in Nagari Setara Nanggalo, they have at least offered/ prepared a dying state traditional performing arts for the benefit of tourism. In the tourism industry, the so-called term "offer" is all the products produced by a group of related companies in the tourism industry that are given to the audience to watch or offered to tourists, both those who come directly and those who come through intermediaries (Yoeti, 2003). In Yogyakarta, the Ramayana Ballet is performed in the Amphitheatre, a 600-seat stage performance building. In addition to interesting performances, it also offers special dinner packages at the Gazebo Restaurant, with a garden atmosphere and beautiful and magnificent Javanese architectural designs,

accompanied by gamelan music and Javanese dances (Caturwati et al., 2022).

Tour packages require creativity according to the criteria for tourist art packages, namely: imitation of the original, concise, full of variations, does not contain magical elements, cheap ticket prices so that the audience can see it (Nerosti, 2021). Even though the criteria for imitation are determined by the original version, it must be full of variations. In the Randai performance it contains the elements of dance, where the movements of the galombang are very attractive, with the dancers shout hep ta hep ta in a circular pattern while patting their trousers, known as galembong.

The sound of the galembong galloping along with the enthusiasm of the galembong clapping, applause and shouts of taa, greatly encouraged all the players, while the audience was carried away by the enthusiasm of the Randai players who were agile as well as their witty drumming sung by the Gurindam carrier and then followed by all the players singing along For tour packages, it requires creativity in accordance with the criteria for tourist art packages, namely Imitation of the original performance, concise, full of variations, does not contain magical elements, cheap ticket prices so that the audience can see it. (Nerosti, 2021).

Even though the criteria for imitating the original have been established, it must be full of variations creatively established by the Director of the performance. In Randai, which contains

the elements of dance, the movements of galombang appeared to be very attractive to the audience. The dancers call hep ta hep ta in a circular pattern while slapping their trousers, known as galembong. The sound of the galembong clapping, along with the enthusiasm of the galembong clapping, applause and shouts of taa, greatly encouraged all the players, and the audience who indirectly was also carried away by the enthusiasm of the randai players, being agiled as well as their witty drumming, sung by the Gurindam carrier, followed by all the players singing along.

However, the movements of the Randai players still need to be improved in terms of creativity. In fact, it is not difficult to be creative in the movements of the Randai show because creative dance is a new dance based on traditional or old dance. Contemporary dance, on the other hand, is a dance genre that is being developed and adapted to the current times. Contemporary dance is usually only for one show (Fatonah et al, 2022).

Dance

The dance taught is the Selendang Dance, a welcoming dance for the bride when the king's son attends the marriage ceremony at the bride's house. The Salendang Dance developed in the 18th century among the daughters of royal descendants in Tarusan and died out with the extinction of the royal system in Tarusan. As a result, the community is unaware of the

existence of the Salendang dance and it has not been developed in the studios of Koto XI Tarusan District. Although the dance has become extinct, its heiress, Princess Darna, who is a descendant of the 8th King of Tarusan, is still alive. Hence, the writer, Nerosti reconstructed this dance accompanied by vocals known as dampieng. Therefore, this dance was called the Dampieng Salendang Dance in the first study (Nerosti, 2019).

The theory used is Richard Powers' theory of reconstruction in Siegel (Nerosti, 2017:10-11), which outlines the steps to be taken when reconstructing dance, namely: (a) conduct research using primary sources and their records, (b) look for traces of historical relics, both written and in the form of objects, pictures, paintings, sculptures that can evoke memories of primary sources to get the terminology of the dance, (c) read the entire book or source before reconstructing the dance, (d) understand the language or terms of the source, both dance terms or everyday language, which must be strengthened by the researcher, (f) if no biographical information were found about the author, the researcher must at least go back and read the whole book, which may influence the interpretation of the dance description, (g) the researcher must also be aware of what is ideal in their personal eyes about the dance, which relates to public needs, (h) include iconographic evidence and translate iconography, which often contains a lot of information that you will never

find in printed media.

Iconography is a branch of art history that studies the identification, description and interpretation of the content of images. One name does not mean one dance, terms and styles which vary from place to place and year to year. The results of the study in reconstructing the movements of the Dampieng Salendang Dance in Koto XI Tarusan District can combine movements that have been divided into 8 movements, namely: anta, bakuruang/kuriek kundi, balabeh, paga, labapeh, warih, anjuang, and ikek.

Next, Nerosti (2020) developed the Salendang dance choreography write up with the title "Salendang Dance Choreography Developing the Arts of Tourism Performance in Mandeh Area", Nerosti developed the Salendang dance choreography into 2 dance forms, namely one in the form of a performance on stage and the second in the form of a welcoming dance for guests seated in 2 rows in a row backwards. The Galombang version is in accordance with its function of welcoming the king's son to get married. In the first year of the development of the choreography for the dance on stage, involving the development of the motif, which was initially a short, repetitive motif, then developed in a variety of ways. The floor pattern for the stage dance also varies. 8 dancers form two lines in a row, a diagonal line, four in front and four behind, a circle and two lines in a row.

The Galombang version of the Selendang dance is a welcome dance for guests. The movements are arranged in two rows, four in front and four behind and facing each other. In the performance, sometimes a martial artist is used in front of 3 people. This dance is exactly the same as the Galombang dance, which ends with the performance of sekapur sirih, but it seems to have its own characteristics because it is accompanied by music dominated by singing (Nerosti, 2020). This version of the Galombang Dance was taught to the Setara Nanggalo youth who are members of the Pincuran Batu Studio.

Conclusion

With the implementation of the Community Service Programme “Development of the Nagari Setara Nanggalo (PPNB-2024), it is considered important to train and transform the knowledge and skills of the people of Nagari Setara Nanggalo in a sustainable manner. In overcoming poverty, skills have been provided to the farmers: 100% of whom are already proficient in the production of organic liquid fertiliser (POC); 100% of the farmer mothers who are members of the PKK are also proficient in embroidery and the production of shawls and headscarves that can be used by the community. Even as a home industry, it will be stronger if there is financial support to support equipment and materials such as sewing machines, embroidery equipment. In terms of performing art package,

Figure 12. The result of PPNB training at the Pincuran Batu Setara Nanggalo Studio, the Selendang Dance Welcoming Guests

Figure 13. MC practice of welcoming the marapulai and prostrating to the parents before the marriage contract is signed.

it is more ideal if the package are short in terms of duration with interesting stories being offered as a theme. In terms of proven track record, The Setara Nanggalo youth have been able to package dances to welcome the bride and groom at weddings and have attained the skills to become masters of ceremony at weddings: welcoming marapulai, sambah sujuik to the parents before the marriage contract takes place. The community is very enthusiastic and seems to give positive feedbacks whereby they showed their support and need for this kind of

activities 100% of the youth were found to be able to revive the Randai, to offer the packages of the welcome dance for the bride and the service of MC. The people also show positive support towards the development of new skills in enhancing the economy. Hence, it is important for the activities and creativity need to be continued and supported with adequate financial aids so that the skills taught in the training can be more useful and impactful in supporting the economy of the Setara Nanggalo community. ●

References

- Banjir di Pesisir Selatan, Sumatera Barat, 07-03-2024. (2024, March 7). *Pusat Krisis Kesehatan*. Kementerian Kesehatan Republik Indonesia. Retrieved November 2, 2024, from <https://pusatkrisis.kemkes.go.id/Banjir-di-PESISIR-SELATAN-SUMATERA-BARAT-07-03-2024-2>
- Caturwati, E., Herdiani, E., & Tobing, S. H. L. (2022). Ramayana ballet performance's allure at Purawisata Yogyakarta. *Mudra Jurnal Seni Budaya*, 37(4), 368–373. <https://doi.org/10.31091/mudra.v37i4.2102>
- Evita, R., Sirtha, I. N., & Sunartha, I. N. (2012). Dampak perkembangan pembangunan sarana akomodasi wisata terhadap pariwisata berkelanjutan di Bali. *Jurnal Ilmiah Pariwisata*, 2(1), 109–222.
- Fatonah, N., Bahar, M., & M., H. (2022). Jambi Malay dance fashion aesthetics. *Mudra Jurnal Seni Budaya*, 37(4), 446–454. <https://doi.org/10.31091/mudra.v37i4.2021>
- Ganefi. (2019a). Perlindungan hak kekayaan intelektual terhadap industri kreatif dalam meningkatkan industri pariwisata berbasis budaya lokal. *Jurnal Tanjung Pura Law*, 3(1), 88–105.
- Ganefi, G. (2019b). Sinergitas industri kreatif berbasis hak kekayaan intelektual dalam menunjang pariwisata. *Supremasi Hukum: Jurnal Penelitian Hukum*, 28(2), 188–204. <https://doi.org/10.33369/jsh.28.2.188-204>
- Gusnidar, & Prasetyo, T. B. (2008). Pemanfaatan *Tithonia diversifolia* pada tanah sawah yang dipupuk P secara starter terhadap produksi serta serapan hara N, P, dan K tanaman padi. *Journal of Tropical Soils*, 13(3), 209–216. <https://doi.org/10.5400/jts.2008.v13i3.209-216>

- Gusnidar. (2017). Pemanfaatan titonia sebagai pupuk alternatif dan bahan substitusi pupuk N, P, dan K bagi padi sawah intensifikasi yang diberi P secara starter. *Jurnal Solum*, 14(2), 73–79. <https://doi.org/10.25077/js.14.2.73-79.2017>
- Hendra, & Sari, Y. K. (2021). Karakteristik motif sulaman selendang Koto Gadang Sumatera Barat. *Gorga: Jurnal Seni Rupa*, 10(2), 396–406.
- Mikkelsen, B., & Nalle, M. (1999). *Metode penelitian partisipatoris dan upaya pemberdayaan*. Yayasan Obor Indonesia.
- Mueller, J. G., Assanaou, I. H. B., Guimbo, I., & Almedom, A. M. (2010). Evaluating rapid participatory rural appraisal as an assessment of ethnoecological knowledge and local biodiversity patterns. *Conservation Biology*, 24(1), 140–150. <https://doi.org/10.1111/j.1523-1739.2009.01392.x>
- Navis, A. A. (1984). *Alam Berkembang Jadi Guru: Adat dan Kebudayaan Minangkabau*. Jakarta: Grafiti Pers.
- Nerosti. (2017). Dampiang Salendang reconstruction in Tarusan royal heritage. In *Proceedings of the International Seminar on Art and Culture* (pp. 10–11). Padang: Universitas Negeri Padang.
- Nerosti. (2019). Dampiang Salendang dance reconstruction. In *Proceedings of the International Conference on Social Studies, Globalisation and Technology (ICSSGT 2019)* (pp. 430–439). Atlantis Press. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.200803.053>
- Nerosti. (2020). The creative industry based on the customary and cultural tourism: Art performance activities through Bina Nagari in Gurun Panjang, Pesisir Selatan. *Journal of Urban Society's Arts*, 7(2), 83–93. <https://doi.org/10.24821/jousa.v7i2.4504>
- Nerosti. (2020). Salendang dance choreography developing the arts of tourism performance in Mandeh area. In *Proceedings of the Ninth International Conference on Language and Arts (ICLA 2020)* (pp. 342–347). Atlantis Press. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.210325.061>
- Nerosti. (2021). Salendang dance Galombang version as a welcome dance in the Mandeh tourism area. In *Proceedings of the Tenth International Conference on Languages and Arts (ICLA 2021)* (pp. 213–218). Atlantis Press. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.211129.033>
- Nerosti, & Maestro, E. (2018). Rekonstruksi Dampiang Salendang pada acara pesta perkawinan keturunan Rajo dan Puti di Kecamatan Koto XI Tarusan: Dalam meningkatkan pelayanan pariwisata di kawasan Mandeh. Universitas Negeri Padang.
- Nurbaiti, A. (2021). Pelatihan pembuatan pupuk organik cair (POC) dari nasi basi di Kelurahan Silaberanti, Kecamatan Jakabaring, Kota Palembang. *Altifani Journal: International Journal of Community Engagement*, 2(1), 57–61. <https://doi.org/10.32502/altifani.v2i1.3924>

- Oka Prasiasa, D. P., & Widari, D. A. D. S. (2022). Sate Renteng as a cultural tourist attraction in Baha Tourism Village: Cultural studies perspective. *Mudra Jurnal Seni Budaya*, 37(4), 382–394. <https://doi.org/10.31091/mudra.v37i4.2092>
- Precillia, M., & Darmadi, D. (2022). Women's study on Randai Si Rabuang Ameh as an existence of Randai development in Minangkabau. *Ekspresi Seni: Jurnal Ilmu Pengetahuan dan Karya Seni*, 24(2), 207–228. <https://doi.org/10.26887/ekspresi.v24i2.2256>
- Rai, I. N., Sudarma, I. P., Semarajaya, C. G. A., & Wiraatmaja, W. (2016). Pengembangan agrowisata terpadu berbasis tanaman jeruk di Desa Kerta Kecamatan Payangan Gianyar. *Jurnal Udayana Mengabdi*, 15(2), 52–58.
- Setiawan, I. N. A. F. (2016). Tato dalam seni dan pariwisata di Bali. *Jurnal Studi Kultural*, 1(2), 101–104.
- Sita, R. D., & Juni, M. J. (2011). *Sulam, tenun, dan renda khas Koto Gadang*. Jakarta: Dian Rakyat.
- Situmorang, M., & Suryawan, I. B. (2018). Tinjauan potensi agrowisata di kawasan Bedugul. *Jurnal Destinasi Pariwisata*, 5(1), 160. <https://doi.org/10.24843/JDEPAR.2017.v05.i01.p29>
- Songkhla, T. N. (2022). Impact of agro-tourism on local agricultural occupation: A case study of Chang Klang District, Southern Thailand. *ASEAN Journal on Hospitality and Tourism*, 11(2), 98–109. <https://doi.org/10.5614/ajht.2012.11.2.03>
- Sutedjo, M. M. (2010). *Pupuk dan cara pemupukan*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Swastika, I. P. D., Budhi, M. K. S., & Dewi, M. H. U. (2017). Analisis pengembangan agrowisata untuk kesejahteraan masyarakat di Kecamatan Petang, Kabupaten Badung. *E-Jurnal Ekonomi dan Bisnis Universitas Udayana*, 6(12), 4103–4136.
- Thabrani, G., Linda, M. R., Mesta, H. A., & Patrisia, D. (2020). PKM Nagari Binaan agrowisata jeruk di kawasan Mandeh, Tarusan Pesisir Selatan. *Jurnal Suluah Komunitas*, 1(1), 1–7. <https://doi.org/10.24036/00971028>
- Utama, I. G. B. R. (2011). *Agrowisata sebagai pariwisata alternatif Indonesia: Solusi masif pengentasan kemiskinan*. Yogyakarta: Deepublish.
- Utama, I. G. B. R. (2018). *Agrowisata sebagai pariwisata alternatif Indonesia: Solusi masif pengentasan kemiskinan*. Yogyakarta: Deepublish.
- Washington, R., Ranelis, R., Nova, S. M., & Alipuddin, A. (2023). Pemberdayaan UMKM sulaman benang emas melalui pengembangan desain motif dan produk di Nagari Koto Baru Kecamatan Kubung Kabupaten Solok Sumatera Barat. *Selaparang: Jurnal Pengabdian Masyarakat Berkemajuan*, 7(3). <https://doi.org/10.31764/jpmb.v7i3.17041>
- Wulan, P., & Handyaningrum, W. (2020). Pesona tari sebagai aset pariwisata budaya Indonesia. *SALAM: Jurnal Sosial dan Budaya Syar-i*, 7(4), 283–298. <https://doi.org/10.15408/sjsbs.v7i4.14925>

- Yoeti, O. A. (2003). *Tourism planning: Strategi pembangunan pariwisata nasional*. Jakarta: PT Pradnya Paramita.
- Yuliarti, N. (2009). *1001 cara menghasilkan pupuk organik*. Yogyakarta: Lily Publisher.
- Yulianto, Y. (2021). Kreasi seni sebagai daya tarik wisata budaya di Padepokan Bagong Kussudiarja Yogyakarta. *Media Wisata*, 13(1). <https://doi.org/10.36276/mws.v13i1.219>
- Zulkifli. (2013). Randai sebagai teater rakyat Minangkabau: Alternatif pembinaan dan pengembangan. *Garak Jo Garik: Jurnal Pengkajian dan Penciptaan Seni*, 9(1), 30–45.

การพัฒนารูปแบบขนส่งสาธารณะสำหรับผู้สูงอายุ ในการเดินทางเข้ารับบริการด้านสุขภาพ ย่านชุมชนเมือง จังหวัดปัตตานี

โดย: อ้อมใจ วงษ์มณฑา

สำนักงานสถิติแห่งชาติคาดการณ์ว่าในปี พ.ศ. 2573 จะมีสัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นร้อยละ 26.9 ของประชากรทั้งประเทศ (กรมสุขภาพจิต, 2566) การเตรียมความพร้อมของสังคมในการรองรับกับการเพิ่มขึ้นของกลุ่มผู้สูงอายุ เช่น ระบบสาธารณสุข ระบบประกันสุขภาพได้มีการเตรียมพร้อมก่อนใคร แต่สิ่งที่สำคัญและขาดไม่ได้ที่จะทำให้อุณภาพชีวิตดีขึ้น คือการเดินทางที่สะดวก ปลอดภัย ตอบสนองต่อความต้องการในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละวันของคนทุกเพศ ทุกวัยด้วยความเสมอภาค ผู้สูงอายุบางส่วนต้องพึ่งพาตนเอง โดยการใช้บริการระบบขนส่งสาธารณะเพื่อทำกิจวัตรประจำวัน แต่ผู้สูงอายุต้องประสบกับความยากลำบากในการใช้บริการระบบขนส่งสาธารณะที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุ และเป็นอุปสรรคต่อผู้สูงอายุในการเข้าถึงบริการของโรงพยาบาล บริการ

ด้านสุขภาพอื่น ๆ ตลอดจนยังไม่มีนโยบายที่ให้ความสำคัญกับการจัดบริการขนส่งสาธารณะสำหรับผู้สูงอายุเป็นการเฉพาะการศึกษารูปแบบในการเดินทางของผู้สูงอายุสำหรับประเทศไทยจึงจำเป็นต้องได้รับการดูแลอย่างเร่งด่วน

ปัจจุบันอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี มีผู้สูงอายุร้อยละ 12.87 (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2567) แบ่งเป็นผู้สูงอายุติดสังคม 58,988 คน ติดบ้าน 1,461 คน ติดเตียง 401 คน พื้นที่ที่มีประชากรผู้สูงอายุหนาแน่นมากที่สุดในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานีได้แก่ชุมชนในเขตรับผิดชอบสาธารณสุขสุขภาพก่น้ำ 2,560 คน ซึ่งพบปัญหาด้านสุขภาพที่จำเป็นต้องเดินทางมาพบแพทย์เพื่อตรวจสุขภาพและรับคำแนะนำ เช่น การมองเห็น การกลืนปัสสาวะ การได้ยิน ความคิดความทรงจำ การเคลื่อนไหว (โรงพยาบาลปัตตานี จังหวัดปัตตานี, 2567) สภาพปัญหาการเดินทางของ

ผู้สูงอายุในเขตอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานีส่วนใหญ่เดินทางด้วยรถยนต์ส่วนบุคคล และส่วนน้อยเลือกใช้บริการขนส่งสาธารณะ การเดินทางด้วยรถยนต์ส่วนบุคคลมีข้อจำกัดด้านรายได้ของผู้สูงอายุ บุคคลที่จะพาไป หรือลูกหลานไม่มีความพร้อม หากขับออกไปด้วยตัวเองก็เกิดข้อจำกัดด้านที่จอดรถของโรงพยาบาลปัตตานีที่ไม่สามารถนำรถเข้าไปจอดในโรงพยาบาลได้ ทำให้ต้องเดินเท้าในระยะทางที่ไกล ส่งผลเสียต่อสุขภาพผู้สูงอายุบางกลุ่ม เช่น กระดูกและข้อ เป็นต้น การเดินทางบริการขนส่งสาธารณะมีทางเลือกน้อย เช่น รถโดยสารตุ๊ก ๆ รถจักรยานยนต์รับจ้าง ส่งผลให้เกิดความไม่สะดวก ขาดความปลอดภัยในการเดินทาง เห็นได้ชัดว่าระบบขนส่งสาธารณะสำหรับผู้สูงอายุจังหวัดปัตตานีขาดรูปแบบการเดินทางที่เหมาะสม จึงต้องทำการศึกษาการพัฒนา รูปแบบขนส่งสาธารณะสำหรับผู้สูงอายุในการเดินทางเข้ารับบริการด้านสุขภาพ ย่านชุมชนเมือง จังหวัดปัตตานี เพื่อนำเสนอหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องดำเนินการพัฒนาต่อไปอย่างยั่งยืน จะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อมูลการเดินทางในตัวเมืองปัตตานี จะมีสถานที่สำคัญหลายแห่ง เช่น โรงพยาบาลปัตตานี โรงพยาบาลสิโรตต ตลาดเทศบาลเมืองปัตตานี ห้างสรรพสินค้า โรงเรียน วัด มัสยิด โบสถ์ หรือสถานที่ทางราชการ เป็นต้น ซึ่งในทุก ๆ วันผู้คนจะสัญจรเข้าออกในตัวเมืองปัตตานีจำนวนมาก ทั้งนักท่องเที่ยวที่มาจากต่างจังหวัด ต่างอำเภอ ต่างประเทศ และผู้คนที่อาศัยอยู่ในตัวจังหวัดเอง ในแต่ละวันมีการสัญจรบนท้องถนนในตัวเมืองตลอดเวลา โดยเฉพาะในช่วงเวลาเช้าและเวลาเย็น เพราะต้องเดินทางเข้ามาทำงาน ส่งบุตรหลานมาโรงเรียน มาตลาด ห้างสรรพสินค้า ส่งผลให้การจราจรในตัวเมืองปัตตานีมีการจราจรที่หนาแน่น เนื่องจากผู้คนเดินทางเข้ามาในตัวเมืองปัตตานีจะใช้รถยนต์

และรถจักรยานยนต์เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งในตัวเมืองปัตตานีนั้นการจราจรจะเป็นรูปแบบการเดินรถ One way คือ เป็นรูปแบบการเดินรถทางเดียวเป็นส่วนใหญ่ การเดินทางของผู้คนส่วนใหญ่ที่เดินทางในตัวเมืองปัตตานีจะเชื่อมต่อกับถนนสายหลัก คือถนนที่เชื่อมโยงกับทางหลวงแผ่นดิน ได้แก่ ถนนสามัคคี ข. ถนนเดชา ถนนพิพิธ ถนนปากน้ำ และถนนสายรอง คือถนนที่เชื่อมระหว่างสายหลักและทางสายย่อย ได้แก่ ถนนเจริญประดิษฐ์ ถนนมะกรูด ถนนสามัคคี ก. ถนนสฤณี ถนนโรงอ่าง ถนนเกษมสุข ถนนสะพานวัง ถนนสายบุรี ถนนนรินทรราช ถนนกะลาพอ ถนนกะลาพอ ซอย 3 ถนนสันติสุข ถนนยะรัง ซอย 3 ถนนยะรัง ซอย 5 ถนนปัตตานีภิรมย์ ถนนปริดา ถนนอุดมวิทย์ ถนนเจริญนคร ถนนมายอ ถนนฤาดี ถนนป่านะระ ถนนอาเนาะรู ถนนจะบังติกอ ถนนหลังวัง ถนนหน้าวัง และถนนโรงเรียนเทศบาล 6 เนื่องจากถนนเหล่านี้จะผ่านสถานที่สำคัญต่าง ๆ ในตัวเมืองปัตตานีและจะเชื่อมต่อไปยังอำเภอต่าง ๆ ที่สามารถเดินทางไปยังต่างจังหวัดได้ เนื่องจากรถขนส่งสาธารณะและรถร่วม บขส. ที่มีในจังหวัดปัตตานีจะเดินทางจากตัวเมืองไปยังต่างอำเภอ และจากตัวเมืองปัตตานีไปยังต่างจังหวัด จะเห็นได้ว่าในตัวเมืองที่มีผู้คนเดินทางคับคั่งนั้นไม่มีรถขนส่งสาธารณะ ส่งผลให้ผู้คนที่เดินทางในตัวเมืองต้องใช้รถยนต์ส่วนตัว รถจักรยานยนต์ จนกลายเป็นการเพิ่มปัญหาจราจรบนท้องถนนมากขึ้น รถติดทำให้เกิดการเสียเวลาอยู่บนท้องถนน เสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางเพียงระยะทางสั้นในการเดินทาง และก่อให้เกิดอุบัติเหตุบนถนนมากขึ้น โดยเฉพาะรถจักรยานยนต์ โดยการขนส่งสาธารณะในเขตตัวเมืองปัตตานีรถตุ๊ก ๆ เป็นรถโดยสารที่มีรูปแบบและลักษณะของตัวรถที่หลากหลาย รถโดยสารขนาดเล็กแต่ละรุ่นมักผลิตในปริมาณที่ค่อนข้างน้อย เนื่องจากเป็นรถที่มักถูกนำไปใช้ในบริการที่มีลักษณะเฉพาะตัว ในลักษณะรถรับจ้าง

และการให้บริการในพื้นที่เขตตัวเมืองและระหว่างอำเภอ ผู้คนทั่วไปมักเข้าใจว่ารถโดยสารขนาดเล็กน่าจะมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินการต่ำกว่ารถโดยสารขนาดมาตรฐาน ซึ่งความจริงแล้วเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน ค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการนั้นโดยมากแล้วจะไม่แปรผันตามขนาดของรถโดยสารที่ใช้ ด้วยเหตุผลที่ว่าค่าใช้จ่ายส่วนนี้จะเป็นค่าจ้างของพนักงานขับรถเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายที่ไม่เกี่ยวข้องกับยานพาหนะแต่อย่างใด นอกจากนี้ยังพบว่าค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับน้ำมันเชื้อเพลิงของรถโดยสารทั้งสองแบบนี้มีความแตกต่างกันเพียงเล็กน้อยเท่านั้น และถึงแม้ว่าค่าใช้จ่ายเริ่มต้นในการลงทุนของรถโดยสารขนาดเล็กจะต่ำกว่าของรถโดยสารขนาดมาตรฐานก็ตาม แต่รถโดยสารขนาดเล็กจะมีอายุการใช้งานสั้นกว่ารถโดยสารขนาดมาตรฐาน ดังนั้นถ้ามองโดยรวมแล้วค่าใช้จ่ายในการดำเนินการของรถโดยสารแบบมาตรฐานและของรถโดยสารขนาดเล็กจะมีค่าที่ใกล้เคียงกันมาก

หลักการพิจารณาคัดเลือกระบบขนส่งสาธารณะสำนักงานขนส่งจะพิจารณาคัดเลือกระบบที่เหมาะสมกับจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส ปัตตานีและสตูล โดยหลักการพิจารณา ดังนี้ 1) ความสะดวก เป็นระบบที่มีความสะดวกในการให้บริการเดินทางได้รวดเร็ว จำนวนเที่ยวที่เพียงพอ สามารถเข้าถึงได้ง่ายและสามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับการพัฒนาในอนาคตได้ 2) เทคโนโลยีที่เหมาะสม พิจารณาเทคโนโลยีของระบบขนส่งสาธารณะที่เหมาะสมกับความต้องการเดินทางและมีค่าลงทุนที่เหมาะสม 3) ความยั่งยืนของระบบ ระบบขนส่งสาธารณะที่เหมาะสมต้องสามารถรองรับความต้องการเดินทางที่เกิดขึ้น เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานให้บริการที่เหมาะสมสอดคล้องกับอัตราค่าโดยสาร 4) สอดคล้องกับลักษณะกายภาพเมือง ระบบขนส่งสาธารณะเป็น

ที่ยอมรับของประชาชนสอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพของเส้นทางและระบบขนส่งเดิมที่มีให้บริการในพื้นที่ 5) บริหารจัดการได้โดยหน่วยงานท้องถิ่น ควรเป็นรูปแบบระบบที่สามารถดำเนินการและบริหารจัดการการเดินทางและให้บริการได้โดยหน่วยงานท้องถิ่น เพื่อความสะดวกในการดำเนินงานและพัฒนาอย่างยั่งยืน

ข้อมูลพื้นฐานการบริการขนส่งสาธารณะจังหวัดปัตตานี ปัจจัยด้านระบบคมนาคมและขนส่ง โครงข่ายด้านคมนาคมขนส่งที่สำคัญของจังหวัดปัตตานี มีทั้งทางถนน ทางราง ทางน้ำ และระบบขนส่งสาธารณะ และยังสามารถเชื่อมโยงกันแบบต่อเนื่องหลายรูปแบบ (Multimodal Transport : MT) มีทางหลวงแผ่นดินหลัก 5 สายสำคัญ ได้แก่ 1) ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 42 มีจุดเริ่มต้นบนถนนกาญจนวนิช ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 ที่บ้านคลองแงะ ตำบลพังลา อำเภอสะเตาะ จังหวัดปัตตานี แนวเส้นทางมุ่งหน้าไปทางทิศตะวันออก 2) ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 43 (สายหาดใหญ่ - มะพร้าวตันเดียว) เป็นทางหลวงแผ่นดินสายที่สำคัญสายหนึ่งในภาคใต้ตอนล่าง 3) ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 409 (สายนาเกตุ - ท่าสาป) เป็นทางหลวงแผ่นดินในแนวทิศเหนือ - ทิศใต้ ที่เชื่อมระหว่างจังหวัดปัตตานีกับจังหวัดยะลาสายหนึ่ง 4) ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 410 สายปัตตานี - เบตง เป็นทางหลวงแผ่นดินแนวทิศเหนือ - ทิศใต้ ที่เชื่อมระหว่างจังหวัดปัตตานีกับจังหวัดยะลา 5) ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 418 (สายงาแม่ - ท่าสาป) เริ่มจากบ้านคลองซุด อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ถึงบ้านท่าสาป ตำบลท่าสาป อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา

ตาราง 1 แสดงประเภทและปริมาณบริการขนส่งสาธารณะจังหวัดปัตตานี

ประเภทรถ	จำนวน (คัน)
รถตาม พ.ร.บ.รถยนต์ พ.ศ. 2522 ได้แก่	
รถจักรยานยนต์สาธารณะ	386
รถยนต์บริการธุรกิจ	258
รถตาม พ.ร.บ.การขนส่งทางบก พ.ศ. 2522 ได้แก่	
รถบัสประจำทาง	37
รถบัสไม่ประจำทาง	96
รถตู้โดยสารประจำทาง	168
รถตู้โดยสารไม่ประจำทาง	105
รถมินิบัสประจำทาง	17
รถสองแถวประจำทาง	103
รถตุ๊ก ๆ ไม่ประจำทาง	26

ที่มา : สำนักงานขนส่งจังหวัดปัตตานี (2567)

ตาราง 2 แสดงตำแหน่งพื้นที่บริการขนส่งสาธารณะภายในอำเภอเมืองปัตตานี (สำนักงานขนส่งจังหวัดปัตตานี, 2567)

รายละเอียด	ชื่อวิน / ชื่อคิว
รถตาม พ.ร.บ.รถยนต์ พ.ศ. 2522 ประกอบด้วย รถจักรยานยนต์สาธารณะ	วินโรงพยาบาล
	วินไดอาน่าและหน้าเรือนจำ
	วินวัดใหม่
	วินตลาดมะกรูด
	วินชัยวนนท์
	วินฮาวายโตร์
	วินจะบังติกอ 1
	วินจะบังติกอ 2
	วินศิริอุดม
	วินสะพานราง ซอย 2
	วินเทศวิวัฒน์ 1
	วินวงเวียนหอนาฬิกา
	วินโรงเหล้าสาย ก ซอย 1

ตาราง 2 (ต่อ)

รายละเอียด	ชื่อวิน / ชื่อคิว
	วินปากน้ำ ซอย 4
	วินใต้รุ่ง
	วินแหลมทอง
	ธนาคารออมสิน
	วินโรงเรียนสระบุรี
	วินซอยระเด่น
	วินสะพานเดชา
	วินคลองช้าง
	วินเอสซี
	วินซอยตัน 1
	วินลอนดอน
	วินสุวรรณมงคล
รถยนต์บริการธุรกิจ พิกัดสถานีขนส่งผู้โดยสารจังหวัดปัตตานี ตำบลตะลุโบะ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี	คิวน้ำใส
	คิวป่าดงเบงชารี
	คิวสามัคคี
	คิวยะลา
	คิวด่านนอก
	คิวปะนาเระ
รถโดยสารประจำทาง พิกัดสถานีขนส่งผู้โดยสารจังหวัดปัตตานี ตำบลตะลุโบะ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี	ชื่อผู้ประกอบการขนส่ง ได้แก่ บริษัทขนส่ง จำกัด
	ห้างหุ้นส่วนจำกัด เทียงธรรมพูนผล
	บริษัทศรีตรังทัวร์ จำกัด
	บริษัทหาดใหญ่ไทย-มาเลย์ จำกัด

ตาราง 2 (ต่อ)

รายละเอียด	ชื่อวิน / ชื่อคิว
รถตู้โดยสารประจำทาง พิกัดอยู่ที่สถานีขนส่งผู้โดยสารจังหวัด ปัตตานี ตำบลตะลุโบะ อำเภอเมือง จังหวัด ปัตตานี	ชื่อผู้ประกอบการขนส่ง ได้แก่ บริษัทขนส่ง จำกัด ห้างหุ้นส่วนจำกัด ปัตตานีเดินรถ บริษัทปัตตานีขนส่ง จำกัด บริษัทศรีรุ่งโรจน์ขนส่ง จำกัด
รถมินิบัสประจำทาง พิกัดอยู่ที่สถานีขนส่งผู้โดยสารจังหวัด ปัตตานี ตำบลตะลุโบะ อำเภอเมือง จังหวัด ปัตตานี	ชื่อผู้ประกอบการขนส่ง ได้แก่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ปัตตานีเดินรถ บริษัทปัตตานีขนส่ง จำกัด บริษัทศรีรุ่งโรจน์ขนส่ง จำกัด
รถสองแถวประจำทาง / ชื่อผู้ประกอบการขนส่ง	มีพิกัดอยู่ที่
สหกรณ์รถยนต์โดยสารปัตตานี จำกัด	ตลาดใต้ทุ่ง ตำบลอาเนาะรู อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ถนนรามโกมุท ตำบลอาเนาะรู อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ตรงข้ามสถานีรถไฟปัตตานี (โคกโพธิ์) ตำบลโคกโพธิ์ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ตรงข้ามโรงเรียนวัดธนาภิมุข ตำบลปากล่อ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ตรงข้ามโรงเรียนครูณศาสนวิทยา ตำบลตุละบัน อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี
รถตุ๊กตุ๊กไม่ประจำทาง / ชื่อผู้ประกอบการ ขนส่ง สหกรณ์รถยนต์โดยสารรอบเมือง ปัตตานี จำกัด	พิกัดอยู่ที่มหาวิทยาลัยปัตตานีนครินทร์ วิทยาเขต ปัตตานี ตำบลสุตะมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี
เส้นทางบริการขนส่งสาธารณะภายในเมือง รถตาม พ.ร.บ.รถยนต์ พ.ศ. 2522	
ควนน้ำใส	เส้นทางปัตตานี-หาดใหญ่
ควนปาดังเบซาร์	เส้นทางปัตตานี-ปาดังเบซาร์
ควนสามัคคี	เส้นทางปัตตานี-หาดใหญ่
ควนยะลา	เส้นทางปัตตานี-ยะลา
ควนด่านนอก	เส้นทางปัตตานี-ด่านนอก
ควนปะนาเระ	เส้นทางปัตตานี-ปะนาเระ

ตาราง 2 (ต่อ)

รถสองแถวประจำทาง / ชื่อผู้ประกอบการขนส่ง	มีพิกัดอยู่ที่
รถบัสด่วนประจำทาง / ชื่อผู้ประกอบการขนส่ง	
บริษัทขนส่ง จำกัด	เส้นทางกรุงเทพ-ปัตตานี-ยะลา และกรุงเทพ-สุโขทัย
ห้างหุ้นส่วนจำกัด เพ็ญธรรมพูนผล	เส้นทางภูเก็ต-เบตง
บริษัทศรีตรังทัวร์ จำกัด	เส้นทางภูเก็ต-สุโขทัย และนครศรีธรรมราช-สุโขทัย
บริษัทหาดใหญ่ไทย-มาเลย์ 2001 จำกัด	เส้นทางเกาะสมุย-สุโขทัย
รถตู้โดยสารประจำทาง / ชื่อผู้ประกอบการขนส่ง	
บริษัทวีระกร จำกัด	เส้นทางปัตตานี-ยะลา-ด่านนอก
ห้างหุ้นส่วนจำกัด ปัตตานีเดินรถ	เส้นทางหาดใหญ่-ยะลา-ปัตตานี
บริษัทปัตตานีขนส่ง จำกัด	เส้นทางปัตตานี-ยะลา ปัตตานี-สุโขทัย ปัตตานี-นราธิวาส
บริษัทศรีรุ่งโรจน์ จำกัด	เส้นทางยะลา-แม่ลาน-ปัตตานี และยะลา-บ้านดอนยาง-ปัตตานี
รถมินิบัสประจำทาง / ชื่อผู้ประกอบการขนส่ง	
ห้างหุ้นส่วนจำกัด ปัตตานีเดินรถ	เส้นทางหาดใหญ่-ยะลา-ปัตตานี
บริษัทปัตตานีขนส่ง จำกัด	เส้นทางปัตตานี-สุโขทัย
บริษัทศรีรุ่งโรจน์ขนส่ง จำกัด	เส้นทางยะลา-แม่ลาน-ปัตตานี
รถสองแถวประจำทาง / ชื่อผู้ประกอบการขนส่ง	
สหกรณ์รถยนต์โดยสารปัตตานี จำกัด	เส้นทางปัตตานี-โคกโพธิ์-สายบุรี-ปากถ่อ
บริษัทปัตตานีขนส่ง จำกัด	เส้นทางปัตตานี-ยะลา-บ้านปาลัส-สายบุรี-ยะลา-นาประดู่

แผนพัฒนาและนโยบายขนส่งสาธารณะ
อำเภอเมืองและจังหวัดปัตตานี คือการกำหนด
 และปรับปรุงเส้นทางรถโดยสารประจำทางให้มีความ
 ครอบคลุมเส้นทางหลักทั่วจังหวัดปัตตานี ส่งเสริม

การขนส่งเพื่อให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวภายในจังหวัด
 ปัตตานี ส่วนแผนพัฒนาและนโยบายขนส่งสาธารณะ
 สำหรับผู้สูงอายุปัตตานี คือการจัดอบรมพนักงาน
 ขับรถเพื่อให้บริการผู้สูงอายุอย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาลักษณะการเดินทางของผู้สูงอายุจากชุมชนที่พักอาศัยเพื่อเดินทางไปยังโรงพยาบาลปัตตานีและศูนย์สุขภาพชุมชนเมืองปากน้ำ และเสนอรูปแบบการเดินทางที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วยกลุ่มผู้สูงอายุทั้งเพศชายและหญิง มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมืองจังหวัดปัตตานี ได้แก่ ชุมชน สะบารัง หลังแขวง โรงเหล้า ปะการอ และชุมชนปากน้ำ จำนวน 50 คน เป็นการศึกษาลักษณะการเดินทางของผู้สูงอายุในปัจจุบันและศึกษาแนวทางในการพัฒนาจุดบริการจอดรถสาธารณะและรูปแบบการขนส่งที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ใช้การวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ ขั้นตอนการวิจัย ดังนี้ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน การดูแลรักษาสุขภาพ ความเชื่อ ศาสนา วิถีการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุ โดยการใช้แบบสอบถามกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเพื่อถอดบทเรียน ได้แก่ อายุ เพศ รายได้ ปริมาณการเข้ารับบริการ เหตุผลที่ใช้บริการรถสาธารณะ ลักษณะการเดินทางของผู้สูงอายุ รูปแบบการเดินทางที่เหมาะสมต่อผู้สูงอายุในอนาคต แนวทางการพัฒนาจุดบริการขนส่งสาธารณะที่เหมาะสมต่อผู้สูงอายุ 2) การวิจัยเชิงปริมาณเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มาจากความหลากหลายของแนวคิดของผู้ที่มีคุณสมบัติเฉพาะในการตอบแบบสอบถามที่ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ดังนี้ กลุ่มตัวอย่างรับผู้บริการ 50 คน ชุมชนละ 10 คน แบ่งเป็น ผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุและผู้ดูแลผู้สูงอายุ

พื้นที่ศึกษา พื้นที่การวิจัยแบบเจาะจง โดยกำหนดเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่เพื่อใช้ในการวิจัยดังนี้ 1) พื้นที่ชุมชนเมืองในเขตจังหวัดปัตตานี และเป็นพื้นที่ที่มีผู้สูงอายุจำนวนมาก โดยแบ่งประเภทติดบ้าน ติดเตี้ยและติดสังคม 2) ชุมชนที่มีผู้สูงอายุมารับบริการ

ด้านสุขภาพที่โรงพยาบาลปัตตานี และศูนย์สุขภาพชุมชนเมืองปากน้ำ 3) มีเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมต่อชุมชนกับสถานบริการด้านสุขภาพตัดผ่าน ได้แก่ ถนนหนองจิก ถนนเจริญประดิษฐ์ ถนนสามัคคีสาย ก. ถนนสามัคคีสาย ข. ถนนปากน้ำ ถนนพิพิธ ถนนสายบุรี ถนนนรินทร์ราช ถนนสะบารัง ถนนสฤณี และ 4) พื้นที่ชุมชนที่เลือกในการดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย ชุมชนที่มีรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบชัดเจน และเป็นที่ตั้งของศูนย์สุขภาพชุมชนชุมชนที่มีรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุที่ยังไม่เป็นระบบชัดเจนเท่าใดนัก และชุมชนที่มีรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุที่ยังไม่เป็นระบบชัดเจนมาก จากการสำรวจพื้นที่พบว่าจังหวัดปัตตานีมีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่กำหนด เนื่องจากจังหวัดปัตตานีเป็นจังหวัดที่มีความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว เป็นผลทำให้โครงสร้างทางสังคมปรับเปลี่ยนจากสังคมชนบทเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ ส่งผลให้สังคมปรับตัวตามไม่ทันในขณะที่ยังจำนวนผู้สูงอายุได้เพิ่มขึ้นมากและมีแนวโน้มกำลังถูกทอดทิ้งมากขึ้นทุกวัน ข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดปัตตานี สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดปัตตานี และสำนักงานสถิติจังหวัดปัตตานี ผลจากการศึกษา ทำให้สามารถจัดพื้นที่สำหรับวิจัย โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับประเด็นปัญหาที่ศึกษามีเกณฑ์คัดเลือก ดังนี้ ชุมชนในพื้นที่ที่มีรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบชัดเจน เน้นการดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน โดยมีศูนย์สุขภาพชุมชนเป็นหลักและประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน เช่น ครอบครัว เทศบาลเมืองปัตตานี ชมรมผู้สูงอายุ มัสยิด โรงเรียน ศูนย์เดิมในชุมชนส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจมีความสุขในการดำเนินชีวิตพบว่าประกอบด้วย 2 ชุมชน พื้นที่ดังกล่าวคือ ชุมชนปากน้ำ หลังแขวง ชุมชนในพื้นที่นี้เป็นต้นแบบ

ในการดูแลผู้สูงอายุ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและชุมชนในพื้นที่มีรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุที่ยังไม่เป็นระบบชัดเจนเท่าใดนัก แต่มีผู้นำชุมชนเป็นต้นแบบที่ดีในการดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุที่มีความเดือดร้อนตามสภาพความพร้อมของชุมชนประกอบด้วย 2 ชุมชนพื้นที่ดังกล่าวคือ ชุมชนโรงเหล้า ปะการอ ชุมชนในพื้นที่มีรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุที่ยังไม่เป็นระบบชัดเจนมารวมทั้งขาดผู้นำในการดูแลผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำตามสภาพความพร้อมของตนเอง ประกอบด้วย 1 ชุมชน พื้นที่ดังกล่าวคือชุมชนสะบารัง

การรวบรวมข้อมูล 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่ 1 การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และการศึกษาจากข้อมูลภาคสนามมีรายละเอียด ดังนี้ การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร 1) ศึกษาข้อมูลทฤษฎีจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับระบบขนส่งสาธารณะและการพัฒนารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุโดยมีส่วนร่วมของชุมชน 2) สร้างเครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ แบบสอบถามแบบสำรวจเกี่ยวกับลักษณะการเดินทางของผู้สูงอายุในปัจจุบันและรูปแบบการเดินทางที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ 3) เก็บรวบรวมข้อมูลจากเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล 4) วิเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา และ 5) เขียนรูปแบบการสัญจรและการดูแลผู้สูงอายุของชุมชนในปัจจุบัน และการตรวจสอบความถูกต้องโดยผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ และผู้ดูแลผู้สูงอายุในชุมชน

ลักษณะที่ 2 การศึกษาข้อมูลภาคสนาม การศึกษาข้อมูลภาคสนามเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อให้เห็นปรากฏการณ์ในชุมชนขณะนั้น ตามความมุ่งหมายของการวิจัยและเพื่อสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้านในชุมชน โดยการเข้าพบผู้นำชุมชนเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และขออนุญาตในการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ผู้ให้บริการคือกลุ่มผู้สูงอายุ

และกลุ่มผู้ดูแลผู้สูงอายุ กลุ่มให้บริการคือกลุ่มพยาบาลชุมชน อสม.ชุมชน ตลอดจนให้ผู้ให้บริการขนส่งสาธารณะ

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 50 คน จำแนกตามอายุ 60 - 69 ปี 34 คน อายุ 70 - 79 ปี 12 คน และอายุ 80 ปีขึ้นไป 4 คน เป็นผู้สูงอายุเพศชาย 18 คน เพศหญิง 32 คน สอดคล้องกับ บุษกร ดาวประสิทธิ์ (2555) ศึกษาลักษณะและความพึงพอใจที่มีต่อการใช้บริการขนส่งเพื่อการท่องเที่ยวรอบลุ่มน้ำทะเลสาบปัตตานี พบว่า ผู้ใช้บริการขนส่งใช้รถตู้เป็นพาหนะเดินทางมากที่สุดระยะเวลาในการเดินทาง 1 ชั่วโมงหรือต่ำกว่าและค่าโดยสาร 50 บาทหรือต่ำกว่า โดยปัจจัยด้านระดับการศึกษา และภูมิลำนามีความสัมพันธ์กับพาหนะเดินทาง ปัจจัยด้านอายุ การศึกษา อาชีพ สถานภาพสมรส รายได้ รายจ่ายและภูมิลำนามีความสัมพันธ์กับระยะเวลาเดินทาง และปัจจัยด้านอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ สถานภาพสมรส รายได้ รายจ่าย จำนวนสมาชิกครัวเรือนและภูมิลำนามีความสัมพันธ์กับค่าโดยสารในการเดินทาง สำหรับระดับความพึงพอใจที่ได้รับและความต้องการพัฒนาการขนส่งอยู่ในระดับปานกลาง โดยปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจที่ได้รับ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ สถานภาพสมรส รายได้ จำนวนสมาชิกและภูมิลำนามีความสัมพันธ์กับการพัฒนาการขนส่ง ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ สถานภาพสมรส รายได้ จำนวนสมาชิกและภูมิลำนามี

รายได้เฉลี่ยของผู้สูงอายุ ได้แก่ น้อยกว่า 5,000 บาท 35 คน รายได้เดือนละ 5001 - 10,000 บาท 7 คน รายได้เดือนละ 10,001 - 15,000 บาท 2 คน รายได้เดือนละ 15,001 - 20,000 บาท 4 คน รายได้เดือนละ 20,000 บาทขึ้นไป 2 คน สอดคล้องกับ อรรถวิทย์ อุปโยคิน (2544) ศึกษาแบบจำลองการ

เลือกยานพาหนะเดินทางสำหรับรถประจำทางและยานพาหนะอื่นในเขตเมืองเชียงใหม่ พบว่าปัจจุบันมีสัดส่วนการใช้ยานพาหนะรถยนต์ร้อยละ 48 รถจักรยานยนต์ร้อยละ 41 และรถสี่ล้อแดงร้อยละ 11 โดยหลังจากรถประจำทางถูกประยุกต์ใช้พบว่าที่ราคาค่าโดยสารประมาณ 10 บาท คาดว่าจะมีสัดส่วนการใช้รถประจำทางร้อยละ 55 รถยนต์ร้อยละ 17 รถจักรยานยนต์ร้อยละ 25 และรถสี่ล้อแดงร้อยละ 3 พบว่าตัวแปรที่มีผลต่อการเลือกยานพาหนะเดินทาง ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ ระดับการวิจัย ขนาดครัวเรือน ผู้ทำงานในครัวเรือน สถานะในครัวเรือน ใบอนุญาตขับขี่รถยนต์และรถจักรยานยนต์ในครัวเรือน รถยนต์และรถจักรยานยนต์ในครัวเรือน และรายได้ของผู้เดินทางในกลุ่มของผู้เดินทางไปศึกษา พบว่าตัวแปรที่มีผลต่อการเลือกยานพาหนะเดินทาง ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา สถานะในครัวเรือน ใบอนุญาตขับขี่รถจักรยานยนต์ในครัวเรือน รถจักรยานยนต์ในครัวเรือน และรายได้ของผู้เดินทาง ตัวแปรระดับการบริการขนส่งที่มีผลต่อการเลือกใช้รถประจำทางในการเดินทาง ตัวแปรร่วมที่มีผลต่อการเลือกยานพาหนะเดินทาง ได้แก่ เวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ส่วนตัวแปรเฉพาะประเภทยานพาหนะที่มีผลต่อการเลือกยานพาหนะเดินทาง ได้แก่ เวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ตัวแปรเฉพาะประเภทยานพาหนะที่มีผลต่อการเลือกยานพาหนะเดินทาง ได้แก่ อาชีพ อายุ สถานะในครัวเรือน ใบอนุญาตขับขี่รถยนต์และรถจักรยานยนต์ในครัวเรือน แบบจำลองที่ถูกประยุกต์ใช้เพื่อทดสอบค่าความผันแปรทางด้านการบริการขนส่ง ได้แก่ 1) ค่าโดยสารรถประจำทาง 2) เวลาการเดินทางโดยรถประจำทาง 3) เวลาการเดินทางโดยรถยนต์และรถจักรยานยนต์ และ 4) ค่าใช้จ่ายในการเดินทางโดยรถยนต์ พบว่าค่าโดยสารรถประจำทางมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนผู้ใช้รถประจำทางมากที่สุด

จากการทดสอบปรับค่าตัวแปร 4 กรณีศึกษา ได้แก่ 1) การปรับลดราคาค่าโดยสารลงเหลือ 5 บาท พบว่าสัดส่วนผู้ใช้รถประจำทางนั้นจะเพิ่มขึ้นร้อยละ 30 และเมื่อปรับเพิ่มราคาค่าโดยสารให้มากขึ้นเป็น 15 บาท พบว่าสัดส่วนผู้ใช้รถประจำทางจะลดลงร้อยละ 30 2) การปรับลดเวลาการเดินทางโดยรถประจำทางทุก ๆ ร้อยละ 10 จากค่าเฉลี่ยเวลาเดินทางพบว่าจะมีผู้เปลี่ยนมาใช้รถประจำทางเพิ่มขึ้นร้อยละ 4 3) การเพิ่มเวลาการเดินทางโดยรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ทุก ๆ ร้อยละ 10 ของเวลาการเดินทางเฉลี่ยโดยรถยนต์และรถจักรยานยนต์จะมีผู้เปลี่ยนมาใช้รถประจำทางเพิ่มขึ้นร้อยละ 2 และ 4) การเพิ่มค่าใช้จ่ายในการเดินทางโดยรถยนต์ พบว่าการเพิ่มขึ้นทุก ๆ ร้อยละ 10 ของค่าใช้จ่ายเฉลี่ยในการเดินทางโดยรถยนต์จะมีผู้เปลี่ยนมาใช้รถประจำทางเพิ่มขึ้นร้อยละ 2

การไปรับบริการด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ
เช่น ไปพบหมอ รับยา และนวดกายภาพ ได้แก่ ทุกสัปดาห์ 6 คน เดือนละ 1 ครั้ง 8 คน สองเดือนละครั้ง 15 คน 3 เดือนครั้ง 10 คน มากกว่า 3 เดือน/ครั้ง 11 คน สอดคล้องกับ วาสสิฐ พงสวระรักษ์ (2551) ศึกษาการวิเคราะห์พฤติกรรมการใช้รถบริการสาธารณะของประชาชนในอำเภอเมืองเชียงใหม่ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ใช้รถจักรยานยนต์เป็นพาหนะในการเดินทางเป็นประจำ รองลงมาคือ รถยนต์ส่วนตัว และเลือกใช้บริการรถสาธารณะในกรณีที่ยานพาหนะที่ใช้เสียหรือไม่ว่างและต้องการความสะดวกในการเดินทาง โดยรถสองแถวหรือสี่ล้อแดงมีผู้ใช้บริการมากที่สุด รองลงมาคือ รถประจำทางปรับอากาศหรือ รถเมล์และรถสามล้อเครื่องหรือรถตุ๊ก ๆ ตามลำดับ โดยมีความถี่ในการใช้บริการสาธารณะคือ ไม่นานแล้วแต่ความจำเป็น รองลงมาคือมีความถี่ในการใช้บริการสาธารณะมากกว่าสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ส่วนใหญ่มีเกณฑ์ในการเลือกใช้

บริการรถสาธารณะคือ ความสะดวกในการเรียกใช้บริการ รองลงมาคือ ค่าใช้จ่ายที่ถูกที่สุดโดยการตัดสินใจด้วยตนเองในการเลือกใช้ประเภทบริการสาธารณะที่มีให้บริการทั้งหมด ด้านค่าใช้จ่ายต่อครั้งส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่าย 20 - 30 บาทต่อครั้ง ในสถานะที่น้ำมันแพงผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ยังไม่แน่ใจสำหรับการหันมาใช้บริการรถสาธารณะเพิ่มขึ้น ปัญหาที่พบจากการใช้บริการรถสาธารณะ คือปัญหาในกระบวนการด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และด้านพนักงาน ปัญหารองที่พบคือด้านผลิตภัณฑ์ ราคา ส่งเสริมการตลาด การสร้างและนำเสนอลักษณะทางกายภาพ ซึ่งสอดคล้องกับ คงเดช ธีรรัตน์เขต (2546) ทำการประเมินหาโครงข่ายรถสองแถวที่เหมาะสมโดยพิจารณาเกณฑ์การตัดสินใจทั้งผู้ประกอบการ และผู้ใช้บริการรถสองแถว พบว่ามีปริมาณการเดินทางของผู้ใช้รถสองแถวในปัจจุบันเท่ากับ 35,913 เที่ยว-คน/วัน โดยร้อยละ 66.8 ของการเดินทางมีวัตถุประสงค์เพื่อไปทำงานและไปเรียน และผู้ใช้รถสองแถวร้อยละ 80 เป็นผู้ที่ไม่มีความต้องการอื่น ๆ ระยะเวลาเดินทางเฉลี่ยโดยรถสองแถวประมาณ 29.2 นาที ในส่วนนี้เป็นเวลาเดินทางประมาณ 8.2 นาที เวลาคอยรถประมาณ 6.0 นาทีและเวลาเดินทางบนรถประมาณ 15. นาที ขั้นตอนการวิเคราะห์ได้นำวิธี Manual Approach มาใช้ในการสร้างทางเลือกโครงข่ายรถสองแถว ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างทางเลือก ประกอบด้วย 1) คุณลักษณะโครงข่ายถนน 2) ลักษณะการใช้พื้นที่และแหล่งดึงดูดการจราจร 3) ลักษณะการให้บริการของรถสองแถว พบว่าค่าโดยสารที่เหมาะสมเท่ากับ 8 บาท/เที่ยว/คน และรายได้สุทธิจากการเดินรถสองแถวยังน้อยกว่ารายได้ที่ผู้ประกอบการพอใจอยู่ประมาณ 132 บาท/คัน

เหตุผลที่ผู้สูงอายุใช้บริการรถสาธารณะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อยที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือไม่มีคนพาไป รองลง

มาคือสะดวกรวดเร็ว ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือประหยัดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง รองลงมาคือไม่มีรถส่วนตัวและหาที่จอดรถส่วนตัวไม่ได้ สอดคล้องกับ เพ็ญวดี ชิววงศ์พันธ์ (2547) พบว่ากรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีปัญหาจราจรติดขัดมาก เนื่องจากประชาชนนิยมเดินทางโดยรถส่วนบุคคลเป็นจำนวนมาก ซึ่งรัฐบาลได้พยายามแก้ไขปัญห การรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์ครัวเรือนที่มีอยู่มาวิเคราะห์ปริมาณการเดินทาง ลักษณะการเดินทางและการเปลี่ยนแปลงลักษณะต่าง ๆ ของการเดินทางโดยระบบขนส่งสาธารณะ กล่าวคือมีปริมาณการใช้ร้อยละ 25-30 เกือบทุกพื้นที่ ในขณะที่พื้นที่กรุงเทพมหานครชั้นนอกมีการใช้รถประจำทางเล็กในชอยมากที่สุด และพื้นที่ปริมณฑลมีการใช้รถตู้ ร้อยละ 20 ผู้เดินทางโดยระบบขนส่งสาธารณะ มีการเปลี่ยนต่อรถประมาณ 2 ครั้งต่อเที่ยวมากกว่าร้อยละ 75 ใช้เวลาในการเดินทางมากกว่า 20 นาทีต่อเที่ยว โดยเวลาที่ใช้ในการเดินทางบนรูปแบบการเดินทางหลัก มีค่าสูงกว่าเวลาที่ใช้ในการเดินทางรูปแบบ การเดินทางเสริมถึง 5 เท่า สำหรับค่าใช้จ่ายในการเดินทางหลัก มีค่าสูงกว่าเวลาที่ใช้ในการเดินทางบนรูปแบบการเดินทางเสริมถึง 5 เท่า สำหรับค่าใช้จ่ายในการเดินทาง พบว่ามากกว่าร้อยละ 80 เสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางน้อยกว่า 20 บาทต่อเที่ยว คิดเป็นร้อยละ 8 ของระดับรายได้ประชากรและร้อยละ 3 ของรายได้ครัวเรือน โดยค่าใช้จ่ายในการเดินทางบนรูปแบบการเดินทางเสริม มีค่าน้อยกว่าบนรูปแบบการเดินทางหลักถึง 0.7 เท่า ในส่วนของแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะ ปริมาณการเดินทางโดยระบบขนส่งสาธารณะลดลงจากร้อยละ 35 เป็นร้อยละ 27 ขณะที่การเดินทางโดยระบบขนส่งส่วนบุคคลกลับเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 42 เป็นร้อยละ 51 และสอดคล้องกับ พีระพันธ์ จิตราภิรมย์ (2555) สำรวจรูปแบบพฤติกรรมการเดินทางและคมนาของกลุ่ม

ครัวเรือนของคนเชียงใหม่ พบว่าประชากรของเมืองเชียงใหม่มีการเดินทางโดยการเดินเท้าและการใช้จักรยานที่สูงคิดเป็นร้อยละ 21 ของการเดินทางของกลุ่มตัวอย่างเป็นการเดินทางโดย 2 รูปแบบนี้ และพบว่าร้อยละ 65 ของการเดินทางในกลุ่มผู้อาวุโส 65 ปีขึ้นไป เป็นการเดินทางโดยใช้การเดินและการใช้จักรยาน โดยที่กว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนจะมีจักรยานอย่างน้อย 1 คันในครอบครอง และร้อยละ 32 ของกลุ่มตัวอย่างมีจักรยานไว้ใช้ส่วนตัว ประชากรในกลุ่มตัวอย่างการเดินทางโดยเฉลี่ย 3.14 ครั้ง/วัน/คน เทียบเท่ากับระยะทาง 17.8 กิโลเมตรหรือคิดเป็นเวลาในการเดินทาง 49 นาที/วัน การเดินทางในแต่ละครั้งมีระยะทางโดยเฉลี่ย 3.91 กิโลเมตรและใช้เวลา 16 นาที อีกทั้งขนาดของครัวเรือนมีผลต่อการเลือกพาหนะที่ใช้ในการเดินทางกล่าวคือ ครัวเรือนที่มีขนาดใหญ่จะเดินทางโดยใช้รถยนต์มากกว่า แต่มีจำนวนการเดินทางที่น้อยกว่าและระยะการเดินทางโดยเฉลี่ยสั้นกว่าครัวเรือนที่มีฐานะจะเดินทางโดยพาหนะส่วนตัวที่มีเครื่องยนต์และมีระยะการเดินทางโดยเฉลี่ยที่มากกว่าครัวเรือนอื่น ๆ โดยที่กลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลนครเชียงใหม่จะเดินทางโดยใช้การเดินและจักรยานมากกว่ากลุ่มตัวอย่างในเทศบาลนครเชียงใหม่ ซึ่งจะเดินทางโดยใช้รถยนต์จักรยานยนต์และมีสัดส่วนการเดินทางโดยใช้เครื่องยนต์สูงกว่ากลุ่มตัวอย่างในเขตอื่น แม้ว่าจะอยู่ในพื้นที่ที่มีความหนาแน่นที่สูงกว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่มีรถจักรยานยนต์ในการครอบครองและรถจักรยานยนต์เป็นพาหนะที่ถูกใช้ในการเดินทางมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับบุญส่ง สัตโสมภัส (2544) ศึกษาลักษณะและการจัดการระบบของรถโดยสารสาธารณะในเขตเมืองจังหวัดเชียงใหม่ พบว่าผู้ใช้บริการรถโดยสารสาธารณะมีจำนวนร้อยละ 12 ของผู้เดินทางทั้งหมด โดยที่ปัญหาระบบรถโดยสารสาธารณะของจังหวัดเชียงใหม่

เป็นที่ตระหนักและมีผลเชื่อมโยงต่อปัญหาการจราจรและขนส่งที่มองเห็นเป็นรูปธรรม ดังนี้ 1) จำนวนผู้ใช้บริการต่ำ 2) ความนิยมใช้บริการลดลง 3) ระบบขาดการประสานต่อเชื่อมที่ดีพอ 4) มีปัญหาระหว่างผู้ประกอบการในสวนวังทับเส้นทาง 5) มาตรฐานการให้บริการยังไม่ดีพอ สอดคล้องกับ วทัญญา นามบุรี (2556) ศึกษาการใช้ระบบขนส่งเพื่อการท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ พบว่าอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่มีจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นทุก ๆ ปีและนักท่องเที่ยวจะนิยมใช้ยานพาหนะรถยนต์ส่วนตัวในการเดินทางมาเที่ยว โดยการออกแบบระบบขนส่งสาธารณะไว้รองรับนักท่องเที่ยวให้เปลี่ยนจากการใช้รถยนต์มาเป็นระบบขนส่งสาธารณะแทน ระบบขนส่งสาธารณะที่ทำการออกแบบจะต้องรองรับและตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวได้จากผลคาดการณ์จำนวนนักท่องเที่ยวที่จะหันมาใช้ระบบขนส่งสาธารณะใหม่ แทนการใช้รถยนต์ส่วนตัวจะส่งผลดีต่อทางอุทยานเป็นอย่างมาก เพราะทำให้อุทยานมีสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น ช่วยลดปัญหามลพิษและมลภาวะต่างๆ ที่เกิดจากรถยนต์ลดปัญหาการจราจรชีวิตความเป็นอยู่ของพืชพันธุ์และสัตว์ป่าดีขึ้น เป็นการช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้คงอยู่สืบไป สอดคล้องกับพรพนี ศรีสมบัติและคณะ (2560) วิเคราะห์โครงข่ายสาธารณูปโภคพื้นฐาน กรณีศึกษาการเชื่อมต่อระหว่างโครงข่ายถนนสายหลัก ถนนสายรอง และระบบขนส่งมวลชนทางรางในพื้นที่กรุงเทพมหานคร พบว่าปัจจุบันมีผู้ใช้รถยนต์ส่วนบุคคลร้อยละ 37 ในขณะที่มีผู้ใช้บริการระบบขนส่งมวลชนสาธารณะเพียงร้อยละ 5 จึงคาดการณ์ว่าเมื่อเชื่อมโยงและบูรณาการโครงข่ายต่างๆ ทั้งระบบถนนและระบบรางแล้วเสร็จ ประชาชนจะเปลี่ยนมาใช้บริการระบบขนส่งมวลชนสาธารณะขนาดใหญ่มากขึ้น และลดการใช้รถยนต์ส่วนบุคคลลง การเปลี่ยนรูปแบบการเดินทางจากระบบถนนมา

สู่ระบบรางจะช่วยแก้ปัญหาการจราจรติดขัดที่เป็นปัญหาที่สั่งสมมานานของกรุงเทพฯ ได้เป็นอย่างดี เห็นได้ว่าเมื่อระบบขนส่งมวลชนขนาดใหญ่แล้วเสร็จ รูปแบบการเดินทางในอนาคตจะอาศัยระบบขนส่งมวลชนขนาดใหญ่เป็นแกนหลักในการเดินทาง กรุงเทพฯ ควรให้ความสำคัญและส่งเสริมการพัฒนา ระบบขนส่งมวลชนรอง เพื่อรองรับการขนส่งผู้โดยสารสู่ระบบหลัก โดยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาระบบขนส่งมวลชนต่าง ๆ อย่างบูรณาการทั้งโครงข่ายถนนสายหลัก ถนนสายรอง และระบบขนส่งมวลชนทางรางและเรือโดยสาร เพื่อเพิ่มความสะดวกรวดเร็วในการเดินทางของประชาชนชาวกรุงเทพฯ

ลักษณะการเดินทางของผู้สูงอายุในปัจจุบัน และรูปแบบการเดินทางที่เหมาะสม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือการใช้บริการรถประจำทางในเขตเมืองปัตตานีต้องมีความปลอดภัยต่อผู้สูงอายุ รองลงมาคือควรมีสภาพรถที่ดี รองรับผู้สูงอายุ คนพิการและพื้นที่พักคอยรถโดยสาร ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือผู้สูงอายุเดินทางด้วยรถโดยสารสาธารณะประเภทรถโดยสารไม่ประจำทาง เช่น รถตุ๊ก ๆ จักรยานยนต์รับจ้าง GrabBike รถแท็กซี่ และผู้สูงอายุเดินทางด้วยรถโดยสารสาธารณะประเภทรถโดยสารประจำทาง เช่น รถสองแถว สอดคล้องกับสุภาพร แก้วก้อยเขียว ไพโรจน์ (2554) กลุ่มตัวอย่างเดินทางระหว่างบ้านและที่ทำงานด้วยรถโดยสารประจำทางและรถยนต์เดินทางระหว่างบ้านและถนนสายหลักโดยจักรยานยนต์รับจ้างและการเดินเท้า และเดินทางในบริเวณละแวกบ้านโดยจักรยานยนต์ การเดินเท้า รถยนต์และจักรยาน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้และไม่ใช้วิธีการเดินทางโดยจักรยานและการเดินเท้ามีความเห็นตรงกันว่าปัญหาของการใช้จักรยานและการเดินเท้า คือ แดดร้อน

ไม่มีร่มเงา บนเส้นทางมีรถยนต์และจักรยานยนต์จำนวนมาก ไม่มีทางเดินเท้าและทางจักรยาน และสะพานบางแห่งมีความชันมาก การเดินเท้าและจักรยานจะเพิ่มขึ้นหากมีการปรับปรุงและแก้ไข ปัญหาที่พบในการเดินเท้าและการใช้จักรยาน ซึ่งสอดคล้องกับ ปริญญ์ ปฏิพันธ์านต์ (2550) ศึกษาความต้องการระบบขนส่งมวลชนสำหรับเมืองเชียงใหม่ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ในวัยนักเรียน นักศึกษาในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ในการเดินทาง คือไปเรียนหนังสือและทำงาน ระบบขนส่งที่ใช้ในการเดินทางเป็นประจำคือ รถสองแถวประจำทาง โดยมีเหตุผลในการเลือกใช้คือ มีความปลอดภัย รองลงมาคือรถเมล์โดยสาร โดยมีเหตุผลในการเลือกใช้คือเหมาะสมกับสมาชิกที่ร่วมเดินทาง ส่วนอุปสรรคคือค่าโดยสารมีราคาแพง ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ในการเดินทางคือ เพศ อายุ อาชีพและรายได้ ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการเลือกพาหนะในการเดินทาง คือเพศ อายุ รายได้ ระยะเวลา ค่าใช้จ่าย วัตถุประสงค์ในการเดินทางและที่ตั้งที่อยู่อาศัย มีความสัมพันธ์กับพาหนะที่เลือกใช้ในการเดินทางอย่างมีนัยสำคัญ พบว่าคนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลมีสัดส่วนการใช้ระบบขนส่งต่าง ๆ ของเมืองเชียงใหม่มากกว่าคนที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล ด้วยเหตุผลทางด้านระยะทางและเวลาในการเดินทาง ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกระบบขนส่งสาธารณะอนาคตพบว่ากรหลักคือปัญหาการจราจร ความสะดวกสบายในการเดินทาง ค่าใช้จ่ายที่เหมาะสม และความปลอดภัยในการเดินทาง เป็นสิ่งที่ประชาชนมีความพึงพอใจมากที่สุด กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเห็นว่าในอนาคตระบบขนส่งประเภทรถไฟฟ้า เป็นระบบที่มีความเหมาะสมกับเมืองเชียงใหม่มากที่สุด รองลงมาคือรถรางและรถเมล์โดยสารตามลำดับ ส่วนปัจจัยที่ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่า

สำคัญมากที่สุดคือความปลอดภัยในการเดินทาง รองลงมาคือค่าใช้จ่ายในการใช้บริการ ความสะดวกสบายของผู้โดยสาร และการเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเมือง ในความคิดเห็นของประชาชนรถเมล์โดยสารเป็นระบบที่เหมาะสมกับเมืองเชียงใหม่มากที่สุด ทั้งสำหรับพื้นที่ในเขตเทศบาลและรอบนอกเขตเทศบาล รองลงมาคือรถไฟฟ้า โดยเห็นว่าเหมาะสมกับพื้นที่ในเขตเทศบาลเป็นหลัก ในกรณีที่จะใช้ระบบขนส่งมวลชนแบบหลายระบบร่วมกัน ส่วนใหญ่เลือกระบบรถเมล์โดยสารและรถไฟฟ้า โดยเห็นว่าเหมาะสมกับพื้นที่ทั้งในและนอกเขตเทศบาล ในขณะที่รถรางไฟฟ้าซึ่งเป็นระบบที่ใช้กันอยู่ในเมืองต่าง ๆ จากกรณีศึกษา และผู้เชี่ยวชาญเห็นว่ามีความเหมาะสมเป็นอันดับ 2 กลับเป็นระบบที่ชาวเมืองเชียงใหม่มีความต้องการน้อยที่สุด ระบบขนส่งมวลชนที่เหมาะสมกับเมืองเชียงใหม่ ควรเป็นระบบที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน และลักษณะโครงสร้างของเมือง พื้นที่ในเขตเทศบาลซึ่งลักษณะการใช้ที่ดิน มีความหนาแน่นสูงและถนนที่คับแคบ เป็นปัจจัยกำหนดความสำคัญที่ควรพัฒนาระบบขนส่งมวลชนประเภทรถไฟฟ้าขนาดเบาที่ไม่ต้องใช้พื้นที่ของถนนขึ้นมาใช้ เมื่อพิจารณาว่าเชียงใหม่มีมรดกทางวัฒนธรรม และภูมิทัศน์เมืองที่แตกต่างจากเมืองอื่น จึงเสนอแนะว่าในพื้นที่ชั้นในของเมืองนั้นระบบรถไฟฟ้าใต้ดินเหมาะสมมากกว่าระบบลอยฟ้า โดยสามารถปรับเปลี่ยนมาเป็นระบบลอยฟ้าหรือบนถนนได้เมื่อออกไปยังพื้นที่ที่มีความหนาแน่นต่ำ เสนอให้ระบบรถไฟฟ้านี้วิ่งออกจากพื้นที่ชั้นในตามแนวเส้นทางหลักสู่พื้นที่ชั้นนอกโดยรอบ ซึ่งมีระบบรถเมล์โดยสารที่ได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นเป็นผู้ให้บริการหลัก ให้มีการพิจารณาถึงเส้นทางการให้บริการที่เหมาะสม การปรับปรุงสภาพของถนนให้สอดคล้องกับการใช้งาน การพัฒนารูปแบบการให้บริการที่ตอบสนองต่อความต้องการของ

ประชาชน และการมีมาตรฐานในการให้บริการระบบขนส่งมวลชนที่สูงต่อไป

ผู้สูงอายุเดินทางโดยมีคนในครอบครัวคอยรับ-ส่ง สอดคล้องกับทวิศักดิ์ หล้าภูเขียว (2547) ศึกษาการได้รับการดูแลจากครอบครัวของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลหนองหิน อำเภอหนองหิน จังหวัดเลย ใน 5 ด้าน คือด้านที่อยู่อาศัย เศรษฐกิจ สุขภาพอนามัย การได้รับความรักและความเอาใจใส่ และด้านการยอมรับและให้ความสำคัญ เป็นการศึกษาผู้สูงอายุ อายุ 60 ปีขึ้นไปที่มีชีวิต ที่มีทะเบียนบ้านอยู่ในเขตเทศบาลตำบลหนองหิน อำเภอหนองหิน จังหวัดเลย 235 คน พบว่าผู้สูงอายุได้รับการดูแลจากครอบครัวในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง ผู้สูงอายุที่มีอายุ อาชีพ ระดับการศึกษาและสถานภาพทางสังคมต่างกัน ได้รับการดูแลจากครอบครัวแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าในอนาคตแต่ละครอบครัวควรให้ความสนใจในการดูแลผู้สูงอายุให้มากขึ้นกว่าเดิม

ผู้สูงอายุต้องการโดยสารรถประจำทางเมื่อไปโรงพยาบาล โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย สอดคล้องกับ สิริกันยา ปานพวงศรี (2543) ศึกษาการจัดสวัสดิการของภาครัฐแก่ผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการด้านต่าง ๆ ตามลำดับ ดังนี้ 1) ความต้องการด้านสุขภาพจากแพทย์พยาบาล ต้องการตรวจสุขภาพประจำปีฟรีปีละ 1 ครั้ง โดยต้องการคลินิกตรวจรักษาเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุมากที่สุด ต้องการให้รับจัดบริการส่งเสริมสุขภาพฟรี 2) ความต้องการด้านสังคม ต้องการสถานที่พักผ่อนและออกกำลังกาย ให้ชุมชนมีหน่วยงานดูแลผู้สูงอายุ โดยเฉพาะ การลดหย่อนภาษีเงินได้ส่วนบุคคล 3) ความต้องการด้านจิตใจ ต้องการความเคารพนับถือ ยกย่องจากครอบครัวและสังคม เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา เข้าร่วมกิจกรรมทางขนบธรรมเนียมประเพณี

4) ความต้องการด้านการเงินและการงาน ให้รัฐจัดหางานให้ เงินช่วยเหลือสำหรับผู้สูงอายุยากจน การเกื้อหนุนทางการเงินจากลูกหลาน สอดคล้องกับ เบญจลักษณ์ อัครพสุชาติ (2550) ศึกษาบทบาทในการดูแลผู้สูงอายุของผู้ดูแลในเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ พบว่า 1) ผู้ดูแลผู้สูงอายุมิบทบาทในการดูแลทุกด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่าบทบาทที่กระทำมากเป็นอันดับแรก คือการดูแลด้านสังคม รองลงมาคือการดูแลด้านร่างกาย อารมณ์และจิตใจและเศรษฐกิจตามลำดับ 2) ปัญหาในการดูแลผู้สูงอายุของผู้ดูแล พบว่าปัญหา 3 อันดับแรก ในแต่ละด้านมี ดังนี้ ด้านร่างกายของผู้ดูแล คือผู้ดูแลเกิดอาการเครียด วิตกกังวล รองลงมาคือความดันโลหิตสูง เหนื่อยง่ายและมีเวลาพักผ่อนน้อย ปัญหาด้านอารมณ์และจิตใจ คือใจร้อน ขุนเขี้ยวง่าย ควบคุมอารมณ์ไม่ได้ รองลงมาคือหงุดหงิด รำคาญ เวลาพูดคุยกันไม่รู้เรื่องและขัดแย้งทางความคิด และเป้าหมายต่อการดูแลผู้สูงอายุเป็นเวลานาน ตามลำดับ ปัญหาด้านสังคม คือมีภาระงานภายนอกบ้าน ในการประกอบอาชีพการงานมาก รองลงมาคือมีเวลาอยู่กับผู้สูงอายุน้อย และขาดการดูแลจากบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขในการส่งเสริมสุขภาพ และเยี่ยมช่วยเหลือในการดูแลผู้สูงอายุ ตามลำดับ ปัญหาด้านเศรษฐกิจคือต้องนำรายได้ไปใช้เพื่อการศึกษานักบุตร ค่าสาธารณูปโภค ค่าผ่อนบ้าน ผ่อนรถ รองลงมาคือบางเดือนรายได้ไม่พอกับการใช้จ่าย และต้องพึ่งบริการของสาธารณสุขและโรงพยาบาลเท่านั้น เมื่อตนเองหรือผู้สูงอายุเจ็บป่วย ไม่สามารถใช้บริการคลินิกแพทย์ ทำให้การช่วยเหลือผู้สูงอายุ ทางด้านเศรษฐกิจยังไม่มากเท่าที่ผู้ดูแลต้องการ

ผู้สูงอายุต้องการให้สถานบริการของรัฐและเอกชนมีการจัดบริการให้มีรถสาธารณะ รับ-ส่งแก่ผู้สูงอายุ สอดคล้องกับ วีรพัฒน์ ดีแก้ว (2551)

ศึกษาปัญหาและความต้องการด้านสุขภาพและสวัสดิการของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลบุญเรือง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย พบว่า 1) ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชายอายุ 60 ปีขึ้นไป สถานภาพสมรส นับถือศาสนาพุทธ ไม่มีอาชีพเป็นหลักเป็นแหล่ง ไม่ได้เรียนและอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ ไม่มีข้อมูลรายได้ส่วนบุคคลต่อเดือน ไม่มีข้อมูลรายได้ครอบครัวต่อเดือน ไม่มีข้อมูลที่มาของรายได้ บุตรหลานที่เป็นผู้เลี้ยงดูหลัก 2) ปัญหาด้านสุขภาพร่างกาย พบว่าส่วนใหญ่เป็นปัญหาการขาดการออกกำลังกาย มีโรคประจำตัวเพิ่มขึ้น ปัญหาด้านการมองเห็นหรือปัญหาทางสายตา ไม่ได้รับการดูแลด้านสุขภาพจากบุตรหลาน รับประทานอาหารไม่ถูกสุขลักษณะ ไม่ได้รับสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย ไม่มีสถานที่ออกกำลังกายเป็นประจำ ไม่มีการพบปะรวมกลุ่มทำกิจกรรมกับผู้ที่อยู่ในวัยเดียวกันหรือใกล้เคียง 3) ความต้องการด้านสุขภาพและสวัสดิการพบว่าส่วนใหญ่ต้องการให้มีการจัดบริการหรือประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้คำแนะนำปรึกษาหรือให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ และโรคภัยไข้เจ็บให้แก่ผู้สูงอายุอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ต้องการให้มีการจัดบุคลากรให้ความรู้และประชาสัมพันธ์ด้านสุขภาพให้ผู้สูงอายุ มีการจัดสถานที่ออกกำลังกายสำหรับผู้สูงอายุ มีการจัดทำแผนพัฒนาผู้สูงอายุโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน จัดให้มีการลดหย่อนภาษีเฉพาะผู้สูงอายุ และให้รัฐจัดให้มีการจัดหางานที่ผู้สูงอายุสามารถทำได้ สอดคล้องกับลัดดา บุญเกิด (2557) ศึกษาความต้องการด้านสวัสดิการของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเกาะจันทร์ จังหวัดชลบุรี พบว่าโดยภาพรวมผู้สูงอายุมีความต้องการด้านสวัสดิการอยู่ในระดับมาก เมื่อวิเคราะห์ตามรายด้าน พบว่าด้านสุขภาพและการรักษาพยาบาลผู้สูงอายุมีความต้องการอยู่ในระดับมาก โดยให้ความสำคัญตาม

ลำดับ ดังนี้ด้านการสร้างบริการและเครือข่ายการ
เกื้อหนุน ผู้สูงอายุมีความต้องการอยู่ในระดับมาก
ด้านความมั่นคงทางสังคม ครอบครัว ผู้ดูแล และ
การคุ้มครอง ผู้สูงอายุมีความต้องการอยู่ในระดับมาก
ด้านรายได้ผู้สูงอายุมีความต้องการอยู่ในระดับมาก
ด้านนันทนาการผู้สูงอายุมีความต้องการอยู่ในระดับ
มาก ด้านที่พักอาศัยผู้สูงอายุมีความต้องการอยู่ใน
ระดับมาก และผลการเปรียบเทียบความต้องการด้าน
สวัสดิการของผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพ
สมรส ระดับการศึกษา ลักษณะที่อยู่อาศัย
ต่างกัน มีความต้องการด้านสวัสดิการของผู้สูงอายุ
ไม่แตกต่างกัน แต่ผู้สูงอายุที่มีเพศ อายุ อาชีพ รายได้
ต่างกัน มีความต้องการด้านสวัสดิการของผู้สูงอายุ
แตกต่างกัน อย่างในสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

**การใช้บริการรถประจำทางในเขตเมือง
ปัตตานีต้องมีความปลอดภัยต่อผู้สูงอายุ**
สอดคล้องกับ สิงหา จันทริยวงศ์ (2551) ศึกษา
การพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมสำหรับคุณภาพชีวิต
ผู้สูงอายุในชนบทโดยใช้ครอบครัวเป็นศูนย์กลาง พบ
ว่า 1) องค์ประกอบคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุใน
ชนบทของไทยเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบ 2 ประการ
คือ 1.1) องค์ประกอบภายใน เป็นผลจากความเสื่อม
ทางร่างกายที่ส่งผลต่อสุขภาพจิต และพฤติกรรม
ส่วนตัวของสังคม ซึ่งสามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎี
ผู้สูงอายุ 1.2) องค์ประกอบภายนอกเกี่ยวข้องกับการ
พึงพิงทางเศรษฐกิจเพื่อการดำรงชีพขั้นพื้นฐานใน
สังคมวัฒนธรรมยุคโลกาภิวัตน์ที่เปลี่ยนแปลงก่อให้เกิด
ปัญหาต่อผู้สูงอายุอย่างหลากหลาย การศึกษาที่
ไม่เท่าเทียม และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัยมี
ความขัดแย้งกับภูมิปัญญาดั้งเดิม สิ่งแวดล้อมในอดีต
ถูกทำลายโดยระบบทุนนิยมเป็นอุปสรรคสำหรับ
ผู้สูงอายุในชนบทซึ่งพึ่งพาธรรมชาติเพื่อการดำรงชีพ
ผู้สูงอายุมีโอกาสได้รับพิษภัยจากสิ่งแวดล้อมทั้งทาง

ตรงและอ้อม แม้ว่าสวัสดิการจากภาครัฐและเอกชน
มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือผู้สูงอายุในรูปแบบ
ที่หลากหลายและสวัสดิการดังกล่าวมีจำนวนจำกัด
และยังไม่ครอบคลุมผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชนบท 2)
การสร้างรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุใน
ชนบทโดยใช้ครอบครัวเป็นศูนย์กลาง เป็นข้อเสนอ
เชิงยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุใน
ชนบท ซึ่งได้จากการสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับ
ผู้สูงอายุในชนบททุกด้านเป็นฐานข้อมูล ได้รูปแบบ
ซึ่งประกอบด้วยยุทธศาสตร์การพัฒนา 5 ด้าน คือ
การเตรียมความพร้อม การส่งเสริมโดยครอบครัว ระบบ
คุ้มครองสวัสดิการโดยครอบครัว การพัฒนาบุคลากร
ด้านครอบครัว การจัดการความรู้และการวิจัยโดย
ครอบครัว รูปแบบดังกล่าวได้รับการตรวจสอบจาก
ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุและ
ครอบครัว รวมทั้งได้รับการยอมรับและความพึงพอใจ
จากกลุ่มผู้สูงอายุ ผู้ดูแลใกล้ชิดผู้สูงอายุและผู้นำ
ชุมชน อยู่ในเกณฑ์ดี โดยภาพรวมรูปแบบที่เหมาะสม
สำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชนบทโดย
ใช้ครอบครัวเป็นศูนย์กลาง เป็นการวิจัยที่มุ่งแสวงหา
องค์ความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุโดยเฉพาะในชนบท เพื่อ
พัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้ดำรงคุณค่าแห่ง
ปฐนียบุคคลของสังคมอย่างยั่งยืนสืบไป และสอดคล้อง
กับ ชฎาพร แนนชิด และคณะ (2552) ศึกษาความ
พึงพอใจในการใช้บริการรถขนส่งสาธารณะ พบว่าผู้
ใช้รถโดยสารสาธารณะส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมีอายุ
ระหว่าง 15 - 29 ปี มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา
ตอนปลายหรือ ปวช. เป็นนักเรียนนักศึกษา และมีรายได้
น้อยกว่า 2,001 บาทผู้ใช้บริการรถขนส่งสาธารณะ
มีความพึงพอใจในเรื่องของความ ปลอดภัยในขณะ
เดินทางในรถมากที่สุด รองลงมาคือเรื่องของการให้
บริการของพนักงานขับรถ และมีความพึงพอใจน้อยสุด
ในเรื่องของสภาพภายนอกตัวรถ นอกจากนี้ยัง

สอดคล้องกับ มาริชา ไกรฐ (2553) ศึกษาความพึงพอใจของผู้โดยสารต่อการใช้บริการรถตู้โดยสารปรับอากาศประจำทางกรุงเทพ-เพชรบุรี หมายเลขเส้นทางเดินรถ 73 พบว่าในภาพรวมประชาชนมีความพึงพอใจต่อการใช้บริการของรถตู้โดยสารประจำทางอยู่ในระดับความพึงพอใจมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายหมวดพบว่าหมวดที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือระยะเวลาในการเดินทาง รองลงมาคือความสะดวกสบาย ในขณะที่ให้บริการความสะดวกในการเข้ามาใช้บริการความปลอดภัยในการให้บริการความเชื่อถือได้ของการให้บริการผู้ให้บริการบนรถโดยสารตามลำดับและหมวดที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คืออัตราค่าโดยสารความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับความพึงพอใจต่อการใช้บริการรถตู้โดยสารประจำทางพบว่าปัจจัยส่วนบุคคลด้านเพศและรายได้ส่วนตัวมีผลต่อความพึงพอใจในการใช้บริการรถตู้ประจำทางที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการเดินทางกับความพึงพอใจต่อการใช้บริการรถตู้ประจำทางพบว่าช่วงเวลาที่ใช้บริการและระยะเวลาที่รอใช้บริการมีผลต่อความพึงพอใจในการใช้บริการรถตู้โดยสารประจำทางที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 และสอดคล้องกับ สุรัชย์ ทับยา (2553) ศึกษาการขนส่งผู้โดยสารเพื่อความสะดวกเป็นระเบียบ เรียบร้อยปลอดภัยมีความเหมาะสมคุ้มค่าและประหยัดในเชิงเศรษฐกิจและค่าบริการที่เป็นธรรม ตลอดจนความเป็นระเบียบเรียบร้อยโดยอาศัยอำนาจตามความในพระราชบัญญัติการขนส่งทางบก พ.ศ. 2522 สำหรับเส้นทางขนส่งผู้โดยสารหมวด 3 ผู้ได้รับใบอนุญาตจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไข และกฎเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้โดยมีอายุของใบอนุญาตประกอบการขนส่ง 7 ปีเป็นนโยบายสาธารณะ โดยบริษัททงไกรลาศบริการเดินรถจำกัด ได้รับอนุญาตให้จัดการ เดินรถเส้นทาง

สายที่ 668 เพื่อให้บริการประชาชนได้รับความสะดวกรวดเร็วในการเดินทางและประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม อันเป็นการนโยบายนโยบายไปปฏิบัติเพื่อให้ประชาชนได้รับความสะดวก รวดเร็ว หลังจากการสัมภาษณ์ผู้จัดการบริษัททงไกรลาศบริการเดินรถจำกัด พบว่าการบริหาร การจัดการเดินรถโดยสารไม่เป็นไปตามทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการสมัยใหม่ของ Henri Fayol และหลักการจัดการของเทเลอร์ กรณีไม่มีการวางแผนการบริหารจัดการและพัฒนาขยายเส้นทางเดินรถให้มี ผู้โดยสารเพิ่มขึ้นกว่าเดิม ดังนั้นการบริหารจัดการเดินรถโดยสารสองแถวสายนี้จึงไม่มี คุณภาพและไม่คุ้มค่าและไม่เป็นไปตามหลักการบริหารจัดการที่มีวัตถุประสงค์กำหนดให้ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

ผู้สูงอายุต้องการให้พนักงานขับรถประจำทางมีกริยามารยาทที่ดี สอดคล้องกับสิริกุล พรหมชาติ (2552) ศึกษาความพึงพอใจของผู้ใช้บริการโดยสารประจำทางปรับอากาศของบริษัท 407 พัฒนาจำกัด พบว่าผู้โดยสารมีความพึงพอใจโดยรวมและรายด้านว่ามีความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านผลิตภัณฑ์ราคาและการนำเสนอ ลักษณะทางกายภาพของผู้โดยสารมีความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อย ส่วนด้านอื่น ๆ ผู้โดยสารมีความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง ผู้โดยสารที่มีวัตถุประสงค์การเดินทางต่างกันมีความพึงพอใจต่อการใช้บริการรถโดยสารประจำทาง ในด้านความพึงพอใจโดยรวมและรายด้านแตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ นิภา ศรีศิลปนันท์ (2549) ศึกษาการให้บริการด้านขนส่งสาธารณะในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พบว่าด้านการจัดการขนส่งสาธารณะ ในส่วนของรถเมล์ในภาพรวมได้รับความพึงพอใจในระดับมาก โดยพบว่าพนักงานขับรถประจำทาง พนักงานเก็บค่าโดยสาร

นายตรวจส่วนใหญ่มีกิริยา มารยาทดี รถมีสภาพดี พนักงานขับรถมีปฏิบัติตามกฎหมายจราจร การใช้บริการรถเมล์มีความปลอดภัย แต่การกำหนดป้ายให้รถเมล์จอดรับ - ส่งผู้โดยสารยังไม่เหมาะสม และมีจำนวนไม่เพียงพอ ส่วนการบริการขนส่งของรถสี่ล้อแดง ในภาพรวมได้รับความพึงพอใจระดับปานกลาง รถสี่ล้อแดงที่ให้บริการในเขตเมืองเชียงใหม่ มีจำนวนมาก มีความสะดวกรวดเร็ว แต่มีสภาพไม่ค่อยดี ไม่มีความปลอดภัย และเห็นว่าพนักงานขับรถไม่ปฏิบัติตามกฎจราจร มีกิริยามารยาทไม่เหมาะสม แต่งกายไม่เรียบร้อย และคิดราคาค่าโดยสารไม่เที่ยงธรรม และปัญหาแนวทางการปรับปรุง การขยายการให้บริการขนส่งสาธารณะในเขตเมืองเชียงใหม่ พบว่ารถเมล์โดยสารประจำทาง มีปัญหาที่ต้องแก้ไขคือ เส้นทางเดินรถที่ยังไม่ครอบคลุม และจำนวนรถที่มีอยู่น้อย ทำให้ผู้ใช้บริการต้องรอนาน ส่วนผู้ประกอบการประสบปัญหาจำนวนบุคลากรไม่เพียงพอ ปริมาณงานมีจำนวนมาก ไม่มีระบบสารสนเทศรองรับการทำงาน การจัดการที่ยังไม่ได้มาตรฐาน อาคารสถานที่ และบริเวณที่จอดรถ ในขณะนี้ผู้ประกอบการมีแผนโครงการในการเพิ่มเส้นทางให้บริการให้ครอบคลุมมากขึ้น และการเพิ่มปริมาณรถโดยสารให้เพียงพอกับความต้องการ แต่ปัญหาที่สำคัญคือราคาเชื้อเพลิงที่สูงขึ้น มีผลต่อการดำเนินงานของโครงการเป็นอย่างมาก และเห็นด้วยว่าการจัดระบบขนส่งสาธารณะควรได้รับการอุดหนุนจากภาครัฐอย่างเต็มที่ ส่วนผู้ประกอบการรถสี่ล้อแดง เห็นว่าปัญหาหลักที่เกิดขึ้นคือรายได้ที่ได้น้อยกว่าเดิม ไม่มีอิสระในการเดินรถทำให้ไม่สามารถ ตอบสนองความต้องการของผู้โดยสารได้ เพราะต้องวิ่งประจำทาง ส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับโครงการนี้ แต่จะให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ถ้าหากภาครัฐให้การสนับสนุนเพิ่มมากขึ้น และมีการประกันรายได้ เพื่อก่อให้เกิดความมั่นใจของผู้ประกอบการในส่วนภาคเอกชน

ควรมีการกำหนดจุดจอดรถสาธารณะรับ - ส่งผู้โดยสารและรองรับผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างทั่วถึง สอดคล้องกับ นิภา ศรีศิลป์นันท์ (2549) ศึกษาการให้บริการด้านขนส่งสาธารณะในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พบว่า การบริการและมีความต้องการใช้ระบบขนส่งสาธารณะ มีผลต่อความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก แต่มีความเห็นว่าระบบการขนส่งสาธารณะยังให้บริการยังไม่ทั่วถึง เมื่อเปรียบเทียบระหว่างการบริการขนส่งของรถเมล์และรถสี่ล้อแดง พบว่า มีความพึงพอใจการบริการมีความต้องการในการใช้บริการของรถเมล์มากกว่ารถสี่ล้อแดง เห็นว่าทางราชการควรเข้าไปควบคุมดูแลการบริการของรถเมล์มากกว่ารถสี่ล้อแดง ในขณะเดียวกันมีความเห็นว่ารถสี่ล้อแดงให้บริการทั่วถึงมากกว่ารถเมล์ และการบริการยังอยู่ในความนิยมของประชาชน

ควรมีสภาพรถที่ดี รองรับผู้สูงอายุและคนพิการ สอดคล้องกับ วิไลวรรณ วัฒนานนท์ (2544) ศึกษาปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุชุมชนบ้านเปิด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า 1) ปัญหาด้านสุขภาพและปัญหาด้านสังคมของผู้สูงอายุ ปัญหาด้านสุขภาพ พบว่าเรื่องสภาวะสุขภาพอนามัย ผู้สูงอายุมีอาการเจ็บป่วยและไม่สบาย อาการที่พบมาก คือปวดหลังปวดเอว และเวียนศีรษะ ส่วนโรคประจำตัวและโรคเรื้อรังของผู้สูงอายุพบ โรคที่พบบ่อยคือโรคเบาหวานและความดันโลหิตสูง ปัญหาด้านจิตใจของผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุมีความรู้สึกเหงาและว้าเหวเป็นบางครั้ง มีความวิตกกังวลและไม่สบายใจเรื่องความเสื่อมถอยสมรรถนะ ผู้สูงอายุมีปัญหาการเคี้ยวอาหาร การมองเห็นและการได้ยิน ส่วนปัญหาด้านสังคมของผู้สูงอายุ พบว่าเรื่องการศึกษาการแสวงหาความรู้และข้อมูลข่าวสารของผู้สูงอายุ จบระดับประถมศึกษา ไม่ได้เรียนหนังสือ ไม่เคยเข้าประชุมและอบรมเรื่องใด ๆ เรื่องความมั่นคงของ

รายได้ของผู้สูงอายุไม่มีอาชีพ เรื่องบทบาทและความสัมพันธ์ในชุมชนผู้สูงอายุไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่มหรือชมรมใด ๆ 2) ความต้องการด้านสุขภาพและความต้องการด้านสังคมของผู้สูงอายุ พบว่าความต้องการโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยพบว่าความต้องการด้านสุขภาพอยู่ในระดับปานกลาง เรื่องที่พบว่ามีความต้องการมากที่สุด คือความต้องการเรื่องสภาวะสุขภาพอนามัย ส่วนความต้องการด้านสังคม พบว่าอยู่ในระดับมาก เรื่องที่พบว่ามีความต้องการมากที่สุด คือความต้องการเรื่องบทบาท และความสัมพันธ์ในครอบครัว ข้อเสนอแนะ ด้านการพยาบาลควรมีการวางแผนและการดำเนินงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่องสนับสนุนให้ชุมชนและครอบครัวให้ความสำคัญ พร้อมทั้งส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกลุ่มและกิจกรรมของชุมชนทุกด้าน ดำเนินการสนับสนุนช่วยเหลือให้ผู้สูงอายุได้รับบริการด้านสวัสดิการต่าง ๆ ตามสภาพของปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ การเดินทางโดยรถสาธารณะควรจัดให้รถโดยสารมีสภาพที่เหมาะสมสำหรับการรองรับผู้สูงอายุและคนพิการ ควรจัดแผนการศึกษาโดยเน้นการพยาบาลผู้สูงอายุมากขึ้น ควรศึกษาวิจัยรูปแบบการจัดกิจกรรมผู้สูงอายุทำกลุ่มส่งเสริมสุขภาพและกิจกรรมทางสังคมแบบยั่งยืนในชุมชน

ควรมีจำนวนเที่ยวรถที่เพียงพอต่อความต้องการของผู้สูงอายุ สอดคล้องกับ พรทิศา งามะพันธ์ (2554) ศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อระบบขนส่งสาธารณะภายในจังหวัดนครพนม พบว่าความสัมพันธ์ของปัจจัยด้านความปลอดภัย ความสะดวกสบาย การใช้บริการ จำนวนเที่ยวรถและด้านเศรษฐกิจมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว โดยสามารถอธิบายถึงผลกระทบของการให้บริการระบบขนส่งสาธารณะที่มีต่อความ

พึงพอใจของนักท่องเที่ยวได้ ซึ่งผู้ประกอบการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรปรับปรุงและพัฒนามาตรฐานความปลอดภัยเป็นสำคัญ เพื่อนำไปสู่ความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยวและเพื่อความพึงพอใจในการเดินทางท่องเที่ยวด้วยระบบขนส่งสาธารณะมากขึ้น

บริเวณจุดบริการควรมีทางเดินที่สามารถรองรับผู้สูงอายุ สอดคล้องกับ สุรนุตรา จันทระเกตุ (2554) ศึกษาความพึงพอใจของผู้ใช้บริการต่อคุณภาพของการใช้บริการรถยนต์โดยสารประจำทางของบริษัทขนส่ง จำกัด ณ สถานีขนส่งผู้โดยสารจังหวัดสระบุรี พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุระหว่าง 31-40 ปี จากการศึกษาในระดับอนุปริญญาหรือ ปวส. อาชีพพนักงานเอกชน รายได้เฉลี่ยกว่า 10,000 บาท/เดือน คุณภาพการให้บริการรถยนต์โดยสารประจำทางด้านความสามารถที่สัมพันธ์ได้ความน่าเชื่อถือได้ การสนองตอบต่อความต้องการของผู้รับบริการ ความมั่นใจได้ และความเข้าถึงจิตใจผู้อื่นอยู่ในระดับปานกลาง ความพึงพอใจในการให้บริการด้าน กระบวนการให้บริการ บุคลากร และการอำนวยความสะดวกอยู่ในระดับปานกลาง ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการมีความแตกต่างกันตามปัจจัย ด้านอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน โดยคุณภาพให้บริการทุกด้าน ได้แก่ ด้านความสามารถที่สัมผัสได้ ด้านความเชื่อถือได้ ด้านการตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้บริการ ด้านความมั่นใจได้และด้านการเข้าถึงจิตใจผู้อื่นมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจของผู้ใช้บริการรถยนต์ทั้งในด้านกระบวนการให้บริการ ด้านบุคลากร และด้านการอำนวยความสะดวก

จุดบริการควรมีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น พื้นที่พักคอยรถโดยสาร ป้ายสัญลักษณ์เตือนบอกตารางเวลารถ รวากันตกขอบถนน และ wi-fi สอดคล้องกับ ธวัชดา สุทัศน์ (2559) ศึกษาบทบาท

องค์การบริหารส่วนตำบลในการดูแลผู้สูงอายุตาม การรับรู้ของผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลหนองไผ่ อำเภอ หนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี พบว่า 1) บทบาท องค์การบริหารส่วนตำบลในการดูแลผู้สูงอายุตาม การรับรู้ของผู้สูงอายุ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านที่มีบทบาทสูง ที่สุด ได้แก่ ด้านสุขภาพอนามัย รองลงมาด้าน สวัสดิการ ด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ด้าน เศรษฐกิจและด้านสภาพแวดล้อมทางสังคม ตาม ลำดับ 2) ปัญหาของผู้สูงอายุในพื้นที่ พบว่าส่วนใหญ่ มีปัญหาสุขภาพเสื่อมโทรม ภาครัฐจึงควรจัดให้มี สิ่งอำนวยความสะดวก ปัญหารายได้ไม่เพียงพอ สำหรับเลี้ยงชีพ ปัญหาไม่มีลูกหลานดูแลอุปการะ เลี้ยงดู และความต้องการของผู้สูงอายุ พบว่าส่วนใหญ่ มีความต้องการมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง สมบูรณ์ ต้องการมีผู้ช่วยเหลือดูแลอย่างใกล้ชิด และมีความ ต้องการได้รับความสนใจจากผู้อื่น 3) การทดสอบ สมมุติฐาน พบว่าบทบาทองค์การบริหารส่วนตำบล ในการดูแลผู้สูงอายุแตกต่างกันตามเพศ อายุ อาชีพ และบทบาทองค์การบริหารส่วนตำบลในการดูแล ผู้สูงอายุ ไม่แตกต่างกันตามระดับการศึกษา และ ลักษณะการอยู่ร่วมกัน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ กาญจนา พิบูลย์ และคณะ (2559) ศึกษาความต้องการ ในการจัดบริการการดูแลผู้สูงอายุแบบไป-กลับ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าสถานบริการแบบไป- กลับ ควรมีห้องพักผ่อนหรือดูทีวีส่วนกลาง มีห้องทำ กิจกรรมทางศาสนา มีห้องหรือพื้นที่ส่วนกลางสำหรับ ทำกิจกรรมร่วมกัน มีบริเวณที่เป็นสนามหญ้าหรือ สวนหย่อมเพื่อใช้ในการพักผ่อน มีพื้นที่สำหรับการ ออกกำลังกายทั้งในร่มและการแจ้ง สำหรับ ความต้องการด้านบริการพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ คิดว่าสถานบริการดูแลผู้สูงอายุแบบไปกลับ ควรมี กิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพ หรือกิจกรรมการให้

ความรู้ด้านสุขภาพแก่ผู้สูงอายุ มีบริการรถรับส่ง กรณีอุบัติเหตุฉุกเฉิน มีกิจกรรมตรวจสุขภาพฟันให้ ผู้สูงอายุปีละ 2 ครั้ง มีการจัดเตรียมอาหารกลางวัน และอาหารว่างให้ผู้สูงอายุ มีกิจกรรมตรวจสุขภาพ เบื้องต้นให้ผู้สูงอายุเดือนละ 1 ครั้ง มีกิจกรรม นันทนาการให้แก่ผู้สูงอายุ และมีบริการรถรับส่ง ที่บ้าน นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการให้มี สถานบริการดูแลผู้สูงอายุแบบไปกลับในชุมชน มีความสนใจไปใช้บริการสถานบริการดูแลผู้สูงอายุ แบบไปกลับ และคิดว่าถ้ามีสถานบริการดูแลผู้สูงอายุ แบบไปกลับในชุมชนมีประโยชน์มากต่อกลุ่มตัวอย่าง ถึง การพัฒนารูปแบบบริการสำหรับผู้สูงอายุแบบไป กลับนั้นควรพิจารณาถึงความต้องการของประชาชน ในชุมชนผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย จะส่งผลให้เกิดประโยชน์ สูงสุดกับการพัฒนารูปแบบการดูแลที่เหมาะสมกับ ผู้สูงอายุต่อไป สอดคล้องกับวิโรจน์ เจริญลักษณ์ และคณะ (2561) ศึกษาแนวทางการพัฒนาบริการ ขนส่งสำหรับผู้สูงอายุในเขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร พบว่า 1) ผู้สูงอายุจะมีอายุที่มากขึ้นแต่จุดประสงค์ และความต้องการในการเดินทางยังคงมีมากด้วย ความจำเป็นในหลาย ๆ ด้าน เนื่องจากไม่อยากถูกลด บทบาทในการทำหน้าที่ต่าง ๆ ลง โดยการเดินทาง ส่วนใหญ่เป็นการเดินทางเพื่อพบแพทย์และซื้อ สิ่งอำนวยความสะดวกกับสมาชิกในครอบครัว 2) ปัญหาในการเดินทางของผู้สูงอายุมีที่เกิดขึ้นจาก ภายในและภายนอก ด้านร่างกายที่เสื่อมลงตามอายุ ที่มากขึ้น และสภาพแวดล้อมในพื้นที่ให้บริการที่ไม่ สามารถควบคุมได้ มาตรฐานในการให้บริการของ ระบบขนส่งสาธารณะในรูปแบบต่าง ๆ ยังไม่มีการสนับสนุนผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ 3) รูปแบบการเดิน ทางของผู้สูงอายุมีความจำกัดที่มากกว่าบุคคลทั่วไป การเดินทางในแต่ละรูปแบบมีผลกระทบต่อด้าน ร่างกายของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน ซึ่งร่างกายของ

ผู้สูงอายุจะมีความอ่อนแอและอ่อนไหวมากขึ้นจากอายุที่เพิ่มมากขึ้น 4) แนวทางการพัฒนาบริการทางขนส่งทางต่าง ๆ ให้ตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุในปัจจุบันและอนาคต สามารถนำเทคโนโลยีที่มีความซับซ้อนไม่มากและผู้สูงอายุเข้าถึงได้ง่าย มาปรับใช้กับระบบขนส่งในรูปแบบต่าง ๆ ควบรวมกับนโยบายที่สนับสนุนการเดินทางสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อให้ประเทศพัฒนาได้อย่างเต็มรูปแบบและครอบคลุมสำหรับผู้คนทุกระดับอายุ

คุณภาพการให้บริการของรถโดยสารสาธารณะสำหรับผู้สูงอายุในปัตตานี

1. การให้บริการเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของรถโดยสารสาธารณะ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการให้การให้บริการข้อมูลเกี่ยวกับรถโดยสารสาธารณะ เช่น ตารางเวลาการออกเดินรถของรถโดยสารสาธารณะ ค่าโดยสาร เส้นทางเดินรถ ให้มีการระบุเนื้อหาที่มีความละเอียดชัดเจน เข้าใจง่ายมีตัวอักษรที่ใหญ่พอสำหรับผู้สูงอายุ มีมาตรฐานในการให้ข้อมูลที่ตรงกัน และควรจะมีการติดข้อมูลดังกล่าวไว้ภายในตัวรถข้างตัวรถ ข้างหน้าตัวรถ และตามสถานี หรือจุดจอดรถ เพื่อที่จะสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย หรือการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการให้บริการข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้ผ่านทางแอปพลิเคชันในระบบของสมาร์ตโฟนต่าง ๆ เพื่อให้สะดวกต่อการรับทราบข้อมูล เพราะผู้สูงอายุจะต้องมีการสร้างแอปพลิเคชันที่มีรูปแบบที่ไม่มีความซับซ้อน มีเมนูหลัก ๆ ที่ผู้สูงอายุจะต้องรู้ เช่น สิทธิพิเศษ เส้นทาง เนื่องจากรถโดยสารสาธารณะที่ใช้ในทุกวันนี้ยังไม่มีการจัดการเรื่องของการให้ข้อมูลต่างๆ ได้อย่างเป็นระบบ ซึ่งส่วนใหญ่มีการละเลยในส่วนนี้ เพราะเห็นว่าไม่มีความสำคัญและไม่ใส่ใจ คิดว่าคงเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องรู้กันอยู่แล้ว ซึ่งจากที่กล่าวมานั้นมีความสอดคล้องกับแนวคิดและ

ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณลักษณะ 10 ประการในการให้บริการอย่างมีคุณภาพด้านการติดต่อสื่อสาร การเข้าใจ (ค่านาย อภิปรัชญาสกุล, 2557) ที่ผู้ให้บริการจะต้องมีการให้ข้อมูลที่มีความชัดเจน รายละเอียด และใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายในการสื่อสาร อีกทั้งต้องมีการเข้าใจความต้องการของผู้ใช้บริการว่าอยากจะได้การบริการแบบไหน เพื่อการเพิ่มคุณภาพการให้บริการ

2. การให้บริการเกี่ยวกับสถานีหรือจุดจอดรถโดยสารสาธารณะ 2.1) ที่นั่งรอ หรือที่นั่งพักผู้สูงอายุ ต้องการที่นั่งรอรถโดยสารสาธารณะที่มีจำนวนที่มากพอและเหมาะสมสำหรับผู้โดยสาร อีกทั้งต้องการที่นั่งสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ เนื่องจากสถานี หรือจุดจอดรถภายในปัตตานีแต่ละที่จำนวนที่นั่งรอรถโดยสารไม่เพียงพอ ไม่มีการได้รับการปรับปรุงสภาพของที่นั่ง บางที่มีการชำรุด หรือไม่มีที่นั่งสำหรับผู้โดยสาร ทำให้การรอรถโดยสารสาธารณะไม่มีความสะดวกในเรื่องนี้ อีกทั้งยังไม่มีการจัดจำนวนที่นั่งให้เหมาะสมกับจำนวนผู้โดยสารในแต่ละสถานี หรือจุดจอดรถ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องคุณภาพการให้บริการความปลอดภัยและการเข้าถึงของรถโดยสารสาธารณะ (ณชชา โอเจริญ, 2559) ที่กล่าวว่า สถานีหรือจุดจอดรถโดยสารมีที่นั่งสำหรับผู้โดยสารไม่เพียงพอต่อจำนวนผู้โดยสารที่มาใช้รถโดยสารสาธารณะ 2.2) ทางเดิน หรือบันไดสถานีรถโดยสาร ผู้สูงอายุต้องการให้ทางเดิน หรือบันไดมีการสร้างราวจับตลอดทั้ง 2 ข้างและไม่ควรเป็นพื้นกระเบื้องที่ลื่น เพื่อที่เวลาผู้สูงอายุเดินจะได้จับราวเกาะ และไม่ลื่นล้มเวลาเดินไปบนพื้น ส่วนจุดจอดรถโดยสาร ผู้สูงอายุต้องการให้พื้นทางเดินมีความราบเรียบ ไม่ใช้กระเบื้องในการปูพื้นทางเดิน และไม่การวางท่อระบายน้ำที่ไม่เสมอกับพื้นทางเดิน เพราะโดยส่วนมาก ณ จุดจอดรถโดยสารต่าง ๆ ทุกทั้งปัตตานี จะมีการวางท่อระบายน้ำที่ไม่มีการวางเสมอพื้นทางเดิน อาจจะ

ทำให้เกิดอันตรายกับผู้สูงอายุหรือผู้โดยสารทั่วไปได้ง่าย (ค่านาย อภิปรัชญาสกุล, 2557) ในเรื่องความเข้าใจ คือ ความสามารถในการเข้าใจความต้องการของผู้รับบริการและความสนใจที่จะตอบสนองความต้องการนั้น ที่จะต้องรู้ว่าผู้รับบริการต้องการอะไร 2.3) ห้องน้ำ ผู้สูงอายุอยากจะมีห้องน้ำอยู่ตามสถานที่จุดจอดรถที่มีระยะเวลาในการจอดรถโดยสารแต่ละรอบนาน ๆ และที่มีผู้โดยสารเยอะ เพราะบางที่ผู้สูงอายุก็เกิดอาการปวดปัสสาวะขึ้นมากระทันหัน ทำให้เกิดความลำบากในการเข้าห้องน้ำ ขัดแย้งกับคุณลักษณะ 10 ประการในการให้บริการอย่างมีคุณภาพในเรื่องความเข้าใจ คือ ความสามารถในการเข้าใจความต้องการของผู้รับบริการและความสนใจที่จะตอบสนองความต้องการนั้น ที่จะต้องรู้ว่าผู้รับบริการต้องการอะไรแต่การจัดตั้งห้องน้ำตามจุดจอดรถโดยสารก็ยังทำได้ลำบาก เนื่องจากอาจจะเกิดความยุ่งยากในเรื่องของการดูแลรักษาในแต่ละสถานที่เพราะจุดจอดรถมีจำนวนมากเกินไป สถานที่ที่ไม่มีความเหมาะสมในการจัดตั้ง 2.4) สภาพแวดล้อมของสถานีหรือจุดจอดรถโดยสารสาธารณะไม่มีความสะอาด มีการทิ้งขยะของผู้โดยสารที่มารอรถโดยสารและไม่มีถังขยะมารองรับขยะเหล่านั้น ทำให้มีสิ่งสกปรกและเศษของต่าง ๆ ขวางทางเดิน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องคุณภาพการให้บริการความปลอดภัยและการเข้าถึงของรถโดยสารสาธารณะ (ณัชชา โอเจริญ, 2559) ที่กล่าวว่าสถานีหรือจุดจอดรถโดยสาร ไม่สะดวกสบายมีสิ่งกีดขวางทางเดิน ขนาดของสถานี หรือจุดจอดรถไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับผู้โดยสาร เช่น ข้อมูลที่จำเป็นในการเดินทางถึงขยะ แต่เมื่อเปรียบเทียบกับต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น อังกฤษ อเมริกา ที่มีควรรู้ในเรื่องของสภาพแวดล้อมบริเวณจุดจอดรถที่มีการคำนึงถึงความสะดวก โดยมีการจัดตั้งถังขยะที่มีการ

ใส่ความคิดสร้างสรรค์ในเรื่องการเชิญชวนให้ผู้โดยสารทิ้งขยะโดยรถโดยสารทิ้งขยะในที่ที่จัดไว้ให้

3. การให้บริการทางด้านความปลอดภัย 3.1) ทางด้านสภาพรถโดยสารสาธารณะ จะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความเห็นไปในทางเดียวกันว่าสภาพของรถโดยสารสาธารณะทั้งภายนอกและภายในมีสภาพเสื่อมโทรม ไม่มีการปรับปรุงหรือซ่อมแซมเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งรถโดยสารสาธารณะที่ไม่ใช้รถปรับอากาศ ซึ่งยังสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องคุณภาพการให้บริการความปลอดภัยและการเข้าถึงของรถโดยสารสาธารณะ (ณัชชา โอเจริญ, 2559) พบว่าสภาพของรถโดยสารสาธารณะมีสภาพที่แย่ที่สุด เมื่อเทียบกับรถประเภทอื่น ดังนั้นผู้สูงอายุจึงต้องการให้มีการปรับปรุงและซ่อมแซมอุปกรณ์เพอร์นิเจอร์และภายนอกตัว โดยให้มีการบำรุงรักษา พวกเก้าอี้คืออยากให้มีการปรับเปลี่ยนตัวเบาะนั่งให้มีความนุ่มขึ้นดูแลเรื่องสภาพการใช้งานของเก้าอี้ว่ายังสามารถยึดติดกับพื้นรถได้อยู่ รวบรวมภายในตัวรถและทางขึ้นอยากให้มีการดูแลรักษาและเปลี่ยนเมื่อใช้การไม่ได้แล้ว เพราะบางครั้งมีการเกิดสนิม อาจจะทำให้เกิดอันตรายจากการหักของมันได้ อีกทั้งยังรวมถึงประตูรถโดยสารสาธารณะที่เกิดการชำรุด เมื่อมีการเปรียบเทียบกับสภาพรถของประเทศญี่ปุ่นในเรื่องของอุปกรณ์ต่าง ๆ ภายในรถและสภาพภายนอกรถที่มีการปรับปรุงซ่อมแซม หรือรถคันไหนสภาพไม่เหมาะสำหรับการให้บริการแล้วก็จะไม่นำมาใช้ ดังนั้นผู้สูงอายุจึงอยากมีการตรวจดูเรื่องการใช้งาน ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาการให้บริการรถโดยสารประจำทางขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ (กิตติพิศ และอุบลวรรณ, 2557) กล่าวถึงการให้บริการรถโดยสารประจำทางควรปรับปรุงในเรื่องสภาพรถโดยสารที่มีสภาพที่เก่าจนเกินไป และที่สำคัญเรื่องบันไดในการขึ้น-ลงของรถโดยสารสาธารณะอาจจะมีการติดตั้ง

ทางลาดให้กับผู้สูงอายุ เพื่อความสะดวกในการขึ้น-ลงรถโดยสาร 3.2) ทางด้านอุปกรณนิรภัยภายในตัวรถส่วนใหญ่ผู้สูงอายุบอกว่าอุปกรณนิรภัยภายในรถโดยสารสาธารณะส่วนมากไม่มีการติดตั้งอุปกรณ์เหล่านี้ซึ่งนั่นแสดงให้เห็นถึงความไม่ใส่ใจในเรื่องของความปลอดภัยของผู้โดยสาร และไม่คำนึงคือเรื่องความปลอดภัยของผู้โดยสารเป็นอันดับแรก ขัดแย้งกับทฤษฎีมิติคุณภาพ ในเรื่องความเอาใจใส่ คือการดูแลและการตั้งอกตั้งใจบริการลูกค้า การหลีกเลี่ยงอคติและพยายามเข้าใจผู้ใช้บริการ ดังนั้นผู้สูงอายุจึงต้องการให้มีการติดตั้งอุปกรณนิรภัยตรวจสอบสภาพการใช้งาน และบำรุงรักษาเป็นระยะ ๆ ในด้านความปลอดภัยคือผู้ให้บริการจะต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้รับบริการในด้านการกายภาพและสามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ได้

4. การให้บริการของพนักงาน 4.1) พนักงานขับรถ ผู้สูงอายุอยากให้มีการให้พนักงานขับรถโดยสารสาธารณะมีความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกในการขับรถ เคารพกฎหมายการจราจร มีการจัดการอบรมวินัยในการขับรถโดยสาร เนื่องจากผู้ขับรถโดยสารไม่ว่าจะเป็นรถโดยสารสาธารณะ รถประจำทาง และรถตู้ส่วนมากไม่มีวินัยในการขับรถ ขับรถโดยใช้อารมณ์เป็นส่วนใหญ่ไม่มีการเห็นใจผู้โดยสาร ทำตามใจตนเอง ไม่เคารพกฎหมาย ทำให้เกิดอุบัติเหตุอยู่หลายครั้ง และเป็นอันตรายกับผู้โดยสารภายในรถ ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาการให้บริการรถโดยสารประจำทางขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ (กิตติพงศ์ และ อุบลวรรณ, 2557) ควรมีการพัฒนาโครงการอบรมพัฒนาคุณภาพบริการ หลักสูตรการขับที่ปลอดภัยให้มีคุณภาพกว่านี้ แต่พฤติกรรมของพนักงานขับรถโดยสารสาธารณะกับขัดแย้งกับทฤษฎีมิติคุณภาพ (กษามาศ ไชยขาว, 2560) ในด้านความเชื่อมั่น คือความสามารถในการปฏิบัติการได้ตามที่รับปากไว้

ความคงเส้นคงวาและไว้วางใจได้ในการดำเนินงาน เช่น การให้คำตอบที่ถูกต้องต่อผู้ใช้บริการ ความเชื่อถือได้ คือความรู้ความสามารถและความสุภาพของผู้ให้บริการที่จะสื่อสารให้ลูกค้าเกิดความไว้วางใจและความเชื่อมั่นและความเอาใจใส่ คือการดูแลและการตั้งอกตั้งใจบริการลูกค้า การหลีกเลี่ยงอคติและพยายามเข้าใจผู้ใช้บริการ แต่พนักงานบางส่วนก็มีการปฏิบัติตนตามกฎ รักษาระเบียบวินัยและใส่ใจในผู้โดยสารทุกคนอย่างเท่าเทียม และเหมาะสมกับผู้โดยสารนั้น เช่น การจอดให้ผู้โดยสารขึ้น-ลงรถ เมื่อผู้โดยสารเป็นผู้สูงอายุก็จะรอให้ผู้สูงอายุขึ้นไปนั่งที่ก่อน หรือรอให้ลงจากรถไปยืนอยู่ที่จุดจอดก่อนถึงจะใช้ระยะเวลาในการรอ 4.2) พนักงานเก็บเงิน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่บอกว่าพนักงานเก็บเงินพูดจาไม่สุภาพ ไม่มารยาท ยังไม่ให้ความช่วยเหลือเมื่อเกิดปัญหา และในบางครั้งก็มีการคิดค่าโดยสารเกินไปจากที่กำหนด และโดยส่วนใหญ่จากที่พบเห็นเมื่อใช้บริการรถโดยสารสาธารณะ จะเห็นว่าพนักงานเก็บเงินส่วนมากไม่มีความใส่ใจผู้โดยสารเลยไม่ได้เฉพาะแต่ผู้สูงอายุเพียงอย่างเดียว เช่นเมื่อผู้สูงอายุขึ้นมาบนรถก็มีการไปบอกผู้โดยสารที่นั่งตรงที่สำหรับผู้สูงอายุลุกออก เพื่อให้ผู้สูงอายุได้นั่ง หรือบางครั้งก็ทำงานตามอารมณ์ของตัวเองว่าต้องการจะทำอะไรก็ทำ ไม่คำนึงถึงคนอื่น ทำงานเหมือนไม่มีความสามารถในการทำงานบริการ ในการให้บริการอย่างมีคุณภาพได้แก่ ลักษณะการให้บริการน่าเชื่อถือการตอบสนอง ความมีอัธยาศัยยนอบน้อม และความซื่อสัตย์ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการให้บริการที่ทำให้เกิดคุณภาพการให้บริการ แต่พนักงานเก็บเงินประจำรถโดยสารสาธารณะบางสายก็มีการเอาใจใส่ผู้สูงอายุในทุก ๆ เรื่องตั้งแต่การขึ้นรถ โดยการช่วยพยุงผู้สูงอายุขึ้นรถแล้วพอนั่งที่ที่นั่งสำหรับผู้สูงอายุ มีการช่วยถือของขึ้นไปบนรถให้มีการพูดคุยกับผู้สูงอายุด้วยถ้อยคำที่

สภาพ แต่นั่นก็แสดงให้เห็นว่าการทำงานของพนักงานเก็บเงินยังไม่มีมาตรฐานในการให้บริการที่มีคุณภาพแก่ผู้โดยสาร

ประโยชน์เชิงนโยบาย 1) ผู้ให้บริการควรนำข้อมูลที่ได้ไปใช้รวมกับการวางแผนการดำเนินงานให้ตรงกับความต้องการของผู้ใช้บริการมากที่สุดและมีประสิทธิภาพมากขึ้น 2) ผู้ให้บริการและภาครัฐควรนำข้อมูลไปเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการให้บริการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น 3) ภาครัฐควรมีการกำหนดนโยบายในเรื่องการให้บริการของรถโดยสารสาธารณะที่ระบุกฎระเบียบที่ชัดเจน 4) ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดตั้งนโยบายเกี่ยวกับการเปิดให้บริการรถโดยสารสาธารณะสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ

ประโยชน์เชิงการจัดการ 1) องค์การขนส่งมวลชนในจังหวัดปัตตานี และบริษัท ขนส่ง จำกัด ควรจะมีการปรับปรุงพัฒนามาตรการต่าง ๆ ในเรื่องการปฏิบัติตนของพนักงานให้มีความเข้มงวด และมาตรฐานมากขึ้น ซึ่งจะต้องเน้นในเรื่องวินัยและมารยาทในการให้บริการของพนักงานขับรถกับพนักงานเก็บเงิน รวมทั้งต้องมีการฝึกอบรมพนักงานผู้ให้บริการอย่างสม่ำเสมอ 2) กระทรวงคมนาคม องค์การขนส่งมวลชนและบริษัท ขนส่ง จำกัด ควรมีการจัดการระบบการดำเนินงานให้มีระบบและแบบแผนมากขึ้นและในการดำเนินงานแต่ละครั้งจะต้องเน้นเรื่องระยะเวลาให้เหมาะสม เพื่อการทำงานที่มีความรวดเร็ว และตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้บริการ 3) ผู้ให้บริการควรมีการปรับปรุงมาตรฐานหรือตารางในการตรวจดูแลสภาพรถให้มีความเหมาะสมกับระยะเวลาในการใช้งานแต่ละครั้ง หรือมีการจัดเตรียมรถโดยสารสาธารณะออกเป็น 2 เซต ในแต่ละเส้นทาง โดยจะแบ่งช่วงระยะเวลาในการเดินรถของแต่ละเซต เพื่อที่จะสามารถซ่อมบำรุงและดูแลสภาพ

ของรถได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งยังเป็นการไม่ใช้รถโดยสารเกินสมรรถภาพ

ประโยชน์เชิงทฤษฎี ดังนี้ 1) ทฤษฎีมิติคุณภาพการให้บริการ 2) คุณลักษณะ 10 ประการในการให้บริการอย่างมีคุณภาพ ซึ่งการบริการในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่ การบริการเรื่องข้อมูล สถานที่จอดรถความปลอดภัย จนถึงพนักงานผู้ให้บริการ จะต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับความต้องการของผู้ใช้บริการเป็นสำคัญ เพื่อการให้บริการของรถโดยสารสาธารณะมีคุณภาพการให้บริการสำหรับผู้สูงอายุที่เหมาะสมที่สุดในการให้บริการ

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1) การศึกษาปรากฏการณ์โดยการเก็บข้อมูลที่ใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในปัตตานีที่ใช้รถประจำทางเป็นประจำ หากมีการวิจัยเชิงปริมาณควบคู่ไปด้วยจะทำให้ทราบข้อมูลที่หลากหลาย และรวมถึงความพึงพอใจของผู้ใช้บริการที่มีต่อคุณภาพการให้บริการของรถโดยสารสาธารณะภายในปัตตานี 2) การศึกษาเฉพาะกลุ่มของผู้ใช้บริการที่อาศัยอยู่ในปัตตานีเท่านั้น ควรมีการศึกษาผู้ให้บริการในพื้นที่อื่น หรือพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อเปรียบเทียบความต้องการและปัญหาต่าง ๆ ของผู้ใช้บริการที่พบเมื่อใช้บริการรถโดยสารสาธารณะ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความหลากหลายมากขึ้นมาเปรียบเทียบและปรับปรุงการดำเนินงานต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพ 3) เป็นการศึกษาเฉพาะรถโดยสารสาธารณะภายในปัตตานี ควรมีการศึกษาคุณภาพการให้บริการของยานพาหนะอื่น ๆ เช่น รถไฟฟ้า รถตู้ เพื่อให้ทราบถึงความต้องการของผู้ใช้บริการ ทั้งบุคคลทั่วไปและผู้สูงอายุที่ใช้รถสาธารณะเหล่านี้ว่าควรจะมีการปรับปรุง พัฒนาหรือเพิ่มเติมสิ่งใดให้ตอบสนองต่อความต้องการ ●

เอกสารอ้างอิง

- UNESCAP. (2019). *Ageing in Asia and the Pacific: Emerging trends and policy implications*. Bangkok: United Nations.
- World Bank. (2021). *World development indicators 2021*. Washington, DC: World Bank.
- World Health Organization. (2020). *World report on ageing and health*. Geneva: WHO.
- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (ม.ป.ป.). *ชวนใช้สิทธิลดหย่อนค่าโดยสารยานพาหนะสำหรับผู้สูงอายุ*. สืบค้นเมื่อ 17 มีนาคม 2567 จาก http://www.olderfund.dop.go.th/webboards/view_topic/328
- กรมสุขภาพจิต. (2566). *รายงานสถานการณ์สุขภาพจิตประเทศไทย พ.ศ. 2566*. สืบค้นเมื่อ 27 กุมภาพันธ์ 2568 จาก https://dmh.go.th/report/dmh/rpt_year/view.asp?id=467
- กลุ่มงานเวชกรรมสังคม โรงพยาบาลปัตตานี. (2567). *โรงพยาบาลจังหวัดปัตตานี. จังหวัดปัตตานี: โรงพยาบาลปัตตานี*.
- กิตติพงศ์ ชัยกิตติภรณ์, และ อุบลวรรณ ภวากันนท์. (ม.ป.ป.). *การพัฒนาการให้บริการรถโดยสารประจำทางของขนส่งมวลชนกรุงเทพ (ขสมก.)*. สืบค้นเมื่อ 18 มีนาคม 2567 จาก <http://www.kmutt.ac.th>
- ค่านาย อภิปรีญาสกุล. (2557). *การบริการลูกค้า (Customer service)* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: โฟกัส มีเดีย แอนด์ พับลิช.
- ฐานุตรา จันทระเกตุ. (2554). *ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการต่อคุณภาพของการใช้บริการรถยนต์โดยสารประจำทางของบริษัทขนส่ง จำกัด ณ สถานีขนส่งผู้โดยสารจังหวัดสระบุรี* (วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- ชฎาพร แบนชิด, ภาณุพงศ์ นันทสินธ์, ดนัย นิลสุวรรณ, พรอนันต์ กิจอมรชัย, สิบปภาส สิริเกษมสุข, ศุภชัย เหมือนโพธิ์, และ ดำรง ถาวร. (2552). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการรถโดยสารสาธารณะพลังงานไฟฟ้า*. กรุงเทพฯ: คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ณัชชา โอเจริญ. (2559). *คุณภาพการให้บริการ ความปลอดภัย และการเข้าถึงของรถโดยสารสาธารณะ*. สืบค้นเมื่อ 18 มีนาคม 2567 จาก <http://tdri.or.th>
- ทวีศักดิ์ หล้าภูเขียว. (2547). *การได้รับการดูแลจากครอบครัวของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลหนองหินกิ่งอำเภอหนองหิน จังหวัดเลย* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา). มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- ธีรพัฒน์ ดีแก้ว. (2551). *ปัญหาและความต้องการด้านสุขภาพและสวัสดิการของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลบุญเรือง อำเภอเมือง* (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครองท้องถิ่น). มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- บุญส่ง สัตโยภาส, สุรัชย์ คำจิณะ, และ เกรียงไกร อรุณทยานันท์. (2544). *ลักษณะการจัดการระบบของรถโดยสารสาธารณะในเมืองเชียงใหม่*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุษกร ถาวรประสิทธิ์. (2555). *ลักษณะและความพึงพอใจที่มีต่อการใช้บริการขนส่งเพื่อการท่องเที่ยวของกลุ่มนักท่องเที่ยวอาสาสมัคร* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- เบญจลักษณ์ อัครพสุชาติ. (2550). *ศึกษาบทบาทในการดูแลผู้สูงอายุของผู้ดูแลในเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์* (วิทยานิพนธ์). [ม.ป.ท.].
- ปริญญา ปฏิพันธ์กานต์. (2550). *ความต้องการระบบขนส่งมวลชนสำหรับเมืองเชียงใหม่*. กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง และ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พรณี ศรีสมบัติ, และคณะ. (2560). *การวิเคราะห์โครงข่ายสาธารณูปโภคพื้นฐาน: กรณีศึกษาการเชื่อมต่อระหว่างโครงข่าย ถนนสายหลัก ถนนสายรอง และระบบขนส่งมวลชนทางรางในพื้นที่กรุงเทพมหานคร*. สืบค้นจาก <https://www.bing.com/search?q>
- พรทิศา งามะพันธ์. (2554). *ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อระบบขนส่งสาธารณะภายในจังหวัดนครพนม* (วิทยานิพนธ์วิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยนครพนม.
- พีระพันธ์ จิตราภิรมย์. (2555). *พฤติกรรมการเดินทางของคนในเมืองเชียงใหม่. ใน การประชุมวิชาการวิศวกรรมโยธาแห่งชาติ ครั้งที่ 28* (หน้า [หน้าไม่ปรากฏ]). ภูเก็ต.
- มาริษา ไกรง. (2553). *ความพึงพอใจของผู้โดยสารต่อการใช้บริการรถตู้โดยสารปรับอากาศประจำทางกรุงเทพ-เพชรบุรี หมายเลขเส้นทางเดินรถ 73* (วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- ลัดดา บุญเกิด. (2557). *ความต้องการด้านสวัสดิการของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเกาะจันทร์ จังหวัดชลบุรี* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- วัญญา นามบุรี. (2556). *ศึกษาการใช้ระบบขนส่งเพื่อการท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่* (วิทยานิพนธ์วิศวกรรมศาสตร มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- วาสิฏฐ์ พลสารรักษ์. (2551). *การวิเคราะห์พฤติกรรมการใช้รถบริการสาธารณะของประชาชนในอำเภอเมืองเชียงใหม่* (วิทยานิพนธ์). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สิริกัญญา ปานพวงศรี. (2543). *การจัดสวัสดิการของภาครัฐแก่ผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร* (วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สิริกุล พรหมชาติ. (2552). *ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการโดยสารประจำทางปรับอากาศของบริษัท 407 จำกัด* (วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาการตลาด). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุภาพร แก้วกอลเดี่ยวไพโรจน์. (2554). *กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เดินทางระหว่างบ้านและที่ทำงานโดยรถโดยสารประจำทางและรถยนต์*. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุรัชย์ ทับยา. (2553). *ศึกษาปัญหาการบริหารจัดการการเดินทางโดยสารประจำทาง หมวด 3 สายที่ 668 เส้นทางพิษณุโลก-กงไกรลาศ* (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สำนักงานขนส่งจังหวัดปัตตานี. (2567). *รายงานประจำปีสำนักงานขนส่งจังหวัดปัตตานี*. ปัตตานี: สำนักงานขนส่งจังหวัดปัตตานี.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2565). *รายงานสถิติประชากรและสังคม พ.ศ. 2565*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สิงหา จันทริยวงศ์. (2551). *การพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมสำหรับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชนบทโดยใช้ครอบครัวเป็นศูนย์กลาง* (วิทยานิพนธ์). มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- อรรถวิทย์ อุปโยคิน. (2544). *ศึกษาแบบจำลองการเลือกยานพาหนะเดินทางสำหรับรถประจำทางและยานพาหนะอื่นในเขตเมืองเชียงใหม่* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เกี่ยวกับผู้เขียน

ปีที่ 46 ฉบับที่ 1
มกราคม-เมษายน 2568

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ซัมซู สาอุ	คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี	samsoo.s@psu.ac.th
รองศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ แสงทอง	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี	pichet.s@psu.ac.th
ไวลกัส ปริสิทธิ์เขตกิจ	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	wailapas.p@gmail.com
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดิเรก همانมานะ	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี	direak.m@psu.ac.th
รองศาสตราจารย์ ดร. มูฮัมหมัดรอฟีอี มูซอ	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี	muhammadrorfi-ee.m@psu.ac.th
เจษฎา บัวบาล	ICRS (Center for Religious and Cross-Cultural Studies), Universitas Gadjah Mada, Yogyakarta, Indonesia	jesada.tee@gmail.com
Nerosti	Prodi Pendidikan Tari, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Padang (UNP)	nerosti@fbs.unp.ac.id
อ้อมใจ วงษ์มณฑา	สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา	omjai.w@psu.ac.th

